Iris og Hebe

En Fortsættelse af Maanedskriftet Iris. Samlet og udgivet af Hofboghandler Simon Poulsen

Udkom 1796-1810.

Affotograferingen er udført efter eksemplarer fra biblioteker.

Tidsskriftets skønlitterære indhold er indekseret på Dansk Forfatterleksikon:

https://danskforfatterleksikon.dk/1850p/p104880.htm

Udarbejdet af Niels Jensen

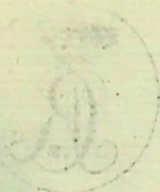
Iris og Hebe.

En Fortsættelse af Maanedskriftet Iris.

Julii, August og September 1796.

Kiøbenhavn.
Paa Hofboghandler S. Poulsens Forlag.

Register.

Julii, August og September 1796.

Prosaiske Afhandlinger.

Breve til Doktor Mangor fra Assessor Bärens, skrevne paa en Rejse fra Hamborg. . Side 1
Til en Veninde, i en blid Sommeraften, af Hr. Fester. 78
Almuens Morskabsboger, ved Hr. Prof. Nyerup. (Fortsættelse) . . 82
Om Selvmords Immoralitet, af Hr. J. K. Høst. 104
En Uskik, af Hr. Prokurator Albertsen . 113
I Anledning af Subskriptionsplan til Astræa ved Professor og Doctor Juris J. F. W. Schlegel, af Hr. Secretaire Jakob Just Gudenrath. - 119
De Moderates Catekismus, Sandheden helliget. . 129
Tale holdet ombord paa Skibet Woldemar Schmettow, af Rederen Hr G. S. Kielland, da det løb af Stabelen i Stavanger d. 13de Martz 1795. . 162
Dansk Almuelæsning, ved Hr. Professor Nyerup. (fortsat) . . 170
Brev om Angivelsers Moralitæt i Almindelighed, med særdeles Hensyn til Biskop Balles Indberetning til Kancelliet med Anmærkninger angaaende Aristokraternes Katekismus. . . . 181
Endnu nogle af Plinii den Yngres Breve. . 239
Om mit Ophold paa Fredensborg, af Hr. Prof. Tode. 257
Almuelæsning, fortsat ved Hr. Prof. Nyerup. . 277
Om et Forstinstitut, af Hr. Proc. Albertsen. . 290
Xenophons Giestebud af det Græske, ved Hr. Dr. Odin Wolff. - - 305

Poesier.

Til Glæden, efter Schiller, af Hr. Prof. Tode. . 73
Til Hr. P. K. Riissing, Cand. Theol. af C. H. . 100
Til min Søster Frederike, af Hr. Frankenau. . 109
Sang, af Hr. Haste. . . 117
Til Kunstneren Henriksen (I hans Stambog) af samme. 168
Efterlignelse af Horats's første Ode. (Min Ven S. helliget) af †. . . 235

Af-

Afskedssang til en bortreisende Ven, af Hr. Haste. 237
Svar til C. H., af samme. (See Iris for Junii Side 398-399.) 252
Sang for de Fattige, af samme. 275
Epistel til Hr. Pr. H — n fra Hr. Prof. Tode. 285
Bordsang ved et Par Nygiftes Gjestebud, af Hr. Haste. 303
Tanker paa Jorden. Efter Starke, af Hr. J. K. H. 354
Sonnet. Efter Petrarch, af samme. 357

Litteratur.

114) Vi sees igien, af Engel. 122
115) The adventure of Telemachus. 123
116) Hillmars Bekiendelser. -
117) Bidrag til Grev Danneskiold Samsoes Levnets Beskrivelse. 124
118) Amalia Seckendorf. 127
119) Skuespillet Joden. -
120) Anmærkninger ved Biskop Balles Indberetning til Cancelliet. 357
121) Riegels Fornuftens og Menneskehedens Rettigheder No. 7 og 8. 359
122) Sanders Auswahl dänischer Lustspiele für Deutschen, 1stes Bändchen. 361
123) Christiani Beyträge zur Veredlung der Menschheit, 1ster Band. 363
124) Joh. Christ. Fabricius über Academien, insonderheit in Dannemark. 367
125) Marqvis Beccaria om Forbrydelser og Straffe, 1ste Deel, oversat ved Hr. Alstrup. 372
126) Moderens Portrait, eller Privattheatret. Et Lystspil i fire Acter. 374
127) Om Religion. Oversat. -
128) Gallettis Lærebog i Historien for de første Begyndere, oversat ved Hr. Splrth. 377
129) Euphrosyne, 6te Hefte. 379

Trykfeil.

Side 182 Lin. 10 fra oven: fædrelandskesindede, læs: fædrelandskindede
» 183 » 3 » nærmest til —, læs: nærmest pligtige til
» » » 12 » pligtet læs: pligtigt
» 207 » 8 » 6 » b
» 219 » 3 » og Magt » og hans Magt

Iris og Hebe.

En Fortsættelse af Maanedskriftet Iris.

Julii 1796.

Breve til Doktor Mangor fra Assessor Bårens, skreven paa en Rejse fra Hamborg.

Eutin d. 29 Marz 1796.

Fra Hamborg vilde jeg efter Løfte skrevet Dem til. Men min Ven Romeis, hvis Godhed, at tilbyde mig en Plads i sin Vogn, jeg skylder den behageligste Tidspunkt i mit Liv, alle de Kundskaber jeg har samlet, og al den Glæde, jeg har nydt paa Rejsen, indførte mig der i de bedste Huse. Den Tid jeg havde tilovers fra at see mig om allevegne, tilbragte jeg altsaa i Selskaber, som holdes i Hamborg endnu længer ud paa Natten, end hos os. Til at skrive havde jeg saaledes ikke megen Lejlighed. Her kommer man tidligere hjem. Jeg opfylder derfor en mig kjær Pligt, især ved at meddele Dem mine Tanker om Fattigvæsenet i Hamborg.

At give Dem en Beskrivelse over denne Tydsklands største og rigeste fri Rigsstad, er overflødigt. De har vist læst Hamburg topographisch, politisch und historisch beschrieben af Hesz, hvilket Skrift

Suhm kalder „genau und zuverlässig" og jeg ogsaa anseer som saadant, efter de paa Stedet indhentede Efterretninger; den rejsende Fransmands Breve om Tydskland, til sin Broder i Paris, af hvilke jeg veed der findes den tydske Oversættelse paa Kongens Bibliothek; og flere, i den senere Tid udkomne, Rejsejournaler. Brevene nævner jeg, fordi flere hamborgske Lærde antage det for særdeles godt, hvad den rejsende Franske har skrevet. Men efter nogle Aars Forløb trænger den bedste Topographie til Tillæg. Foruden Nyt fra Deres Ven, har De da her noget, som De kan kalde Tillæg, Anmærkninger, Rettelser, eller give hvilket andet Navn De selv vil.

Et almindeligt Begreb om Hamborg ville De maaskee forløbig fordre af mig. Her har De da et, hvilket jeg, som rigtigt, har uddraget af Hesz. I Hamborg er sand Føde for den beskuende Filosof. Den forener alt, hvad der er vigtigt for Mennesket, Statsborgeren, Filosofen, Konstneren, for dem, som ville samle eller fortære Penge. Man finder her samlet, hvad man paa andre Steder maae opsøge vidtløftig og med Møje. Hesz kunde maaskee lagt til: af Fremmede er Kjøbmanden især vel der. Jeg sagde især; thi uden Rekommandazioner finder enhver anden talentfuld Mand kun seent den Adgang i Sirkler, hvilken den blotte Titel af Kjøbmand ellers giver. Dette er ikke heller at undre over. Hamborg blev til, og bestaaer ved Handel. Den fornemste Stand udgjøre Kjøbmændene; og ved disse lever desuden næsten hver Mand i Staden.

Al-

Almuen er ikke saa ubeleven som Brevskriveren foregiver. Forhen udsatte man sig vel nok for et grovt Svar, naar man spurgte om en Gade eller en Mands Bopæl; nu viser den som oftest meget villig Vej. Det forstaaer sig ellers af sig selv, at uhøflig Tiltale faaer et endnu uhøfligere Svar. Ogsaa er den reenligere nu end forhen. Tjenestepigerne især udmærke sig i denne Henseende saavelsom ved usædvanlig Smukhed. Beskrivelsen over den huuslige Levemaade er ikke overdreven. Et Exempel derpaa, og De har nok. Kommer man end i Selskaber efter Komedien, bydes der dog Kaffe og Thee. Nu gjør man et Parti. Under samme bydes der Punsch og tynd Schelee, tilligemed smaa Smørrebrød og Kringler. Kort forend man gaaer op til Bords, thi Spilleværelserne ligge gjerne ved Dielen eller Forstuen, gaaer der Boullon og ristet Brød omkring. Ved Bordet endelig kan man tælle 40 Retter og 14 Sorter Vine. Dog har man og Venneselskaber, og faa Retter.

Jeg nævnte Spillepartier. Der spilles højt og lavt, meest L'Hombre og Whist. Den første spilles altid i Poulien og med Kaska paa alle Hænder, ofte saaledes, at alle fire spille paa eengang. I Whisten bruger man hverken triple eller qvadruple. Simple og Duple mærkes ved at bøje tvende Kort, som findes paa Bordet. De vundne Points betegner man altid med Penge. Kridt har jeg ikke seet paa noget Bord. Selv ved L'Homberen skrives Beterne, som sjelden maae stige højere end til 24, med Blyant paa et Stykke Papiir. Hiin Betegningsmaade kan

ellers let give Anledning til Dispůter. Underligt er det, at enhver maa huske, hvor mange Partier han har vundet, da de ikke annoteres, endog der er spilt flere Roberter. Kortpenge gives ej; og den Skik, at give Drikkepenge til Betjenterne, er for dem, som spille Kort, saaledes ikke særdeles byrdefuld. Mig forekommer den hamborgske Indretning god, under den Forudsætning nemlig, at Folkene endelig skulle have Drikkepenge; thi hvorfor skulle disse ydes ene af dem som spille?

Man kjender Danmark meget nøje. Det forundrede mig ikke, at man talede om Regjeringens, af vor kloge og store Bernstorff tilraadte, vise Fremgangsmaade, under de Krigsuroligheder, som næsten allevegne have udbredt ødelæggende Forstyrrelser, og som vi uden Forsigtighed og Klogskab, ikke skulde undgaaet; om dens lykkelige Bestræbelser for Menneskelighedens og Statens Vel i de sidste forløbne Aar, ved for Exempel at lindre Negernes Kaar, udvide Trykkefriheden, forbedre Agerdyrkningen, løse Bondestanden fra Stavnsbaandet, og ellers at virke til denne vigtige Stands Held; om de mange og vise af Kongens Bud, som have udbredet mere Frihed i Handel, Lighed i Næring, billigere Forhold i Afgifter. Tidsskrifter og Aviser have jo viist hele Europa vor Lykke i denne og flere Henseender. Den store Kjøbmand er desuden mere end nogen anden opmærksom paa politiske Begivenheder, og deres Følger; kjender Nazionernes og Statsbestyrernes herskende Karakteer meget nøje; veed de første Ministrers Fejl,

og

og hvem de ledes af: han taler ikke om Fejlene, men nytter dem; og den vigtigste Deel af Hamborg er jo Handlende. Derimod forundrede det mig meget, at jeg traf mange, som havde slige statistiske Efterretninger om Danmark, hvilke deels egentlig ikke interessere Kjøbmanden, Efterretninger f. Ex. om Politiet, Skolevæsen o. s. v., deels vanskelig komme til Udenlandskes Kundskab. Kilden opdagede jeg imidlertid. Den var Thaarups Vejledning til det danske Monarkies Statistik, hvilken jeg saae paa flere Steder. Blandt de Lærde havde meget faa personligt Kjendskab til Videnskabsmændene hos os. Moldenhawer, og Eggers, og Münter vare næsten de eneste, man spurgde til. Det er og heelt begribeligt. Sproget, der som oftest binder Lærd til Lærd, gjør meget; Mangel paa Lejlighed, eller Lyst, eller Evne til videnskabelige Rejser i den modnere Alder, endnu mere.

Jeg har gjort Bekjendtskab med forskjellige Lærde. Det med Professor Büsch, Doktorerne juris Bartels og Meier glæder mig meest. Bartels skjønne Briefe über Kalabrien und Sicilien kjender De vist. Han er en Mand i sin bedste Alder. Man indtages af ham, i det Øjeblik man seer ham, og agter ham, saasnart man lærer at kjende ham. Prindsen af Gonzaga, og Grevinde Sillery, forhen Genlis, havde jeg ikke den Lykke at see. Den førstes yndige Opholdsted saae jeg langt fra. Hans Skjebne gav mig Anledning til mange Betragtninger. Endog at see en Fyrste af udmærkede Talenter

lenter og Kundskaber, fornærmet, og maaskee miskjendt, er en Trøst for enhver Uadel, der kunde fortjene en bedre Skjebne.

Büsch, som, ogsaa med Hensyn til Fattigvæsenet i Hamborg, har saa ubeskrivelig store Fortjenester viiste mig megen venskabelig Godhed. Han kan, da Øjnene ere svækkede, hverken læse eller skrive, men har sin Forstands hele Brug. Danmark interesserer ham besynderlig. Reinhardt, som var i Hamborg, havde forlangt, at man skulde erkjende den franske Republik. Dette satte alle naturligviis meget i Forlegenhed. Tvende udkomne anonyme Afhandlinger lod Raadet konfiskere, fordi, som man sagde mig, de havde ledet Borgeren eensidig. Pluralitet skal der imidlertid have været for, ikke at antage Reinhardt som Minister. Dette virkede Kjøbmand Sievekings Rejse til Paris, og at Büsch, under sit Navn, skrev en Afhandling, hvori han viiste de Grunde, som kunde, og burde, bestemme Hamborg til at erkjende Republiken. Han lod mig læse den, førend den kom i Bogtrykkeriet. Det som forekom mig bedst, var, at han viiste, hvorledes man forhen, i et lignende Tilfælde, ikke havde spurgt Kejseren. Han kan vist heller ikke hjelpe dem, eller give dem Vished om, at de Franske ikke skulle trænge frem, og prøve en Belejring, som ingen Stad, mindst Hamborg, bør udsætte sig for, nu da man veed at indtage den bedste Fæstning. Denne Afhandling, skjøndt trykt, tilbagekaldte Büsch imidlertid selv siden; ikke, som nogle sige, fordi Raadet havde ladet

sig

sig forlyde med, at ogsaa den skulde konfiskeres, men, hvilket han selv angiver som Aarsag, fordi han havde lovet Vedkommende, at den ikke skulde komme offentlig ud, førend paa den Tid, da Qvæstionen om Antagelsen, endelig skulde afgjøres, hvilket var udsat i Anledning af Siewekings Rejse. Dog kan den faaes i Altona, hvor den er trykt, da Hammerich, som man truer med Eftertryk, sælger den underhaanden.

Hvad siger man om Eftertryk? synes mig i dette Øjeblik De spørger om. Meningerne ere og der deelte, meest da, naar Spørgsmaalet er, om man som Lovgiver bør forbyde det. ** var ellers enig med mig deri, at hvor intet Forbud finder Sted, maatte vel Dommeren, hvis det kom til Qvæstion, besvare Spørgsmaalet ved Grunde, hentede fra den almindelige Statsret, eller med andre Ord, fra Ejendoms Natur, og at altsaa Eftertryk, som, imod Forfatterens Vidende og Villie, berøvede ham Frugten af hans Arbejde, blev det end ikke Tyveri, dog som utilladeligt i det mindste maatte virke Skadeserstatning. Om Eftertryk burde tillades eller forbydes ved Lovene, ansaae han derimod med mig for et af de meest vanskelige Lovgivnings Problemer. Han var mod Forbudet, jeg, som De veed, for samme.

Den Materie, som ellers var paa Bane, med næsten enhver Lærd, jeg talede med, som ogsaa i Hamborg var Kjephesten, var den om Skrivefriheden. Man ansaae den, som nærmeste Aarsag til Danmarks Held og Danmarks Hæder, og spaaede os vedvarende

 Lykke,

Lykke, naar kun Regjeringen omhyggelig vilde frede og nytte den. Det Spørgsmaal blev mig eengang gjort, om de mange af Justizien anlagte Sager ikke vare Indgreb i Trykkefriheden. Jeg svarede efter min Overbeviisning: at naar Kollegierne troede, at en Skribent ikke med Anstændighed havde gjort Regjeringen opmærksom paa, hvad der kunde tjene til almeen Vel, eller paa indtrufne Ulovligheder, men af Kaadhed eller Ondskab, i en haanende eller til Oprør ledende Tone, i et Sprog tillige, som Almuen læser, og i Piecer, hvis ringe Priis fører dem i sammes Hænder uden Vanskelighed, havde talt ilde om Statens Embedsmænd, Regjering og Regjeringsform, var det efter Sagens Natur, og efter vor Lovgivning især, vel nimodsigelig disse Kollegiers Pligt, at lade ham tiltale. Er det forbuddet i Lovene, at fornærme nogen paa sin Ære, at angribe selskabelig Orden eller Moralen, gives der i dem Forbrydelser mod Regjering og Sæderne, er den strafskyldig, som raader eller opægger til Opløb, Opstand, eller anden Forbrydelse; maa jo og den, der gjør det paa Prent, straffes. At Kanselliet anlægger Sag, og at en privat Mand tager Stævning ud, er intet Beviis for den Paagjeldendes Strafskyld: Kanselliets Ordre og Stævningen fra Borgeren indeholde begge kun enhvers Tanker om Sagen, hvilke for Dommeren aldrig blive nogen Regel. Da bliver det først Indgreb i Skrivefriheden, naar ikke Dom, men Magtsprog, bestemmer Skribentens Strafskyld. At Dommeren anseer Sagen fra en urigtig Synspunkt, jeg vilde

ikke sige, anvender eller fortolker Loven urigtig, bør ikke regnes Regjeringen til Brøde. Man var enig med mig deri, at i Almindelighed Retten, og ikke Regjering, bør bestemme, om et Skrift bør konfiskeres eller ej, men at der kan gives Tilfælde, hvor uden Fornærmelse for Skrivefrihedens Hellighed, Statens Vel fordrer, at Regjeringen undertrykker et Skrift, som tilfældigviis kunde skade hele Staten.

Naar Forlægger, eller Bogtrykker, vil indestaae for hvad Forfatteren skrev, kan han ikke tvinges til at navngive denne, ikke engang i det Tilfælde, at nogen er fornærmet paa sin Ære. Med Forundring hørte jeg *** anføre dette som et Beviis, at Skrivefriheden hos os er uindskrænket — som et Beviis paa, faldt jeg ham ind i Talen, at den vel kunde imodtage en rigtigere Bestemmelse. Skjøndt Borgeren, indvendte jeg, har Ret til at sige sin Mening, er han dog ikke fri for at bevise den for Sandheds Domstol. Naar jeg fortæller, ikke blot theoretiske Sandheder, men Fakta, bør jeg bevise deres Rigtighed, eller straffes, hvis Beskyldningerne ere ærerørige, som Løgner. Regjeringen skylder den paa sin Ære Fornærmede al Hjelp til at opdage Æreskjænderen, og faae ham afstraffet; og det er den første ikke nok, at den sidste straffes: han bør kjendes tillige. Der er stor Forskjel paa, om den der æreskjænder, er berygtet, eller ej: selv Publikum er det vigtigt at vide saadant. I første Tilfælde bruger jeg, som er fornærmet, maaskee en anden Fremgangsmaade med ham, end i det sidste. Ofte kunde

det vel være nok at nævne ham; thi at lastes af en Person, er ofte en Roes for den, der lastes. Anderledes forholder det sig med Fakta, som ikke vedkomme borgerlig Ære. Her kommer det an paa Grunde; og Forfatterens Navn er ligegyldig. Hans Mening bliver hverken rigtig eller urigtig derved, at han navngiver sig. Uden at nægte Sandheden af disse Sætninger, vedblev han sin Paastand paa, at vor Lov dog var god, fornemmelig, fordi een Indskrænkning leder til flere, og giver Dommeren, naar han er ukyndig, eller vil snu sig, skjøn Lejlighed til at eludere Loven.

Men De vil have Efterretning fra Hamborg, og ikke forskjellige Meninger om politiske eller Lovgivnings Problemer — altsaa igjen til Brevskriveren. Ogsaa jeg istemmer den Roes, han giver Fruentimmerne. I Henseende til Skjønhed og Belevenhed overgaae de dog ikke de kjøbenhavnske. Skjøndt fiin fransk Høflighed, af mere end een Aarsag, ikke kan ventes hos Hamborgerne i Almindelighed, fandt jeg dog Fruentimmernes Omgang med den Fremmede, ikke mindre end Mandfolkenes, følgeværdig. Jeg saae ikke tre eller flere klynge sig sammen, for at mynstre ham og hans Egenskaber: utiltalte, tale de til ham, og gjøre ham Selskabet behageligt.

Beklageligt er det, at Sminke hører til Manges Pynt. Jeg prækede ikke imod den; thi den Fremmede bør afholde sig fra at laste. Imidlertid kom jeg dog eengang, gandske imod mit Forsæt, ind i denne Materie. Et Fruentimmer spurgte mig, hvad

hvad jeg syntes om en Kone, som var i Selskabet. Quoique fardée, elle est belle, svarede jeg; og i det samme havde jeg med en ivrig Forfægter af Sminke at gjøre. Jeg tilstod villig, hvad hun med sand Veltalenhed anførte for den, naar den brugtes kold. Endog dette indrømmede jeg hende, at det ene var det sig sminkende Fruentimmer, som kunde bedømme, hvorvidt det for hende var bedre, eller blot mere behageligt, at fordærve sin Hud, og eengang at opvække alle de vederstyggelige Fornemmelser, som et gammelt, af Sminke revnet Ansigt for mange kunde føre med sig, end at være bleg, maaskee og gusten i den yngre Alder. Jeg kjender, sagde jeg, elskværdige Koner og Piger, som sminke sig, og dog kunne fremstilles til følgeværdige Mønstre paa Velanstændighed og enhver anden qvindelig Dyd. Men dette gjør intet til Sagen. De vil dog vel tilstaae mig, at hvor Sminke ikke er Landsskik, er man tilbøjelig til at ansee det Fruentimmer, som sminker sig, for en Coquette. Hun tilstod dette, og jeg spurgte blot: om ethvert Fruentimmer, som ej vil udsætte sig for, uforskyldt at ansees derfor, altsaa ikke burde holde det for betænkeligt at sminke sig; hun taug, og jeg begyndte at tale om noget andet.

Moden i Henseende til Damernes, jeg kan lægge til, Mandfolkenes Klædedragt, er som her, langt fra ikke efter mit Hoved. Den Mode, der nærmer sig til at vise hele Legemet, og hver enkelt Deel af samme, for sig selv, og i Forhold til de øvrige, saaledes, som den efter Konstens Skjønheds-

regler

regler bør være, uden at dog Velanstændighed sættes til Side, den Mode, der tillige ikke hindrer Delenes naturegne Bevægelse, kalder jeg skjøn og god. Herfra bør man i mine Tanker gaae ud, naar man vil bedømme en Mode; thi Smag og Brug kunne allermindst her komme i Betragtning. De begriber altsaa let, hvad jeg dømmer om Damernes fjederbelæssede Hoveder, livløse Legemer og foddækkende Klæder, med mere. Som Læge seer De dem uppyntede, og vil altsaa maaskee have gjort den Anmærkning, at alene af Ansigterne tabe de ni ved Pynten. Utilgiveligt vilde det være, hvis vi Mandfolk, middelbar eller umiddelbar, skulde givet Anledning til disse og flere smagløse Moder, der hindre Damerne fra efter deres Bestemmelse at være de jordiske Grazier, ligesom de, paa en eller anden Maade, ere vore Moders Skabere.

Den overalt bekjendte, ved Alsterfloden liggende, Allee, Jungfernstieg kaldet, besøges daglig som forhen. Man vil gjøre den bredere, og har alerede nedrammet Pælene i Floden. Det ved den liggende Værtshuus, Stadt London, er solgt til Hertuginden af Holsteen Beck.

For nærværende Tid har nok Hamborg 120 til 125000 Indvaanere. Af disse ere imellem 20 til 30000 Fremmede, for det meste Emigrantere. Hvoraf disse leve, paa et Sted især, hvor Huusleje, og flere af de første Fornødenheder, ere saa dyre, er i Kjøbenhavn vist ubegribeligt. Men endeel af dem have reddet betydeligt, hvoraf de broderlig understøtte

de

de Fattige. Disse foretage sig et og andet, hvormed de fortjene Livets Ophold. Jeg har seet Dameskoe mesterlig syete af en Adelsmand, der har været i stor Anseelse i Paris. En anden Adelsmand, som har begyndt en liden Detailhandel, saae jeg hente Vand med Aaget paa Nakken, da Pigen, som tjente ham, ikke havde Kræfter dertil. Desuden ere der Familier, som spare, for at hjelpe dem. Saaledes har en Mand i Hamborg indskrænket sin Huusholdning, og giver nu aarlig til Emigrantere 6 til 7000 Rdlr. De føre og, saavidt jeg har sporet, et meget ordentligt og anstændigt Liv. Deres Munterhed har ikke forladt dem. Den Skjærv de havde sparet, saae de Komedier for. I Almindelighed ere de oplyste Folk. Flere af dem ere Lærde; andre, Hertuger, Grever, Biskopper, hvis Navne et heelt Rige før nævnede med Ærbødighed, og som nu omtales med Ligegyldighed. Der gives uendelig mange, hvis Skjebne smertede mig. Lad Dem end selv have voldet den: hvor faa ere vel de Mennesker, som kunne sige sig fri for, aldrig at have gjort nogen dum Streg i Livet? Og skulde de ikke være vor Medynk værd, naar de ere gode og rolige, endog de have andre end de nu meest herskende Grundsætninger, og eengang maaskee miskjendte deres Medborgeres Rettigheder? Jeg vil ikke bringe dem i ondt Lune, ved en Fortælling om Engelands Opførsel mod Emigranterne, især ved de toulonske og quiberonske Landgange; saaledes, som man her beskrev den: Menneskeligheden maa gyse derved, og

En-

England maa ønske denne Tildragelse ude af sin Historie. Lev vel.

Eutin

Hamborg har nu tvende Theatre, det tydske, og et fransk. Den engelske Troupe er der ikke mere. I det Hele tagen kommer ingen af dem vort nær. De kritiske Bedømmelser over dette, som Rosenstand, Rahbek, Tode og flere have givet sig af med, er vel nærmest Aarsag til dets Fortrin. Det tydske Theaters Siir udgjør Schrøder. Jeg saae ham spille i Jægerne, Fetteren i Lissabon og den forstilte Syge. Dette sidste Stykke er en Farce i egentlig Forstand. Jægerne blev givet slettere, Fetteren i Lissabon bedre end hos os. Syngestykkerne finder en Dansk ingen Fornøjelse ved, da Musiken ikke er af nogen Betydenhed. Det gaaer ofte med en Aktør, som med det meeste, man hørte meget rose, at Forventningen ikke opfyldes; men Schrøder opfyldte gandske min. De Beskrivelser, man har gjort over hans Værd ere ikke overdrevne. Han er en fortræffelig Skuespiller, af umiskjendelige Fortjenester, og den største, jeg har seet. Hans komiske Styrke forundrede mig meest, da hans Figur dertil ikke er heldig. Uden at have seet den, kunde jeg aldrig fattet den. Det fornøjede mig ellers meget, at høre flere ansee Schwartz som den, der kunde gjøre ham Rangen stridig. Han har fortjent mange Penge, som Entrepreneur af de tydske Skuespil. Han

vil ikke selv spille mere. Hamborgerne ere vrede derover. Nogle Flyveblade gjennemheglede ham derfor stygt; ja der saaes og en Pasqvil over ham, opslagen paa Gaderne. Man kan maaskee og med Grund bebrejde ham, at han som Entrepreneur ikke har gjort for Theatret, hvad han burde, ved at opdrage andre til at blive, hvad han selv er, stor i Konsten, og til engang at træde i deres Plads, som nu spille bedst; ved at sørge for, at disse mere studeerte Dramaturgien, og ikke lade deres naturlige Talent være den eneste Regel for deres Spil; ved endelig at forskaffe bedre Sang og Musik ved Syngestykkerne. Man har for nogle Aar siden med Rette bebrejdet det hamborgske Theater, at man for meget hørte forskjellige Dialekter, alt ligesom Skuespillerne vare fødte i Nærheden af Wien, Berlin, Mannhejm. Men denne Fejl maa være rettet: jeg hørte kun een Dialekt, og den var højtydsk. Jeg indrømmer gjerne flere Lærde, at den hamborgske Dialekt er en af de bedste plattydske, men for mit Øre har den langt fra ikke det Højtydskes Behagelighed.

Schrøder spilte sidste Gang Faderens Rolle i Emilia Galotti, og holdt en skjøn Afskeedstale, som man sagde, Klopstock havde skrevet. Det vigtigste i samme gik omtrent ud derpaa, at det ikke kunde være ham ligegyldigt som Konstner, om han tog den Roes og Agtelse med sig i Graven, eller ej, hvilken Hamborgerne havde skjænket ham i større Grad, end han kunde ventet, og at det derfor maatte være vigtigt for ham, at forlade Scenen, førend en

endnu

endnu højere Alder gjorde ham uskikket til at vedligeholde og nyde denne Agtelse; men at han desuagtet aldrig vilde glemme deres Godhed imod ham, meget mere vilde vise sig taknemmelig, ved efter Evne at sørge for Theatrets Flor. Han fik vel Bifald; men det var kjendeligt, at man ikke var ham saa gandske god. For at faae Plads foran, gik man alerede Klokken 12 om Middagen ind paa Komedie-huset, og forsynede sig med Mad. Var det ikke godt, om Tilskuerne kunde gaae i Komedien hos os, naar de vilde, især paa de Dage, da man forud slaaes om Billetterne? I en Benefice for Madame Stark, som har været ved Trouppen i 50 Aar, vil han spille endnu eengang efter Paaske. Derefter rejser han paa en kort Tid bort, for, som det hedder, at opsøge nogle ny Aktører. Madame Langerhans gjør man meget af. At hun er en smuk og interessant Kone, torde ellers bidrage meget dertil; thi vel spiller hun godt, men een Rolle som den anden.

Det franske Theater er, skjøndt lidet, nydeligt, og overgaaer i enhver Henseende det tydske. Hovedstammen af Trouppen, er den fra Brüssel. Mees, Kone, Dotter og Søn, en Hr. Duquenoy og Hr. Bergamin, Madame Bocquet og en Madame Longeau ere de fornemste spillende og syngende Personer. Ogsaa dem kan den Bebrejdelse nok gjøres, at de ikke altid holde sig Dramaturgiens Regler efterrettelige. Uden at have seet Spillet her, kan man ikke gjøre sig noget Begreb om det Liv, hvor-

hvormed Stykkerne gives. Kan man ikke komme til Frankerig og Italien, maa man rejse til Hamborg, for med Glæde at see Syngestykker. Der finder man smand Sang, og Chor, som man hos os ej har hørt mage til, i det mindste ikke i lang Tid. Let og naturlig Recitazion, fri og utvungen Anstand, udmærke de Spillende sig især ved. Dem fejler kun vort Kapel. Musiken ved det franske Theater er dog langt bedre end ved det tydske. Af Stykker, som vi have hos os, saae jeg kun Zemire og Azor, og de to smaa Savoyarder, hvilke begge bleve givne i en gandske anden Smag end hos os. Blandt forskjellige nydelige Operetter fornøjede Philippe et Georgette og Paul & Virginie, mig især. Dalayracs Musik til den første er skjøn. Med Jomfru Mees, som er en meget smuk Pige, og spiller godt, rivaliseret en Madame Chevalier, som, med hendes Mand, er emigreret fra Frankerig. Hun er et af de smukkeste Fruentimmer, jeg har seet i Hamborg, vittig, og har megen Forstand. Muntre og intrigante Roller spiller hun mesterlig. Hun synger godt, og dandser med al vor Biørns eller Bournonvilles Ynde og Lethed. De Franske betales godt. Mees har for sig og Familie henimod 4000 Rdlr. aarlig, og Madame Chevalier for sig alene 4000 Rdlr.

Under Forestillingen hos os er Oplysningen for Tilskuerne saaledes, at man ikke kan læse paa Parterret. Anderledes er det i Hamborg. Man kan læse uden Anstrængelse, og have Nytte af de Operaextrakter, som sælges ved Indgangen, og paa selve

Parterret. Derved, at man af disse Extrakter kan see, hvad der synges, hvilket umuelig altid kan høres, vinder Forestillingen uendelig. Skulde vel og Indvendingen mod Lysning paa Parterret, have al den Vægt man troer? Mal Dekorazionerne ikkun i samme Grad lysere, som Lysningen forøges for Tilskuerne, og forøg Lysningen paa Scenen, og Virkningen vil omtrent blive den samme. Beviset for denne Sætnings Rigtighed tager jeg af det franske Theater især, hvor, saavidt jeg kunde skjønne, Forholdet imellem Oplysningen paa Scenen og Parterret var det samme som paa vort Theater. Men skulde paa dette en større Grad af Oplysning end være umuelig, formedelst tilfældige Omstændigheder, monne dog ikke Pluraliteten skulde ville opofre noget af Scenens Virkning, for den Behagelighed, stundom Nødvendighed, at kunne bruge Bogen?

De Franske bruge ved Syngestykkers Opførelse hverken Klavecin eller Piano forte, og behøve det ej heller, da de fleste Sangere ere mere musikalske end hos os. Musiken vinder altsaa meget i Virkning. Derimod have de Takteur, som gestikulerer, uden at slaae Takten med Fodden eller Haanden, hvilket virker en saare ubehagelig Lyd. Paa begge Theaterne have de vel Soufleur; men man hører ham aldeles ikke, hvilket efter Indretningen hos os er uundgaaeligt. Over Hullet, han sidder i, er indrettet en Kasse, lukket foroven, og paa alle Siderne, den undtagen, som vender mod Scenen. Lyden kan altsaa ikke virke tilbage, men gaaer fremad til Skuespillerne. Paa

begge

begge Theaterne varer det langt fra ikke saa længe imellem Akterne som hos os.

Naar man har hørt Konserter i Kjøbenhavn, mores man ikke synderlig ved de hamborgske. Med megen Fornøjelse hørte jeg dog trende Fremmede, som opholdte sig der, Ms Garat, en Broder til Justitsministeren i Paris, der fra sit 15de Aar var Hofsanger hos den aflivede Dronning af Frankrig, Violinspilleren Rohde, og Mozarts Svigerinde Madame Lange. Denne, en tækkelig Kone, har en Tid lang spilt paa Schrøders Theater. Hun gav til Afskeed, en offentlig Konsert. Dog sagde man mig, førend jeg rejste, at hun ikke gik tilbage til Berlin, men muelig forblev der for bestandig. Dette er meget troligt, da hun er afholdt, og har Adgang til de bedste Sirkler. Hun har megen Musik og Smag, skjøndt lige saa lidet som Mad. Chevalier vor Bertelsens behagelig klare Stemme, til hvilken Mange, der have rejst meget, ikke ville have hørt lige. Rohde, som vilde til Kjøbenhavn, er en stor Mester, uagtet han er ung Mand endnu. Hans Udseende indtager; og hans Tale vidner om Forstand. Garat, som i mine Tanker ikke har den skjønne Mandsstemme, hørte jeg engang phantasere ved sit Piano forte, og her forekom det mig, at han var paa sit rette Sted.

At jeg, som har vor Harmonie saa kjær, søgte at komme som Fremmed i den hamborgske, begriber De let. Den har en liden Hauge, og en fortræffelig Læsesal med flere derhen hørende skjønne

Indretninger, men i øvrigt ikke vor Lejlighed til Forlystelser. Hvad jeg følte paa en Konsert der, da jeg hørte Selskabet ved Klap tildele de Syngende sit Bifald, kan jeg ikke beskrive Dem. Jeg kom hele Aftenen saa gandske ind i Betragtninger over denne, skal jeg kalde det Skik eller Uskik, at jeg ikke engang kunde holde Tankerne ene ved Musiken, da Madame Lange, til Afskeed saa mesterlig sang Mozarts skjønne Arie, vergiß mein nicht.

I et privat Selskab, hvor Libhabere lade sig høre, at vise sit Bifald, ved at klappe, finder jeg vel ikke upassende af den Aarsag, at Tilladeligheden af at klappe, nødvendig og maatte virke Tilladelse til at pibe eller stampe; thi denne Følgeslutning er urigtig. Ikke at tale om, at selv ufortjent og til Ækel uddeelt Klap, paa Mængden ikke kan have samme ubehagelige Virkning, som Pibning eller Stampning, foraarsage disse Mishags uharmoniske Yttringer en Uorden, som ikke bør taales i noget Selskab, hvis Formaal, foruden alle Selskabers almindelige Hovedformaal, Rolighed, i Særdeleshed er Fornøjelse. Ufortjent Pibning eller Stampning er efter mit Begreb desuden en Fornærmelse mod den Person, Mishagen vises imod, og giver ham Ret til Skadeserstatning eller Straf; men hvor vanskeligt vilde det ikke være, forløbig at faae det Spørgsmaal afgjort, hvo der peeb eller stampede? Derimod er det upassende i en anden Henseende. Naar de som dyrke Musiken, af Forlystelsernes Foresatte i et Selskab anmodes om, at

lade

lade sig høre, eller vel og dertil have faaet Tilladelse, efter selv at have tilbuddet sig, skyldes dem vist Høflighed af det Selskab, til hvis Morskab de søgte at bidrage: dem skyldes venlig Modtagelse. Dette kræver god Levemaade. Større eller mindre Talenter, ikke engang Mangel paa disse, gjøre nogen Undtagelse derfra. Men kan man vente, at et Selskab, som tilsteder Klapning under sine Forlystelser, vil i ethvert Tilfælde kunne sikkre den Person, som træder frem for at fornøje det, den Modtagelse, som Høflighed og god Levemaade fordrer? og vil ikke hiin Vane afskrække mange fra at vise sig, til Tab baade for Selskabets Forlystelser og den Konst, de have lagt sig efter? Hvor Klap finder Sted, er ingen Klap, om ikke Mishag, dog Grændsen imellem denne og Bifald. Mere eller mindre Klap, er Mærke paa mere eller mindre god Modtagelse. Men hvad Vished har man for, at den Fremtrædendes Talenter have bestemt Bifaldets Størrelse, og at ikke dens smukke Person, dens Stilling i Staten, huuslige Forbindelser, større eller mindre Bekjendtskab, formuende eller paa anden Maade virkende Slægt og Venner, Mangel paa ret kyndige Tilhørere, Kabale, eller flere slige tilfældige Omstændigheder have virket samme?

Mit næste Brev skal indeholde nogle, men faa, Konstefterretninger. Hils alle Venner, og siig Dem selv, at jeg er 2c.

Af de faa Malerisamlinger, som findes i Hamborg, saae jeg ingen uden Mægler Smiths. Han har meget faa gode Materier, men en vidtløftig Samling af Kobberstykker og Haandtegninger, hvoriblandt skjønne Sager. Tvende Eftermiddage om Ugen staaer hans Huus aabent for Konstnere og Libhabere, med hvilke han videnskabelig gjennemgaaer Samlingen. Paa Thots Aukzion havde han ladet kjøbe nogle Tegninger; men han beklagede, at Katalogen havde været urigtig, og at han havde faaet quid pro quo.

Viinhandler Valentin Meier har en udsøgt Samling af Haandtegninger, ene værd at rejse til Hamborg for. Jeg saae af de største Mesteres Tegninger, især af Tischbein, Zingg, Graff, Mengs, Schmutzer, West, Füger, ja af Raphael en, som har megen Formodning for sig at være original. La mort d'Alceste af Tischbein, 775; Mengs's Tegning til den bekjendte Altertavle i Dresden; en Alegori af Schmutzer, i Anledning af Meiers Giftermaal, med Underskrift: Freundschaft und Liebe sind unlösbare Triebe; og Brutus's Dom over hans tvende Sønner, af Füger, kunde jeg især ikke see mig mæt paa. Denne Brutus's Dom er, som alt hvad jeg saae af Füger, mesterlig. Heldig, riig, og rigtig Komposizion, store Partier af Lys og Skygge, kraftfuld, korrekt, og fyrig Tegning, udmærker dette Stykke sig ved. Vil De have et udførligt Begreb om samme, kan De hos mig

mig faae Doktor Meiers Bedømmelse derover, i Anledning af hvad Professor Rehberg, i Monathschrift der Akademie der Künste zu Berlin, har skrevet for den franske Maler le Ties, der har udført samme Tildragelse. Den sidstes Tegning har jeg ikke seet, men at det er rigtigere efter Konstens Regler, at vælge det Øjeblik, da Dommen er afsagt, og Sønnerne ere tilstæde, for strax at skulle halshugges, saaledes som Füger gjorde, end det Øjeblik, da Exekuzionen alerede er iværksat, hvilket le Ties valgte, troer jeg i det mindste for vist, ligesom jeg og indseer de flere Vanskeligheder, Füger har havt at overvinde fremfor le Ties.

Foruden nogle Portraiter af vor Juel, hvilke Meier gjorde meget af, men langt fra ikke ere af hans bedste, saae jeg der dennes Broders, den omtalte Doktor Meiers Portrait, malet af Graff. Fortreffelig Lighed, rigtig Tegning, sandt Kjød, og en god Maneer udgjorde dets Værd. Det glæder mig, at det eneste Portrait, jeg har seet af Graff, er Billedet af en saa elskværdig Mand som Doktor Meier. Denne, som har rejst meget, ogsaa i Italien, og har ualmindelige Indsigter i de skjønne Konster, ejer og en Samling af Haandtegninger, vel mindre end Broderens, men dog altid værd at see. Af vor Preisler og Hansen havde han og Tegninger. Den sidste, sagde han, passerede for den første Arkitekt i Rom i hans Tid.

I den, paa Taarnet nær, skjønne store Michaelis Kirke, forestiller Altertavlen Kristi

Opstandelse, og skal være malet af den kasselske Tischbein. Altertavlen i det nye Vejsenhuus er skjænket og malet af de Vore. At et Fruentimmer har malt den, er ene Aarsagen, hvorfor jeg nævner den. I Hamborg lever en Billedhugger Ohnmach, som med meget Konstgeni forener stor Flid. Der findes smaa Hoveder i Marmor af ham, hvilke ere fortreffelige. Det gjør mig ondt, at jeg ikke fik Kjendskab til Jomfru Leisching, da hun skal være en gandske fortreffelig Pige. Hoveder af hende, hvilke jeg saae, vidnede om en levende Indbildningskraft, og udmærkede sig ved god Kolorit og en flittig Pinsel. For en kort Tid opholde sig der tvende Fremmede, Quadal og Henard. Den første er bosat i London, og maler Portraits i Oliefarve, temmelig godt endda. Den sidste er emigreret fra Frankerig, og har gjort Miniatur til sit Hovedfag, hvilket ikke har lykkes ham ilde. Rigtig Tegning manglede ellers begge disse Mænd. Jeg savner den ved mange Portraiter. Den første Grund til denne Fejl, er upaatvivlelig, at de færreste Portraitmalere, have havt Lyst eller Lejlighed til at tegne efter Modellen, hvilket, man maa sige hvad man vil, er overmaade nødvendigt baade for Portrait- og Landskabsmaleren. Henard havde bragt nogle faa, men meget gode Malerier i Oliefarve med sig fra Frankerig, af hvilke jeg endnu erindrer mig en Acuyp, en Paulin Gotter, og en Wynant.

At see Konstsager, veed De, er en af mine kjæreste Sysler. Det gjør Dem vist derfor ondt for mig, at

at jeg ikke har seet mere. Men jeg har seet meget. Ved den majestætiske Elvs fortryllende Strandkant, saae jeg de Bygninger, som Professor Hansen, Bygmester i Altona, har opført; Bygninger, som gjorde det vanskeligt for mig at bedømme, hvad der var smukkest, enten Egnen, eller den disse forskjønnende Konst. Hiin Strandkant fra Altona til Blankenese er et saa prægtigt og skjønt Syn, at min hele Indbildningskraft ikke kunde danne sig det mere indtagende. Endog med Baggesens Indbildningskraft og heldig malende Pen, vilde Beskrivelsen kun blive en mat Afbildning af disse Situazioner, som kunne gjøre Schweitzes, og Italiens, og de flere Verdens stolteste Egne, Rangen stridig, og som ere værd at sees og elskes af enhver, der føler for Skjønhed og Konst. Hvert Skridt i disse Egne opvakte paa ny, ja stærkere end nogensinde før, mit Ønske, at komme til Italien, hvor jeg endnu gaaer hen, ved første given Lejlighed, var det end kun som Anfører med et ungt Menneske — men ved ethvert af dem var jeg og nær ved at opgive alt Haab derom; thi hvorledes torde jeg vente, at dette Ønske nogensinde skulde opfyldes, da en ublid Skjebne har ladet mine endog rimeligste Ønsker uopfyldte? Dog — til Hansens Mesterstykker igjen.

Til hans bedste Arbejder henfører jeg især tvende Lyststæder, han har bygget for Godefroyerne, to Kjøbmænd i Hamborg. Enhver Arkitekt burde unegtelig see, og gjennemtænke, disse den ædle Smags Konstarbejder, der kunne sættes ved Siden

 af

af ethvert beundringsværdigt Arbejde, som den senere Tids Bygningskonst har frembragt. Efter saadant Studium vilde de med større Nytte, maaskee og med mindre Beundring, see Schweitzes og Italiens smagfulde Landhuse, og med et gandske andet Øje betragte den italienske Oldtids Seeværdigheder. Tiden, og Selvfølelse af Uformuenhed til at give Dem en fyldestgjørende Idee om hine Bygningers Skjønheder, afholde mig fra en Beskrivelse derover: sande Skjønheder kunne desuden kun føles, ikke beskrives. Jeg anmærker derfor alene, at Hovedtanken ved ethvert hans Arbejde er rigtig og fortræffelig, og at Udførselen svarer fuldkommen dertil. Jeg beundrede især, ved et af hine Lyststeder, det Geni, med hvilke selv de mindste Sirater ere tænkte, den rigtige Smag, de ere ordnede med, den Aand og Kjækhed med hvilken de ere udførte, og den Flid, med hvilken de, uden at blive stive eller tørre, ere udarbejdede. Hvorfore monne der af hans Arbejde ikke fandtes det mindste paa sidste Salon?

Hansen, som næsten ene lever og føler for Konsten, og, ved for anspændt Tænken under overlegent Arbejde, eengang vil døe for samme, tjener, som de bedste Konstnere hos os, under maadelige Vilkaar. Det Fag, han opofrede sig til, giver ham imidlertid Lejlighed til at fortjene sit Udkomme. Den særdeles Agtelse, Hamborgerne vise ham, glædede mig meget, og beviser noksom hans Værd. Den glædede mig; thi han er en dansk Mand, og jeg kjender ham fra Konsternes Akademi, hvor vi gik

paa een Tid. Den beviser hans Værd, da Hamborgerne i deres Bygmester Ahrentzen, som og med os søgte Akademiet, have en gandske duelig Bygmester. Desuagtet raadføre de sig med ham i alt, hvad vigtigt er.

Jeg vilde ønske Harsdorff, som egentlig var Hansens Lærer, saavelsom Sorøes Bang og Snedkermester Mørch i Kjøbenhavn, hvilke begge, som udmærket duelige Arkitekter, ville faae en høj Plads i Danmarks Konsthistorie, og begge ogsaa have bidraget til hans Dannelse, den Glæde, at kunne see hans Mandoms Arbejde. At see Frugter af sin Underviisning, er Lærerens vigtigste Betaling for dens Møjsommelighed, ja behageligt, endog han føler, at naturligt Talent og ufortrøden Flid virkede det meeste til Lærlingens Fremskridt paa Konstens Bane.

Bygningskonsten og den gode Smag vilde vinde overmaade meget, hvis ved Harsdorffs — gid sildige! — Tab, Konstakademiet kunde faae Hansen til Lærer i Arkitekturen. At han ene er Manden, der kan og bør træde i hans Plads, er vist. Det er og af yderste Vigtighed, at Posten besættes med den dueligste. En ilde anvendt Økonomi, torde vel ellers og her blive Anstødsstenen; thi at en Mand, som er vel hvor han er, skulde opofre flere af sin iværende Sirkels Behageligheder, og udsætte sig for de Ulejligheder, jeg vil ikke sige Skikaner, enhver ny Stilling som oftest tilvejebringer den redelige Mand, vel og for et alt for betydeligt Tab af

Ind-

Indkomster, blot for at gavne sit Fædreneland, ved at danne de Unge til en bedre Konstsmag, er sandelig at fordre alt for meget.

Om Hamborgs smale Gader og den slette Bygningssmag, har De seet og hørt meget. I Henseende til Gaderne gjelder det dog kun om den gamle Deel af Staden; den ny har temmelig brede og smukke Gader. God Bygningssmag kan jeg just ikke indrømme. Man seer en underlig Blanding af gothisk og ny Stiil, af Skjæve, med Familievaabener prydede, Mure, af ligesaa unyttige som smagløse Sirater. Imidlertid er dog Smagen og forbedret i den senere Tid. Mange Huse im neuen Wandrahm, in der neuen Admiralitätsstrasse, bey dem neuen Wall, auf og hinter den Bleichen, faldt mig især i Øjnene. Vilde man giøre en Sammenligning imellem den nærværende Bygningssmag og Konstflid i Hamborg, som ikke har Konstakademi, og i Kjøbenhavn, som længe har havt et, frygter jeg for, Resultatet blev fordeelagtigst for Hamborg. Man bør der være meest kræsen, hvor Sædet er for Konstnernes Dannelse. Haandværkerne fandt jeg især langt dueligere end hos os. Beklageligt er det, at en Deel af de ny Bygninger, som opføres i Kjøbenhavn i de afbrændte Gader, hverken ere solide eller smagfulde, og at deels den Iilfærdighed, med hvilken Vedkommende maatte gaae frem i at foreskrive de Regler, som for Fremtiden skulde iagttages ved de afbrændte Bygningers Opførsel, deels deres, ved de rædsomme Ildebrandsdage forøgede, Kræf-

terne

terne maaskee overstigende Embedsforretninger, have voldet nogle Forskrifter, som hverken Statsmanden, Matematikeren eller den Konstforstandige billiger.

I min juridiske Lommebog for 1796, der formodentlig er udkommen, har jeg ved Plakaten af 4 Julii vedrørt, hvad som i mine Tanker indskrænkede Ejendomsretten. Kommer jeg engang til at udarbejde den danske Konsthistorie, vil jeg blive nødt til at vise, hvorledes nogle af disse Regler have lagt Hindringer i Vejen for den gode Smag, og for Forskjønnelse af den afbrændte Deel af Byen. Man havde uden Tvivl gjort vel i, at høre Konstakademiets, i det mindste Harsdorffs Tanker over dem, førend man gav dem Lovs Kraft. Flere af dem havde man da nok strøget en Streg over.

Jeg troer, man burde overladt til enhver, at bygge som han vilde, og alene søgt ved Premier eller andre Fordele, at faae den Mand, der havde en ussel smal eller vanskabt Gaard, til at kjøbe sin Naboes, at opmuntre den Byggende, i hvis, Bygningskommissionen foreviiste, Tegning fandtes betydelige Fejl mod Skjønhedsreglerne, at rette samme, og i Almindelighed at lokke Folk til at bygge saaledes, som man ønskede. Havde man da tillige underviist Publikum om de Forsigtighedsregler, den kloge Grundejer burde iagttage, naar han byggede, skulde man, uden at krænke nogen af Borgernes de meest hellige Rettigheder, sikkert opnaaet Øjemedet. Vi skulde ikke seet saa mange underlige Bygninger, og der kunde være sørget for Huuslejligheder til Middel-

delstanden, hvilke, i det mindste for Tiden, vanskelig ville blive at faae. Fra Fondet ad usus publicos kunde man med Grund ventet Understøttelse dertil. Jeg haaber imidlertid, at man ved Dispensazioner vil afhjelpe det Trykkende, hiin Lovgivning indeholder, og virke det Gode, dens Tilværelse forhindrer. Dispensazioner vil De tilraade? hører jeg Dem spørge, De, som har talt saa meget imod dem. Ja, kjære Hr. Doktor, naar Loven, fra hvilken de gives, ikke er god, og de gives til enhver Søgende, uden Undtagelse, skade de ikke stort. Gjerne tilstaaer jeg Dem i øvrigt, at man gjorde bedre i, aldeles at hæve Plakaten.

Ved den store Michaelis Kirke er en snurrig Dør, som Hesz ikke har talt om, men som jeg finder mærkværdig. Naar jeg kommer hjem, skal jeg forsøge at gjøre en Tegning over samme, hvis det interesserer Dem. Forestil Dem omtrent en saadan Indretning, som findes ved Indgangen til Frederiksberg Allee, for at hindre Folk fra at ride derind, med den Forandring, at det er fire Glasvægge, istedet for fire Bomme, hvilke slutte oven og neden til, samt ved Siderne, og at kun een kan gaae imellem Væggene; og De vil maaskee have et Begreb om denne Dørs Beskaffenhed. Den har en dobbelt Fordeel i en Kirke, paa et Komediehuus, eller ethvert andet offentlig Forlystelsessted, først, at der ikke foraarsages Støj, naar der gaaes med den, og dernæst, at man er fri for Træk. Jeg behøver ikke at sige

Dem,

Dem, at der ere andre Døre til Ind- og Udgang for og efter Prædiken.

Nogle faa Dage har jeg endnu Haab om at blive paa dette skjønne Sted, hvilket jeg med Baggesen takker Skjebnen for at have seet. Eet, maaskee flere Breve, har De altsaa i Vente; thi jeg bestiller intet, uden at forlyste mig, og skrive Dem til. Dog, nær havde jeg sagt Usandhed: jeg gjennembladrer lettres sur la Mythologie à Julie, et Skrift, som er morsomt, da Forfatteren har et flydende Sprog, og mange Vittigheder, men uskikket til at læses af Ungdommen, eller Fruentimmer, hvis Morskabslæsning det er paa mange Steder. Lev lykkelig, det ønsker Deres hengivne Ven.

Eutin

Det er en urigtig Idee, at alting er godt Kjøb i Hamborg. Undtag maaskee de fleste Livets første Fornødenheder, og De kan have næsten alt for samme Priis i Kjøbenhavn; men hvad man faaer, er i Forhold bedre der. Ved table d'hôte kan man spise sine fire Retter Mad, med en halv Flaske god Viin til, for fire Mark dansk; Logi er begribeligt derimod meget dyrt. Samme Priis har man det for uden Porten paa de offentlige Herbergeerhuse. Af disse, som jeg ingensteds saae bedre, ere de meest søgte, die alte Rabe i Harvstehude, hvis Beliggenhed ved Alsteren er fortræffelig, og et i Eimsbüttel, som jeg for min Deel finder mindre skjønt,

skjønt, fordi der mangler Søe. Disse Steder ere især behagelige for den Fremmede. Jeg spiiste paa det sidste eengang i et Selskab af 156 Personer, Mandfolk og Fruentimmer, og det endda i maadeligt Vejr. Om Eftermiddagen kom næsten lige saa mange til. Fruentimmer tage ene derhen, og spise ved det almindelige Bord.

Paa Aukzioner har man ellers, i den senere Tid, kundet faae et og andet for godt Kjøb; men dertil maa Grunden søges i den Mængde udsøgte Vare og Sager, af Malerier, Kobberstykker, i Rammer og uden samme, fine Musseliner, Basreliefer af Severporsellin paa blaa Grund, og s. v. hvilke fra Frankerig især, der bortsælges. At høre, hvorledes holsteenske Bonder, temmelig dyrt havde kjøbt Kobberstikker paa slige Aukzioner, glædede mig: Bonden er nok den Stand, som Luxus er mindst skadelig for.

En Uskik ved Børsaukzionerne, maa jeg fortælle Dem. Man sælger ikke Varene i den Orden, i hvilken de ere anførte paa Katalogen, men springer i denne fra Side 1 til 10, herfra igjen til Side 1, og saa fremdeles, efter Aukzionarii, eller Gud veed hvis Lune. Man maa altsaa, ofte for eet Nummer Skyld, forblive paa Aukzionsstedet, indtil Skjebnen fører det frem, eller krumme sig for Vedkommende, med en ydmygst Forespørgsel, om Omstændighederne, det vil nok sige deres Lune, endnu ikke tilstædekomne Libhabere 2c. 2c., ikke kunde tillade, at det opraabtes. Det forekommer mig at have hørt, at det samme er

bru-

brugeligt paa Häckſens Aukzioner hos os. At dette ikke er ſaa, ſkulde glæde mig.

I Anledning af hvad Heſz fortæller, at den hamborgſke Galge er blæſt ned, og at man gjerne lader det beroe nogle Aar med at opſætte en ny, fordi hertil udfordres mange Seremonier og andre Omſtændigheder, kan jeg lade Dem vide, at Hamborg nu har ſaa anſeelig en Galge, ſom nogen Stad, eller nogen dertil Fordømt, kan ønſke ſig. Saavidt jeg erindrer, er den dog ikke dobbelt; og i dette Tilfælde maa Hamborg vel kun have Ret til at have en enkelt; hvilket jeg, der aldrig har brydt mig om de forſkjellige Galgerettigheder, ikke veed. Man havde, ſaa fortalte man mig, dømt en Forbryder til at hænges. Morgenen derpaa ſtod Galgen oprejſt, uden at man vidſte, efter hvis Foranſtaltning det var ſkeet. Men man troede, at Raadet havde ladet det beſørge, iſær for at ſpare de til en højtidelig Galgeindvielſe forhen medgaaede ſtore Omkoſtninger. Ideen er i mine Tanker ſnild, og geraader, i al Fald Raadet, til megen Ære.

At jeg i Dag her har ſeet en danſk Pige, minder mig om et af mine gladeſte Øjeblik i Hamborg. Det kan kun føles, ikke beſkrives, hvad Indtryk det gjør paa en Rejſende, naar han møder en Landsmand paa et fremmed Sted, eller blot hører, at han er der. Et ſaadant koſteligt Øjebliks Behageligheder følte ogſaa jeg, da man en Morgen fortalte mig i mit Logie, im ſchwarzem Adler, hvor jeg var ret vel, at nogle Danſke vare ankomne. Det var Stald-

mester Roepstorff, Professor Viborg og Stalmester Nielsen.

Jeg har siden med Forundring tænkt over den Forandring, som dengang foregik i min Sjæl. Ingen af disse Landsmænd havde jeg havt overordentligt Bekjendtskab til. Hamborg ligger nær ved Altona, hvor der er mange Danske. Jeg havde paa det sidste Sted flere Bekjendtere, endog Ungdoms Venner, nød der Venskab, og Godhed, og Glæder, hvilket stedse skal ihukommes af mig, og naar jeg ofte modløs tænker tilbage paa mit Livs Ubehageligheder, derhos vorde trøstende for mig, fordi meget Ondt ikke kan opveje de glade Dage af mit Liv, jeg tilbragte der. Ikke prøvede jeg de kjedende Øjeblikke, som Tænkeren selv ofte har, naar han rejser ene; thi jeg rejste med, var stedse om og hos Venner, og dette ene gjorde mig fornøjet. Jeg havde kun været kort borte, skulde, og kunde snart komme tilbage til de flere Venner, jeg forlod, fik Tidender om deres Velgaaende, var istand til at sige dem saa meget, som man er bedrøvet ved ikke at kunne sige sin Ven. Kort, de fleste Aarsager, som virke til et saadant Indtryk, vare saaledes ikke til for mig. Men med alt dette følte jeg hvad Glæde er, da man bragte mig denne Tidende. Dem som Psykolog, spørger jeg: hvorfra kommer nu denne Følelse? er Menneskets Kjærlighed til sit Fødeland, eller Overraskelsen, Aarsag til samme? At være i Italien, eller langt borte fra Fødeland og Landsmænd, og der uformodentlig træffe

paa

paa én Ven: det maa være en af de største Glæder, Skaberen nogensinde tildeelte de Dødelige!

Det morede mig, at see Personer, jeg hjemme har kjendt som Fremmede, endog de ikke der interesserede mig synderlig. Jeg saae *** engang paa fransk Komedie. Hendes nærværende Levemaade er ikke behagelig, uagtet hun ej trænger til nogen, og det som mere er, uagtet hun har Gaard og Eqvipage. Flere Træk, man fortalte mig om hende, gjøre hende værdig til en bedre Skjebne. Havde hun intet slet Menneske faaet til Mand, og denne havde elsket hende, levet for hende ene, og med hende, ingen Hemmeligheder havt for hende, vidst at gjøre hende Livet behageligt, i det mindste at bære over med hendes Svagheder, naar han ikke havde Klogskab nok til at hæve dem, samt ellers opfyldt de Pligter, han som Mand skyldte hende, da skulde enhver, som endnu holder hende for en kjøn og talentfuld Kone, maaskee og agtet hende. Ogsaa her var det Mandens Skyld, at Egteskabet blev ulykkeligt, og at Konen langt fra ikke er det, hun kunde blevet.

Lysningen paa Gaderne er taalelig, men langt fra ikke god, eller saaledes, som man kunde ventet den i en saa formuende Stad som Hamborg. Fejlen stak, saavidt jeg mærkede, for en stor Deel deri, at man, som hos os, ikke havde et vaaget Øje med Vedkommende, at Vegerne ere forsvarlige, og at naar en Løgte er gaaet ud, den strax tændes igjen. At Vægterne hos os, der skulle tænde og slukke Løgterne, have Fordeel af, at disse brænde mindre klare,

 og

og kortere Tid end de burde, er Hovedaarsagen, hvorfor vor Oplysning paa Gaderne langt fra ikke er, som den burde være, eller maaskee kunde være, i Forhold til Omkostningerne.

Indretningen med Vægterne er, som De veed, langt bedre end i Kjøbenhavn. Imidlertid haves der alt for mange gamle og skrøbelige Personer i Vægterkorpset. Dette er dog ikke saa farligt som hos os, fordi der stedse gaaer to og to sammen. Denne Skik er meget god. Een Mand er kun i faa Tilfælde tilstrækkelig til at holde Sikkerhed. Den som gaaer ene, kjedes desuden, og sover derfor saa let, eller forlader sin Post, for at tale med andre Vægtere. For endeel kunde Indretningen i Hamborg tages til Følge, naar en Forandring skeer hos os. Jeg haaber, at den ikke er langt borte; thi vor Indretning er yderst fejlfuld, næsten til Skam for Menneskeligheden.

Som Justiziarius i den overordentlige Politiret, oplæste jeg aldrig nogen Dom over en Vægter, der var dømt til at sidde paa Vand og Brød, for Forsømmelse paa sin Post, at jeg jo ynkede ham. Mere end een Gang blev jeg og fristet til, naar Manden var gammel, skrøbelig, havde Kone og Børn, at lade ham løs af sin Arrest, før Tiden var omme: Menneskeligheden skulde, hvis jeg havde gjort det, i det mindste undskyldt mig, havde jeg end handlet imod Pligt, endog imod min egen Overbeviisning, at ingen ved Dom idømt Straf bør formildes, naar denne stemmer med Loven.

Det

Det er vist himmelraabende Synd, at Vægterne, midt i Vinterens Hjerte, skulle blive paa Posten i fulde elleve Time. Dette overgaaer næsten den stærkeste Mands Kræfter, og hvad er Følgen anden, end at de boe i den Gade, hvor de have Post, og forsømme denne? Soldaten afløses timeviis, og gjør kun Vagt hver tredie Dag; Vægteren skal derimod blive paa Posten hele Natten, og hver Nat hele Aaret igjennem.

Det er mig ellers ubegribeligt, at Etatsraad Flindt, om hvis udmærkede Duelighed til Politimester, der hos den upartiske Fremtid kun skal være een Mening, ikke virkede nogen Forandring i ovenmeldte Henseende. Maaskee har han villet, men ikke kunnet. Jeg haaber imidlertid, at denne virksomme Mand, som Medlem af Magistraten, vil gjøre sit til, at faae vor saa fejlfulde Vægterindretning anderledes organiseret, og til at forbedre saa mange Menneskers Kaar, der skulle sikkre os for Uordener, Tyveri og Mord, men for hvilke vi endog i den Grad have sørget slet, at de paa mange Steder ej engang have et bestemt Sted, hvor de et Øjeblik kunne søge Ly for en Pladsregn. Et Skur har dog enhver firbenet Natvægter.

En skjøn Skik er det, især for Fremmede, at Huusejerens Navn staaer indhukket eller skrevet paa Dørkarmen. Man har saaledes ingen Møje med at finde dem, man skal tale med. De fornemste Kjøbmænd havde deres Navne paa Husene, men Adelen ikke. Heri ligner den da og den engelske.

 Mit

Mit næste Brev skal indeholde de for dem kjæreste Efterretninger, mine Tanker om Exekuzionen af Hamborgs Fattigvæsen, hvilke De har forlangt af mig. At forsikkre Dem, højstærede Hr. Doktor, om min Højagtelse, er unødvendigt og unyttigt; unødvendigt, thi De har den i enhver Henseende, den kan haves; unyttigt, da Deres Kundskaber, Deres Embedsiver, og Deres Hjertes Egenskaber, have sikkret Dem almeen Agtelse, altsaa og min Højagtelse, der kjender Dem saa nøje. Men vedligehold mig Deres mig saa vigtige Venskab, derom beder Deres forbundne Ven.

Eutin

Om Fattigstiftelserne, det nye Vejsenhuus; Verk-Tugt- og Fattighuset; Spinhuset; Hiobs Hospital, hvor de Fattige, som ere veneriske, bringes hen; den saa kaldte Pesthof, der er det fornemste Hospital i Hamborg, hvor ogsaa Almisselemmerne helbredes; det saa kaldte Gasthaus, Hellig Gejstes Hospital og Schifferarmenhaus, giver jeg Dem ingen detailleret Efterretning. Denne findes hos Hess. Jeg anmærker blot, at jeg ingensteds fandt udmærket Orden, Reenlighed og Virksomhed, eller en eneste af disse Stiftelser af den Beskaffenhed, at de kunde anprises som Mønstre, hvis man vilde danne ny af det Slags.

Man kan ikke ligefrem gaae hen at see disse eller andre Stiftelser i Hamborg, men maae først have at vide,

vide, hvem der er Kurator, den især, som meddeler Seesseddel, saa søge ham op, hvilket er vanskeligt nok for en Fremmed, og dernæst gjøre ham en Kompliment, for at faae Tilladelse eller Seddel. Denne gives ellers gratis. Derimod anmodes man om at give i de Bøsser, som forevises. I Tugthuset kom man med en til mig i hver Stue, i een endog med to Bøsser. Til Slutning kom der dog nogle store Bøsser frem, af hvilke den ene havde til Opskrift: for Betjenterne. Jeg betalte der Fornøjelsen, især da jeg ikke havde mindre Myntsorter hos mig end Aatteskillinger. Man har faaet et Akkouchementhuus, hvis Indretning jeg ikke fik Lejlighed at gjøre mig bekjendt med.

Vejsenhuset er en kostbar Bygning. Der er ødslet med Penge og Plads. Den har Kirke, og Lærere, som boe der. Børnene ligge i Fjædersenge, og Drengene sysselsættes ikke med Haandarbejde. I Sygestuerne laae Drenge og Piger sammen, dog ikke i een Seng. Den Dag, Børnene faae Grød, faae de Smørrebrød, istedet for Efterkost.

Vejsenhuset i Altona er indrettet mere oekonomisk. Drengene beskjæftiges med Haandarbejde, Børnene have ingen Fjederdyner i Sengene; men Lærerne boe der, og Grød med Smørrebrød til, udgjør ogsaa her een Middags Kost. Jeg tilstaaer Dem oprigtig, at jeg i dette Øjeblik ikke erindrer, om det har Kirke. Forfatteren til de Par Ord om vort Vejsenhuses Oprettelse, hvilke findes i Iris og Hebe for Januar Maaned, sagde meget vittigt „at en Stiftelse for

 Børn

„ Børn i Staden har sin egen Kirke, lader formode, „ at Børnene ere Krøblinger." Er saadan Formodning grundet, har Vejsenhuset i Altona ingen Kirke; thi jeg saae ingen Krøblinger.

De seer heraf, at disse Vejsenhuse ikke maatte blive Mønstre for vort, hvis man skulde faae den daarlige Idee, at opbygge det igjen. At dette ikke vilde skee, var min Trøst, da jeg saae det gamle i lys Lue. Men maaskee nytte vi ej heller heri Forsynets Velgjerning imod os ved Branden. Er det endnu ikke bekjendt, hvem der er Forfatter af Afhandlingen i Iris for December 1795 om Vejsenhusets Gjenoprettelse? Jeg længes efter at vide det, for at kunne sige ham Tak for den Fornøjelse, jeg følte ved at læse denne grundige Afhandling. Maaskee vi og bleve enige om de Par Poster, i hvilke jeg ikke gandske var af hans Tanker. Jeg giver Dem Hr. Doktor, saaledes fuldt Bifald, naar De vil, at de Børn, som skulde opdrages for Stiftelsens Kapitaler, ikke alle maatte udsættes paa Landet, men at nogle kunde blive i Kjøbenhavn, vel og i andre Kjøbstæder. At de Børn, som udsattes paa Landet, skulde være Landsoldater, finder jeg ikke heller nødvendigt. De maatte og vel og fritages derfor, hvis man udsatte nogle i Kjøbstæderne, fordi den Pligt, at værne for sit Fødeland, der ellers er den samme for Kjøbstædmanden og Landmanden, vel ikke kunde paalægges de i Kjøbstæderne opdragne Børn, nu, da Kjøbstædbørn ikke have den, og det altsaa i mere end een Henseende vilde være betænkeligt, at fritage Vejsen-

huus

huusbarnet fra denne Pligt, naar det var opdraget i Kjøbstæden, men ikke, naar det til Opdragelse havde været udsat paa Landet.

Jeg erindrer ellers ved denne Lejlighed en med Büsch havt Samtale om Vejsenhuset. Den Dag, jeg uforsynet med Breve eller Hilsener fra nogen, første Gang besøgte ham, spurgte han mig endnu paa Trappen, hvad man vilde gjøre med det afbrændte Vejsenhuus. Jeg svarede ham, at der var nedsat en Kommission, til at bedømme, om det var godt, at opbygge et nyt. Med al den ham egne Varme for den gode Sag, al hans for Danmarks Velgaaende, mig kjære, Deeltagende, svarede han: saa var man paa den rette Vej. I Morgen Middag (thi til samme havde han bedet mig til Gjest) mere herom. Denne Materie blev da ej heller forglemt. Jeg fortalte ham, at De strax efter Ildebranden havde som Stadsfysikus, i en Skrivelse til Kanselliet, viist Vejsenhusets Skadelighed fra den politiske, fysiske og moralske Side, samt lagt en Plan til dets mere hensigtmæssige Indretning, og, at De havde end videre oversat og udgivet det weimarske Vejsenhuses Historie. De heldige Virkninger af dette Vejsenhuses Ophævelse, ansaae han med mig for den skjønneste Sejr for de Forfattere, som have viist slige Stiftelsers Skadelighed. Han var og deri enig, at Ophævelsen maatte have færre Vanskeligheder i Kjøbenhavn, end paa mangt andet Sted.

Jeg fortalte ham Indholdet af Afhandlingen i Iris, og om den udsatte Preimie. At han spurgte,

hvem der skulde bedømme de indkomne Afhandlinger, behøver jeg neppe at sige Dem; og at jeg ikke kunde sige ham det, veed De. Det er og et forunderligt Mørke, som hersker herover. Jeg frygter kun, at det kunde tilbageholde mangen en Afhandling. At Censorerne ere oplyste Mænd i Almindelighed, kyndige, eller rettere sagt erfarne, i den Sag i Særdeleshed, de skulle bedømme, fri for Fordomme, og saa upartiske, at have de end en forudfattet Mening i Henseende til Sagens Qvæstion, vægtige Grunde, og ikke et sic censeo, sic voleo, dog bestemme deres Mening: gjør ofte, at den Kyndige skriver. Her kunde Navngivelsen og være saa meget mere nødvendigt, som Censorernes Dom muelig kunde have Indflydelse paa hvad der, fra Regjeringens Side, vil skee, eller ikke skee. I saa Fald vilde det og for det Almindelige kun være lidet nyttigt, for Forfatteren selv mindre trøstende, hvis Efterverdenen, hvilket forhen har været Tilfældet, skulde ansee hans ukronede Afhandling, værdig til den udsatte Premie.

Er det sandt, hvad man fortalte mig i Odense, hvor man har saa mange Nyheder, vi ikke vide af, at Forestillingen angaaende et forandret Brandvæsen, er indleveret, og at man med det første venter en Anordning desangaaende? Underligt skulde det dog være, hvis man ikke oppebiede de Afhandlinger, som kunne ventes, i Anledning af den udsatte Premieopgave: Monne Vedkommende ikke have gjort Regjeringen opmærksomme herpaa? At haste, er vist ikke saa nødvendigt, som man troer. Gid kun alle vore Indret-

ninger

ringer vare saa gode som vor Brandanordning! Man gjøre og ny, og nok saa gode, Foranstaltninger, og ved tilfældige, uden for disse værende, Omstændigheder, brænder dog eengang af og til, en stor Deel af denne eller hiin By. Ildsvaade er som Pest og Krige, og saa meget andet i Verden, et Onde, som hører til dens nødvendige Orden. Ved Publicitetens Hjelp, at høre andre Kyndiges Dom, end deres, som Kongen vilde, Forslaget og Forestillingen skulde gjøres af, havde i en Sag af saa megen Vigtighed vel været saare nødvendigt. Maaskee havde man da faaet forskjellige Meninger om de nye Vandtønder, og de nye Gadeposter. Det havde upaatvivleligt været bedre, i begge Henseender at lade det blive ved det gamle.

De nye Tønder ere unødvendige, unyttige, hinderlige i hurtig Exekuzion ved forekommende Ildebrand; koste meget; føres, huses og vedligeholdes vanskelig; blive snart lække 2c. 2c. 2c. Posterne vansire, skal have betaget Springvandsejerne en betydelig Qvantitet af det Vand, de aarlig maa betale nok for, og ere unødvendige, naar vi faae vore gode gamle Vandtønder igjen. Som Stadsfysikus maa de vel og udvirke Ordre til Vedkommende, at de udpompe dem af og til; thi Vandet, som efter Hydraulikens Grundsætninger, maa staae stille i dem, lige saa højt oppe, som Vandet i Gaardene, vil jo ellers stinke.

En herlig Indretning er det i Hamborg, at Kuratorernes, eller Direktørernes, kort sagt, de Foresattes Koner ved alle de Stiftelser, hvor Fruentimmer findes, tage sig af Økonomien i Henseende

til

til disse, ved at sørge for Indkjøbet af Klæder; have Opsyn med, og en Slags Befaling over, de qvindelige Betjente; paasee, at Lemmerne holdes reenlige og ordentlige, lære hvad de bør, og faae hvad Klædesstykker de behøve; og s. v. Ogsaa Kjøkken Økonomien tage de sig af med Varme.

Om denne Indretning har nogen publik Sanktion, eller den skylder Qvindernes Patriotisme sin Tilværelse, skal jeg ikke kunne sige. Adskillige, jeg spurgte derom, vidste det ikke, og hverken hos Hess eller Klåfeker, der har udgivet en Samling af hamborgske Love, erindrer jeg at have læst noget desangaaende. Men at den er god, og at man hos os burde søge at overtale Fruentimmerne til, umiddelbar at tage Deel i slige Sager, synes mig klart. Middelbar styre de dog, og ville naturligviis altid komme til at styre, Ting af større Vigtighed. Lad dem faae Ære for deres Daad, og de ville som oftest virke med endnu større Held. Gaaer en eller anden Ting ikke som den burde, saa er dette og Tilfældet, naar Mændene staae for Sagen. I saa Fald udsættes en fornuftig og agtet Mand i Staten ej heller for, ledet af en ond Kone, at begaae en dum Streg, eller at krænke nogens Rettighed, udsættes ej for, oven i Kjøbet ej at kunne kundgjøre Aarsagen til sin Brøde, hvilken vel ikke kunde retfærdiggjøre, men dog virke Medynk for ham. Fruentimmernes almindelige Bestemmelse, og hermed overeensstemmende havte Opdragelse, give dem desuden en fortrinlig Kundskab om hine Forretninger, hvilken Mandfolkene kun faae

med

med Møje og Besværlighed, og endda kun ved Fruentimmernes Hjelp. De have en Lethed, Hurtighed, Kjækhed og Bestemthed i at udføre dem, hvilken de Fleste af os saa naturlig maae savne. Det forekommer mig endelig og mere sømmeligt, at i det mindste endeel af slige Sysler overdrages det smukke Kjøn. At undersøge Qvindlemmernes Særke f. Ex., og ved ofte mødende Lejlighed at maatte see Legemsdeele, som Velanstændighed almindelig holder skjult for Mandfolk, passer sig ikke godt for disse. Saa god hiin Indretning imidlertid end er, frygter jeg dog for, at den aldrig bliver almindelig hos os. Saadan, som vor Staatsforfatning er, kunne Love ikke virke; og Enthousiasme, som eengang opvakt, let kan vedligeholdes i en Stad, der har Hamborgs Regjeringsform — kunne vi vente, at den bliver til hos os, end sige at den holdes vedlige?

Hils Deres Kone. Fik jeg nogensinde at bestille med Exekuzionen af vort Fattigvæsen, hun skulde blive blandt de gode Qvinders Tal, jeg for at virke meget godt, vilde gjøre mig Umage for at drage ind med i Sagen. Mere om Fattigvæsenet med næste Post.

Eutin

De Lovtaler, man har gjort over Fattigvæsenet i den senere Tid, ere ikke, hvad Lovtaler som oftest vare, overdrevne. Det er fortræffeligt, og et følgeværdigt Mønster for de fleste Steder. Det

er

er maaskee det i Europa, som er Fuldkommenhed nærmest. Ikke vil jeg sige hermed, at vi og andre skulde organisere vore Fattiganstalter, efter samme Plan. Den passer sig ikke til vor Statsforfatning og alle vore offentlige Indretninger. Som Plan betragtet, det er, overeensstemmende med de Grundsætninger, som den grandskende Filosof vilde antage for de bedste, har den hamborgske endog nogle, skjøndt ubetydelige, Mangler.

Jeg godtgjør denne min Paastand dermed, at der f. E. ikke er føjet den Foranstaltning, at enhver, i det Øjeblik han trænger, kan gaae hen til et eller andet bestemt Sted, for at arbejde, og, naar han arbejder saa meget, som hans naturlige Kræfter tillade, der faae det Nødtørftige til Livets Ophold. Saalænge man ikke nægter Muligheden af, at et Menneske, ved tilfældige Omstændigheder kan mangle Arbejde for en eller flere Dage, og at han imidlertid intet kan faae at leve af, er hiin Foranstaltning nødvendig. Uden den kan Fattigindretningen ej kaldes fuldkommen.

Med hiint Udtryk vil jeg derimod sige, at Exekuzionen er følgeværdig, at den er, det som mere er, næsten uforbederlig. At man dog engang vilde indsee, at Kundskab og Virksomhed hos Fattigbestyreren, gjøre mere end alle Lovbud om Fattigvæsenet, kunne gjøre alt uden disse.

Jeg havde ypperlig Lejlighed til at blive bekjendt med den Aand, som herskede i Bestyrelsen. Agent Selby havde havt den Godhed, at give mig et Brev med til Kjøbmand Matthiesen, Medlem af den ham-

hamborgske Fattigkommission, (Armen-Kollegium.) Denne tog mig med sig derhen, den første Løverdag det var samlet. Man bad mig tage Sæde hos sig. Jeg var der en heel Formiddag; hørte dem raadslaae om ny Forslag til Forbedring i Fattigvæsenet; om Fattige, som havde meldt sig, kunde gives Understøttelse; hvorledes man kunde redde en, der var nær ved at blive fattig, ved at indløse pantsat Tøj, og bringe hende i Næringsdrift, hvorledes man kunde skaffe en anden værdig fattig Borger, Arbejde, som var passende for ham, og nogenledes overeensstemmende med hans forrige Haandtering; om at give Børn, som vare udsatte i Lære, og andre Fattige, Klæder; og om saa meget mere, som forefaldt.

Det var en af mine gladeste Dage paa Rejsen. Det er umuligt for mig, at beskrive Dem den Aand, som herskede i dette Kollegium; den nøjagtige Kundskab, det havde om dem, som enten oppebare eller søgte Almisse; den Strænghed, der iagttoges i at følge de antagne Grundsætninger, uden at jeg kunde spore Egennytte, Partiskhed, upassende Overbærenhed eller Blødhjertighed, og formuende Borgeres Anbefalinger; den Værdighed, Anstændighed, og blide Tone, man tiltalte den Fattige med, den Taalmodighed, man hørte manges Bæv, og gjendrev andres Fordomme med; de Fattiges Reenhed, Orden, Tiltro til Kollegiet, Glæde over at forhjelpes til det, de nødvendig behøvede, Overbeviisning om, at Kollegiet intet vilde, uden fordi det burde saa ville,

den

den Aabenhjertighed, de for det meeste skriftede deres Synder med; og nu den Iver, hvormed man pønsede paa, med ret vægtige Grunde at understøtte et opsat Forslag til en Forbedring i Fattigvæsenet, hvilket man oplæste i min Nærværelse, men hvis Indholds Bekjendtgjørelse af mig, der blev imodtaget med saa megen Venskab, vilde være upassende. Dette og meget mere følte jeg, men jeg følte og med Smerte, hvorvidt vi heri staae tilbage hos os, og at vi aldrig naae hiin Fuldkommenhed, saalænge vi savne Mænd, der liig en Voght, en Barthels, en Matthiesen, og flere, ville opofre deres Tid, og Tanker, selv Rolighed og Fordele, for at fremme denne for Menneskelighed og Staten vigtige Sag.

Desuden besøgte jeg Arbejdsanstalten, fik Bekjendtskab til flere Mænd, som enten vare, eller havde været ved Fattigvæsenet, og indlod mig i fortrolig Samtale med mange Fattige, ogsaa hjemme i deres Bolig, om deres Kaar, deres Fortjeneste, kort sagt, om hele Bestyrelsen. Ogsaa her saae jeg, her hørte jeg, hvad jeg ønskede og havde ventet.

Med en ubeskrivelig Omhyggelighed og Nøjagtighed undersøge Fattigforstanderne (Armen-Pfleger) de Fattiges Tilstand, deres Levemaade, Karakteer, Arbejdsdulighed, større eller mindre Trang til Hjelp, først ved at besøge dem paa deres Bopæl, og siden ved at tale med Værten, Naboerne, og dem, de kunne have Arbejde for. Jeg saae i Fattigkommissionen endeel af de trykte Spørgsmaal til de Fattige, udfyldte. Svarene vare saa fuldstændige, bestemte

og

og oplysende, som om en øvet Inquisitor havde modtaget dem. Man vidste fuldkommen nøje, hvor meget enhver Fattig behøvede for sig og sine til nødtørftig Underholdning, hvad de hertil fortjente, eller kunde fortjene, ved Arbejde, og hvor megen Understøttelse de havde i Penge, eller paa anden Maade; og jeg fandt ikke, at nogen Fattig havde faaet mere Understøttelse, end han burde have.

En skjøn Foraarsdag, og behageligt Selskab, kalde mig til landlige Fornøjelser. At Syge og Forretninger maatte tillade Dem, at nyde samme, er et af de Goder, jeg desværre vel forgjæves tilønsker Dem. Lev vel.

Eutin

Foraaret har i Dag viist sig i sin fulde Skjønhed. Erindringen herom, og om tvende nydelige Smaaglutter, som i Aften have moret mig, lede mig til at sige Dem noget om Børneopdrägelsen.

Børnene dreve ikke om paa Gaderne, men bleve beskjæftigede med forskjelligt, til deres Alder passende Arbejde, og godt underviiste i hvad der i Tiden er nødvendigt eller nyttigt for dem, som Kristen, Menneske og Borger.

Det gaaer overmaade godt med Aftenunderviisningen, og Søndagsskolerne. Disse stifte her lige saa megen Nytte som de engelske. Man søger meget heldig at tildrage sig Børnenes Opmærksomhed, medens Underviisningen varer, mere at skjærpe deres

Dømmekraft end deres Hukommelse, i lige Forhold at danne deres Legems og Sjels Kræfter, og især at bibringe dem de Kundskaber og de Dyder, der ere nødvendige for dem i deres Livs tilkommende Stilling. Man paaseer nøje, at den Tid, de have nødig til at fortjene Livets Ophold, ikke anvendes til andet Arbejde.

Det er sørgeligt, men det er sandt, at det Væsentligste ved Pigebørns Opdragelse, især blandt Almuen, deres sædelige Karakteers Dannelse, forsømmes paa de fleste Steder. Skaden heraf er saa meget større, som Børnenes første Opdragelse næsten ene er overladt til Fruentimmer, og som alle Indretninger til at forbedre en Nazion, forfejle de end ej gandske Hensigten, i det mindste ikke virke alt det Gode, de kunde, naar Qvindekjønnets moralske Opdragelse forsømmes. Med Fornøjelse lagde jeg derfor Mærke til, at man anvendte al muelig Flid paa samme. Jeg saae flere Pigebørn udenfor Fattiganstalten, uden al Tilsyn, men jeg saae dem hos os aldrig saa sædelige og anstændige.

Jeg var overværende ved Katekisazionen baade i det gamle og ny Vejsenhuus, og fik derved et nyt Beviis paa den Sandhed, at med lige gode Informatorer, og med samme Underviisningsmaade, komme de Børn videre, som beskjæftiges med Arbejde, end de, som hele Dagen igjennem maae læse, skrive og regne. Børnene paa det første Sted, hvilke arbejde, svarede med en Munterhed og et Liv, som satte mig i Forundring, saae ud som Sundheden selv, og havde

hver-

hverken disse indfaldne Kinder, denne Hulhed under Øjnene, eller denne Gusienhed, som gjerne udmærke den Ungdom, der opdrages paa eet Sted, og hvis Sjels Dannelse man saa urigtig foretrækker for Legemets Styrke, og sjelden endda virker i høj Grad, i al Fald ikkun paa Sundhedens Bekostning.

Alle Børn, som opdrages paa Fattigvæsenets Bekostning, lære at synge Psalmer musikalsk. De som have Lyst dertil, undervises og i at synge Folkesange og Viser. Det Indtryk, som omtrent 60 Børn gjorde paa mig, da jeg kom ind i Stuen, og hørte dem, under en Forsanger, der spilte Fiolin, istemme en af Schulzes Folkesange, glemmer jeg aldrig. At man dog hos os maatte indsee, hvor megen veldædig Indflydelse Musikens Dyrkelse har paa at danne Børnene til gode og blide Kristne, Mennesker og Borgere; hvor meget den virker Lyst hos dem til Læsning og Haandarbejde, og letter Lærerne deres møjsommelige Arbejde!

Den Fattige beskjæftiges, saavidt mueligt, med det Arbejde, han ønsker, og i sin Ungdom har lært. Betjenterne, Qvarteersbuddene, Sygevogterne, vælges af de Fattige. Borgerne, naar de skulle have et eller andet Arbejde gjort, henvende sig og ikke sjelden til Fattigforstanderne, for at faae at vide, om de muelig kunde have en eller anden Fattig paa deres Liste, som var skikket dertil.

Man overholder nøje, saavidt jeg kunde spore: at enhver arbejder, saa meget han kan; at der ikke gives ham meer i Almisse, end hvad han ej kan for-

 tjene

tjene ved Arbejde, og dog behøver, for at have nødtørftig Underholdning; at Almissen er lige stor for lige Trængende; at der afdrages fra samme, hvad den Fattige har ved Testamenter eller milde Stiftelser; at denne Beregning gjøres med Hensyn til enhver Person i Familien; og at Almissens Størrelse forandres efter Omstændighederne, alt ligesom den Fattiges Arbejdsevne tager af eller til, og Understøttelsen, han har udenfor Fattigvæsenet, forøges eller formindskes.

I Hamborg, veed De, kureres de fleste Fattige i deres Boliger. Jeg fandt, at det skeer med megen Held. Man spurgte mig, om jeg kjendte andre trykte Efterretninger om den medicinske Fattigpleje i Sverrig og Spanien, hvor de fleste Fattige kureres i deres Boliger, og ikke i Sygehuse, end Pyls, og om jeg vidste, hvorvidt man og i disse tvende Riger, ligesom i Hamborg, af Erfaring maatte ansee det bedre, at de Fattige bleve helbredede hjemme, end at de strax bragtes paa Hospitalerne. Herom kunde jeg ikke give nogen videre Underretning, end at jeg havde hørt af Indfødte, at det gik godt i Sverrig. Det forekom mig, som om jeg, ved at igjennemblade Baldingers og Scherfs medicinske Journaler, i en af dem, havde seet noget desangaaende; men jeg erindrede det ikke med Vished. Man er ellers vel meget indtaget for den gangbare Maade, at lade de Syge helbrede i deres Boliger; hvortil Aarsagen udentvivl er denne, at Exekuzionen af, og Tilsynet ved den private Sygepleje i Hamborg, er fortreffelig.

Vor

Vor medicinal Indretning, i Henseende til de Syge, som helbredes hjemme, har mange Mangler, men kan med Tiden blive god, især, naar den spesielle Bestyrelse af Fattigvæsenet organiseres bedre. Endeel trykte medicinsk-statistiske Efterretninger bringer jeg med, saavelsom alt hvad der er udkommet i Hamborg angaaende dets Fattigvæsen, lige indtil Instrukzioner, Skemata til Sygelister og s. v. Ved Venners Hjelp har jeg samlet det med Møje. Det er alt til Deres Tjeneste. Maaskee noget deraf kunde være Dem til Nytte, under det vidtløftige Arbejde, De har paataget sig i den nye, efter min og Fleres Overbeviisning aldeles unødvendige, Kommission angaaende Kjøbenhavns Fattigvæsen.

Af denne fortræffelige Bestyrelse følger heel naturlig, at det nøje paasees, at ingen Betler findes paa Gaderne. Jeg strejfede flittig omkring, men har ikke seet en eeneste, det maatte da være en Karl, der udenfor Altonas Port, flere Gange tog Hatten af for mig, og ønskede mig en god Middag. Tiggeri i Husene finder aldeles ikke Sted: jeg maatte ellers have mærket det i mit Logi, eller i Boutiker; thi den Fremmede veed den snedige Tigger ret godt at opsøge, og frem for alle andre at tiltrygle sig Penge af.

Det jeg i øvrigt fandt at nærme sig til Tiggeri, var den slemme Skik hos de Karle, som med Lygter ledede Folk ud fra Schrøders Theater, at fordre Penge derfor, og give knuppede Ord, naar de ingen fik. At hemme dette, er imidlertid vel ikke saa egentlig Fattigpolitiets Sag, især, da hiin Ubehagelighed

gelighed ikke møder de Borgaaende paa en offentlig Gade, men i Gaarden, og da de fordre Betaling for en viist Høflighed. Schrøder er det derimod, der skulde forebygge dette Overhæng.

Om de godt Folk, som lade sig see eller høre for Penge, maae betale noget til de Fattige, og hvorledes det i saa Fald beregnes, glemte jeg at faae Underretning om. Slig Afgift maatte i Hamborg kunne bringe noget ind. Hos os vilde det og være Tilfældet, naar Vedkommende kun ret bekymrede sig derom. Hvorledes man for Exempel kan være det bekjendt, at have ladet Pierre i lang Tid vise sine Konster, og kun give en af de sidste Afteners Indkomster til de Fattige, begriber jeg ej. Burde disse ikke have visse Procent, en fjerdedeel f. Ex. af Indkomsterne? og hvilken Kontrol er i al Verden lettere, end at lade et Almisselem imodtage Billetterne?

Mundlig skal De faae de flere Efterretninger om Exekuzionen af Hamborgs Fattigvæsen, hvilke jeg muelig kan have glemt at meddele Dem. Magistraten, og hver den hos os, hvis Pligt det blev, at tage sig af de Fattiges Sag, bør vist gjennemtænke Indretningen der, og lære af dem, som styre denne, hvorledes man bør sørge for den Fattige, beskjæftige dem, der mangle Arbejde, pleje de Syge, samt opdrage og underholde saa mange ørkesløse Børn, som selv ingen Skyld havde i de Elendigheder, de trykkes af, og i de ublide Kaar, som muelig vente dem, baade her og hisset.

Ere

Ere de da heldige i at udføre disse ikke mindre vidtløftige end møjsommelige Forretninger, skulle og de være vis paa de gode Borgeres taknemmelige Bifald, og al den Glæde, som følger af at have bidraget til sine fattige Medbrødres Forædling. Hvor sød er ikke den Overbeviisning, at have forbedret en Tiggerraces moralske Karakteer, der var uforskammet, nederdrægtig mod Overmænd, misundelig og ondskabsfuld mod Ligemænd, og at have opdraget Børnene til omsider at vorde gode Borgere for Staten.

Førend jeg slutter, maa jeg henstille en Qvæstion til Deres Bedømmelse. Flere Fattigvæsenets Venner glædede sig til den Tid, da Hamborg ingen Fattige skulde have. Selv Relazionerne til Borgerne fra Bestyrerne, synes paa mere end eet Sted at nære dette Haab. Men er denne Tanke ikke ugrundet, er den ikke skadelig tillige?

Den er i mine Tanker ugrundet. Allerede vor Religions Stifter sagde: I skulle altid have Fattige iblandt Eder. Herom kan Sagens Natur, og alle Tiders Erfaring, tillige overbevise os. Et Menneske er mere eenfoldigt, mere udueligt til Arbejde, mere dovent, vel ogsaa mere ulykkeligt end det andet; og det ene er fattigere end det andet. Det hele borgerlige Selskab tager til i Velstand, i en mere udbredt Nydelse af Livet; det føler sin Rigdom og sine Fortrin: og strax maa endeel af Selskabet synke ned til større Elendighed. Armod kan ikke udryddes af Verden; den er saa nødvendig som Ulighed af Stand. Kun dens skadelige Følger kunne forebygges.

bygges. Erfarenhed giver disse Slutninger ny Styrke. Der gaves jo aldrig noget borgerligt Selskab, som ingen Fattige havde. Selv i de Lande, hvor Videnskaber, Kultur, og ethvert Slags Beskjæftigelse og Næring, have naaet den største Høide, er der, om ikke fleest Fattige, saa dog Fattige. Rom og Grækenland havde Fattige, Engeland har dem, og hvilket Land har dem ej?

Den er *skadelig tillige*. Den er urigtig, og som saadan alene, er den skadelig. Men ogsaa i en anden Henseende er den det. Fattigbestyreren, der har den, kan saa let tabe Modet, naar han seer, at med alle hans møjsommelige Bestræbelser, Fattigdom ej tager af. Med hans Iver og Lyst taber Bestyrelsen sig, og Følgen er, at Fattigdom tager til. Den, der skatter til Fattigvæsenet, og har denne Tanke, skuffes i sine Forventninger; hans Givelyst svækkes; Enthousiasmen for den gode Sag kan ej vedligeholdes længer; og Fattiganstalten savner frivillige Gaver og virksomme Borgeres Medhjelp: begge Dele saa nødvendige, for at opnaae det tilsigtede Øjemed. Endelig kan den være skadelig for den Fattige selv. Han kan f. E. saa let falde paa den Idee, at da Fattigdom ikke ophører, maae Skylden ligge i fejlfulde Indretninger i Staten, eller i Fejl hos Administrazionen. I begge Tilfælde taber han Modet og Lyst til Arbejde, og Staten det, han kunde fortjene.

Vi skulle saaledes stedse have Fattige blandt os. Men skulle vi og altid have Tiggere? Saavidt tilbage i Tiden, som skrevne Efterretninger gaae om Men-

neskets

neskets Historie, finde vi Tiggere, og vi finde dem i Europa's nu meest forædlede og rige Lande: Tiggere gives der i selve England, hvis nazional Velstand er saa betydelig, og hvor saa uhyre Summer anvendes paa de Fattiges Forsørgelse; og allevegne beskæles de af samme Aand. En sørgelig Erfaring giver saaledes kun lidet Haab om at see al Tiggeri, denne tærende Kræft for Staten, aldeles afskaffes. Verden, og Mennesket, maatte skifte Natur, hvis dette skulde skee. Jeg tænker mig et lidet Land, som har Rigdomme, men ingen stor Folkemængde; hvis Indbyggere ere arbejdsomme, oplyste, ja efter Nazionens herskende Karakteer stolte, altsaa ikke tilbøjelige til at tigge; hvor Fattigvæsenet er i den Orden, at enhver kan nyde tilstrækkelig Understøttelse i samme Øjeblik, da tilfældige Omstændigheder gjøre det umueligt for ham, selv at forskaffe sig det Nødtørftige til Livets Ophold; hvor de fleste Indbyggere vide dette, og have forenet sig om: ingen Almisse at uddele af Haanden, men at paagribe enhver, som tigger; hvis Politivæsen endelig er saaledes indrettet, og hvis Politi er saa aarvaagent, at Tiggeren kan paagribes første Gang, han rækker Haanden frem, for at tiltrygle sig ufortjent Almisse: og endda tænker jeg mig Tiggere i dette lykkelige Land.

Ogsaa i dette Land vil findes Mennesker, som heller gide hendrive Tiden i Uvirksomhed, end arbejde, som stole paa at kunne undgaae Politiets Opmærksomhed, og den, ved at tigge, fortjente Straf, Mennesker, som hos den Klasse af Borgere, der enten er ube-

kjendt med de, til de Fattiges Forsørgelse trufne Foranstaltninger, eller ikke har Kjækhed til at jage dem fra sig, og Lyst til at undersøge de fremførte Klagers Ugrund, saa meget lettere ville gjøre Lykke, som Antallet af Tiggere i et saadant Land kun er li- det. Naar blive alle Mennesker gode, og fuld- komne? Hvilket Land er fri for Forbrydelser, helst saadanne, hvis Grundspire ligger i Menneskets Na- tur? Er Mennesket ikke tilbøjeligt til Ladhed og Uvirksomhed? Kan man endelig haabe, at Fattig- væsenets Bestyrere til alle Tider ville være disse kyn- dige, redelige, for Sagen indtagne Mænd, ved hvis møjsommelige Bestræbelser dens fra alle Sider udbredte Vanskeligheder ene kunne overvindes? at Fattigvæsenet skulde nogetsteds, og for bestandig, undgaae alle Indretningers naturlige Skjæbne, at nærme sig til Fuldkommenhed, for omsider at for- falde? Hamborgs og Kiels Fattigvæsen skal da eengang ej blive, hvad det nu er, Fuldkommen- hed nær. Selv der vil undertiden en Tigger lade sig see. Men han skal ikke kunne trygle længe. Und- gaaer han end Politiets Opmærksomhed, vil han ikke mæskes ved at tigge; thi Folk vide, at ingen Træn- gende er uforsørget, og kun Faa give ham noget.

Tilgiv denne Vidtløftighed, kjære Hr. Doktor. Jeg huskede ikke, at jeg skrev til en Mand, der har tænkt over Fattigvæsenet, og saa meget andet, som ikke vedkommer hans Fag. Dersom jeg ikke ventede, snart at være i Kjøbenhavn, ønskede jeg at vide, naar vel Kommissionerne angaaende Fattigvæsenet og St.

Hans

Hans Hospital, hvori De sidder, blive tilendebragte. Dog hvad nytter det, at den første end tilendebringes? Under den nærværende Overdirekzion kommer Fattigvæsenet i Kjøbenhavn aligevel aldrig istand, om end De, og de flere duelige Mænd i Kommissionen, lagte de herligste Planer til Besparelse, og den spesielle Bestyrelses Indretning. Jeg siger ikke mere, end hvad jeg vil sige de indsigtsfulde og driftige Mænd i Magistraturen, som jeg kjender personlig, mere, end jeg med Grunde skal kunne gotgjøre. Den sørgelige, enhver god Borger krænkende Tanke, at alle Regjeringens heldige Bestræbelser, for at ophjelpe Kjøbenhavns Fattigvæsen, alle hertil af den og private Folk givne betydelige Pengesummer, og al den enkelte Mands Medhjelp, langt fra ikke virke den tilsigtede Nytte, fordi vort Fattigvæsens spesielle Bestyrelse er fejlfuld, og Opsynet over det Hele, langt fra ikke, som det bør være, bringer mig i ondt Lune. Jeg slutter derfor. Lev vel, hils Deres mig kjære Familie, og bliv stedse, hvad De hidtil var, min Ven.

Eutin

Jeg skal rejse i Morgen fra disse fortryllende Egne, hvor jeg saa gjerne opholdt mig længer, og efter den vordende Dag maaskee aldrig mere nyde de Glæder, jeg nød i vor Minister, Kammerherre Rømelings Huus, dette yndefulde Sæde for Venskab, huuslig Lyksalighed og musikalske Talenter. Den ubehagelige Sindsstemming, disse Tanker volde

mig,

mig, søger jeg at formilde, ved endnu eengang at skrive Dem til herfra.

Forfatteren til den Afhandling om Hamborgs Fattigvæsen, der udkom hos os paa dansk, førend jeg rejste, er Kaspar Voght, en af de nidkjæreste og meest oplyste Medlemmer af Fattigkommissionen, der har opofret næsten sin hele Tid, og som man sagde mig, meget af sin Formue, paa at bringe Fattigindretningen til dens nærværende Grad af Fuldkommenhed. Han er Kjøbmand, men bør med Grund tillige kaldes Lærd og Videnskabsmand. For nogen Tid siden opholdt han sig i Engeland, hvor han, paa Engelsk, skrev denne Afhandling. Han fortalte mig, at han selv havde sendt et Exemplar af samme til Grev Schimmelmann. Han er nu dansk Etatsraad. Det faldt mig underligt, at en Mand af Voghts Talenter, vilde søge eller modtage en Karakter, der, hvor høj den end var, ikke kunde forøge den Agtelse, han maatte have, ikke alene som videnskabelig Kjøbmand, men og som Lærd. Sagen er nok ellers denne, at han som hamborgsk Borger, skal imodtage enhver Ærespost, han udnævnes til, f. Ex. Raadsherre, Medlem af Kollegium der Oberalten, eller og forlade Staden, men at han af en eller anden Aarsag ikke ønsker nogen af Delene.

Man mumlede om, at han, som dansk Etatsraad, ikke ret vel længer kunde blive ved Bestyrelsen af Fattigvæsenet. Hans heldige Bestræbelser for samme, kunne imidlertid ikke andet end lede til det

Ønske

Ønske hos enhver de Fattiges Ven, at Hamborgs Konstituzion maatte tillade, at han vedblev. Merkeligt er det ellers, at Büsch, som ved Skrifter, ved Opmuntringer, og ved selv at lægge Haand paa den første Indretning af Hamborgs Fattigvæsen, egentlig bragte det derhen, at man fik en ordentlig Fattigforanstaltning, ikke kunde faae Deel i Bestyrelsen, fordi han, som Professor, ikke er hamborgsk Borger i en egentlig Forstand, og altsaa ikke kan have nogen borgerlig Bestilling.

Jeg saae det sidste aflagte syvende Aars Fattigregnskab til sidste Junii 1795. I Følge samme var uddeelt i ugentlig Almisse 126869 — 2 — 3, Conr. Mk.; betalt i Huusleje 33693 — 8; udgivet til at anskaffe og indløse Skjorter, Sengeklæder rc. 12790 — 13 — 6; til at helbrede og pleje de Syge hjemme, 12730 — 15. Hele Indtægten beløb sig til 365746 — 14 — 3. Hvor mange Personer der var sørget for ved denne betydelige Summa, kunde jeg ikke udfinde.

De veed, at jeg altid har været af den Mening, at naar den specielle Bestyrelse af Fattigvæsenet i Kjøbenhavn, bliver, som den bør være, maatte man noget nær kunne komme ud med den Summa, samme nu koster. For at overbevise Vedkommende, som ikke troe det, kommer det meest an paa, at kunne godtgjøre, hvor mange Personer, af et vist bestemt Antal Fattige, ere istand til at fortjene nødtørftig Underholdning; hvor mange der ved Arbejde kunne fortjene Halvdelen, kun en Fjerdedeel, eller intet

intet af hvad de koste at underholde; hvor mange af dem ere Børn; hvilket Forhold der er imellem Mandfolk og Fruentimmer, Drenge og Piger; hvorledes Arbejdsevnen aftager, baade hos Gamle og Unge, i Forhold til Alderen ꝛc. ꝛc. Men i denne Henseende var jeg ikke lykkelig nok til at faae saadanne, paa Erfaring grundede, Efterretninger, som jeg ønskede, og havde ventet. Man haabede ellers, med Tiden at kunne levere Bidrag dertil; og om jeg ikke husker Fejl, har Voght lovet nogle i hans engelske Afhandling. Spindemesteren i det gamle Vejsenhuus troede ellers, at man med Sikkerhed kunde antage, at Børn under 8te Aar fortjente overhoved ved Spind, 10 ß. dansk om Ugen, og de fra 8 til 10 Aar, fra 18 til 20 ß.

Hvor megen virksom Indflydelse Hamborgs Fattigvæsen imidlertid end har paa Velstand, Sædelighed og Menneskevel, hvor god dets Indretning end er, naar den bedømmes efter de ene rigtige Grundsætninger for et Fattigvæsen, og hvor fortræffelig, jeg tør næsten sige, mageløs, den specielle Bestyrelse, og Udøvelsen af disse Grundsætninger end ere, er det dog langt fra, at det hamborgske Fattigvæsen enten har naaet Fuldkommenhed, eller i alt bør være Mønsteret, hvorefter vort bør indrettes.

Man vilde, for dog at nævne Dem nogle faa Poster, saaledes upaatvivlelig komme Fuldkommenhed nærmere, naar man beregnede de Fattige efter Personernes, og ikke efter Familiernes Antal; tog Distriktsforstanderne af selve Distriktet; bestemte halv-

halvaarsviis, hvad et Menneske daglig behøver, for at have nødtørftig Underholdning; og ikke sætte Spindetaxten højere, end den er i de meklenborgske, lüneborgske og andre nær omliggende Lande, hvor Spinderi drives.

Sagkyndige Mænd gjorde jeg bekjendt med den Plan, jeg har foreslaaet for den specielle Bestyrelse af Kjøbenhavns Fattigvæsen. Man ansaae det aldeles ikke vanskeligt at sætte den i Gang, og spurgte: har man prøvet den? Jeg svarede, nej, men at den ny nedsatte Kommission var tilstillet af mig, et Exemplar af Planen, og at den vist vilde bevise og rette de Fejl, samme muelig kunde have, samt lægge en rigtigere, hvis min blev forkastet. Dem Hr. Doktor og øvrige Kommissionens Medlemmer, kan jeg med Digteren tiltale:

Si quid novisti rectius istis,
Candidus imperti, si non, his utere mecum.

Büsch ønskede, at jeg i Göttingisches Magazin für Industrie und Armenpflege, vilde give en Beskrivelse over Fattigvæsenets Tilstand i Danmark, og et kort Udtog af mine trykte Efterretninger. Jeg lovede at ville gjøre det ved Tid og Lejlighed. Skeer der imidlertid ingen Hovedforandring til det Bedre, skriver jeg vist ikke for Fremmede. Skulde disse vide, at det lykkelige Danmark staaer saa langt tilbage i denne Henseende? Skulde jeg som Indfødt kundgjøre dets Skam?

Endnu noget om en Indretning, som, bør den end ej staae i Forbindelse med Fattigvæsenet, dog

for ingen er mere vigtig end for dette, en Besparelsesanstalt, hvis Hensigt er at sikkre Almuesmanden for at blive fattig. Der opstod neppe i en følsom Sjel nogen ædlere, mere velgjørende Tanke, nogen Tanke, hvis Udførsel kunde udbrede større Held for Menneskeligheden, og med Roden oprydde saa mange den borgerlige Indretnings Ulejligheder, end denne: at gjøre den Fattige til sin egen Forsørger. Dette kan naaes ved de saa kaldte Besparelsesanstalter. Virksom at sørge for, at de indrettes og vedligeholdes, er Regjeringens, især Fattigbestyrerens, Pligt.

Det er vigtigt, at oplyse den fattige Almue om den nyttigste Anvendelse af dens Kræfter til at komme frem i Verden, og om Maaden, paa hvilken ogsaa den i Tiden kan faae Ejendom i Staten. Vigtigt er det, at Daglønneren ikke alene kan have Udkomme for sig og Kone, saa længe han arbejder, men og Middel til at føde og opdrage sine Børn, Middel til af sin Fortjeneste at lægge en Skilling hen, der i overordentlige Tilfælde, af Sygdom, Barselseng eller Dødsfald i Familier, uforskyldt Mangel paa Arbejde, Alder og Svaghed, kan redde ham fra at blive fattig og Almisselem. En sørgelig Erfaring, jeg tør næsten sige i enhver Klasse af Borgere, viser desværre, at kun faa have Sjelsstyrke nok til at give Slip paa en eller anden af de nærværende Glæder eller Behageligheder, for ikke at sulte paa den gamle Alder, eller naar en Ulykke skulde indtræffe. Det er derfor saa fordeelagtigt, at flere forene sig om,

ugent-

ugentlig at sammenskyde en vis Summa, af hvilken de siden i Nødstilfælde ere berettigede til at fordre en Understøttelse, der staaer i et passende og rigtigt Forhold til de gjorte Tilskud, og de af disse imidlertid oplagte Renter.

Naar saadanne Associazioner komme istand, aftager de Fattiges Antal; der behøves færre Tilskud til deres Underholdning; Sædeligheden forøges; Borgerne blive roligere, thi de blive mere fornøjede, og deres Kaar blidere. Monne de Fattiges Antal ikke vilde blive indskrænket til nogle ret ulykkelige, og nogle aldeles skarnagtige Mennesker? Det staaer da til enhver, at arbejde sig frem ad til Uafhængighed, selv i Alderdommen; deri at søge sin Ære; derved at faae Agtelse for sig selv, og Tiltro til sine egne Kræfter: og er alt dette ikke vigtigt for at udvikle vor moralske Følelse? Derved ene vænnes han til at være ordentlig og sparsommelig, hvilket ikke alene er ham selv til megen Baade, men og gjør ham til en duelig og nyttig Borger, og brugbar ved de fleste Begivenheder. Enhver bliver Ejer af en Kapital i Staten, og derved Medlem af denne i en egentlig Forstand. Nu har han den kjær, Ejendomme i samme, hvilke han forsvarer med Glæde, og Interesse ved at blive i den, og virke til dens Opkomst.

I Engeland gives der mange saadanne Selskaber. Flere Planer til dem ere og trykte. En af de vigtigste er Rew John Acklands Plan of rendering the Por independent of public contribution.

Allerede 1794 udgjorde den oplagte Summa af de da værende Sparekasser $1\frac{1}{2}$ Million Livres; og den maa betydelig være forøget ved den, samme Aar, passerede Akt, ved hvilken alle disse Foreninger ere sankzionerede, naar de Grundsætninger, de ere bygte paa, billiges af Dommerne i Quartalsamlingerne. Den sædvanligste Indretning af disse Spareselskaber, har imidlertid mange Mangler. Opsynsmanden, eller Forstanderen, bedrager ofte Kassen. En stor Deel af Tilskuddet fortæres i Værtshusene, hvor Laden gjemmes. Pengene udsættes undertiden slet, ofte i de smaa Landsbyers Banke. Medlemmerne bidrage lige meget, uden Hensyn til Alder, Fortjeneste, gift eller ugift Stand, Antal af Børn, og s. v. Der er overalt for meget Vilkaarligt i hele Indretningen.

Kaspar Voght har lagt Planen til en saadan Besparelsesanstalt for Hamborg. Denne Mands sieldne Iver for Almeenvel, hans aabne Hoved, hans praktiske Kundskab, hvorom De vil faae et Begreb af de, med Aand og øm Deeltagelse for de Fattiges Sag, skrevne Forslag og Beretninger, som findes i de trykte Sager, jeg bringer med mig om Hamborgs Fattigvæsen, og den Lejlighed, han har havt paa sin videnskabelige Rejse i Engeland, at gjøre sig nøje bekjendt med de her værende Spareselskabers Fordele og Mangler, er Borgen for, at han, ogsaa i denne Henseende, vil virke meget godt, og at den Besparelsesanstalt, man nu for Alvor tænker paa i Hamborg, kunde blive en Rettesnor hos os, hvis De,

eller

eller nogen anden lige saa indsigtsfuld og virksom Mand, maatte have Lejlighed til at lægge Planen, og indbyde til et saadant Spareselskab.

Det forekommer mig at have hørt, førend jeg rejste fra Kjøbenhavn, at den Forsørgelsesanstalt, hvortil Etatsraad Tetens har lagt Planen, og hvilken nu maaskee er istand, skulde gjøre det mueligt for en Tjenestepige, og hver anden Almuesmand, at indskyde 5 eller 10 Rdlr. ad Gangen, og siden at faae den indskudte Summa udbetalt, med 3½ Prosent Rente, imod at opsige Kapitalen et Fjerdingaar forud. Er det saa, ere Besparelsesselskaber hos os mindre nødvendige. Imidlertid bør der vist tilstaaes dem 3¾ Prosent; thi hvorfor skal den Formuende have større Fordeel end den Fattige? Ogsaa maa den Indskydende kunne faae sit Indskud, tilligemed Renter, efter en langt kortere Opsigelsestid.

Saaledes forandret, vil denne Indretning blive en af de meest velgjørende. Huusfædre, og enhver anden Mand i Staten, hvis Pligt det er at sørge for Underhavendes, eller den mindre Oplystes Vel, bør da lede disse til at indsee sammes Nytte for dem selv, opmuntre dem til at høste Fordeel af den, ved at indskyde, hvad de kunne og bør spare, og derved af al Kraft virke med til at gjøre en Indretning almindelig, der har saa meget Godt til Følge. At sigte til dette Maal, bør især være en vigtig Bestræbelse for enhver, hvis Pligt det blev, at have med Fattigvæsenet at bestille: at forebygge Fattigdom, og hæve dens Aarsager, hvor vigtigt er det ikke?

For os begge, som Fattigvæsenets Opkomst i Danmark ligger saa nær om Hjertet, ville nogle Efterretninger blive saare kjærkomne, hvilke vi have i Vente fra Voght. Af de Protokoller, som, fra Fattiganstaltens Indrettelse i Hamborg, ere holdte over de til Forsørgelse antagne Fattige, vil han uddrage Resultater. Saa nøjagtige Efterretninger, som de hamborgske ere, over næsten 10000 antagne Fattige, maae kunne give hine Resultater megen praktisk Værd. Han har desuden holdt for sig selv en særdeles Protokol over de Aarsager, som han formoder maae have virket, at de Fattige ej have kunnet undvære offentlig Understøttelse. Jeg troer det var ham, der sagde mig, at af Hamborgs Fattige havde $\frac{5}{7}$ været Fruentimmer, og af disse $\frac{3}{4}$ Tjenestepiger. Price, veed De, regner 7 Syge blandt 100, og at enhver af dem er syg i 7 Uger. Men i Hamborg er de Syges Antal ikke saa stort.

Endnu nogle faa Ord om et Skrift, som i Hamborg gjorde endeel Opsigt. Maria Wollstonecraft, denne sindrige Talsmand for sit eget Kjøns Rettigheder, der heldig forsvarede Mændenes, ikke uden fortjent Bifald skrev om den franske Revoluzion, om Døttres Opdragelse, og om meget andet, har udgivet lettres written during a short residence in Sweden, Norvay, and Denmark. Jeg vil ikke give Dem nogen Prøve paa de Usandheder, urigtige Domme, skjæve Vittigheder, Fornærmelser mod enkelt Mand, og om De saa vil, Sottiser, hvilke disse Breve indeholde. Ere de ikke i Kjøben-

benhavn, faae vi vist den tydske Oversættelse, som er under Arbejde; og De vil da finde Beviis nok derpaa. Hvad synes Dem ellers, naar hun siger om de kjøbenhavnske Fruentimmer blandt andet, at de vel ere gode Huusmødre, men forresten uvidende, uden Dannelse og Verden (accomplishments) eller nogen af de Yndigheder, som pryde det forbedrede selskabelige Liv? Misundelse torde maaskee have voldet dette gal Mands Snak.

Det forundrede mig just ej meget, at et Fruentimmer af en Wollstonecrafts umiskjendelige Forstand og Talenter, har gjort sig skyldig i saa mange Fejl. Den Lærde er ej altid den bedste Jagttager. Hun opholdt sig kun kort paa ethvert Sted. I Kjøbenhavn skal hun den meeste Tid have været syg, følgelig lidet ude blandt Folk. Sproget forstod hun ikke, manglede altsaa det første Hjelpemiddel til at faae Kundskab om Landet og Indvaanerne. Hvad der er skrevet om de Riger, hun rejste i, kjendte hun ej, thi ikkun lidet deraf er oversat: hun maatte altsaa selv samle, tænke, ordne, istedet for blot med et filosofisk Øje at sammenligne det Skrevne, med hvad hun saae og erfarede, og derefter at rette, forandre, eller lægge til.

Men jeg kom til at tale om disse Breve, i Anledning af hvad hun siger om Hamborg: altsaa tilbage til dette. Saa lidet det er, saa urigtigt er det næsten alt. Urigtigt er det, at Regjeringsformen er trykkende for den Fattige. Havde hun læst, hvad Hesz saa godt har skrevet om samme, hun skulde

maaskee været af andre Tanker, i det Sted roest Regjeringsformen, og ønsket, at hendes Fædreneland maatte blive bestyret paa samme Maade. Saa god Konstituzionen er i Formen, saa god er og Udøvelsen; og efter hvad jeg erfarede, har den Fattige i Hamborg mindst Aarsag til at klage. Forfatterinden havde ellers gjort vel i, ikke at berøre denne Streng, da det seer saa jammerligt ud med hendes eget Lands Fattigvæsen.

Urigtigt er det, at den Riges Sindelav er fordærvet, og at den menneskelige Karakteer gandske har tabt sig. Faa Steder skulle fremvise flere offentlige Indretninger til at afhjelpe trængende Brødres Nød, end Hamborg. Det der gives til de Fattige frivilligt, er overmaade betydeligt. Skulde vi upartisk gjøre Sammenligning imellem Engelsmandens og Hamborgerens Karakteer, den sidstes vilde sikkert ikke blive ufordeelagtigere end den førstes. Men Sagen er denne. Hamborgeren lever ene af Handelen, og for den, har mange, uafbrudt vedvarende Forretninger, har idelig noget at pønse paa, omgives af en Luft, og er vant til en Levemaade, hvilke begge, tilligemed det som oftest stillesiddende Liv, forhindre Blodets hurtige og frie Omløb; Hamborgeren er altsaa ikke, han kan umuelig være denne levende Mand, der røres i et Øjeblik, og i den første Hede foretager sig Handlinger, som opvække Beundring, fordi de vare uventede, og give ham Navn af en veltænkende og god Mand, fordi de vare offentlige; men han kan være, og han er i Almindelighed den

tæn-

tænkende Mand, der skjult gjør vel, der undersøger og prøver, førend han handler, og der ikke handler, uden fordi han troer at burde saa.

Urigtig er endog hendes Foregivende om Portlukningen. Om Sommeren lukkes Portene dog ikke førend Klokken ti; og lukkes de ikke paa een Tid hele Sommeren og Vinteren igjennem; men Tiden forandres efter Solens Nedgang.

Hendes almindelige Betragtninger over Handelsaandens Indflydelse paa at fordærve den moralske Karakteer, ere i høj Grad overdrevne; Hamborgernes er i hendes Øjne yderst slet. Der findes ingen Mand, som har Lægge; Legeme og Sjel, Muskler og Hjerte ere lige indtørrede, ved Higen efter Vinding. Der er intet Ædelt, endog i deres Ungdoms Passioner; Gevinst er deres eneste Drivefjæder, og Udregninger deres Sjæleævners første Beskjæftigelse. De have alle den fodvingede Guds Kneb, uden at have hans Vittighed. Hun kalder dem underlige Maskiner, og fraskriver dem næsten al Følelse for Slægtskabs og Venskabs Forbindelser. Alt beskjæftiger sig med, og ene med Handelsaffairer.

At dette Maleri, som maaskee ikke er Originalen fuldkommen tro, da jeg ikke har denne ved Haanden, mangler Lighed, er unødvendigt at sige Dem. Man har kun nødig at vide, hvor mange, og hvor forskjellige Kundskaber, den duelige Kjøbmand bør have, og hvor lidet Handelskyndighed og Formue ofte vilde hjelpe ham, naar hans Karakteer ikke var fordeelagtig bekjendt, for at være overbeviist derom.

Sandhed skylder jeg den Tilstaaelse, at jeg blandt Kjøbmændene fandt ret mange Mænd, der endog havde videnskabelige Kundskaber, og skulde været istand til at indlade sig med hende, i hvilken Materie, hun maatte have fundet for godt. Jeg traf overhoved, i de hele tre Uger, da jeg opholdt mig der, paa meget faa Mennesker, som jeg med Grund kunde bebrejdet udyrket Forstand. Betragter jeg de Lærde, — dog, det er unødvendigt, i ovenmeldte Henseende at sige noget til Hamborgernes Forsvar. Man gjennemtænke nøje, hvad Hess skrev. Har man da en fordomfri Sjel, Færdighed i at tale Sproget, og man derhos er vant til at omgaaes Mennesker, vil man forundres over, at en saa fornuftig Kone har kundet skrive, hvad hun skrev, og med mig let blive enig deri, at Hamborg er et, selv for Tænkeren, overmaade behageligt Opholdsted.

Nogen Søvn skal jeg have, førend jeg rejser. Imodtag derfor det sidste Levvel herfra. Den søde Tanke, snart at skulle see Dem, og de flere mine Venner, har formindsket Ubehageligheden af at maatte forlade hiine lykkelige Egne, hvor jeg var saa vel, og saa mange Mennesker af Forstand og Hjerte, hvis Godhed for mig, jeg stedse skal erkjende, er jeg end berøvet Udsigt til at gjengjelde den. Denne Tanke vil og gjøre min Afrejse herfra mindre ubehagelig. Lev vel.

Til Glæden.

Efter Schillers smukke Hymne: An die Freude.

Skiønne Guddoms Gnist, o hulde Glæde!
Som med Saligheder til os kom,
Drukne af din Ild, see os indtræde,
Himmeldatter! i din Helligdom.
Ved din Tryllekraft du sammenbinder,
Hvad den grumme Mode havde skilt.
Stoddere i Fyrster Brødre finder,
Hvor dit Lys udbredes blidt og mildt.

Chor.

Millioner, Eder vi omslynger.
Dette varme Kys den hele Jord!
O! en god, en kiærlig Fader boer,
Brødre, over hine Stierneklynger.

Hver, som Gud den Salighed lod smage,
At ved Vennebryst som Ven han hang;
Hver, som heldig streed for elsket Mage,
Er velkommen til en Jubelsang.
Ja, hver den, som kun een Siæl har vundet,
Tage Plads ved hellig Glædes Bord!
Du, som aldrig det, end det, har kunnet,
Tie, og græd, og bliv fra dette Chor.

Chor.

Sympathiens Lue over Eder!
Over denne hele vide Jord!
Op, hvor han, den Ubekiendte boer,
Hisset op til Stiernerne den leder.

Glæde, Glæde alle Væsner drikke
Af Naturens moderlige Bryst.
Dydens Ynder, Dydens Hader ikke
Viger fra den kiære Vei til Lyst.
Viin og Kys forsøde vore Dage,
Og en Ven, der Prøven holder ud.
Endog ringest Kryb skal Glæde smage,
Og ophøiet Cherub skuer Gud.

Chor.

Millioner, frygtsom I tilbeder;
Føler I, der er en Skaber til?
Over Stiernerne han findes vil,
Over Stiernerne han venter Eder.

Glæde er den stærke Fie'r, som giver
Spænding i den evige Natur.
Glæde, Glæde hele Værket driver,
I en Verdens underrige Uhr.
Blomstret den ud af sin Spire drager,
Vælter Solene om Axen frem;

Sphærer deres Fart i Rumme tager,
Hvor en Forsker aldrig øined' dem.

Chor.

Som de Sole, straalende og feire,
Under Himlene ei stille staaer,
Saa og, Brødre, Eders Bane gaaer,
Tillidsfulde, som en Helt at seire.

Lys den gierne Granskeren bereder,
Ved at vise Sandheds Flammespeil,
Og den Taaligt lidende den leder
Op til Lonnens Klippe, høi og steil.
Ja, i Troens Lysning, ægte Dyder
Sætter den da Stiernekrandsen paa;
Og, naar Cherubs Stomme Grave bryder,
Seer man den i Englers Midte staae.

Chor.

Lider taaligen, I Modgangssønner,
Lider modig for en bedre Jord.
Over Stiernerne en Fader boer,
Som de Lidelser eengang belønner.

Guders Godhed kan man ei giengielde;
Men hvor skiønt at være Guder liig!
Her sig Kummer, her sig Armod melde,
Med de Glade skal de glæde sig.

Ja, forglemt skal Hævn og Nag her være;
Med vor svoerne Fiende være Fred!
Ingen Taare tynge paa ham mere,
Ei han synke under Anger ned!

Chor.

Nu vor Skyldbog være sønderreven;
Og udsonet er den ganske Jord!
Brødre, han, som over Stierner boer,
Dømmer os, som af os dømt er bleven.

Glæde skummer, spruder i Pokaler,
I de kiære Druers gyldne Blod.
Drikker Mildhed, grumme Kannibaler,
Drikke hver Fortvivlet, Heltemod.
Brødre, flyver op, hver fra sit Sæde,
Og ærbødig lægger Haand i Haand;
Denne høie Skum udtrykker Glæde;
Dette fulde Glas den gode Aand!

Chor.

Den, som Stierners Hvirvler høit lovsynger,
Som har Alle tegnet i sin Haand,
Dette fulde Glas den gode Aand,
Hisset over alle Stierneklynger.

Mod og Fasthed i Gienvordigheder;
Ynk og Hielp ved Uskylds bittre Graad;
Evighed utvungen svoerne Eder;
Sandhed i hvert Ord og hver en Daad;
Mandig Stolthed end for Keiserblikke;
Brødre, om det Gods og Blod end gialt,
Sand Fortieneste forlades ikke,
Og en Hykler haanes overalt!

Chor.

Slutter Kredsen tættere, og kommer,
Brødre, sværger ved den Druesaft:
Eders Løvte staaer, det haver Kraft!
Sværger det ved alle Stierners Dommer.

Redning dem, som tunge Lænker bryde!
End den onde Siæl Høimodighed!
Haab, ja Haab, hver rædsom Dødsseng fryde!
Naade smile til hvert Retterssted!
Fro endog de Døde selv oplives!
Brødre, vi det Ønske vove vil:
Alle Syndres Brøde skal tilgives,
Helvede ei mere være til.

Chor.

Værer fro, naar Afskeedstimen kommer;
Bluner roeligt i den kolde Jord.

Brødre! milde skaanselfulde Ord
Af de Levendes og Dødes Dommer!

Tode.

Til en Veninde, i en blid Sommeraften.

Veninde! Efter dit fuldendte Dagarbejde, er du udvandret i de blomsterrige Enge, blant de løvfulde Buske, for at indaande Blomsternes balsamiske Duft; for at vederqvæges og forfriskes af den kjølige, den behagelige Aftenluft; for at beskue og beundre Skaberens herlige Gjerninger i Naturen. Hvor vandrer du; hvilke Skygger, hvilke Blomster, hvilke ukonstlede Løvhytter omgive dig?

Du har maaskee taget Sæde paa den liden grønklædte Jordhøj, ved den rolige Lund, for at beskue de, af Solens svagere Straaler, forgyldte vestlige Skyer, den prægtige Aftenrøde, Himmelens Purpur? Maaskee ogsaa, for at lytte efter Nattergalens ypperlige Sang: den herlige Sanger, der udtoner Hymner til en Skaber, som skabte den, for at glæde sig; som skabte den, for at glæde de, med følsomme Sjæle, fornuftige og tænksomme Skabninger?

Hvor tilfreds fremskinner ikke en reen, uskyldig, usminket Sjæl, af dit tænksomme Aasyn? Hvor skjøn bliver ikke Naturen omkring dig, da din Sjæl føler Nærværelsen af en Skaber, hvis Viisdom styrer Verden; hvis Aande bevæger Naturens Kræfter; hvis

hvis Godhed udgyder navnløse Velgjerninger over Alt, over det Synlige og det Usynlige?

Glad, vandrer du blant Buskene; og dine ømme Følelser svare Naturens yndige Stemmer, som fremkalde din varmeste Tak til den Evige, for din Tilværelse. Ingen Frygt, ingen Sorg, ingen Misundelse, ingen daarlig Begjærlighed forstyrrer din Rolighed; eller svækker din ædle Glæde; eller fordunkler din Sjæls klare Himmel. Adskilt fra den fordærvede Verden, kjender du intet til Forstillelse og Falskhed; du kjender intet til Smiger og Hyklerie; du kjender intet til de lumske Konstgreb, det tvungne Væsen, den sminkede Dyd.

Du foragter de Daarlige, de Forfængelige, blant dit Kjøn, som jage efter Berømmelse, eller efter Vellyst: i det første Tilfælde, frabeder du dig en Hyklers Lovtale, og du behøver ingen tilbetlet Pragt; i det andet, afskyer du, et forførisk Blendværk, en sød Drik, som er blandet med Gift. Ukjendt, useet, ubeundret blomstrer du, som Markrosen i Buskene; men du har høje og hellige Vidner om dig: Engle, omgive de Uskyldige; Engle, bevogte de fromme, de gode og redelige Sjæle, hvis himmelske Navne skinne i Livets Bog.

Veninde! Jeg føler en Drift i min Sjæl, som byder mig, at søge dig, at ile til dig. Jeg vil tage Deel i dine uskyldige Fornøjelser, dine rene Glæder, dine ømme og følsomme Betragtninger. En hemmelig Ahnelse, en sympatetisk Følelse, siger mig: at du, i din Erindring, har tilbagekaldet den Dydige,

den

den Elskværdige, vor fælles Veninde, som for nylig er hjemkaldet til Himlen, da hun var for god til Jorden.

Vor Veninde blomstrede, som den skjønneste Morgenrose; men Døden afplukkede hende saa tidlig, saa pludselig: hun falmede, dalede, visnede, hentorrede, som en Rose, der alt for tidlig var bleven afplukket, efter at den nylig var udsprungen. Men, hendes udødelige Deel havde sit Hjem i Himlen; og hvad Himlen tilhørte, maatte Jorden miste. I Betragtning af det Forkrænkelige; da var hun Stovets Datter: Naturen havde en Fordring, som maatte betales; og den blide Yndighed, den opvakte Munterhed, den friskeste Skjønhedsblomster kunde ikke frelse hende fra Graven.

Hvad er Ungdom og Fyrighed; hvad er Munterhed og Skjønhed? Alt for ofte, ikke andet, end Uskyldigheds Forræder, og den Lastefuldes Rov; og for den største Deel, ikke andet, end et Tønder for lystne Øjne, som jage efter Vellyst; ikke andet, end Forfængeligheds Næring; ikke andet, end en farvet Vandboble, et glimrende Intet.

Men Dyden, er Menneskets virkelige Ejendom, Menneskets ægte Skjønhed: Dyden er varig, den er evig; Dyden er Menneskets Adel, Menneskets sande Prydelse her i Livet. Det dydige Menneske er ophøjet over den sandselige, den dyriske Verden; det er beslægtet med Himmelens højere Aander.

Veninde! Nu, da Solen har fuldendt sin Dagbane, og er neddalet i Havets Skjød; nu, da Him-

Himmelens Purpur er næsten forsvunden, og den fulde Maane, Nattens Regentinde, har opnaaet en mærkelig Højde i Himmelens Hvelving: nu, ville vi besøge vor afdøde Venindes Grav; og den stille Maane skal være vor Ledsager igjennem Lundenes og Dalenes rolige Skygger.

I den højtidelige Stilhed, hvor Natten og Døden slumre, imellem hjemfarne Brødres og Systres Grave, ville vi anstille rørende Betragtninger over Verdens Forfængelighed, Livets Korthed, Dødens Vished, Gravens Rolighed, Evighedens Herlighed. Ved vor elskte Venindes Grav, ville vi gjøre en Pagt med vore Sjæle: vi ville gjøre et højtideligt Løfte, at vi, med varsomme og forsigtige Skridt, ville fortsætte vor videre Fremvandring paa Livets Bane; at vi ville være vise og dydige; at vi ville være troe her i Tiden, og leve for Evigheden.

Vi ere skabte for Evigheden; men her i Tiden er det vor Prøvestand, for at dannes til denne Evighed; vor Beqvemgjørelsesstand, for at blive lyksalige Borgere i Aandernes Rige. Lad os være ømme, følsomme, varme i Venskab, glødende i Kjærlighed; lad os tage Deel i uskyldige jordiske Glæder, som et Gode os er skjænket her i Tiden: men lad os og være kjække, mandige og stærke, naar højere Formaale kræve en højmodig Kamp, for at affige og fornægte de jordiske gode Ting; naar den højere Dyd fordrer, at vi bør hæve os over egenkjærlige Sindslidelser, jordiske Følelser og Fornøjelser.

Saadan Kamp, saadan Sejer er eit Vederqvægelse i den sidste højtidelige Time, naar vi ere omgivne af Dødens Skygger; naar Sjælen maae forlade sin brøstfældige Bolig. Saadan Kamp giver os Kraft og Styrke, naar jordiske Ting forsvinde; naar vi med Bedrøvelse erindre de mange i vort Liv forspildte Timer, som ikke ere udmærkede ved ædle Handlinger, der kunne ledsage os i Evigheden; naar vi med Væmmelse betragte endog de tilladelige, de uskyldige jordiske Forlystelser. Den højere Dyd er en mandig og højmodig, en tapper og vedholdende Kamp med den dødelige Deel af os selv: kun den, som udholder indtil Enden; kun Overvinderen tilkjendes Kronen.

Fester.

Almuens Morskabsbøger.

ved

R. Nyerup.

No. 44.

Marcolfus.

Om denne fordum i Tydskland og i Danmark meget gjængse Folkeroman bemærker Eschenburg, i Bragur III. S. 396, meget rigtig, at den har i Maneren stærk Lighed med Ugelspeil. Forskjellen, kunde man lægge til, er, deels at Ugelspeils

Narrestreger gaae for sig i Tydskland, i Marcolfus's Historie derimod er Scenen i Jerusalem ved Kong Salomons Hof, og deels at Ugelspils Skalkhed mere ytrer sig i pudserlige og grove Handlinger, der næsten alle grunde sig paa bogstavelig Udtydning, hvorimod Marcolfus kun har, som Almuen kalder det, et grovt Mundlæder, og paa østerlandskviis strømmer der Sententser i Skokketal fra ham saavel som fra Kong Salomon. Handling er der saa godt som ikke hos den østerlandske Ugelspil; alt er Mundveyling imellem ham og Kong Salomon, og de Handlinger, som forekomme, skee blot for at vise eller documentere Marcolfus's plumpe og massive Indfalds Rigtighed.

Foruden den Mængde Mundheld og Ordsprog, som mestepárten ere scurrile, skidne og grove, er der dog adskillige af Marcolfus's, som endnu have Cours, for Ex.: den skal rose sig selv, som har onde Naboer, og: Naturen gaaer over Optugtelsen. Salomons Sententser stemme meget overeens med dem i hans Ordsprog, kun at de ere flauere og mere vidtstrakte og vandede. Det Hele er gemeent, og kun den Klasse af Mennesker, der endnu staaer paa et lavt Trin i Cultur, kan more sig derved. Jeg afskriver Slutningen, som indeholder et berømt Indfald: „Salomon gav Befalning, at de skulde hænge Marcolfus i et Træ. Da sagde Marcolfus: Naadige Herre, efterdi du haver givet Dom over mig til Døde, da tillad mig, at jeg maa hænge i hvilket Træ mig løster. Salomon sagde: det skal gjerne

 til

tilladdes dig. — Da bunde Kongens Tjenere Marcolfus, og ledte ham først i Josophats Dal og siden over det ganske Oliebjerg, indtil at de kom til Jericho, og de kunde intet Træ finde, hvor Marcolfus vilde hænge udi. Dernæst fulgte de ham igjennem (over) Jordan og det ganske Arabie Land, men ingen Træ kunde de finde, som anstod Marcolfus at hænge udi ꝛc."

Den danske Udgave jeg har for mig hedder: „Marcolfus, det er: en lystig Samtale imellem „Kong Salomon og Marcolfum, saare kortvillig at „læse. trykt Aar 1711." 2½ Ark i Octav. Den ældste danske jeg kjender, er den af 1699 i Hjelmstjernes Catalog. Dog findes der i A. Magnæi *Excerpta ur Saugum*, Mst, talt om en Udgave af circa 1540. Ordene ere disse, pag. 170 i Suhms Afskrift: „Marcolfus paa Danske med gammel Tryk, kanskee af Anno 1540 eller derhen ved, var hos Hr. Peder Syv. vidi." Sammesteds siges, at denne Saga om Marcolfus ogsaa haves i en islandsk Oversættelse, men den er ikke trykt.

Paa Latin haves den i det kongl. Bibliothek 4 Gange. De to Udgaver ere nævnte i Bragur III Band, S. 358. Af de to andre er den ene trykt i Nürnberg 1507 af Johannes Weyssenburger, den anden, som hverken har Trykkested eller Trykkeaar, kan man dog see er af 1483 eller derover, thi det Datum har den, som har oversmurt Begyndelsesbogstaverne med Zinnober, tegnet derunder (conf. mit *Spicilegium bibliographicum*, pag. 54.)

En

En fransk Oversættelse: „Marcolphus mis en rime françoise avec les dictes des VII Saiges de Grece. Paris 1509," nævnes i *Draudii* Bibliotheca exotica. p. 85.

Eschenburg anfører i Bragur loc. cit. nogle Testimonia om Marcolfus, eller Steder af gamle Forfattere, hvor han eller hans Indfald omtales. Disse Vidnesbyrd ere fra 16de Seculo, og til dem kan endnu lægges følgende:

„Wie viel findet man deren wol, die lieber „Marcolphum, Eulenspiegel, und dergleichen un„nütze Charten lesen und lesen hören, denn diese „Colloqvia Lutheri." — Andreas Stangwaldt i Forталen til Luthers Tischreden. a. 3. 6.; og i Tischreden selv Fol. 409. a. anfører Luther den hele svinagtige Marcolfusstreg, da han krøb ind i Ovnen. — Videre heder det:

„Wie auch Salomons Katz nicht wolt
Das Licht mehr halten wie sie solt,
Sondern der Maus nachsprang zuletzt,
Die Markolff aus dem Ermel setzt. — i Froschmäusel p. 127.

Af Melandri *Joco — seria*. Francof. 1626. Tom. I. p. 813 sees, at man i XVI Seculo ogsaa har gjort en Comoedia udaf Marcolfus's Historia. Flögel har i sin Gesch. des Burlesken anmærket, at Begyndelsen af Marcolfus's Historie, hvor Marcolfus for Kong Salomon opregner sin og sin Kones Genealogie, er det ældste Exempel man har paa Parodier over den bibelske Stil.

45.

Finkeridderen.

Saa grov og gemeen Marcolfus er, saa abgesmagt er Finkeridderen ved at affektere gal Mands Tale, og at lade det Hele være bagvendt og forkeert. Er det ikke en Satire paa pralende og løgnagtige Rejsebeskrivelser, saa er den uden allermindste moralsk Øjemed som den er uden sand Luue. Et Sted til Prøve: „Jeg tog Leen og gik paa Strømmen og mejede omkring, da fattede Enden af Leen i et Mulvarpeskud, og i det samme Hug mejede jeg mit eget Hoved af; Hovedet løb hen ad Strømmen, som det skulde have løbet Veddeløb; jeg løb strax efter, men jeg stødte i saadan Hastighed paa en Qvist, at min Pande blødte. Strax jeg fik Hovedet, satte jeg det paa igjen, mens det end var saa varmt, og vendte Næsen og Øjnene tilbage; det gjorde jeg derfor, at, naar jeg gik i Skoven, Grenene ikke skulde slaae mig i Øjnene, og at jeg ogsaa kunde see baade for og bag." Som dette saa Resten; og er det Hele Efterabelse af Maneren i Rabelais's Gargantua.

Den ældste danske Udgave er nok den af 1703 i Hjelmstjernes Catalog, og i Munchs pag. 378, hvortil Originalen uden tvivl er tydsk. I „Verzeichniß einer Bibliotheqve bleue oder Volksbibliothek deutscher Nation" (i Bibliothek der Romane 20ster Band) nævnes denne „Historia von dem weit erfarenen Ritter Hr. Policarpus von Kirlarissa genannt Finkenritter, wie der dritthalbhundert Jahr ehe

ehe er gebohren ward viel Land durchwandert, seltsame Ding gesehen, und zuletzt von seiner Mutter für todt liegend gefunden, aufgehoben, und erst von neuen gebohren worden;" og i samme Bibliotheks 16de Bind er den heel aftrykt, uagtet Udgiveren tilstaaer, at den er Karrikatur, og Product af en paa Afveje geraadet Vittighed; „ich glaube, lægger han til, daß sie nicht sowohl in die Klasse der Ritterromane, als in die Klasse einer Gattung Spottromane, einer Modelectüre unsers Vaterlandes im dem Zeitalter des 30-jährigen Krieges, gehöre, wo dergleichen Plattitüden sehr bewundert wurden, sie, die jetzt kaum in den Spinnstuben der letzten Volksklassen Eingang finden dürften."

Den danske Udgave, jeg har for mig, er ny, men uden Aarstal. Den er vel halvandet Ark stor; men Finkeridderens Historie fylder kun eet Ark, Resten er anvendt til derpaa at aftrykke to Stykker Poesier, som i ingen Forbindelse staae med Finkeridderen. Det første er „en skjøn og lystig Historie om en gammel Bondemand og hans Søn med deres Asen, som skulde føres til Marked at sælges, hvorledes at Sønnen skulde ride og hans gamle Fader maatte gaae tilfods, og alle Folk, som dennem mødte paa Vejen, bespottede Faderen for denne sin Daarlighed, og omsider begge to satte sig paa Asenet, og var endda Folket ikke tilmaade, fordansket af Helvader." Det andet er „en lystig ny Vise om en vanartig Qvinde," og aldeles ubetydelig; den Fortælning derimod, som Helvaderus har fordansket,

er

er ikke ueffen, er ogsaa af gammel Invention; om jeg mindes ret staaer den blant andre Steder ogsaa i Skjemt og Alvor.

46.

Svend Tomling.

Denne Baggatelle, et Ark stor, fortjener ligesaa lidet udførlig at omtales, som de to foregaaende Nummere. Ikke heller er jeg kommen saa ganske paa det Tørre med Undersøgelsen om dette comiske Digts Alder og Herkomst. Det forekommer mig vist, som om jeg har læst det i min Barndom paa Landet, (maaskee har jeg blot hørt det fortælle) men nu finder jeg det ikke nævnt i noget Catalog, og ikke Spor til nogen gammel Udgave deraf. Tingesten saaledes som den ligger for mig, er ikke allene trykt hos Lauritz Simmelkjær, boende paa Adressecontoiret, men og virkelig forfattet 1776 af Agent Holck, som sees af dennes Levnetsløb pag. 49. Paa Tydsk findes den, som jeg har seet af en Recension, i Die blaue Bibliothek der er udkommen i Gotha hos Ettinger.

Titelen er „Svend Tomling; et Menneske ikke „større end en Tommelfinger, som vil giftes med en „Kone 3 Alen og 3 Qvarteer lang; kommer til „Verden med Hat paa, og Kaarde ved Siden; dri„ver Plov; sælges til en Herremand som forvarer „ham i sin Snusdaase; hopper af den og falder paa „en Gris, som bliver dens Ridehest." &c. &c.

Det Ettingerske blaue Bibliothek har jeg ikke ved Haanden, (og det findes neppe i Kjøbenhavn)

havn) saa jeg ikke kan see, hvorledes Svend Tomling der seer ud. Agent Holcks Svend er ikke simpel Oversættelse af tydsk, men en fri Bearbejdelse, som vil kunne skjønnes af følgende Sted, der paa et Haar ligner de andre bekjendte pudserlige Holkske Vers:

„Hvad! hvad! (sagde Præsten) Hvad er her paa
færde?
Mon her være Ild løs et steds i vor Egn?

Er Brændeviinstøjet maaskee udi Røre,
Saa skal vi nok høre nyt Optrin igien.
Christoffer, see hvad der kan være at giøre;
Løb hastig min Søn! løb kun hastig derhen!

De ere saa dumme som Østers de Bønder.
Saasnart som en Vovhals indpuster dem lidt,
Saa ere de som man slaaer Ild udi Tønder.
De burde vist straffes naar det gaaer for vidt.

Er det med Extraskat, er det med Hovning,
Er det med Pligtreiser eller med Ægt,
Er det med Tiender, er det med Skovning,
Saa — Ja det er ret en forunderlig Slægt!

Er det ved Barnedaab, er det ved Offer,
Saa er de tvære og paaholdne nok.
Ja Christen, følg du kun og ud med Christoffer. —
De fulgtes, og tog hver i Haanden sin Stok."

47.
Molboernes Bedrifter.

Det er langt fra ikke den slettеste af Almuens Morskabsbøger. Molboerne ere sande danske Abderiter, og en Abderitstreg bør paa dansk hede Molbostreg. Bogen er ikke original. Man har taget det tydske Skrift, das lustige und lächerliche Lalenbuch, oder: die Schildbürger, extraheret det, og sat Scenen paa Mols. Om den tydske Original gives Efterretning i berlinische Monatsschrift for October 1785, og i Bibliothek der Romane 3ter B. og en af dens Fortællinger citeres i *Melandri Joco-seria, Tom. I. p. 77.* — Hvad Aar den ældste danske Udgave er af, veed jeg ikke. Det jeg har for mig, er: „Beretning om de vidtbekjendte Molboers vise „Gjerninger og tappre Bedrifter. Dem til Ære „og andre til Fornøjelse til Trykken befordret. Andet Oplag, forøget og forbedret. Viborg 1780, „trykt i det kongelige privilegerede Bogtrykkerie ved „C. H. Mangor." 3 Ark i Octav.

I denne Udgave ere Fortællingerne 30, hvoraf den 1) om Aalen der aad Spegesildene og til Straf blev druknet; 2) om Mavepølsen og Hvedebrødet; 4) om Kirke-Klokken som de gjemte i Stranden, og for at kunne finde den, skar en Skure i Siden af Baaden; 5) om Jerngryden og Manden som gik neden om hjem; 7) det tørstige Træ; 8) deres Forlegenhed med at tælle hvor mange de vare, samt 9) med

med at finde Rede i deres Been; 11) om Sommeruhret; 13) Spegesilden og Skruptudsen; 15) om Baaden eller Skib-ungen som de kjøbte i Aarhuus og satte paa Græs i en Eng, men da han ikke vilde æde, betalte de Skipperen for at lade den gaae endnu et Aar hos Moderen, indtil den lærte selv at æde. 19) Om Øren som var tabt, da de skulde skove, 21) om Morianen som Molboerne tog for Fanden; 23) om Abekatten, som Molboeren leverede et Brev til — ere de morsomste og meest bekjendte. — Disse Løjer forplantes ved mundtlig Tradition ikke blot hos Almuen, men og hos de mere Cultiverede, fra en Generation til en anden, uden at Bogen hvori de staae paa Prent, behøver ofte at oplægges. Men i Henseende til Navnet de gaae under i daglig Tale i Selskaber, maa man agte den Variante, at hvad der i Jylland siges om Molboerne, det prædiceres uden for Jylland om — Jyderne! Det Nebenbegreb om Jyder i Almindelighed, at ansee dem for lidt enfoldige og bornerte skjønt tillige meget snue i at passe deres Fordeel, og deres Sprog, for mere besynderligt end Bøndernes i de andre danske Provindser, har givet Anledning ikke allene til allehaande Persiflage, f. Ex. naar det heder i Visen:

Der boede en Svend i Snarens Qvarteer
En Jyde saa monne det være ꝛc.

eller hos Wessel „en tosset Jyde;" (hvorved dog tillige maa mærkes, at Nordmændene kalde alle danske Jyder, ligesom vi andre Danske tillægge Jyderne

Mol-

Molbostregerne) men man har ogsaa over i hundrede Aar havt Pjecer grundende sig paa den Folkemening; for Ex.

48.

Den til Krig vel udmonderede Jyde.

Det er 4 Blade i Octav, uden Aars eller Bogtrykkers Nævnelse. I Munchs Catalogus S. 376 nævnes en Udgave af 1729.

Begyndelsen er: „A o Pejer mi Broer, vi var ton Broer, vi var nauned atter jen Mand, han hiedder Pejer o a hiedder Chræsten; vi var jen Par Tuillinger, men han var olyval trej Aar æller end a. Pejer var ol tid jen doven Krop, han vild oltid lig hjem ve æ Ild o ve æ Plou; men a var æ driste Kaael i mi Krop, a vild ad æ Kri o forsøg mæ. — — — Lont om lont kom a te æ Kris-mand. Han ton mæ te sæ, o lært mæ o kries; han ga mæ hallige Skindskrapper o æ Laaer, Kampirum ve æ Sie, Bøs a æ Belt, Lejerknaap i mi søled Trøj" &c. &c. „Jen Gaang vær vi fjouten hellend foer Kaal forsaanked, o vi vild te o vaaner ald Varen omkring, for di er saa val hunder Mil i Varen som jen o jen som hunder. Olsammen had di Skindskrapper aa æ Laaer, saa nær som a, a had ikkun et Par Kalskinds-bouser" &c.

49.

Da vi dog nu ere midt i Jylland, saa fortjener, som Pendant til den udmonderede Jyde, at

at anføres „en gammeldags Munkeprædiken om Hyrden, Faarene, og Regnskabet, holden af den lærde Munk Pater Wolle Pæjrsen udi Jarlov, prentet i dette Aar." 4 Blade i Octav.

Her en lille Mundsmag, som jeg tænker, Læseren nøjes med:

„Nu veed I aaller, hvilken Dyblik Rejnskabsdan er forhaand, aa nær den kommer, saa skal vi all fram ad gjør Reinskab for aal de Ting vi har gjord og siet i Varen; thi saa kommer dier jen fram, aa seir te mæ: Wolle kom fram ad gjør Reinskab for æ Faar, a har betroet dæi for fjoten og tyv samfeld Aar siden. Saa mæ saind, Bøn lild, a lurer endda qvas, og trycker mæ dæ længst a kand, for a veed val hvorom hun vil gjald; mens kommer de hier Mand andengang fram, og rouer te mæ: Pater Wolle Pæirsen! kom fram og gjør Reinskab for æ Faar, a har betroed dæ for fjoten og tyv samfeld Aar! — Saa mæ saind, Bøn lild! a tænker, dier er val flier Pater Wolle Pæirsen end a. Men kommer Manden tredie gang og sæir te mæ: gamle Pater Wolle Pæirsen i Jarlov, kom fram! eller a skal hint dei fram saa de skal knag i die Sieheen; saa mænd, Bøn lild, saa tør a int tøv længer, men saa kommer a listenis fram." rc. rc.

50.
Sybillæ Spaadom.

Man kan være i Uvished, om man mere skal forundre sig over de gamle Kirkefædres store Enfoldighed

dighed og Mangel paa Smag og Kritik der holdt de i det 2det Seculo sammenflikkede Oracula Sibyllina, dette tossede Væv, for Guds eget Ord og af den Helig Aand inspirerede Prophetier, som de saa nemt kunde bruge til at forsvare deres Religions Guddommelighed med; — eller over vor Almues Uvidenhed og Vanvittighed, der finder de mange Visdomsskatte, de forborgne Forudsigelser om de Ting som skal komme, i deres rimede Sybillæ Spaadom.

Den udførlige Titel af Almuesbogen heder: Sybillæ Spaadom og Kong Salomons Viisdom, om hvis Underligt forbum skeet er, og hvad skee skal for den yderste Dag, trykt i dette Aar. 2 Ark 8vo. Paa Titelbladet staaer, i et elendigt Træsnit, Salomon og Sibylla, omgivne af Sol, Maane, Stjerner og Cometer.

Bogen begynder med Fortælning om Lucifers og hans Anhangs Fald, og om Menneskenes Skabelse for at de skulde erstatte det Tab paa Indvaanere, som Himlen derved havde lidt; om Syndefaldet; om en Green som Adams Søn hentede af Paradis, for dermed at helbrede sin gamle syge Fader. Den Green blev plantet paa Adams Grav, og blev til et stort Træ. Det Træ blev hugget om, og skulde have været brugt til Salomons Tempel, men ingen kunde faae det til at passe, og man lagde det over en Bæk.

„Da

„Da levede en Qvinde som kunde spaae
Med stor Viisdom begavet ogsaa;
Sybilla det var hendes Navn,
Gud var med hende som gik af Sagn.
Hun kunde paa Himmelens Tegn see
Hvad for den yderste Dag skal skee,
Og hvad tildrages i mange Aar;
Det var af Gud hende aabenbart.
Samme Qvinde var skjøn og rig;
Hun havde en Fod, var underlig,
Den var skabt som en Gaasefod,
Derved blusedes den Qvinde god."

Hun og Kong Salomon skulde over Bækken, som Adams Træ laae over; hun af Respect gik ikke over Træet, men vadede over Vandet; thi hun læste i Stjernerne, at Christus skulde hænge paa det Træ — og strax forvandledes hendes Gaasefod til en ordentlig Menneskefod. — Foruden om Christi Komme i Kjødet spaaer hun nu om Antichristen og Kjættere, om Paver og Cardinaler, Kejser og Konger, om alle Stænders Ugudelighed og Overdaadighed; om Pest, Krig, Dyrtid og anden Elendighed; om alle de Tegn som skal gaae for den yderste Dag, hvoriblant er, at Enoch og Elias skal komme ned fra Himmelen, for at prædike for Christenheden. Tilsidst kommer Christus og holder Dom i Josaphats Dal.

Som det gik ham, der studerede Fichte: det han forstod deraf, fandt han var ypperligt, og deraf drog han den Slutning, at det han ikke begreb, ogsaa

ogsaa maatte være det; saaledes gik det Almuen i min Barndom med Sibylles Spaadomme. Et eneste Sted, hvor man fandt, den hellige Matrone havde spaaet rigtig, gjaldt for Beviis nok for det Heles Ufejlbarhed og guddommelige Indskydelse. Det meget Dunkle og for al menneskelig Fornuft og Forstand Ubegribelige i Pjecen, var dem til ingen Forargelse, da de vare vante til Sligt fra deres Bibellæsning, og deres Sjæl desuden næsten altid døser og slumrer hen i dunkle Begrebers evige Tusmørke. Det mærkelige Sted, som efter deres Tanker bar saa tydelig Præg paa den Hellig Aands Inspiration, var hverken meer eller mindre end

„Et L og et F skal grummelig krige
„Mere end 7 Aar om det romerske Rige."

Dette, som handler om Striden mellem Ludvig af Bayren og Friderich af Østerrig, hentydede man paa Kongerne af Preusserne og Frankerig, og fik saaledes en reen Spaadom om 7 Aars Krigen ud deraf.

Sibyllæ Spaadom var nu engang for Orde, og da det kom saavidt, at vi i Aarstallet skrev det hellige mystiske Syvtal trende gange, ja havde end ydermere det fjerde Syvtal i vor Konges Navn, og man begyndte at frygte for Verdens Undergang (som Bonden veed af sin Bibel, var nær forhaanden allerede i Apostelernes Tid, altsaa kan dog nu ikke være langt borte) saa tyede mange Almuesfolk til deres Sibylla, for nærmere at faae Underretning om de Tegn, som skal gaae umiddelbar for den yderste Dag, og disse ere

„Den

„Den første Dag, skal I forstaae,
At Vandet over al Verden skal gaae,
Fyrgetyve Favne højt det Vand
Skal gaae over de højeste Bjerge og Land;
Den anden Dag forsvinder det igjen
Formindskes og forsvinder hen.
Den tredie Dag lader høre sig
Verdens Creature jammerlig
Med Skrigen og Raaben sørgelig
Med besynderlig Rost hver for sig.
Den fjerde Dag brænder Vandet i Lue.
Den femte gaaer blodig Sved af Græs og Tue.
Den sjette Dag falder ned i Grund
Al Bygning udi samme Stund." ꝛc. ꝛc.

Saaledes gaaer det fort i hele 15 Dage, indtil det omsider er reent ude med den gamle Verden, og en ny Himmel og ny Jord er kommen i Steden derfor. Det er forresten de samme 15 Tegn, som staae i Hr. Mikkels Jomfrue Mariæ Rosenkrants, og hvorom man ogsaa har en egen Bog under Titel: „Hære begynnes the fæmthen Teghn føren wor her„res strenge Dom scall komme. Trykt i Københaffn „hos Gotfrid aff Ghemen. Anno MCCCCC. oc ny."

For at bidrage Sit til at standse vrange Begrebers Udbredelse og til at neddæmpe den Rædsel, som hos den uoplyste Mængde begyndte at opstaae i Anledning af Sibylla og de omineuse Syvtal, udgav Professor J. C. Pingel Tanker om Sybilles Spaadom. Odense, i Adressecontoirsbog-

 tryk-

trykkeriet 1777, et Ark 8vo. Men disse Tanker ere ikke bestemte til at læses af Almuen, handle heller ikke om Almuens Læsebog Sybillæ Spaadom; de ere for mere cultiverte Læsere, og angaae ene og allene de ovenomtalte i 2det Seculo fabrikerede Oracula Sibyllina.

Vor Almues Sibylla skriver sig fra det XV Seculo, og er sammenflikket etsteds i Tydskland. Fundamentet til den, eller det hvorpaa det Hele er bygget, er en latinsk Tractat, som tillægges Beda, og som ogsaa er aftrykt foran i Gallæi Oracula Sibyllina. Amstelod. 1689.

Peder Syv har i sin danske Boglade i Suhms Samlinger antegnet, at „Sibyllæ Spaadom er udsat af Tydsken paa Danske af Mikkel Pedersen S. og prentet i Helsingøer 1605 af Peder Hveen.“ I Hjelmstjernes Catalog forekomme Udgaver af 1662 og 1703. I svenske Boghandler Cataloger findes den oversat paa svensk, og koster 12 Øre.

51.

Euriolus og Lucretia.

Dette er en Elskovsroman, og følgelig ikke meget i Moden paa Landet, da Galanterie ikke er Bondens Sag. Forliebte Miner, Sukke, Eder, Forsikringer, samt en i adskillige Breve fortsat Kamp imellem Pligt og Forliebelse, og en vidtløftig Fremstillelse af alle de Intrigner, Bestikkelser, Forklædninger, der udfordres, før en Kone i Italien kan skuffe en

en jalour Mands Opmærksomhed, er Bogens Indhold, og det er ikke skikket til tilstrækkelig at møre en grov sandselig og uplatonisk Indbildningskraft.

Romanens Historie og et kort Udtog af den kan læses i 3die Bind af Bibliothek der Romane, og i 15de B. S. 273 om de Oversættelser deraf, som haves paa tydsk. — Originalen er latin, og der ligger en virkelig Begivenhed til Grund.

I den danske Oversættelse heder Titelen: „En „lystig og sandrue Historie om tvende kjerlige Men„nisker Euriolo og Lucretia, i hvilken Kjerligheds „rette Vilkor, Sødhed og Bitterhed, Vellyst og „Sorrig ere flitteligen antegnet og befattet. Be„skreven paa skjøn latinisk Maal (1444) af den høj„lærde Poeta Enea Sylvio, den Tid kejserlige „Secretario (siden Pave under Navn af Pius II). „Nu først fordansket, trykt i Kjøbenhavn af Jørgen „Lamprecht, Aarhuus 1668." 7 Ark i Octav.

Af Titelbladet, hvor der staaer sandru for sandfærdig og kjærlige for elskende, kan man allerede slutte sig til, at Oversættelsen er slet. Og det udviser ogsaa Bogens Fortale, som afskrives til Prøve.

„En trofast Bevisning paa denne sandrue Historie udtagen af den nørrenbergiske Chronica.

„Paa denne Tid vare der tvende kjerlige Mennesker i Velskland, en Ridder hed Eyriolus, Kejser Sigismundi egen Tjenere, og Lucretia i den Stad Senis. De vare begge høviske, begge vel skabte, men

Lucretia dog overgik med sin ypperlige Skjønhed. Disse to bleve optændte imod hverandre af den blinde Kjærlighed, af den blotte Beseelse. Paa det sidste bekomme de deres Begjæring. Og skeete dette i Kejser Sigismundi Tid, der han var noget længe til Senis. Men Kejseren vilde drage derfra, da maatte og disse tvende skilles ad, hvoraf de komme i saadan Bedrøvelse, at Lucretia af lang Sorg faldt i en Sygdom, og døde paa sin Moders Arm. Og der Euriolus hørde sin Kjæreste at være død, blev han saa meensløs og saare bedrøvet, at hannem kunde ingen Ting husvale, saa længe til Kejseren gav hannem en tydsk Jomfru af hertugelig Blod til sin Ægte-hustrue."

Til P. K Riissing,
Cand. Theol.

Grethe. — Jeg tænkte du var Skielm.
Johan. Saa tænk nu om igjen.

Kjerlighed uden Strømper.

Vær vaersom, og betænk dig længe, før
Du fælder nogen Dom. Man let kan bilde
Sig ind, at indsee, hvad man indsee bør,
Og ved at fejle, Næstens Roe forspilde.
Sig selv og stor Fortred forvolder han,
Som ved et Øjekast strax troer at finde,

Den

Den Sandhed, som kun langsom Forskning kan
Fra skjulte, mørke Krog for Lyset bringe.
Saaledes jeg mig ofte miskjendt saae,
Ja naar jeg, tryg, paa ingen Uraad drømte,
For det, som jeg end aldrig tænkte paa,
Man af Uvidenhed mig tit fordømte.
Men Sandhed dog til Slutning trænger frem,
Den skal, den vil, den maae jo triumphere;
O lykkelig! man da kan kalde den,
Som roelig, uforsagt, dens Røst kan høre. —
Jeg længe, længe fra dig ventet har,
At høre Tidender; men ej du skriver.
Din Taushed uforklarlig for mig var,
Dog nu, jeg Grunden veed, jeg dig tilgiver:
Du handler som den kloge, vise Mand;
Det moerer ej, til Fettere at skrive,
Naar man paa Schousboe, Kjølstrup nyde kan,
Den Fryd vor bedste Verden os kan give.
Kun stakket, saare stakket er den Tid,
Os blev forundt til her at ambulere,
Jeg dig fortænker ej, om du med Flid,
Paa Livets Nydelse vil rafinere. —
Ja bliv kuns der! vor Kongestad ej dig
Kan yde det, som Tingbergs skjønne Boelig;

Hvor hver sig føler glad og lykkelig,
Hvor hver sin Dont med Lyst forretter troelig.
Hvor Fredens Engel blid sig satte ned,
Og aldrig, aldrig Stedet skal forlade,
Hvor Uskylds Glæder, huuslig Eenighed
Og aaben, gjæstfrie Barm, hver Ven modtage.
Ja Tingberg! naar Du engang hvile skal
Paa selvvalgt Sted, ved Kirkens vestlig' Ende,
Enhver der gaaer forbi din Grav, da skal
Et Længsels Suk for dig mod Himlen sende. —
Her ruller man paa Holsteen'e Vogne hen,
Til Kirstens Piils den kjedelige Kilde.
Man øser Penge ud, faaer Støv igjen,
Med Børneverk man her sin Tid maae spilde.
Kan man vel andet, andet kalde det,
Naar Folk sig sætte op i usle Gynge;
Og nu beundre ham, der kan saa net,
Fra stive Snor, saa højt i Luften springe.
Her raaber en „Courage!" — see du kan,
Marionetter klædt' i gamle Lapper;
„O sehen sie, es war einmahl ein Mann,"
Gaae ej derhen, man Penge fra dig snapper. —
Og nu man Klampenborg besøge maa,
Og Bellevüe, og Gud veed hvilke Steder,

Lidt Jordbær, med lidt Melk og Fløde paa,
Og Kyllingsteg, skal kaldes Livets Glæder. —
Men ej du tænke, at jeg følger med
Hiin Skare, Nej! det blev mig til Ulempe;
Paa Østerbroe jeg har et lille Sted,
Og dette er min Villa og mit Tempe.
Naar Dagens Arbejd bragt til Ende er,
Med lette Fjed man seer mig did at vandre.
Jeg ubekjendt i Stilhed lever her;
Jeg kjender lidt mig selv, og mindre andre.
Dog gjerne, saare gjerne jeg mig seer
I Vennekreds; mig Vennens Omgang fryder;
Naar jeg hos Sander, Søltoft, Poulsen er,
Min Existens jeg i dens Fylde nyder.
At jeg i mange Ting forandret er,
Du og fortælle mine fyhnske Venner;
Vor Tankegang saa let forandret blir!
Hvad før var kroget, nu jeg lige kjender. — —
Ja bliv kun hvor du er; hvor hastig gaaer
Os ej forbi den alt for korte Sommer!
Den mørke Vinter snart for Døren staaer,
Da du til Odense tilbage kommer.

C. H.

Om Selvmords Immoralitet.

Ogsaa et Bidrag.

Denne højst vigtige Gjenstand er vel ofte afhandlet; imidlertid har neppe nogen iblant vore Forfattere bedømt den efter den nyere Philosophies Grundsætninger. Rigtig nok har f. Ex. Hr. Prof. Gamborg i sit læseværdige Fragment om Selvmord og Selvmordere til Slutning (S. 47) sagt noget om Fornuftens Værdighed; men heraf udleder han dog ikke sit „Beviis" for Handlingens Pligtstridighed (S. 16); tvertimod: han tilstaaer endog *), ej fuldkommen at fatte Kants Ræsonnement desangaaende. Saa meget mindre torde maaskee her og nu være aldeles overflødigt og uhensigtsmæssigt et Forsøg paa at belyse i nogle Øjeblikke denne Gjenstand ved de kritiske Moralisters Fakkel.

Livet, og det, det legemlige, dyriske Liv, ɔ: Sjælens Forbindelse med Legemet, er den nødvendige Betingelse for al Fornuftytring, al sædelig Virksomhed. Uden det kunne vi — saa vide vi — her paa Jorden ikke handle, ikke virke for vor Bestemmelse, ikke udøve vore Pligter, men uden Pligters Udøvelse kan vor Værdighed ikke bestaae. Er nu Sædelærens første Bud i Henseende til Selvpligterne, vedligehold din Menneskeværdighed, saa følger deraf, at det Bud: vedligehold dit Liv ikkun kan underordnes hint højeste. Vel haabe vi et tilkommende Liv, vel staaer vor Troe paa

*) Undersøgelse om hvad der er Pligt. S. 53.

paa Udødelighed urokkelig, men vor Indsigt kjænder kun dette Liv, vi vide ikke det tilkommende med den Vished, hvormed vi vide, at vor nærværende Tilværelse endes med Døden; og vi bør ikkun bestemme os efter det, vi erkjænde, vore Pligter og Rettigheder tør i det Højeste kun da grundes paa Haab, naar vi ikke kunne have Vished, — hvilket her ingenlunde har Sted. Her er Virkekredsen for vore Pligter, dem vi kjænde, og ingen Pligt paa hin Side Graven er os indlysende nok til at indrette vor Handling efter. Synd er altsaa i Særdeleshed Selvmord, ɔ: en Handling, som nedbryder den Handlendes eget Liv, og derfor udøves —; „som nedbryder Livet," thi deri har dog nok den agtværdige Lorenz Talebrugen imod sig, at „allerede den er en Selvmorder, som kun i den Hensigt gjør noget Forsøg, om det end ikke lykkes*)," ligesom og saaledes bortfalder den Inddeling i forsætligt og uforsætligt Selvmord, som endog Joh. Wilh. Schmid **) har antaget. Om derimod hine Handlinger nedbryde Livet umiddelbart og hastigt, eller middelbart og efterhaanden, og om denne Forskjel betegnes ved Benævnelse af grovt og fint Selvmord, dette har ingen Indflydelse paa at bestemme Handlingens Moralitet, uden for saavidt det fine er mere overlagt og altsaa mere strafværdt. Er det nu fornuftstridigt og hensigtsstridigt ved Villien at tilintetgjøre Villiens Magt og Hensigt, er det

*) Die moralischen Wissenschaften. 1 Th. S. 134.
**) Theologische Moral S. 426.

stridende mod Ideen om en almeengyldig Lovgivning, at udslette et Medlem af Aandernes Rige — thi da maatte Verden snart vorde tom, — saa strider Selvmord imod Sædelighedens første Grundsætning*); og Selvpligt overtræder man aabenbare ved en Handling, som har til Ojemed Tilintetgjørelsen af det eneste Middel til at opfylde sin Bestemmelse. Men aldrig er dette Tilfældet ved Selvmord, aldrig forbinder (som iblant andre Dr. Olshausen**) mener) en Pligt dertil, da ingen udvortes Tvang nogensinde kan være stærk nok til at nøde den frie Villie til at optage en usædelig Maxime, da Mennesket altid kan ville, hvad det bør ville***). De Undskyldninger og Besmykkelser, hvorved man vil retfærdiggjøre, ja endog ved moralsk Ojemed til Dyders Rang ophøje denne Forbrydelse, fortjene altsaa alle at forkastes. Saaledes var det, med et Par bekjændte Exempler af Historien, ikke mindre umoralsk handlet af Lukretia at opoffre Livet, for ikke at bære (og det uforskyldt) Skam, end af Cato, som ogsaa under Cæsars Magt kunde have været dydig; saaledes, med et Par Exempler af Digterverdenen, havde Emilia Galotti, opfyldt af levende Følelse for Dydens Hellighed, og besjælet af fast Beslutning at lyde dens Bud, ikke behøvet at frygte for egen Svaghed og andres Forførelser, og Philotas kunde

*) C. Ch. Ehrh Schmids Versuch einer Moralphilosophie. 2 Ausg. S. 600.
**) Deutsches Mag. 1795. 1 Th. 207.
***) Jakobs phil. Sittenlehre. S. 442.

kunde ligesaa lidet som nogen anden forudsee, om Fædrelandet virkelig skulde høste Fordele eller ikke af hans Død. Alvidende maatte man være, for at kjænde alle Følgerne. Overalt maa Følgerne af en Handling ikkun da tages til Bevæggrund, naar Sædelighedens Lov tier. Men denne byder: uophørlig at være dydig, og stedse at vorde det mere, at være god og ikke trættes; og hvorledes Udødelighed i saa Henseende maa betragtes, derom ovenfor: dog — om maaskee nogen tiltroede sig apodiktisk Vished og bestemt Kundskab om et tilkommende mere med vor moralske Frihed og Virksomhed overeensstemmende Liv, hvor kan han ved Selvmord gjøre sig berettiget til hin Lyksalighed? han som træder fra Banen, før han har naaet Maalet? Hvert Øjeblik han endnu havde levet, kunde han have steget i Dyd, var det end ikkun i mønsteragtig Taalmodigheds Dyd. Af ethvert vort Livs Øjeblik, selv i det, skumleste Fængsel, fremstraale lysere, fremspire herligere vor Kraft til Dyd! men maae nu selv i disse Tilfælde, som ved det moralske Sindelav, hvoraf Handlinger udspringer, have faaet noget saa Blændende, at selv sindige Philosopher have erklæret Selvvedligeholdelsen under saadanne Omstændigheder for uædel, og paaberaabt sig Juvenals: Summum crede nefas animam præferre pudori, et propter *vitam vivendi* perdere *caussas* —; maae selv i disse Tilfælde Bevægelsesgrundene til Selvmord erkjændes for ugyldige; hvormeget mere da de, som hæntes blot af vor egennyttige Drift, af Lyksaligheds

Drif-

Driften. For at undgaae nogle ubehagelige Fornemmelser, nogle Smerter og Lidelser ellers af den, næsten altid grundløse Forestilling, at man ingen Lyksalighed her mere tør haabe, skulde vi opoffre Fornuften? Vi skulde behandle os selv som en livløs Ting eller et ufornuftigt Dyr for at tilfredsstille sandselige Tilbøjeligheder? og hvoraf vide vi da, om ikke det næste Øjeblik vil opklare vor Skjæbnes sorte Himmel:

Vej Aaget, som du bærer paa!
Kan dine Smerter ej forgaae?
Kan ej din Byrde lettes? *)

Algodheds Fader tæller vore Suk, og veed, naar det er nok.

Og vil din Sjæl; indsvøbt i Leer,
see meer, end han, som gjennemseer
det Dybe og det Høje.

Dog — antaget, at vi paa det Ubestrideligste forudsaae, at „for os var ingen Trøst, var ingen Fryd at vente;" o! da lede os den Tanke, at om end

kun Møje er vor Daad, vor Iid;

saa er og

det længste Liv et Span af Tid;

at Gjenvordigheder luttre Hjertet; at Lyksalighed ikke er vor Bestemmelse her, uden for saavidt den stemmer overeens med Sædelighed, men at hvad her ej blev fuldendet, skal hisset vorde det; da gjenkalde vi os de skjønne Linier.

Was

*) Ewalds Skrifter 1 D. S. 296.

Was auf diese dürren Auen
von der Unschuld Thränen fällt,
wird gesammelt zu bethauen
die Gefilden jener Welt.

J. R. H.

Til min Søster Frederike
paa
hendes Bryllupsdag *).

Skilt fra Dig ved Bølge, Bjerg og Dale,
tumlet hid til Donaus milde Strand,
lader jeg i Sangen Hjertet tale,
sige Dig, hvad ej min Læbe kan.
O! saa gjerne var jeg selv tilstede,
at lykønske Eders Rosenbaand;
jeg saa gjerne deelte Eders Glæde,
rakte Eder trofast Broderhaand.

Midt

*) Undertegnede troer ikke at forsee sig mod sin fraværende Ven ved at meddele Læserne ovenstaaende hjertefulde, skjønne Poesie, der i hans Øjne har for meget Værd til, at den blot maatte tækkes de Faa, for hvilke den nærmest var bestemt, og den reddes bedst fra urigtig Afskrivning ved at trykkes offentligen.
Haste.

Midt i Kejserstadens vilde Vrimmel
til det kjære Hjem jeg tænker mig:
under Nordens fjerne, kolde Himmel
Phantasien gjerne tumler sig.
Klart jeg skuer Glæden i Dit Øje,
Rosen paa Din luevarme Kind,
naar Du knæler for den Evighøje,
og til Dannequinde vies ind.

Pige, naar Dig Brudekrandsen pryder,
naar Dit Hjerte højt af Glæde slaaer,
naar om Brudebordet Ønsket lyder:
„Parret nyde evig blide Kaar!“
hvisker da til Dig en lønlig Stemme,
og velsigner Dine Fremtids Fjed,
kjærlig i Dit Hjerte den Du gjemme!
Viid, den kom fra Donaus fjerne Bred.

Hidtil var Dit Liv en Morgenslummer;
hidtil var Din Banes Himmel blaa;
ej ved egen, kun ved Andres Kummer
stundom jeg Din Taare flyde saae.
Tak et kjærligt Forsyns vise Øje,
Kys et evigt Væsens Faderhaand,

som

som igjennem Torne, Veemod, Møje
førte Dig i Glædens Ledebaand!

Snart skal Hymens friske Myrthekrone
venlig slynge sig omkring Dit Haar;
inden dette Blad Du seer, som Kone
fro i Venners muntre Kreds Du staaer.
For Din svundne Alder Dækket falder,
og en anden Scene aabner sig:
ja, en skjøn, men vigtig Stand Dig kalder;
dog, lad ej dens Byrder skrække Dig!

O! hvad var den hele Livets Kjæde,
naar af den ej Kummer var et Led?
Snart af evig uforstyrret Glæde
blev det underlige Hjerte keed.
Derfor Fryd og Veemod stedse svæve
Haand i Haand om Dødeliges Fjed:
dobbelt klar Din Sol sig snart skal hæve,
om engang den gaaer bag Skyer ned.

Snarligt rynkes Ungdoms glatte Kinder,
kort er Livets Vaar, Naturens liig;
uden Ophør Timeglasset rinder,
og den svage Alder nærmer sig.

Her vi møde korte, kolde Dage,
her vor Bane vorder mørk og trang:
her velsigne vi en elsket Mage,
som kan dele huld vor tunge Gang.

Svagheds Børn vi alle, alle ere,
under Lidenskabers Aag vi staae:
Sagtmods Engel Eders Hjerter lære
skaansomt mod hverandres Fejl at slaae!
Da skal Livets Vinter Eder smile,
klar og venlig, som en Dag i Vaar,
og en blid Erindrings Dæmring hvile
over Eders svundne Ungdoms Aar.

Harpen tier — o! men Hjertet banker;
evig det for Eder banke skal!
Der, hvor mangen Haand kun Torne sanker,
blomstre Eder Roser uden Tal!
Stedse Hymens Fakkel Eder lyse,
liig en varm og skyefri Sommerdag!
Aldrig, aldrig Eders Hjerter gyse,
under Skjebnens vilde Tordenslag!

R. Frankenau.

En Uskik.

Intet skrivende Væsen, end ikke den ubetydeligste Smørrer, kan det — mener jeg, være ligegyldigt; — enten hans Navn vorder opslaaet paa Literaturens Gallie; eller det vorder indgravet paa dens uforgiengelige Mindestøtte. Kan nu ingen Saadan være ligegyldig herved; saa kan han ei heller være ubekymret for, om Formen og den totale Indretning ved de Domstole, hvis Kiendelse han maae underkaste sin Sag, af hvilken det saaledes hænger, om hans Lod skal vorde hiint eller dette, ere saadanne, at han af dem, med rimelig Grund kan haabe en upartisk Dom. Dette leder mig til Undersøgelsen af det Spørsmaal: Er den nærværende Indretning ved vores videnskabelige Retter, saaledes: at man der sikkert, til alle Tider og under alle Omstændigheder kan vente den strengeste Rettens Pleie, den retfærdigste Dom?

Som det er en afgiort Fordeel ved den almindelige Rettergang, at der gives flere Indstantser, og at jeg saaledes ikke har nødig at opgive Haabet, fordi jeg taber min Sag ved een Domstol, saasom jeg har Tilladelse til at indanke den til Underkiendelse for en anden og høiere; saa er det og ved vores videnskabelige Rettergang i Særdeleshed, en saare god og ønskelig Ting: at vi nu have flere lærde Domstole. — Men som det nu i den almindelige Rettergang, kun lidet ville nytte, at man havde flere Domstole, og at

man havde Ret til at appellere fra den lavere til den høiere; naar alligevel, de samme Dommere skulle dømme giennem alle Instantser; thi det er dog ikke at formode de selv ville underkiende deres egen Dom? — Saaledes kan det og kun lidet nytte, at vi nu have flere lærde Domstole; saalænge det er meer end muligt: at een og samme Dommer kan, uden Ansvar, ved alle Domstolene paakiende vor Sag. Kan man ved en saadan Tingenes Indretning vel være fuldkommen betrygget for al partisk og vilkaarlig Behandling? Var det derfor ikke ønskelig, om man kunne treffe en Indretning, som forsikrede os om den mulige retfærdigste Behandling.

Hertil, troer jeg, behøvedes intet videre: end at vore Bogdommere, eenstemmig vedtoge, at afgive deres Domme, under deres fulde Navn.

Fandt dette Sted, saa vare vi, skulle jeg dog vel kunde formode, sikre for ikke at bedømmes af een og samme Mand allevegne, hvor Boganmældelse hos os finder Sted, og allene herved var ikke lidet vundet.

Jeg veed man pleier at indvende herimod:

At man ved at berøve Recensenterne deres Anonymitæt, tillige berøvede den læsende Verden al Sikkerhed for at overskylles ved en Syndflod af de usleste Skrivter; da det ene er denne Recensenternes Strenghed, som endnu kan holde de maadelige Forfattere nogenlunde i Ave; og at denne Strenghed rimeligviis ville falde bort, om det blev Vedtægt at nævne sig under Recensioner. Hvo, siger man, vilde vel

da

da paatage sig det møisommelige Bogdommerembede — et Embede, hvis visse Løn da vilde vorde en heel Skribenterhærs udødelige Had og Fiendskab. Jeg maae tilstaae, at jeg for min Deel, troer det Modsatte.

Ikke kan den anonyme Recensents Strenghed holde den usle Forfatter i Ave; dette kan allene Boghandleren. Boghandleren maatte da vel blive den, den strenge Recensent skulle ændse; men agter hiin vel noget herpaa? og hvorfor ikke? just fordi Recensenten er anonym. — Dette bliver ham nu et skiønne Paaskud til at betitle den anonyme Recension med allehaande vanærende Titler, og er han kun klog nok til ikke at tage til Gienmæle, døer Tingen ganske rolig hen af sig selv — glemmes i det høieste inden otte Dage. — Men lad en for Lærdom og Retskaffenhed i Publico bekiendt Mand, træde op, og med sømmelig Alvorlighed paaanke en vindesyg Boghandlers Opførsel; jeg maatte meget bedrage mig, om den kiere Boghandler saa let forvandt sine Skrup.

Ligesaa lidet begriber jeg, hvorfore den navngivne Bogdommer just ikke skulde kunne høste anden Løn end Skribenterflokkens Had og Fiendskab.

Gik kun den navngivne Bogdommer frem med den strengeste Upartiskhed, og ved sin Dom viiste, at han var det Arbeide, han havde paataget sig, voxen, holdt sig ganske til Bogen uden i mindste Maade at vedrøre Forfatteren; saa troer jeg sikkerligt, Fiendskabet ikke ville blive saa frygtelig. Kunde han vel end ikke saa ganske undgaae dette, — hvilken retskaffen

Mand vilde dog vel nægte ham sin Agtelse? — og kan en retskaffen Mands Agtelse vel kiøbes for dyrt? og er det ikke stort og hæderligt at være deeltagen i at styre og lede et heelt Folks videnskabelige Cultur!

Jeg veed: at der i andre Sprog er skrevet en heel Deel over denne Materie; jeg veed og, at der endnu kunne skrives meget mere; men det var allene, med disse Linier min Hensigt; at henpege paa den, som jeg troer, betydelige Feil ved den nærværende Indretning af vor lærde Rettergang:

At Forfatterne, uagtet der paa nærværende Tid existerer flere videnskabelige Domstole, dog ikke kan, ved nærværende Indretning, være fuldelig forvissede om, til alle Tider og i alle Tilfælde, at vorde dømte med den strengeste Upartiskhed overhovedet saaledes, at de dermed kunne være fornøiede, fordi: det er meer end muligt, at een og samme Mand ved alle Domstolene kan bedømme deres Arbeider, og Mængden af de videnskabelige Domstole kan saaledes kun have en betinget Nytte, kan ligesaa let vorde dem til Skade som til Fordeel.

Jeg troede dette var en Uskik; og jeg gav et Forslag til dens Afskaffelse. — Broder! kiender du et bedre! dølg det ikke. Jeg havde kun en Skierv, og jeg — gav den.

Albertsen.

Sang.

Sang.

Ej Sværmen vi søge,
at skues og see:
i Græsset vi spøge,
blandt Venner vi lee.
Hvor Tvang er tilstede,
Fornøjelsen flyer;
men kunstløse Glæde —
o ja! — til Jevnhedens Helligdom tyer.

Tit sukkende Daarer
anstille sig froe,
mens lønlige Taarer
i Smilene groe.
Kun Læben sig øver
i Glædskabens Lyd;
man Hjertet bedøver; —
o ja! — men ikke det røres af Fryd.

Held hver, som kan sige:
Jeg føler mig glad!
Hans Aar sig bortsnige
i spøgende Rad;

Ham Hjerterne møde;
han rolig kan døe;
hans Grav er ej øde; —
o nej! — thi Venner med Roser den strøe.

Her dele vi Gammen
med redelig Sjel:
thi Held os tilsammen!
Her gaaer det os vel.
Her smiler vort Øje
af smaat Skjelmeri,
og Fortidens Møje, —
o ja! — selv Sporet deraf er forbi.

Her see vi med Glæde
den ædleste Mand,
og for ham vi qvæde
saa vakkert, vi kan.
Gid ofte han høre
vor jublende Sang!
Hans Hjerte den røre! —
o ja! thi helligt af Hjerter den klang.

Naar

Naar Dagen frembryder,
velsigne ham Gud!
Naar Hvilen indbyder,
velsigne ham Gud!
I Glæden, i Møden
velsigne ham Gud!
I Livet, i Døden —
o ja! — velsigne, velsigne ham Gud!

Haste.

I Anledning af Subskriptionsplan til Astræa ved Professor og Doctor Juris J. F. W. Schlegel.

Børn arve lettere Forældres Lidenskaber, end de arve disses Dyder. Montesqvieu.

Vor berømmelige Professor og Doktor i Lovkyndighed Johan Friderich Wilhelm Schlegel har nylig udgivet Subskriptionsplan til et nyt juridisk Tidsskrivt, det han kalder Astræa og helliger til Astræa. Ikke vil jeg forelægge Hr. Professor og Doktor i Lovkyndighed norske Lovs 5—11—20. „Ingen skal giøre den Anden Forkast „i Vaaddræt." Jeg er ikke Forlægger, ikke Bestyrer af det Fem Aar ældre juridiske Tidsskrivt. Jeg har kun en Broderlod deri, faaer mit Forfatter-

Salarium ligefuldt, nyder oplyste gode Borgeres Paaskiønne og ædle Selvtænkeres Bifald ligefuldt, om og naar jeg skriver vel, hvor mange juridiske Tidsskrivter der ogsaa opstaae. Selv de Hædersnavne, hvormed denne nye Subskriptionsplan prunker, af hvilke dens Forfatter giør en saadan Brug, som allerede har overrasket Øiet, og let kan blende det, — foruden disse Hædersnavne Andre, som have lige Stemmeret om vor Lovkyndigheds og Fædrelands Tarv, have fuldelig erkiendt hos Forfatterne af Statistisk juridisk Bibliothek den Hensigt, som Astræas beskedne Udgiver saa tugtig lover, og stræber ved opstillede Hædersnavne at hæve enhver Tvivl imod prægtige Løfters Opfyldelse. Vi have saaledes Hensigt fælles; ægte liberal juridisk Studiums Udbredelse, om vi nu ikke gaae samme Vei, eller bruge samme Midler til at opnaae vor Hensigt. Mindre beskeden, for ei at sige uretfærdig, synes Astræas Udgiver der, hvor Talen glider hen over juridisk Bibliothek og over Themis. Her fremstikker Noget besser machen; men om denne Konstlen mere i Bibliothekets næste Hæfte. Jeg opkaster ingen Tvivl imod Hr. Doktorens Naturret til at udvikle og bruge eget Talent, den han — imod vore borgerlige Loves Forbud — udvider til at manuducere og examinere tillige. En saadan Naturret kan ikke indskrænke Medborgeres mere moralsk og lovmessig Frihed: den at standse Vildfarelser og at føre tilbage til Sandhed. Tidlig bør jeg advare Abonnenterne og Læserne af juridisk Bibliothek imod

imod en Urigtighed af flere i denne nye Subskriptionsplan, som ellers kunde blive alt for gunstig og fordeelagtig for Astræas Udgiver. Han siger urigtig, „det statistisk juridisk Bibliothek „vil, som det erfares af dets sidst udkomne Hæfte, snart ophøre." Jeg skrev: „Bibliotheket trues med Undergang m. v." Den Dvale, jeg havde fornummet hos dem, som Evne tillader og Pligt byder at fremme sand Lovkyndighed, med de mange Kabaler, som hos os trykke tilbage ethvert nyttigt Foretagende, kunde kiøle Lysten hos Bibliothekets Forlægger og Bestyrer. Denne Bekymring yttrede jeg til at opvække Velvillie for et Fem Aar gammelt juridisk Tidsskrivt. Dets Bestyrer kunde allene bestemme om, og naar det skulde ophøre. Han allene kunde tilkiendegive det. Havde Hr. Doktorens Hensigt været reen, hans Bekymring en liberal Videnskabsmand værdig, i Stedet for at trække over til sig Fordelen af en Medborgers Flid og Fortieneste, som tilmed ikke kan drive noget Professorat endnu mindre parre det med Manuduktion; da havde han smukt holdt sig fra saadan Krybeskytterie eller Fangst af Ord, ikke dristig foregivet Usandhed, men i det Sted søgt Bibliothekets Bestyrer, ladet sig af ham undervise om den rene Sandhed, og saaledes gaaet frem som en ærlig dansk Mand. Ægte og liberal Studium kiendes bedst af Handling. Det af Hr. Professor Schlegel misledede Publikum vide da; at jeg hverken har skrevet, ei heller har kundet skrive saaledes, som den nye Subskriptionsplan til-

 lægger

lægger mig, og at Astræas Udgiver har havt en gandske anden Hensigt med det han skrev, end mine Ords rette Forstand. Samme Feil, som den, eller de med statistisk juridisk Bibliothek, er ikke begaaet med juridisk Lommebog. Dette Tidsskrivt er ikkun af Hr. Doktoren aldeles forbigaaet. Der laae ellers for Læserens Oine Tree juridiske Tidsskrivter, alle for Hr. Doktorens Omsorg for sit nye. Disse aftvungne Erindringer kunne ikke udlægges mig ilde, enten af dem, som vide min ømme Behandling i det Skrivt, imod Hr. Professorens Hypothes den: at Staten ikke maae blande sig i Opdragelsesvæsenet. Ei heller fordømmes jeg af dem, som erindre mit christelige Forhold ved Professor Schlegels Doktorgrad. Jeg retfærdiggiør mig ikke for dem, hvis Dom ikke har Handling til Formaal.

Jakob Just Gudenrath.

Litteratur.

114. **Vi sees igjen.** Af Karl Christian Engel. Oversat af Tydsk. Paa P. M. Liunges Forlag. 8. 130 S.

Georg og Vilhelm have fra Barndommen af været de inderligste Venner. Vilhelm har været bortrejst i fem Aar. Medens han var fraværende, døer hans eneste Søster. Vennen Georg, som ikke pludseligen vil meddele ham denne sørgelige Tidende, fører ham hen paa en eensom Plet. Her tales nu vidt og bredt

om

om den Ting at sees igjen, og da denne Tanke er bleven ret levendegjort for Vilhelm, faaer han at vide, at hans Søster er død. — Bogen indeholder mange gode Tanker; men Raisonnements over det, som ligger uden for Erfaringens Kreds, kan ikke være fyldestgjørende overbevisende, og man henfalder let til det kjere Sværmerie.

115. *The adventures of Telemachus*, the Son of Ulysses written by Mr. Francis de la Motte Fenelon, Archbishop and Duke of Cambray; translated from the French. Copenhagen, printed for J. Tikiöb. Vol. 1 and 2d. 8vo. 428 P.

Telemak er og vil altid blive en meget gavnlig Læsebog for Ungdommen. Man rejser ikke uden Nytte med ham lige fra det Øjeblik han lander i Calypso's Grotte, indtil han, i den troefaste Eumeneus's Huus, samles med sin Fader. Oversættelsen er i vore Tanker saa god, at vi troe, en Engelsmand, der læste Bogen, uden at vide dens Herkomst, og uden at lægge Mærke til det Ord translated, kunde let ansee den for en Original. Enhver Videnskabsmand indseer, hvor nødvendigt det er, at kunne læse en engelsk Bog; og Tak være da Hr. Tikiøb, som ved denne Udgave har villet bidrage til Sprogets Fremme iblant os. Skrifterne ere gode, men Papiret ikke saa reent, som man vel kunde ønske.

116. Hillmars Bekjendelser. Af det Tydske ved A. Albertsen. — Med Motto: Giver Agt paa Eder selv. Paa P. M. Liunges Forlag hos S. Popp. 12. 127 S.

Disse Bekjendelser bære Præg af Redelighed, og synes skrevne med Hjertelighed. Fra denne Side betragtet kan nogle af dem være interessante; men nogle af dem, f. Ex. Mine Spadseregange, Ruinerne

Undskyldningen, o. fl. ere saa gandske Ubetydeligheder, at F. gjerne kunde hav beholdt dem for sig selv.

117. Bidrag til Hr. General Admiral Lieutenant Greve Friderik Danneskiold Samsöes Levnets Beskrivelse, samlet af Herman Treschow, Professor i Theologien, og dansk Sognepræst ved Garnisons Kirken. Hos Schultz. 8. 103 S.

Saa vigtige, som alle biographiske Efterretninger om udmærkede Mænd end ere for Menneskeheden i Almindelighed, og for den grandskende Philosoph i Særdeleshed; saa nødvendig en Egenskab er det ogsaa ved slige Efterretninger, at de ikke maa være alt for tørre, ikke indeholde for meget Dagregister; de stifte ellers aldrig den tilsigtede Nytte. Havde Hr. F. personligen og nøje kiendt den Mand, hvis Levnet han beskriver, saa vilde nærværende Efterretninger have været endnu mere interessante; thi en Forfatter er da bedre i Stand til at skrive med Lys og Varme, hvilket ikke saa got lader sig gjøre, naar man for største Delen maae lade sig nøje med de Efterretninger, man kan hente hos Arkiv-Dokumenter. — Greven blev født 1703; i sit 9de Aar blev han sendt til Engelland. I Orford lagde han sig efter Søe-Væsenet, Skibsbyggerie og Mekaniken. Fra Engelland rejste han til Holland, hvor han udbredte sine Kundskaber i Skibsbyggeriet. Ved sin Hjemkomst søgte han længe forgjeves, at blive ansat ved Land-Etaten; men naaede dog omsider sit Ønske, da han fik et Compagnie i General Numsens Regiment; hvilket han modtog, endskjønt det var i en megen slet Stand, og endskjønt ham var tilbuden Engagement i Sachsen. — I Aaret 1724 ægtede han Dorothea, Comtesse af Wedel Wedelsborg. Tvende Aar efter at han havde faaet det ommeldte Compagnie; tilkjøbte han sig et Compagnie i Garden, men fik sin Afskeed, da han søgte om Reise-Permission, for at besørge nogle vig-

lige Formynderskaber efter hans Broder. Nu rejste han til Jylland og opholdt sig paa Engelsholm, hvor han igjen tog fat paa de mathematiske Videnskaber.

Kong Friderik den Fjerde døde, og Greven kom tilbage til Kjøbenhavn, for atter at komme i Tjenesten; og see, nu blev han forvandlet til Assessor i Højeste-Ret. Her forblev han et Aar, da han 1731 gik ind i Søe-Commissariatet. Her fortfandt han adskillige Mangler, og viste sig som den sande Vir bonus et justus, ved at overlevere Kong Christian den Sjette et med sit Navn forsynet Promemoria; som oplyste Flaadens maadelige Forfatning. Da Kongen sagde, at han (Greven) blottede sig for Had og Forfølgelse ved at sætte sit Navn under, svarede han, „en ærlig Mand bør aldrig sige noget, til hvem „ det endogsaa er, og allermindst til sin Konge, uden „ det, som han kan sætte sit Navn under, og tør be„ vise ꝛc." — Nu gjorde han mange vigtige og nyttige Indretninger ved Søe-Væsenet; Indretninger, som sparede Landet mange Penge; men skaffede ham mange Chikaner. I dette Tidsrum udmærker sig især Dokkens Bygning, som blev indrettet efter hans Plan, og fuldført i fem Aar. For at fremme Arbejdet, og dog ikke forsømme sine øvrige Forretninger, stod han op Kl. 3 hver Morgen, for at see med egne Øjne. (Et velstukken Kobber over bemeldte Dokke følger med Bogen). Aaret efter Arbejdet var begyndt, frembrød en Kilde med stor Magt; men han lod Kildens Udspring eftersøge, fandt den, lod den indfatte, og Vandet male ud; Arbejderne maatte formedelst den glatte Jord befæste Fødderne paa Huder, og dette har givet Anledning til den Opdigtelse, at mange hundrede Sider Flesk bleve opkjøbte, for at nedsænkes sammesteds. Greven opdagede, at det var en Salt Kilde, og at dens Brug kunde gjøre det Lyneborger Salts Indførsel unødvendig. For at see denne Sag neddysset, tilbød Lyneborg Greven 30000

Rd.

Rdlr., men han var bestandig den redelige Mand. — Nu maatte han udholde mange ubehagelige Scener; man gjorde haarde Beskyldninger mod ham, Commissioner bleve nedsatte over ham; men den gode Sag triumpherede. — Da Kong Ch. den 6te var død, lykkedes det Grevens Uvenner, at fordrive ham: Admiral Rosenpalm paastod, at kunne udrette det samme ved Søe-Etaten, med 100,000 Rdlr. mindre. Greven fik sin Afskeed i Naade, og blev 1747 blaa Ridder.

Nu drog Greven til Altona, hvor han levede med en talrig Familie, som han havde at underholde af 1500 Rd.; thi hans øvrige Indkomster anddventes til hans Gjælds Afbetaling. Aaret 1748 rejste han til Badet i Wisbaden, hvor han blev kureret for den Lamhed, han havde havt i ti Aar. Paa Tilbagerejsen kom han igjennem Berlin. Kongen lod ham indbyde til sig, og proponerede ham at gaae i sin Tjeneste, for at anlægge en Flaade i Embden. Han blev tilbudt dobbelt saa stor Gage, som han havde havt i Dannemark, med frit Huus og en prægtig Vaaning, som og Forsørgelse i Jordegods, eller Penge for hans Enke og Børn, enten han forblev i Tjenesten eller forlod den. Han tog ikke imod dette Tilbud, og det af Fædrenelands Kjerlighed. — Aar 1749 rejste han til Kjøbenhavn, opholdt sig siden i Roelighed paa Søllerød, og da det blev solgt, paa Marselinsborg, og til Slutning i Aarhuus. Aar 1760 blev ham tilbudet at blive Overhofmarskalk paa Sorøe. Her rettede han meget i det der herskende Uvæsen; og viste sig som en Fader for Akademisterne. — Ogsaa her havde han adskillige Chikaner; tog sin Afskeed og vendte tilbage til Aarhuus.

Kong Frederik den Femtes Død indtraf 1766; og vor nu værende Konge befalede Greven at tilkjendegive sine Tanker om Landets da værende Tilstand.

Han

Han opfyldte denne Befaling; og tilstillede Kongen endnu et andet Pr. M. angaaende Søe-Etaten, som afstedkom en heftig Strid imellem Greven og den værende Ober Sekreterer ved Søe-Etaten Geheimeraad Rosenkrantz. — I August Maaned 1766 kom Greven atter i Tjenesten, og blev ansat som Ober-Secretair og Surintendant de Marine, med 8000 Rd. Gage. Han virkede meget Gavn i den korte Tid, han beklædte denne Post; men Aaret efter faldt han i Unaade, og fik et Brev fra Kongen, som befalede ham, inden tre Dage at forlade Byen. Han bar dette Stød med sin sædvanlige Standhaftighed. — Greven døde 1770.

Nu følger nogle Anekdoter, som ere gandske mærkelige, og Bogen sluttes med adskillige til Grevens Historie henhørende Bilag.

118. Amalia Sekkendorf. En liden Piges Historie, bestemt til Sædernes Dannelse, især hos den qvindelige Ungdom. Oversat ved J. K. Høst, hos Schubothe. 8. 78 S.

Denne lille Piges lille Historie indbefatter mange gode Ting; og dens Læsning vil vist have god Indflydelse paa unge Pigers Hjerter. Oversættelsen er korrekt, utvungen og skjøn. Bogen er inddeelt i 13 Kapitler. a) Samtale. b) Det lykkelige Forsøg. c) Tilbagefaldet. d) Tilstaaelsen. e) Jordbærene. f) Velgjørenhed. g) Blomsterkrandsen. h) Skolen. i) Det lille Lam. k) Strikkepungen. l) Besøget. m) Bondepigen. n) Fødselsdagen.

119. Jøden. Et Skuespil i 5 Akter, af Richard Cumberland. Paa Hofboghandler S. Poulsens Forlag. 8. 99 S.

Dette Theater-Produkt har megen Originalitet. Jøden Scheva er en af de sjeldne fortræffelige Mænd. Han nægter sig selv, endog Livets første Nødvendigheder,

heder, og det tildeels virkelig af en Slags Frygt, for at komme til at lide Mangel. Derimod er han saare gavmild der, hvor han troer, med sin Gavmildhed, at kunne virke til Gavn for en Ven. I nærværende Skuespil, giver han Elise, en fattig Pige, som Hr. Bertram ikke vil antage til Sønnekone, 50,000 Rdlr. i Medgift; og han giver dem paa en meget uinteresseret og galant Maade. Enken Madam Goodison er ogsaa Vidne paa hans Goddædighed.

Dog kan Anmelderen ikke saa gandske forene hans gode Hjertelag imod hans Medmennesker, med den Haardhed, han viser mod hans egne Tjenestefolk: at lade dem lide Sult. At der virkeligen er Mangel paa Provision i Huset, maae man slutte af 4 Akts 7 Scene, hvor Scheva selv maae gaae hen til Madam Goodison, for at faae noget at spise. Ogsaa er det et besynderligt usædvanligt Slumpetræf, at Elise Ratcliffe, som han legerer de 50,000 Rdlr., just skal være en Datter af hende, hvis Mand, har reddet hans Liv for mange Aar siden, og en Søster til ham, som kort førend nærværende Handling, ogsaa har reddet ham fra Livsfare. Jødens Karl, Jabal, snakker vel meget om sin tynde Mave, thi for ofte igjentagen Vittighed udarter omsider til Flavhed.

Dog disse tilsyneladende Pletter ere, maaskee, ikke Pletter, og kan maaskee forsvares, naar Stykket analyseres af en mere kyndig.

Oversættelsen er temmelig god; dog er den Talemaade, pag. 3. „Hvorfor trænger du i mig for Grunde, falsk. Ligeledes pag. 10. Er der intet, som de har nødig i min Vej? pag. 48. „Kan du „ikke tilstaae mig et af Sorrig indtaget blødgjort „Hjerte, saavelsom min Moder?" falder ikke i den Dialogtone, som Theatret udkræver.

Iris og Hebe.

En Fortsættelse af Maanedskriftet Iris.

August 1796.

De Moderates Catechismus.

Sandheden helliget.

Dig, ædle Sandhed! hylde vi!
For dig skal vore Hymner lyde.
Du værner os mod Mørkets Tyrannie;
Ved dig lyksaliggiorte, frie,
Vi himmelsk Vellyst, rene Glæder nyde.

Du vækker os til Liv, til Haab, til Salighed;
Du hævder os vor Ret, vor Adel og vor Fred
Du skriver Broder-Samfunds høie Bud,
Og deler Lys og Dyd og Frihed ud.

Evige Sandhed! vi sværge din Fane!
Du os veilede
Paa Siele-Friheds den herlige Bane

Du over Jorden udbrede
Glæder og Fred,
Held og Hæder og Salighed!

Sandheds Soel! træd frem,
Lad Menneskeslægten dig skue!
Til Kundskabs Kilde du lede dem!
Ved din Straales velgiørende Lue,
Opvarme, opgløde du dem!

At de kiende, fatte hvor høit det er —
Maalet, som de dannedes til at naae!
At med Brodersind og Retsind hver
Ædel, frie ad Banen vandre maae!

Sandheds Soel! hvor du fremstraaler,
Modnes alt til Salighed.
Udyds skumle Træl ei taaler
Glandsen, du omgives med.
Hylende bortbaster
Bedrag med sit Følge af Laster.
Den falder, den brister, den skiændige Lanke,
Bunden af Overtro, Vanart og Svig;
Hver, som Ret og Dyd vil krænke,
Kiendes, dømmes, fældes ved dig.

Jordens Slægter, knæler ned!
Tilbeder Sandheds Herlighed!
Vandrer ad den lyse Bane frem
Til det fælles Hiem!

Indledning.

1. Min unge Ven, vil du gierne være et nyttigt Medlem af Selskabet, og bidrage din Andeel til det fælles Vel?

Ja, det er Bestemmelse for enhver, han være fornem eller ringe, og kun ved at handle passende med sin Bestemmelse kan Mennesket opnaae sand Lyksalighed.

2. Du vil altsaa gierne være virksom og uddanne de Anlæg, Skaberen har nedlagt hos dig?

Ja, derhen gaae alle mine Ønsker og Bestræbelser.

3. Hvorledes tænker du at opnaae dette Diemeed?

Ved at gribe hver Leilighed til at voxe i nyttig Kundskab og tiltage i Duelighed, ved at udrette trolig, glad og ufortrøden de Pligter, som i Følge min Stilling i Livet og mit Forhold til mine Brødre paaligge mig, ved at ville og efter Evne at fremme disses Gavn, Oplysning og Forædling ligesaa oprigtig, som jeg vil og stræber at fremme min egen.

4. Hvor læres disse Grundsætninger?

I adskillige oplyste og for Sandheden nidkiære Mænds Skrifter, eller deres ved andre opskrevne

Underviisninger, saasom: Socratis og Jesu Taler, Campes og Salzmanns Skrifter; den engelske og den danske Tilskuer, Rudolph von Werdenberg, Herders Humanitets Breve, Marezolls Prækener o. fl., som ogsaa i den nylig udkomne Haandbog i Moralen.

5. Men hvorledes kan du vide, at disse Skrifter indeholde sande og rigtige Grundsætninger, hvis Efterlevelse og Udbredelse kan befordre din Fuldkommenhed og det Heles Vel?

Fordi Fornuften har styret disse Mænd i deres Foredrag og i deres Skrifters Udarbeidelse, saa at de har indrettet deres Forskrifter overeenstemmende med den menneskelige Natur og passende til de Menneskers Trang, for hvilke de nærmest bestemte deres Veiledning, dog saaledes, at man lettelig, ved at læse dem med Eftertanke og Opmærksomhed, kan med tilbørlig Indskrænkning eller Udvidelse anvende dem paa enhver Tidsalder og Forfatning.

6. Men hvorledes vil du i Korthed lære Hovedsætningerne i disse Mænds Skrifter?

I de Moderates Catechismus, som er skreven til Sandhedens Fremme og Bekræftelse, til rigtige Grundsætningers Stadfæstelse og til sand Oplysnings Udbredelse, samt til at vise den rette Middelvei mellem fremfusende Forbedrings- og Omdannelses-Syge paa den ene Side, og søvnig eller egennyttig Vedhængen ved gamle Skikke, Indretninger og Fordomme paa den anden Side.

Første

Første Part.

Fornuftens store og evige Bud.

1. Du skal ikke have fremmede Guder for mig.

Det er: Naar nogen vil indprænte eller paatvinge dig saadanne Begreber om Guddommen og dens Villie, der ere stridende mod det, hvad jeg, din eeneste sikkre og troe Leder, viser dig at være rigtigt og sandt, da skal du ei allene selv forkaste saadanne Lærdomme og løsrive dig fra saadan Tvang, men og paa alle tilladelige Maader stræbe at befrie dine Brødre derfra, dog med den Klogskab, Sagtmodighed, Sindighed og Forsigtighed, som altid udmærke mine sande Dyrkere, og som er nødvendig, for ei at skade istedet for at gavne.

Fremdeles: naar du beslutter at fremtræde som Skribent, da maae det ikke være af andre Bevæggrunde end den, at fremme mit Herredømme over Menneskeslægten, altsaa hverken af Vindesyge eller af Føielighed imod andre, eller for at vinde Gunst, det være sig enten hos de Store eller hos Mængden; thi alt dette vilde være Afguderie. Derhos maae du stedse betænke, at det ikke er Publikum, det vil sige, de fleste og høieste Stemmer blandt den læsende Verdens Borgere, der bør have Indflydelse paa dit Skrift, men at det tvertimod er dit Skrift, der bør have Indflydelse paa Publikum. Den, der stemmer sit Skrifts Tone, ei efter sin Overbeviisning, ja vel imod Overbeviisning eller dog mod sin indvortes bedre Følelse; men efter det, han veed der svarer

bedst til den herskende Tone, den er ikke min sande Dyrker, men en Afgudstiener.

3. Du skal ikke tage mit Navn forfængeligt, thi jeg vil ikke lade den blive ustraffet, som heri giør sig skyldig.

Det er: Naar du af opbrusende Lidenskab, Stolthed, Forfængelighed, Glimresyge eller Hevnelyst fremtræder for Publikum med høitravende og uforstaaelige Rodomontader, usammenhængende, opsnappede og ufordøiede Sætninger af Yndlingsforfattere, misforstaaede eller i et urigtigt Lys fremstillede Friheds- og Oplysnings-Ideer, og for at give saadanne dine umodne og vanskabte Fostere Anseelse og Yndest, vover at stemple dem med mit Navn, og at udgive dig for mit Sendebud, da er du mig i alle Maader mishagelig, og har dig selv at tilregne alle skadelige Følger deraf for dig og andre. — Endnu mere, naar du, dreven af Hunger eller Had eller Skadefryd, misbruger mit Navn til et Skiul for Løgn, Bagvaskelse og falske Beskyldninger, da er du mig en Vederstyggelighed. — Men allermeest, naar du foregiver at være sendt af mig, og dog paa en træds og underfundig Maade taler Despotismens og den vilkaarlige Myndigheds, den politiske eller religiøse Slaviskheds, de menneskelige Rettigheders og Pligters Uligheds, de ringere Stænders Undertrykkelses, eller hvadsomhelst anden Volds og Uretfærdigheds Sag, sigtende til at vedligeholde og befæste Fordommenes, Egennyttens, Tyranniets, Ladhedens

dens og Vankundighedens Herredømme; da være du en forbandet Ting!

3. Kom ihu, at du ingen forarger.

Det er: Du maae aldrig tillade dig, med krænkende Spot, haanende Lader eller stolte og foragtende Miner at behandle Ting, der ere Gienstande for Medmenneskers Ærefrygt og Tilbedelse, om du end selv er overbeviist om, at saadan Agtelse ei med Ret tilkommer dem. Naar du altsaa skriver eller taler om den aabenbarede Religion eller noget didhen hørende, da bør det stedse skee med Sømmelighed, Beskedenhed og Velanstændighed, om du end ikke selv troer paa dens guddommelige, overnaturlige Oprindelse. Naar du indfinder dig ved de Christnes eller andre Religionspartiers Andagtsøvelser, da vogte du dig at forstyrre deres Andagt eller forbittre deres Hierter ved nogetsomhelst Tegn paa Ligegyldighed, Haan og Foragt, om du end ikke selv bekiender dig til noget Partie, men allene følger den naturlige Religions Veiledning.

4. Hædre dem, der har at byde og raade over dig.

Det er: Hav stedse Ærbødighed for de gieldende Love, og tillad dig aldrig at handle imod deres Bydende, om du end seer, at du ved snedige Udflugter kunde unddrage dig fra Ansvar derfor. Søg ogsaa ved alle Leiligheder at vedligeholde og nære denne Ærbødighed for Lovene hos dine Brødre. Til den Ende behandle du ogsaa Øvrigheds-

personerne, der ere satte til at vaage over Lovenes Haandthævelse, med al mulig Agtelse, efterdi Lovens Anseelse hos Mængden stiger og falder i samme Forhold som Øvrighedens. Selv naar væsentlige Feil i Lovgivningen eller i enkelte Anordninger eller i Øvrighedens Udøvelse deraf opfordrer dig til at paatale Feilen eller Misbrugen eller Forsømmelsen, skee det med den sindigste Rolighed, for ei ved din Heftighed og Uforsigtighed at optænde en Ild, som, eengang antændt, du ikke — og maaskee ingen — kunde formaae at slukke.

5. Du skal ikke ihielslaae.

Det er: Du søge aldrig at giøre Skaar i nogens borgerlige Agtelse, fordi han er af andre Meninger end du; heller ikke at krænke ham ved at paadigte ham nedrige og lumpne Bevæggrunde til hans Opførsel; men heller hielpe ham og staae ham bi ved enhver Leilighed, hvor Skumlere eller Miltsyge eller Ildskfindede angribe hans Ære og Sindsroe.

6. Du skal ikke bedrive Hoer.

Det er: Ligesaa lidet som du nogensinde maae forvexle Frihed med Tøilesløshed, ligesaa lidet maae du give Ryggesløshed Navn af Frihed. Hvor ingen Sædelighed er, der er ingen Dyd, og hvor ingen Dyd er, der er ingen Frihed. Derfor være Ægteskabet hæderligt og ærværdigt for dig; du erkiende det huuslige Held som Grundvolden til det almindelige og til Efterverdenens Held, og du bestyrke dine

Bro-

Brødre i den Overbeviisning, at det Baand, som knyttes mellem Mand og Hustrue, aldrig letsindigen og ei uden høieste Nødvendighed igien bør overskiæres, og at den Mand, som skiller sig fra sin Hustrue, eller den Viv, som forlader sin Mand, for at holde sig til en anden, er en Skiændsel for det borgerlige Samfund.

7. Du skal ikke sige falsk Vidnesbyrd.

Det er: Du skal ikke ved at smigre for din Tidsalders fordærvede Tænkemaade, ved at istemme den giængse Tone, uden at undersøge om den er rigtig eller falsk, ved at øve din Vittighed mod den, som nedtrykkes og miskiendes, ved at løfte den, som har de fleste Stemmer for sig, til Skyerne, søge at tilvende dig et Bifald, en Roes, en Anseelse og Navnkundighed, som det Inderste maae sige dig, du ikke fortiener. Ligesaa lidet maae du indtrænge dig i nogens huuslige og private Forhold, Forbindelser og Foretagender, fremsætte hans i sig selv ligegyldige og tilladte Handlinger i et forhadt Lys, eller paa nogen anden Maade væbne dig med Stimands-Vaaben, var det end mod din aabenbare Modstander; men i det Sted mene og tale vel om alle, og tage alting i den bedste Mening.

8. Du skal ikke begiære.

Det er: Du skal ikke af blot Nyhedssyge og Lyst til Forandring prøve paa at omstyrte og kuldkaste Tingenes nærværende Forfatning, heller ikke, fordi din

din Eftertanke eller andre Stæders og Tiders Exempel kan vise dig en bedre, fuldkomnere og mere feilfri Indretning, derfor hige efter at faae samme strax og uden Forhaling indført i det Selskab og Menneske-Samfund, hvori du lever; men nøie undersøge om du og dine Brødre ogsaa ere skikkede til at modtage denne Forfatning, ogsaa ere modne til denne Forandring, ogsaa ere istand til rigtig at anvende disse forbedrede Indretninger? og frem for alting maae du prøve dig selv, om du har redelig Hensigt med dette dit Ønske om Forandring, samt om du kiender og forstaaer at bruge de rette, hensigtsfulde og passende Midler til at opnaae saadant Diemeed? — Ligesaa lidet skal du af Begiærlighed efter Stormands Yndest, Mægtiges Beskyttelse, rige Indkomster, Titler og Æresposter, Magelighed og gode Dage lade dig forlede til at tale eller skrive imod din Overbeviisning, at smigre og hykle.

9. Du skal ikke forfølge.

Det er: Naar du seer Mænd, som fra Ungdommen af og i en Række af Aar ere blevne vante til at betragte visse Sætninger, Skikke og Indretninger som uomstødelige og uforbedrelige, det være sig i religiøse eller i politiske Materier; og disse Mænd nu enten med Haardnakkenhed hænge fast ved og forfægte deres gamle Overbeviisning, eller søge at bringe den i Overeenstemmelse med en eller anden nyere og renere Forestillingsmaade, hvis Sandhed er alt for indlysende, til ikke ogsaa at glimte for dem, men derover

for-

forfalde til at bygge et System af de forunderligste Modsigelser og Inconseqvencer; da troe du dig ikke berettiget til at beskylde disse Mænd, enten for Vanvittighed eller Løgn og Uredelighed; du betænke meget mere, hvor lidet Mennesket er istand til at løsrive sig fra længe rodfæstede Ideer, at du i deres Sted formodentlig vilde handle netop ligesom de, og at ligesaa lidet som de har Ret til at foragte dig, fordi du er ung, ligesaa lidet har du Ret til at giøre dem latterlige, fordi de ere gamle. Naar disse, som ved Myndighed istedet for ved Grunde søge at hævde deres forudfattede Meninger, og hvert Dieblik staae i Modsigelse med sig selv, benytte sig af den Indflydelse, de have, og af den Anseelse, hvori de staae hos dem, som har Magten i Hænderne, til at tvinge deres Modstandere til Taushed ved Bandstraaler, Edikter og inqvisitorisk Behandling af hvadsomhelst Navn; da sukker med Ret Fornuften og hver Meningsfrihedens sande Ven. Men hvad, naar du selv forfølger de anderledes tænkende med Bitterhed, Haan, Skiældsord og anden usømmelig Kaadhed, naar din hele Adfærd røber, at du tiltroer dig Ufeilbarhed, og vil paatvinge hele Verden dine Meninger, stundum vel endog dine Indfald og Grillier, kort naar du teer dig saaledes, at enhver upartisk seer i dig en Stor-Inqvisitor, der kun fattes hines Magt og Indflydelse for at blive vel saa farlig og vel saa overmodig, som de allermeest ildske og bidske iblandt dem; troer du da at fortiene Navn af Fornuftens Apostel? nei, da er du min Avindsmand ligesaa fuldelig som hine.

10. Kom ihu at du er forsigtig.

Det er: Ved alt hvad du foretager dig, ved alt hvad du vil tale eller skrive, overveie du i Forveien, deels, om det er for Sandhedens egen Skyld, du vil handle, tale, skrive? eller om der ligge hemmelige, maaskee i Begyndelsen for dig selv skiulte Drivfiædre af Ærgiærrighed, krænket Stolthed, mislykkede Planer, feilslagne Forhaabninger, indgroet Nag, Modsigelseslyst og Higen efter at beholde det sidste Ord til Grund for din Varme og Nidkiærhed; deels om du besidder Indsigt, Menneskekundskab, hentet ikke blot fra Bøger, men fornemmelig fra Menneske-Omgang og egen Beskuelse, Siele-Evners Modenhed, lys og fast og prøvet Overbeviisning, Veltalenheds og Tydeligheds Gaver nok og tilfulde til at være dit Æmne, dit Foretagende voxen (at Aarenes Antal her ingenlunde giør Udslaget, falder af sig selv); deels endelig om det er det rette Øieblik til at fremkomme dermed, og lægge Haand paa Værket, om din Tidsalder eller den Klasse af Samtidige, paa hvilke du ønsker at virke, er skikket til at modtage og nytte den Gave, du vil tilbyde. — Naar du da er heri kommen til saa høi Grad af Visshed, som det er muligt for menneskelig, det er ufuldkommen Erkiendelse at opnaae, da vælge du fremdeles med Varsomhed, Sindighed og Overlæg de Midler, hvorved du vil opnaae dit skiønne Øiemeed, og den Maade, hvorpaa du vil gaae til Værks derved; thi ogsaa derpaa kommer alting an. Din Stilling i Livet; Kundskaben om dine Brødres Oplysnings-

grad,

grad, deres Fatte-Evne, deres indvortes og udvortes Tilstand; Erfarenhed og Snildhed maae her bestemme dit Valg og din Fremgangsmaade. Men stedse erindre du, at ligesaa mange Skridt, du giør udenfor den rigtige Vei, ligesaa mange maae du giøre tilbage igien, inden du naaer det Sted, hvor du forlod den; og naar du saa endelig kommer der, saa vil Tanken om, hvor langt nærmere, du nu, uden denne Afvigelse, kunde have været Maalet, falde tung paa dit Hierte. Derfor tilraaber jeg dig endnu engang: kom ihu, at du er forsigtig!

Hvad siger Fornuften om alle disse Bud?

Den siger saaledes: Naar du retter dig efter disse mine Befalinger og holder dem, da vil du vorde et lyksaligt Redskab til dine Brødres Oplysning, Veiledning og Lyksaligheds Fremme, og da vil Bevidstheden om at have handlet vel og opfyldt din Pligt, som Menneske og som Fornuft-Væsen forskaffe dig en Tilfredshed og et Held, som er uafhængende af alle udvortes Forandringer, og forvisser dig Besiddelsen af sand Siele-Frihed; da gaaer du frem paa Livets Vei med Frimodighed, Standhaftighed, Fred og ædel Selvfølelse, da forlader du engang, tidlig eller sildig, Tingenes nuværende Række for at gaae over i en endnu friere, høiere, ædlere Virkekreds, hvor et endnu herligere Formaal vinker dig, og hvor du skal hæves til her ufattelige Fuldkommenheds Grader. Gaae derfor uforsagt frem paa den Bane, som jeg anviser dig, lad dig ikke ved Miskiendelse, Mis-

tyd-

tydning, Haan og Spot, Dadel og Foragt afskrække derfra. Stræb efter de Godes Agtelse og Kiærlighed, men lær ogsaa at kunne undvære begge, naar du ikke kan beholde dem uden at blive mig utroe. Elsk dine Brødre, ogsaa naar de hade dig, agt dem, ogsaa naar de foragte dig, anvend dine Evner til deres Gavn, ogsaa naar de misbruge deres til din Undergang; og opfyld dine Pligter mod dem, ogsaa naar de efterlade de Pligter, som de ere dig skyldige.

Anden Part.

De Moderates Troes-Bekiendelse.

1. Jeg troer paa Fornuften og dens evige Sandheder.

Det er: Jeg troer, at de Mennesker, som forarge sig saa meget over Fornuftens tiltagende Anseelse, betragte Sagen fra en gandske urigtig Synspunkt. De sige: de fleste Mennesker ere saa forblindede af Fordomme, eller saa henrevne af Sandselighed og voldsomme Lidenskaber, at de ikke ere istand til at bruge deres Fornuft rigtig, og lade sig styre af den. Deri har de Ret, især efter den Forfatning, den Opdragelse, den Cultur, den Underviisning, som endnu i Almindelighed finder Sted. Men disse Fornuftens Modstandere lægge til: altsaa bør Fornuften tages fangen under Troens (blinde) Lydighed. Deri har de høiligen Uret. Thi naar Fornuftens Dyrker siger: jeg erkiender ene Fornuften for Menneskeslægtens Veileder, saa forstaaer han ikke derved sin individuelle Tænke-Evne, tillægger den

den ikke Ufeilbarhed, vil ikke paatvinge sine Overbeviisninger til almindelig Maalestok og Grændse for andres; men han forstaaer derved de Fornuft-Sætninger, som ved alle Tidsalderes Tænkere ere blevne prøvede og befundne ægte. Han tager Ordet: Fornuft objective; de andre tage det subjective: og det gaaer her, som ved de fleste Leiligheder, man kives, fordi man ikke forstaaer hinanden. Kan noget tænkes synderligere og mere modsigende, end at see en uendelig Mængde Bøger skrevne for at bevise, det er: ved Fornufts-Grunde godtgiøre, at Fornuften er en farlig Forræder, som Menneskene nøie maae tage sig vare for, dersom de vil vente at blive salige? Ligesaa gierne kunde en Taler prøve at anvende sine Talegaver til at overtyde Tilhørerne om, at han var stum.

2. Jeg troer paa Menneskehedens Forædling.

Det er: Jeg troer, at Menneskene kan opnaae en langt høiere Grad af Cultur end den er, paa hvilken de nu staae, og hidtil have staaet; at Oplysningen vil efterhaanden vorde mere udbredt, det rette Forhold mellem Menneskenes Rettigheder og Pligter nøiere bestemt, hine mere haandhævede, disse bedre iagttagede. Men derhos troer jeg ogsaa, at Menneskene, saavel i Henseende til Kundskaber som Moralitet, stedse blive, saalænge de ere her paa Jorden, ufuldendte og feilfulde, at de efter deres Naturs Beskaffenhed og deres Bestemmelse til en efterfølgende

gende, høiere Tilværelse stedse maae blive det, skiøndt i en bestandig mindre Grad; at altsaa de idealske Malerier af en Menneske-Tilstand, hvori al physisk og moralsk saa kaldet Onde skulde være ophørte, vil stedse blive uopfyldte i det virkelige. Fremdeles troer jeg, at denne Overbeviisning om Menneskets nødvendige Indskrænkning, og deraf flydende, stedsevarende Ufuldkommenhed, saavel i physisk som moralsk Hensigt ingenlunde kan befrygtes, at vorde en Hindring for vor Fremstræben til Forædling. Vi vide, at vi med al mulig Udøvelse af de Forskrifter, som sigte til vor Helbreds og vore legemlige Kræfters Vedligeholdelse, dog ikke kan forhindre vort Legems Nedbrydelse ved Døden, og ligesaa lidet mangehaande udvortes Tings skadelige Indflydelse paa Helbred eller Forlighed; skulle vi derfor troe det unyttigt eller tabe Lysten til at iagttage disse Forskrifter? Det vil vel ingen paastaae. Ligesaa lidet bør vi da befrygte Ligegyldighed for vore Siele-Evners Anvendelse og Udvikling, fordi vi indsee, at vi dog aldrig i vor nærværende Tilstand bringe dem til deres høieste Fuldkommenhed. Kun at vi beholde den Forviisning, at vor Art kan forædles, at den, uagtet al tilsyneladende Tilbagegang i enkelte Henseender, vil mere og mere, ogsaa med Hensyn til dens jordiske Tilværelse vorde forædlet, og at enhver uden Forskiel er forpligtet, efter bedste Evne at bidrage Sit til denne Forædling.

3.

8. Jeg troer paa Vigtigheden af offentlig Rolighed og Tryghed.

Det er: Jeg troer, at al Forbedring i Menneskenes religiøse og politiske Forfatning maae gaae gradviis frem, og at Samfundet først maae giøres skikket til at modtage Forandringen, det er: maae oplyses og forædles, forend man begynder at lægge Haand paa Værket. Jeg erkiender derfor det Træffende og Ypperlige i den Sætning, som tiener til Overskrift for den vigtige og paaskiønningsværdige Bog, Rudolph von Werdenberg: Sandhed og Frihed have eet og det samme Tempel. Fordi Mængden indseer, at den nærværende Indretning ikke er den bedste, deraf følger ikke, at den ogsaa allerede indseer, hvilken der er den bedre, og saalænge den endnu ikke selv veed eller kan fatte, hvad den bør ønske sig istedet for det feilfulde, saalænge er det endnu for tidligt at tænke paa Forandringens Iværksættelse og Feilenes Afhielpning. Frihedens Sværd vil i den uoplyste og udannede Mængdes Hænder vorde et Mordredskab. Giv Sandhedens Fakkel i den Blindes Haand, den vil ikke vise ham Udgangen af Labyrinten, men han vil med den antænde alting omkring sig, og selv omkomme i Luerne. Fremdeles troer jeg, at ligesaa uværdigt det er, ved Lovtaler at smigre for Regieringen, og indbilde den, at den har giort alt, hvad den burde, vel endog mere end med Ret kunde kræves af den, ligesaa urigtigt og nedrigt er det, at afmale den som voldsom og despotisk paa en Tid, da mange af dens Foranstaltninger ere øiensynlige Beviser

paa dens redelige Hensigter, og fortiene Bifald af alle forstandige. En saadan utidig Dadel sætter kun Mistroe mellem Regiering og Folk, tillukker den førstes Øre for de Indvendinger og Erindringer, som med rette kan finde Sted, og avler hos det sidste en Harme og Uvillie, der let kunde have sørgelige Følger for den Rolighed og Sikkerhed, som enhver god Borger, høi saavelsom lav, bør i Staten kunne nyde.

Tredie Part.

De Retsindiges Bøn.

Evige, uforanderlige Guddom, Altings Skaber og kiærlige Styrer.

Anmærkn. Vi minde os ved denne Tiltale om, at vi ikke maae staae i den daarlige Forventning, at kunne ved vor Bøn forandre Guddommens Villie, eller at vor Bøn skulde være nødvendig til at bevæge ham og formaae ham til Bønhørelse; men at Hensigten af vor Bøn skal være at styrke os i den Tillid til Forsynet, og deraf flydende Frimodighed, som er saa fornøden til vor Bestemmelses Opnaaelse, til Vedholdenhed i vore Pligters Udøvelse, og til at hæve os over alle de Ubehageligheder, som Fanatiker af allehaande Art, Zeloter og Terrorister tilføie os; tillige minde vi os derved om, ikkun at bede om saadanne Ting, hvis Gavnlighed for Samfundets Vel vi ere forvissede om, og hvis Opfyldelse fra den evige Godhed vi derfor med Tryghed kan see imøde.

1. Lad Broderſind beſiæle Menneſkene!

Det er: Vi bede ikke, at alle Menneſker maae blive enige, thi deels er dette efter Menneſkets Natur ikke muligt, deels vilde det ogſaa, dets Mulighed indrømmet, kun være et Beviis paa almindelig Dorſkhed og Siele-Kræfternes Sløvhed. Men vi bede, at Menneſkene maae bekomme den Forſtand, at de ikke hade, udſkielde, bagtale og forfølge hinanden for deres ulige Meninger, men i det Sted broderlig veilede hinanden til at kiende Sandheden, upartiſk prøve og veie hinandens Grunde, give efter for grundede Indvendinger, og vorde redebonne at give Sandheden Ære og ærligen tilſtaae, hvor de have feilet.

2. Fornuftens Rige komme til os!

Det er: Oplysningen udbrede ſig ſtedſe videre, og vorde ligeligere fordeelt over alle Stænder. Regieringen erkiende, at Skrivefrihed og Trykkefrihed ere ligeſaa hellige og uforkrænkelige Menneſke-Rettigheder ſom Tænke- og Talefrihed, og at ligeſaa lidet, ſom nogen Regiering kan forhindre diſſe, ligeſaa lidet bør den forhindre hine. At tilintetgiøre Trykkefriheden, fordi den ofte misbruges, er ligeſaa raſende, ſom at ſkiære Tungen ud af Munden, fordi der ofte ved den fremføres Ugvemsord. Men lad ogſaa Skribenterne erkiende, at enhver er anſvarlig for hvad han ſkriver og lader trykke, ligeſaavel ſom han er anſvarlig, for hvad han taler; og heraf følger da, at det er utidig Iver og Hang

til Terrorisme, naar der strax raabes Vee, fordi en Forfatter eller Forlægger indstævnes til at forsvare sit Skrift; men da først har Publicitetens Venner Føie til at harmes, naar den Skribent, der ikke skrev andet end fornødne Sandheder, som slet ikke burde være nogen Mand, end sige Landets offentlige Dommere, for brogede, bliver fældet eller dømt i Bøder, fordi han var redelig nok til at pege paa Mangler og Feil, som han fandt eller troede at finde, eller fordi hans Skrift førte en Titel, som skurrede i Vedkommendes Øren, eller fordi disse havde gammelt Nag til Forfatteren, eller fordi Skriftet udkom paa en Tid, som af andre Aarsager ikke var gunstig for den offentlige Rolighed, eller endelig fordi Vedkommende, istedet for at tænke og dømme selv, hentede det, som de udgav for deres Tanker og Dom, fra høiere Steder. — — Folkelæreren erkiende sit Kalds Vigtighed, hvor høiligen han er forpligtet til, og hvor høiligen det staaer i hans Magt, at udbrede Fornuftens og Sandhedens Rige; og han stræbe redelig og utrættelig at opnaae de dertil fornødne Evner. Han søge aldrig at besmykke sin Mageligned eller Udygtighed eller Ligegyldighed med den afskyelige Sentenz: det er godt nok for Bønder, eller for Almuen! — Han føle, at han er bestemt til noget langt ædlere, end at ride paa Jagt med den naadige Herre om Formiddagen, og fuldstændiggiøre hans Spillepartie om Aftenen. Han vorde overbeviist, at det ei er ved tør Dogmatik, ei ved kløgtig Polemik, ei ved Trudsler om Helvedes Pøl, ei ved at

fægte

fægte med Armene, skrige, støie og banke i Talestolen, at Dyden vorder giort elskværdig for Tilhørerne. Han lære paa den anden Side at indsee, at han ved at ville paa eengang og uden Skaansel bekæmpe og nedbryde alle de Fordomme, som beherske dem og formørke deres Forstand, nødvendig maatte fordærve alting, forbittre og ophidse dem, og betage sig selv al Leilighed til efterhaanden at føre dem paa den rette Vei til Sandheds Erkiendelse. — De, der have Ret til at kalde Folkelærere, samt de, hvis Anbefalinger have Vægt hos hine, og som oftest bestemme deres Valg, lære at bedømme den Ansøgendes Værdighed mere efter hans Aands almindelige Cultur, hans Hiertes Beskaffenhed og hans Gaver til at giøre sig fattelig, end efter hans særegne Meninger og Overbeviisninger, hans større eller mindre Vedhængenhed ved Systemet, og hans større eller mindre Nøiagtighed og Utrættelighed i at giøre sin Opvartning i Forgemakkerne!

3. Lad sand Religiøsitet boe iblandt os!

Det er: Lad os, o evige Guddom! altid tænke og handle som de, der kiende sig at staae under din Styrelse, som de, der vide, at Fornuftens Forskrifter ere ogsaa dine Forskrifter, siden Fornuften er din Gave, at intet skeer af Hendelse, intet beroer paa en blind Skiæbne, men at alting er dit Værk, og maae tidlig eller sildig blive Middel til vor Fuldkommelse, saalænge vi selv handle i Overeensstemmelse med Sandheden, hvis Fader og hvis

Kilde du er. Lad os stedse virke som de, hvis Virkekraft ikke begrændses af det snevre Rum, hvoraf vi her see os omsluttede, men her allene oves og dannes til de friere, i et uendeligt Forhold sig udvidende Baner, hvortil du bestemte os, og paa hvilke Fremtiden skal indlede os.

4. Giør Sandheden fattelig for alle!

Det er: Sandheden er vist nok i sig selv fattelig nok for alle, men der gives desværre alt for mange, der deels forsætlig giøre sig Umage for at indhylle den i et Mørke af kunstlede Vendinger, smagløse Kunstord, sammenskruede Sætninger, Svulst og Bombast, fordi de falskelig mene, at Dybsindighed og Mørke ere uadskillelige, og at man for at beundres maae være uforstaaelig; deels formedelst alt for stor Graadighed efter den dybe Grandsknings skiulte, men ikke sielden uægte Skatte have forsømt at danne deres Sprog, deres Smag, deres Øre, deres Følelse ved gamle og nyere Mesterværkers Læsning, forsømt at fatte og efterligne den simple Høihed, stille Værdighed og naturlige Ynde i de sande Taleres og Digteres Frembringelser, og giøre sig derfor enten slet ingen eller en mislykket Flid for at udtrykke deres Tanker tydeligt, simpelt, skiønt og behageligt. Det er derfor høilig at ønske, at disse Mangler maatte efterhaanden hos alle Selvtænkere og Selvgrandskere forsvinde, istedet for at dette Onde nu tvertimod truer at ville tage Overhaand.

5. Lad Blidhed vende tilbage til os!

Det er: Skal man kunne vente og haabe, at Videnskaberne og deres Dyrkere nogensinde vil blive saa almindelig yndede og agtede, som de fortiene og blive istand til at virke paa Menneskeslægten med deres hele, velgiørende Kraft, da maae uforbigængelig den gamle, gyldne Sentenz: didicisse fideliter &c., hvilken nu mere end nogensinde aabenbar haanes og fornægtes af Skribenterne, almindelig erkiendes og stadfæstes af dem. Hvad maae Lægmand dømme om Kundskab og Oplysning og Smag og Vid, saalænge de, der paastaae at besidde og der burde besidde samme, ikke aflade at mishandle, mistyde, miskiende hverandre; saalænge daglig Erfarenhed vedbliver at bekræfte den Sentenz: de Lærde kan aldrig forliges; saalænge Vittighed udarter til Kaadhed, Sandhed til Grovhed, Frimodighed til Uforskammenhed; saalænge Beskedenhed og Sømmelighed udlees under Navn af Melkogbrødsphilosophie, Sagtmodighed kaldes Feighed, Skaansel kaldes Qvindagtighed, og Sindighed fiantet Moderatisme; saalænge litteraire Tvekampe, ligerviis som hine mørke Tiders Holmgange, skal afgiøre, hvo der har Retten paa sin Side; saalænge den, der er bedst øvet i Mundhuggerie, er sikker paa at vinde størst Bifald; saalænge man skriver, ikke for at søge og finde Sandheden, men for at beholde det sidste Ord? — Sandelig, det var ikke Parnasset, men Tartarus, der havde Cerberus til Dørvogter; Muserne lyttede ikke efter Momus, men efter Apol. O maatte dog snart

de blide Pierider, Himmelens elskværdige Døttre, vende tilbage, og byde den barske, uvenlige Dæmon forsvinde, paa hvis Alter deres forblindede Fostersønner kun alt for længe have nedlagt saa mangt et blodigt dampende Offer! maatte disses Øine snart vorde aabnede, at de paa ny ile hen til Pindus, og besjælede af ømmere Følelser lære at elske hinanden, at istemme fælles Hymner til Sandhedens Priis, fast de søge hen til den ad forskiellige Veie!

6. Leed os ikke i Ordstriid!

Det er: Lad os finde den rette Middelvei mellem misforstaaet Epicurisme, der giør Dyden til en Finantsspeculation, og ufrugtbar Stoicisme, der glemmer, at Mennesket har ikke blot Fornuft, men ogsaa Sandselighed! — Hiin forfængelige Trætte mellem Lyksalighedslærerne og Pligtlærerne ophøre snarligen! lad dem indsee, at de begge sige det samme, kun paa forskiellige Maader. De første nemlig sige: søg Lyksalighed! men spørg dem om Midlerne, og de vil ikke kunne svare andet end: opfyld dine Pligter, saa bliver du lyksalig, det vil ikke sige, saa faaer du alting efter Ønske, men: saa opnaaer du det Øiemeed, hvortil den Algode og Alviise frembragte dig, altsaa din Bestemmelse. De sidste sige: opfyld dine Pligter! — Og hvorpaa grunde de Nødvendigheden deraf? Jo, thi de ere væsentlige Betingelser ved din Bestemmelse. — Og denne er? — at opnaae gradviis den for din Natur muligste Fuldkommenhed. — Hvor er nu det svælgende Dyb mel-

mellem hine og disse? dog vel for en stor Deel i deres egen Indbildning!

7. Frie os fra det Onde!

Det er: Gid Religions Edikter og Troesformularer, og hvadsomhelst andet Navn man giver de Baand, med hvilke man søger at lænkebinde Overbeviisningen, og standse den frie Grandsknings Yttring, maae forjages fra Oplysningens Enemærker og forvises hen til de Egne, hvor Vankundighed og Klerke-Vælde have opreist deres Troner. Gid menneskelig Autoritet engang maae ophøre, at bruges som Baand paa den tænkende Folkelærers Virksomhed og hans Fremgang med Tidernes Oplysning. Gid Vedkommende maae engang bringes til at indsee, hvor mangt et opvakt Hoved, der følte sig skikket til Folkelærer, og vilde anseet det for sit Livs bedste Lyksalighed at kunne betræde denne Bane, og derfra udbrede Lys og Dyd og Trøst blandt sine Brødre, desuagtet unddrog sig derfra, fordi han ikke vilde, ikke kunde paalægge sin Overbeviisning Tvang. Gid de maatte betænke, at jo mere Tænksomhed og Oplysning udbredes, des større vil Antallet blive paa dem, som kunde blevet de dueligste, ædleste Folkelærere, men af saa velgrundede Betænkeligheder heller vælge en anden Bane; og at da omsider Pladsen vil blive overladt til Mennesker af ligesaa indskrænket Hoved som Hierte, til middelmaadige Stympere, der gribe denne Tilflugt, fordi de ere udygtige til alt andet, der søge Embedet for at leve, ikke for at virke og

gavne, og der villig lade sig føre i Ledebaand, fordi de ikke kan eller ikke ændse at veilede sig selv. Hvilken sørgelig Udsigt til den kommende Slægt af Folkelærerne, dersom det da endnu vedbliver at være Forbrydelse, at tænke lysere end man for Aarhundrede siden, og ved Oplysningens første fornyede Morgenrøde tænkte og kunde tænke! Hvad maae Følgerne blive i Tiden, naar Lyset udbreder sig videre, og allene de, som just burde have giort deres Brødre opmærksomme paa dets Skin, endnu tillukke Øinene, eller ei tør være bekiendte, at de kan see det? Naar da almindelig Foragt kommer til at hvile over Standen, eller naar voldsomme Skridt blive Virkningen af den ilde ledede eller rettere den alt for længe tilbageholdte Oplysning, hvo har da det første, det egentligste Ansvar derfor? hvor ligger den første Spire dertil, uden i hiin Tvang, hine Baand paa Lærernes Samvittighed og Overbeviisning? — Vist nok vilde det være overilet, vist nok vilde det være for tidligt, om disse Baand nu strax bleve sønderrevne, men nogen Begyndelse til deres Løsning burde og kunde unægtelig allerede nu skee. — Vist nok gives der ogsaa endnu mange oplyste og værdige Folkelærere, der stræbe trolig at udrette til deres Brødres Bedste, hvad de i saadan Forfatning formaae, men om de, ifald de førend deres Indtrædelse i Standen havde staaet paa samme Trin af lys og fordomsfrie Kundskab, som de siden ved vedholdende Granskning har naaet, nogensinde vare blevne Folkelærere, derpaa kan i det mindste tvivles; at de, forudsat at

ingen Forbedring er at haabe, ikke ønske at see deres Søn eller Sønnesøn i Tiden indtræde i samme Stand, det kan med Vished formodes. At de selv ikke troe sig forpligtede eller beføiede til at fratræde Banen, kan ei med Føie lægges dem til Last; et saadant Skridt vilde ei være andet, end at give des før og des aabnere Plads for Stymperne, der hverken vilde have Evne eller Lyst til at udrette noget af det meget Gode, som den troe, tænkende og ædle Folkelærer endnu, uagtet hine Vanskeligheder, seer sig istand til at virke. Desuden er Almuen heller ikke endnu tilstrækkelig forberedet til at modtage den rensede Fornuftlære, eller, hvilket er det samme, den rene Jesu Lære; det er altsaa for nærværende Tid den redelige Lærers Pligt at læmpe sig efter sine Tilhøreres Begreber, og for det første indskrænke sig til at veilede dem til Tænksomhed, vænne dem til at forbinde sundere Begreber med visse Udtryk, som de tilforn enten slet ikke forstod eller misforstod, og allene bestride saadanne Fordomme, hvis skadelige Indflydelse paa Moraliteten er meest øiensynlig og umiddelbar, men forresten lade de øvrige, indtil videre staae ved deres Værd, ikke styrke nogen i dem, men heller ikke aabenbar og voldsom antaste dem; saa falde de nemlig efterhaanden bort af sig selv, da de derimod ved utidig Modstand faae en ufortient Vigtighed i de Svageres Øine, saa at de siden med Haardnakkenhed holde fast ved dem.

De

De Moderates Litanie.

Evige Guddom, til dig vi os vende!
Vi alle haabe paa dig.
Tag Sandhed, Oplysning og Frihed
I dit alvældige Skiærm!
Thi Sandhedens Fader er du,
Og ene Sandhed bestaaer for dig.

Bevaer os fra Mørkhedens Lænker,
Fra Overtroe, denne Skiændsel for Menneskeslægten,
Fra Fordommens rædsomme Hær;
Fra nedrige Trælle,
Der kysse den Lænke, de bære,
Der falske fremkunstle et Smiil,
Og smilende raabe til Brødre:
Seer, Brødre! vor Lænke er Frihed;
Kommer, deler den med os! —
Fra Menneske-Paafund,
Stemplet med Helligdoms Indsegl;
Fra blind Iver og Nidkiærhed,
Som for ulige Meninger
Væbner Brødre mod Brødre;
Fra bandlysende Zeloter

Og fra blodtørstige Terrorister,
Bevaer os, Sandhedens Fader!

Bevaer os fra daarlig Indbildning
Om egen Ufeilbarhed;
Fra den frække Forvovenhed
At ville paatvinge andre sin Overbeviisning;
Fra forudfattet Kiærlighed
Enten for det Nye eller det Gamle;
Fra Trættelyst og Modsigelsesaand,
Fra alle uværdige Kunstgreb
Til andres Ord at forvende;
Fra uforsigtig Fremfusenhed,
Som taler uden at tænke,
Og skriver uden at overveie
Om ei det skrevne, istedet for at gavne,
Vil støde en Dolk i mangt et retskaffent Hierte;
Fra den uædle Fornedrelse,
At kiæle for Mængdens fordærvede Smag,
Bevaer os, alvise Styrer!

Knyt varige Kiærligheds Baand
Imellem Folket og Fyrsten!
Giv Lovene Hellighed, Kraft og Majestet!

Giv

Giv retfindige Dommere,
Som ei efter Vild og Venskab
Men efter Lov og Retfærd dømme!
Giv tænkende Folkelærere,
Der lede Brødre til Sandhed
Med vaersom og broderlig Haand!
Giv oplyste Skribentere,
Der ikke skrive for Vinding,
Ikke for støiende Bifald,
Men for at værne om Uskyld og Dyd,
Og Oplysningens Straaler at brede
Ud over Slotte og Hytter!
Det give du, algode Fader!

Tag Trykkefriheden i din Varetægt,
Og lad den aldrig vorde forkrænket!
Lad den stedse blive et Værn
Mod Alskens Uret og Svig og Vold!
Men lad den aldrig ustraffet misbruges
Til Morderdolk mod Brødres Ære,
Til skiændig Mistanke at kaste
Paa værdig Borgers skyldfrie Daad!
Bønhør os, kiærlige Fader!

Lad den livsalige Freds Olietræ,
I hvis venlige Skygge
Du saa længe tillod os at hvile;
Fremdeles blomstre og urokket staae!
Men lær os og at paaskiønne
Dets herlige Frugter,
Og nytte de fredfulde Dage, du gav os,
Til Fremgang i Dyd og i Kundskab,
I Borgerværd og i Borgersind!
Det give du, mildeste Fader!

Dig, dig ville vi prise!
Dit Navn ville vi love!
Thi du er vældig og viis og kiærlig. —
Som Brødre ville vi samles
For dig, vor fælles Fader,
Og knytte Samfunds Broderbaand;
Og mægtig tilskynde hinanden
At vorde broderlig sindet,
At elske Sandhed og Dyd,
For, som Dydens og Sandhedens Venner,
At tækkes dig! —
Ja, du er vor Gud, vor Fader,

Du er vor Lyksaligheds Giver!
Modtag vor henrykte Tak!

Efterskrift.

Til Bogen.

En kiærlig Fader giver gierne sin Søn en velmeent Formaning med paa Veien, naar han sender ham ud i Verden. Dette vil jeg heller ikke forsømme mod dig, min stakkels Bog. — Reis altsaa fra mig, og tag min faderlige Velsignelse med dig! Jeg sender dig ikke ud ganske paa din egen Haand, thi da du ikke er efter Mængdens Smag, saa vilde du uden al Tvivl blive ringeagtet og kastet til Side. Men naar du kommer til Byen, saa gaae ind til min gode Ven, Hofboghandler Poulsen, og beed ham fra mig at indrømme dig en Plads i sin Iris og Hebe; der vil du komme i ganske hæderligt Selskab, og, som jeg haaber, kunne stifte nogen Nytte.

Giør dig forresten, som sagt, ingen Regning paa Roes og Bifald; tvertimod kan du let forudsee, at du med dine Grundsætninger vil blive en Torn i Øinene, saavel for Zeloter som for Terrorister; du vil af alle dem, der vandre paa en af disse tvende Yderligheder, og Antallet derpaa er stort, blive hagnet, spottet, skoset, mistolket og forfulgt; eller, hvad jeg snarere troer, siden du hverken befatter dig med personlige Fornærmelser, eller med Klaffer eller Grovheder eller Pral eller Selvroes, du vil blive overseet og vendt Ryggen.

Lad

Lad alt dette imidlertid ikke krænke dig; thi ei vilde jeg erkiende dig for min Søn, dersom Roes og Bifald var dine Ønskers Maal. Ogsaa kan jeg sige dig til Trøst, at du vil finde enkelte, som ynde dig, og disse enkeltes Velbehag bør være dig en kiær Opmuntring, thi de henhøre blandt deres Tal, der elske og afskye efter Fornuft-Grunde, og en ufordærvet Følelse for det Sande og Gode. Iblandt andet tør jeg forsikkre dig forud, at den ædle og agtværdige Udgiver af danske Tilskuer vil gienfinde mange af sine kiæreste Overbeviisninger hos dig, og elske din Varme for Dyd og Sielefrihed. Vel vil hans Beskedenhed afholde ham fra offentlig at yttre sit Bifald, eftersom du har nævnet hans Skrifter blandt de Kilder, hvoraf du har øset; men siig ham derhos fra mig, at fast det ikke anstaaer ham at rose dig, saa er det ham paa den anden Side ingenlunde formeent at vise dig, hvor han finder eller troer at finde, at du har feilet; og siig ham, at det særdeles vil glæde din Fader, om han værdiger dig sin Veiledning. — Jeg kunde nævne dig flere, som vil, deels med Glæde, deels med velvillig Skaansel modtage dig, men jeg vil ikke forstyrre Overraskelsens Behagelighed for dig. Desuden maae jeg i Fortrolighed sige dig, at jeg har særegne Taknemmeligheds Pligter imod danske Tilskuer, og at det tillige var disse, der giorde det umuligt for mig at dølge min Fryd over hans forventende Tilfredshed med dig.

Og nu farvel, min Søn! Gud ledsage, Fornuften beskytte, Dyden elske dig, da er din Fader lykkelig!

Rygtet om en Woldemar Schmettows Ankomst gjorde mig nysgjærrig, og jeg erfarede, at et fra Stavanger i Norge med Matroser for Flaaden ankommet Skib førte dette Navn; formedelst denne berømte Mands udødelige Minde følede jeg Lyst til at gaae ombord i Skibet, hvor Capitainen underrettede mig om Aarsagen til dette Navn, ved at forevise mig en Tale holden i den Anledning af Rederen Hr. Gabriel Schanche Kielland. Da jeg havde læst den, og end mere hørt, det var ingen Røgelse offret Slægtskab, Venskab, eller personligt Bekjendtskab, saa blev baade dette Skib og dets Ejer mig deskjærere — og hvor herligt at erfare Sandheds Kraft at fremtrænge til fjerneste Stæder; men da det er mig og enhver, som ærer Woldemar Schmettows Navn vigtigt, at hans fortjente Hæder ikke forties, saa fik jeg Afskrift af denne Tale og overleverer den til Deres Maanedskrift Iris og Hebe, som et Bidrag til den Schmettowske Sag. Da mig er nægtet videre at udlade mig om saavel Forfatterens som Talens Værd, saa vil jeg allene hermed bevidne min Tak for Tilladelsen, at maatte give denne Tale den fortjente Publicitet.

Kiøbenhavn den 4de Junii 1796.

**i

* * *

Tale

holdet ombord i Skibet

WOLDEMAR SCHMETTOW

af

Rederen Gabriel Schanche Kielland,

da det løb af Stabelen i Stavanger den 13 Martii 1795.

Høistærede Herrer!

At Sandhed, og især den Sandhed, som aabenbarede Misbruge og Uordener, ikke stedse og ei af alle

alle yndedes, end ikke af dem, som ellers synes at elske Retfærdighed og Orden, og end mindre af dem, som man gemeenlig belæsser med Navnene: De Store, De Mægtige, det røber desværre Aarbøgerne og Begivenhederne; men at Sandheden dog stedse har beholdt sit Værd og sin Hæder igiennem alle Aldere, det lærer de samme Aarbøger til vores Tilfredshed og Slægternes Roes. Det er derfor, vi finde altid deres Navne ærværdigt antegnede, som med Glæde modtoge hver gavnlig Sandhed, om den end skurrede i det smiggervandte Øre, ligesom og enhvers Agtelse møder den, som frembær Sandheden til gavnlig Oplysning: — Det er og derfor den danske Eenevolds Konge har erhvervet sig Europas Misundelse, sine Undersaatters sande Tillid og Kiærlighed, da han blandt sine mange gode og kloge Foranstaltninger til sit Folkes Held, tillige bød de Baand at brydes, som forhindrede ham og hans Mænd, at høre og kiende hans Landes og hans Folkes Tilstand og Attraae, og efter saadan Indbydelse skal Medbrødres og Landsmænds Kiærlighed være vis og rig Belønning for den Landets Søn og Ven, som fremstaaer med Redelighed og Frimodighed, for at tale dets Beste, for at lede Opmærksomheden hen paa gamle Misbruge, til deres Afskaffelse og med Hensyn til det, som er nyttigere og vor Tids Oplysning værdigere.

Vi skulde miskiende Regieringens Hensigt ved Pressetvangs og Skrivetvangs Ophævelse, og vi skulde være ufølsomme ved den Velsignelse, som

 umid-

umiddelbar derved er os tildeelt, om vi ikke derfra regnede, de mange og store Forandringer til det bedre: den Aand, som besiæler baade de lovgivende og de udførende Kræfter i Staten, og kort sagt: den Lyksalighed, som nu fryder os, medens næsten det hele øvrige Europa sukker enten under Despotismens, Hierarchiets og Aristocratiets uværdige Aag, eller under Anarchiets Forstyrrelse, og næsten alle under Krigens Gienvordigheder og Ulykker: — Saa meget finder den, som søger Oplysning, saa meget vinder den, som nytter Oplysning.

Forskiellige vare Gienstandene for de offentlige Undersøgelser: Norges østlige Sønner fik lige Frihed med det nordlige, at kiøbe Brød, hvor de fik det bedst og bedst Kiøb, efterat meget var skrevet om Kornhandelen. Og Lighed blev senere tildeelt alle Tvillingrigets Stæder i Oplagsfriheden, dette fordums Monopol for enkelte Gunstlinge.

Den danske Bondes Lænke blev løst, da Vornedskabets Afskyelighed og Hoveriets Ulykker vare satte i fortient Lys.

Om Menneskets Rettigheder, baade de naturlige og borgerlige, strides endnu mange Stæder, og i flere Lande maa de ei nævnes — men hos os udkom først Loven, som igien indsætter vore farvede Brødre i de Rettigheder, Gud gav dem lige med os, og som Vindesyge og uværdige Fordomme saa længe og saa umenneskeligen havde berøvet dem.

Om Banqven, Finantsvæsenet, offentlige Stiftelsers Forvaltning og flere Ting, blev talt meget og

skre-

skrevet meget, og derefter fulgte mange Rettelser, Forandringer og Forbedringer, thi mange vare Feilene og Misbrugene.

Ja selv Religionens udvortes Dele vovede man at troe, kunde forandres, og Forslage til Forandringer bleve udgivne til nøiere Overveielse, hvoraf allerede noget er bragt i Udøvelse, og maaskee mere kan haabes.

Adskillige i Søe-Etaten og ved Flaaden forhen værende Uordener bleve offentlig omtalte, og man vil vide, at denne Publicitet virkede Eftertanke og Forbedringer: Ja Sagkyndige regne Forskiellen i vores Flaades Udrustning, Proviantering og Folkets Pleie og Behandling, i afvigte Aar, at have været mærkelig fra Fordums Dage.

Saaledes glædes vi ved daglig Overbeviisning, at vi har en Regiering, som søger Sandhed og som nytter Sandhed.

Allerede i en tidlig Alder antog Kron-Arvingen sig fortrinlig Land-Militien, og uden Tvivl har det, som i Begyndelsen tiente ham til Ungdoms Forlystelse, da Hoffets blødere Fornøielser vare utilstrækkelige for hans mandige Siæl — uden Tvivl, siger jeg, har dette virket sande Fordele for vores Lands da hældende Forfatning, men ikke fornam jeg, at nogen offentlig omhandlede denne for Landet saa vigtige Sag. Om det var den Forvisning, enhver tiltog sig, at Land-Militien, som Prindsens Yndling, vilde ikke mangle alle de Forbedringer, den maatte behøve, eller om det var Tilbageholdenhed,

jeg bør ikke nævne Frygt, for at berøre denne, den vigtigste Gienstand for hans Opmærksomhed, vil jeg forbigaae at undersøge, men jeg troede, og ved hans faste Fremgang i modnere Alder er jeg nu overbeviist om, at han med Glæde, ja med Taknemmelighed vilde modtaget enhver redelig Oplysning og Sandhed, som kunde understøttet hans Attraae, at finde det rette og vælge det nyttige.

Endelig udkom En anonym dansk Mands patriotiske Tanker om staaende Hære, politisk Ligevægt og Stats Revolutioner, men førend det blev her bekiendt og kunde faaes hid, var allerede Woldemar Schmettow trædet op at forsvare dette Skrift, som han vedkiendte at være sit.

Som Forfatter i en Materie, jeg yndede, og enig med ham i meget, blev Woldemar Schmettow mig kiær. Som den, der stod frem og forsvarede, hvad han under Anonymitetens Skiul havde skrevet, blev han mig hæderlig, men ærværdig blev han mig, da han under Anklagelse af mægtige Modstandere, under Fremkaldelse til Ansvar for sin Konge, valgte heller at blive dømt for en Ret, end uforhørt at erklære sig skyldig i en Brøde, han følte sig fri for, i hvor let end hans Straf sandsynligst da kunde blevet; nei lig en Thorberg Skafhug, hvis ædle Minde Snorro bevarede os, hugger han ikke allene frit, skiønt ubekiendt, paa denne Statsbygnings Feil, men, som hiin, frygter han ikke heller ikke at sige: Jeg Konge haver giort det.

Men

Men — saa kiær Sagen var mig, saa elsket Forfatteren blev mig, saa værdig hans Frimodighed, saa ærværdigt hans Forhold, saa blev dog det hele mig end vigtigere (som det maaskee og blev for enhver tro Landsmand) ved det lysende Exempel paa Retfærdighed af Regieringen, da nogle af Etaten, hvis Sætninger eller Begreber i denne Sag vare Grevens Modsatte, havde formaaet Kongens Svoger, for Kongen at frembære deres Anke over Skriftet, og den over samme senere udgivne Commentaire; thi ligesom Prinds Carl for de Klagende ikkun fordrede Lovens Bydende opfyldt, saa blev og Sagen til upartiske Dommeres Grandskning og Paakiendelse henviist. Intet Svogerskab hverken med Kongen eller hans Søn kom i Betragtning: Intet Magtsprog, hvortil Enevældet kunde forledet, blev brugt — Lovens Orden skulde følges og det vilde forhaabentlig blevet et ikke uvigtigt Bidrag til vores Lands i denne Tid saa skiønne og lærerige Historie, om de retvise danske Mænds Dom i Sagen havde blevet afsagt — men, som et stort Tab regner jeg det, om Sagens Ophævelse ved Grevens Død skulde forhindre nogen anden redelig Patriot, endnu at sige Sandhed, nødvendig til Sagens Oplysning, til Forslag, hvorledes det Overflødige kunde formindskes, og det Manglende opfyldes, da vel ingen paastaaer, at semiseculariske Planer ved Land-Militien ere endnu de bedste, naar Alt andet, som staaer i Forbindelse dermed, forandres og trænger til Forandring. — Endnu tør vel en anden Thor-

 berg

berg opstaae, og med beskeden Frimodighed sige sin Mening om denne Statsbygning, om den har Mangler, hvilke de ere, og hvorledes de kunde afhielpes, og han tør sikkert love sig Belønning som Thorbergs. H. H. Vores Held er stort, at vi, som ofte, saa i Dag kan opmuntres ved Samtaler om vort Lands lykkeligere Forfatning, om vor Konges, hans Søns og hans Mænds vise Daad til vor Lyksalighed; ja Held mig, om jeg i Dag har kundet formere den rene patriotiske Ild, som stedse brænder i ethvert af Deres redelige Hierter, og De vil maaskee bifalde, at jeg byggede dette flydende Monument, til et Beviis paa min Agtelse for Patrioten, min Lyst til gavnlig Sandhed, og at jeg til Hæder for den redelige Sandhedens Tolk lader dette Skib bære Navnet:

WOLDEMAR SCHMETTOW.

Til Kunstneren Henriksen *).

(I hans Stambog.)

Den Mand er viis, der uden Knurren drager
paa Byrden, den han ej kan skilles ved:
hans Liv hensødsles ej til golde Klager,
og Taal ham letter ellers tunge Fjed.

Na-

*) Hr. Henriksen er en ung Miniaturmaler af ualmindeligt Talent. Siden hans barnlige Aar er han aldeles berøvet Hørelsen.

Naturen ham sit Højtids-Aasyn viser,
og ham omsvæver blide Glæders Chor:
thi er ham Jorden fuld af Paradiser,
og end i hvert en Livets Stamme groer.

Ham Broderhaand og Hjerte Venskab byder,
og Uskylds Døttre kysse ham med Lyst;
ham Livet Nok til selve Graven yder,
og Fred afkøler Afskeedstimens Dyst.

O Ven! med Graad Du tretter Himlen ikke,
endskjønt Du leed et skrækkelig Forliis:
i Skjebnens Lov Du glad Dig veed at skikke;
thi Held Dig, tifold Held Dig. — Du er viis.

Ja, Held Dig, tifold Held Dig, skjønt Dit Øre
er indelukt i tavsest Vinternat,
skjønt ej Du hulde Pigers Sang kan høre,
og ikke Lundens Harmoniers Skat!

Thi heller ej den Klynken Du fornemmer,
som tit udgispes af uskyldig Barm,
ej heller Armods tusend Vaandestemmer,
ej Avinds Hvislen eller Daarskabs Larm.

Ej styrret ved en Lyd af Tant og Qvide,
 Du vanker Banen hen i munter Fred;
O! derfor trøst Dig! — Det er ej at lide,
 at være døv for al Elendighed.

Haste.

Dansk Almuelæsning,

ved

R. Nyerup.

No. 52.

Skjemt og Alvor.

Det er et Slags Vademecum, eller at ligne med Laurenbergs *Acerra Philologica*; en Samling af æsopiske Fabler, Claus Nars-Streger, sande Anecdoter, og Fortællinger, hentede tildeels af romerske og de nyere italienske Forfattere især Boccaz, og af og til Bibelcitata, Sententser og Moraler især laante hos Petrarch og nogle Kirkefædre. Den udførlige Titel er: „Tre hundrede udvalgte og lystige ny Hi„storier, eller Skjemt og Alvor, meget nyt„telige og artige at fordrive Tiden med, nu nyligen „samlede, sammensatte, forbedrede, og til Trykken „befordrede. Efter Manges Begjering fjerde Gang „oplagt. Kjøbenhavn 1781, trykt hos H. J. „Graae." 271 S. 8vo.

Dri-

Originalen er tydsk, og jeg har en Udgave for mig deraf under Titel: „Das Buch Schimpf „und Ernst genant, welches durchlauft der Welt „Hendel mit vil schönen und kurzweiligen Exemplen „und Gleichnissen, Parabolen und Historien. Jezo „von newen wider getruckt — fleyssig übersehen „gemeret und gebessert, mit vil neuen Exemplen jezt „hinzugethan, 1534." Folio. — Mangler et Par Blade til Slutning, saa man ikke kan see Trykkestedet.

I Fortalen heder det: „Dies Buch ist zusammengelesen von dem Bruder Johannes Pauli, Barfüsser-Ordens, Lesmayster zu Tann *) in dem Barfüsser-Closter, in welchem Closter er bey den 40 Jahren daselbst gepredigt: hat er diese Exempel zusammengelesen aus alten Büchern, welche im darzu dienstlich gewesen." Denne Fortale er dateret Tann, 1519, og i det Aar maa nok den første Udgave være udkommen.

En Udgave Strasburg durch Bartholomæum Grieninger, 1535, 97 Blade i Folio, er blot et nyt Oplag af Udgaven 1534.

Den Forøgelse af Historier og Exempler, som Udgaverne af 1534 og 35 omtale, har man ikke siden ladet det bevende med, men atter tillagt, og foruden Tillægget omflyttet og ordnet Historierne ganske anderledes end i de ældste Udgaver. Saadan en Schimpf und Ernst af en forøget og forbedret Recension har jeg for mig i to Udgaver, den ene trykt i Frankfurth am Mayn hos Herman Gülfferich

*) I det Elsassiske, en Milsvej fra Colmar.

ferich 1546, 219 Blade i lille Octav, den anden trykt sammesteds durch Weygand Han, Herman Gülferichs Son, 1556. 184 Blade, ligeledes liden Octav. I dem advares Læseren i Fortalen, „sich zu hüten vor den Büchlen, so under diesem Namen ausgehen, welche aus diesem gestümpelt und gehümpelt sein und doch nicht die halbe Meinung Frater Johannis Pauli ist.“

Ingen af de tydske Udgaver, jeg har seet, følger den Orden som den danske, der desuden er anseeligt forkortet. De Frankfurter Octavudgaver tælle 455 Anecdoter, de to omtalte Foliantudgaver 545, og den danske har kun 300. Den danske har sine anbragte under følgende Afdelinger: 1) Om Konger, Fyrster og verdsligt Regimente. 2) Om Domme, Dommere og Skrivere. 3) Om Doctores og Studentere. 4) Om Huusholdning og Vertskab. 5) Om Konster og Konstnere. 6) Om Narrer og Gjekker. 7) Om Munke og Præster. 8) Om Nonner og Klosterfruer. 9) Om Poenitents og Skriften. 10) Om Djevelen og de onde Aander. 11) Om Døden. Til Beslutning følge nogle Raad, Undervisning og Lærdom imod Alderdom og Døden.

De tydske Octaver har omtrent de samme Rubriker, men rigere besatte: 1) Von Keisern und weltlichen Regimentern. 2) Von Urtheil, Richtern und Notarien. 3) Von Doctorn und Studenten. 4) Von Haushaltung und Wirtschaften. 5) Von Kunst und Künstlern. 6) Von Narren und Thoren. 7) Von Lastern, im Gemein. 8) Vom Bapst und

bäpst.

päpstlichen Regimenten. 9) Von Mönchen und Pfaffen. 10) Von Nonnen und Klosterfrauen. 11) Von Poenitentz und Beichten. 12) Von Teufel und bösen Geistern. 13) Von Tod und Sterben.

Nu nogle faa Anmærkninger over enkelte Steder, samt nogle af de mindste Historietter til Prove.

S. 8. Calmars Raadhuus staaer her formedelst et eneste Bogstavs Ombytning isteden for Colmars, hvor Johannes Pauli vidste bedre Beskeed.

S. 14. „Hertugen af Mayland sagde til sin Kok: Mester, Du haver nu trolig tjent en Tid lang, bed af mig hvad Du vil, da vil jeg give Dig det. Han svarede: Jeg begjærer intet andet end at I ville gjøre mig til et Esel. Fyrsten spurgde: hvi saa? Kokken svarede: fordi at I haver Esler, Daarer og Narrer kjær, og ophøjer en Hob Esler til store Digniteter, og gjør dem til store Herrer. Dersom jeg og nu blev et Esel, saa blev jeg og Eder kjær."

S. 15. „En Bonde, som hedte Hans Werner, kunde læse, og kunde næsten den ganske Bibel uden ad, og hvor han kom, saa disputerede han med Præsterne, og spurgte dem, hvor staaer det eller det udi Bibelen" o. s. v. Sligt Præstepinerie har begyndt at tabe sig hos Bondealmuen i nyere Tider, da vi nu i Modersmaalet har nyttigere Lecture for menige Mand end Bibellæsning.

S. 58. „Engang var en Student som havde en lille Mette, som var noget heslig; med den holdt han Huus" o. s. v. Det skulde nok oversættes,

som

som han holdt til med. Men det som er det mærkeligste, er Misbrugen af Navnet Mette (det tydske Metze) som i det lave Sprog heder Smækfillecken.

S. 83. Her findes den bekjendte Anecdote om Matronen i Ephesus, der saa veemodig begræd sin afdøde Mand, indtil hun blev forelsket i Soldaten, som hun tillod at henge hendes afdøde Mands Legeme i Galgen. (conf. Iris for Marts 1795)

S. 102. „Engang drog man udi Krig med store Bøsser og megen Værge, og der stod en Nar hos, som spurgte hvad det skulde være for et Levnet? Ham blev svaret: de drage udi Krig. Narren spurgde: hvad gjøre de der? Der opbrænde de Stæder og Byer, fordærve Viin og Korn, slaae hinanden ihjel. Hvi gjøre de det, sagde Narren. Man svarede: at de kunde gjøre Fred. Da sagde Narren: det var langt bedre, at man først gjorde Fred, at saadan Skade kunde forhindres og forekommes."

Det er denne Tanke, som saa net er udført i Luxdorfs Vers om Tossernes Lyksalighed:

„Hvad skal, blev Pyrrhus spurgt, den store Krigsmagt gjøre? —
Italien og Rom den under Aag skal føre. —
Hvad meer? — Sicilien indtages strax. — Hvad saa? —
Med første gunstig Vind vi til Carthago gaae. —
Ja! sligt forstaaer jeg nok, det derved ej vil blive,
Ægypten, Lybien sig snart skal overgive;

Som

Som Sejerherrer vi kan rejse runden om,
Indtil vi ende der tilsidst, hvorfra vi kom.
Det er ej Sagen her. Mit Spørgsmaal er kun dette:
Naar det nu alt er gjort, hvad skal vi da forrette? —
Min kjære Cyneas, da skal Du faae at see,
Hvor vi skal glæde os, og dandse, springe, lee. —
Men hvem har hindret Dig, at dandse, lee og springe,
At Du al Verden vil derfor i Harnisk bringe?
Hvad skal dog den Allarm, den grumme Rustning til,
Da uden Sværdslag Du kan naae det, naar Du vil?"

S. 120. „Engang havde en Aagerkarl været i Prædiken og Prædikanten prædikede meget heftig om Aager, hvilken en grov Synd det var. Efter Prædiken lod han beskikke Prædikanten, og sagde til hannem: Herre! der haver I en Gylden, rører end noget ydermere om Aager, end som I haver gjort. Prædikanten svarede: Man siger dog, at I er selv en Aagerkarl. Han svarede: Ja det er sandt; men jeg kan ikke komme til for andre. Derfor saae jeg gjerne, at de ville affstaae, saa kunde jeg desbedre drive mit Aager."

S. 162 staaer den fordum saa berømte casuistiske Fortælling om Eremiten fra Grønningen, som en Røst fra Himlen paalagde at vælge blant en af de tre Laster, Drukkenskab, Ukydskhed og Mord. Valgte Drukkenskab som den mindre Brøde, men i Fuldskab begik baade Hor og Mord. (conf. Iris for April 1795. S. 21.)

S. 190 staaer Mynsteret til Pater Wolle Peirsens (i forrige Hæfte af Iris og Hebe omtalte) Prædiken om Faarene; her heder det nemlig: „Sognepræsten til Kolbringen gjorde engang en kostelig Prædiken, skjeldede ilde paa de onde Bønder, og sagde blant andet: Tænker Eder om I Bønder, værer fromme, og holder de ti Guds Bud. Men jeg seer ingen af eder som det gjør. Hvorledes skal jeg dog bestaae med eder, saasom andre vore Naboer? Naar vi komme for Himmelen, der staaer St. Peder, raaber: Hr. Sognepræst af Laubingen! Han skal svare: adsum, her er jeg. Hvor er eders Faar? Her hos mig, skal han sige. Kommer herind kjære Hr. Sognepræst. Siger St. Peder fremdeles: Hr. Claus af Ringelheim! adsum, lieber Herr, skal han svare. Hvor er eders Faar? Her hos mig. Saa siger St. Peder, rykker herind kjære Hr. Claus Saa kommer han til mig: bene veneritis Domine Johannes Sognepræst til Kolbingen! Saa svarer jeg: Naadige Herre! Deo gratias! Naar han nu siger: hvor er Eders Faar? Naar jeg nu seer mig tilbage, saa haver Djevelen eder borte, saa staaer jeg som min Haand var — fuld, veed aldrig hvad jeg skal svare. Derfor siger jeg eder saadant forud."

S. 198. En Parabel, som har et heel østerlandsk Snit. „Engang kom fire Jomfruer tilsammen, og talede venligen med hverandre. Den ene hed Ild, den anden Vand, den tredie Vejr, den fjerde Sandhed. Og den ene sagde: Ild! hvor

hvor finde vi dig, om vi nu skilles fra hverandre og skulde mødes engang igien? Han svarede: udi en Flintesteen, slaae derpaa med et haardt Staal, saa finder du mig. Og Ilden sagde til Luften eller Vejret: Vejr hvor finde vi dig? Vejret svarede: see til et Træ hvor Løvet røres, der finde I mig, det er mit Hjem. Og Vandet blev tilspurgt, hvor det var at finde? Det svarede: hvor I finde Siv, graver der til Roden, saa finde I mig vist, der er min Vaaning. Og de sagde: o du ædle Sandhed, hvor finde vi da dig? Sandhed svarede dem alle: O I mine kjære Søstre! jeg haver desværre, ingensteds noget Hjem; jeg er forhadt af hver Mand, og ingen vil høre tale om mig, men hvo der fidler Sandheden ud, den slider man Fiolen om Ørerne. (welcher die Wahrheit geigt, schlägt man die Geigen um den Kopff, — heder det i Originalen)"

Nu maa staae her til Slutning den allersidste Fortælning, taget af Boccaccio, da den ved Lessings Nathan er bleven saa navnkundig.

"Kong Soldan af Babylon havde engang udi stor og langvarig Krig forsat nesten sin Skat, saa at han var nødig en stor Sum Penge. Efter lang Betænkende kom ham i Sinde en Jøde ved Navn Melchizedek, en rig Aagerkarl, boendes i Alexandrien; men efterdi han vidste vel at samme Jøde var overmaade gierrig, befrygtede han sig, at han ei skulle ville forstrekke ham saa mange Penge, og var dog høiligen nødt og trængt, dog alligevel ville han ei lade ham ombringe, da skikkede han et Bud efter

hannem, tog venlig mod hannem, satte sig ned hos hannem, og sagde; Melchizedek gode Mand, jeg haver fornummen, at du i den hellige Skrift er en saare viis Mand, derfor ville jeg gierne forstaae af dig, hvilken af de tre Love, Jødernes, Hedningenes eller de Christnes, der er den beste, sandfærdigste, og staaer best til at troe? Jøden merkte vel, at Soldan ville søge Aarsag til hannem, og tænkte hvorledes han best kunde svare, saa han hverken skulle blive mistænkt og ei heller blive greben i sine Ord; han svarede: Naadige Herre, eders foregivne Materie er overmaade skiøn og ærværdig; men paa det jeg dertil maa svare ret, da maa jeg tilforn fortælle en liden Historie, og hvad sig derudi er tildragen. Der var engang en rig Mand, hvilken blant al sin Rigdom og Skat havde et synderlig Klenodie, en skiøn Guld-Ring, hvilken han formedelst sin Skiønhed aldrig ville der skulle komme af Slægten, og forskaffede det saa, at samme Ring skulle stedse blive hos hans yngste Søn, som for de andre skulle være Arving til samme Ring, og derfor æres frem for de andre hans Brødre. Nu kom samme Ring saa vidt udi Slægten, at en Søn havde tre Sønner, alle skiønne unge Karle og Faderen meget lige, hvilke og alle tre vidste hvad Ringen havde at betyde, enhver bad Faderen om Ringen, naar den skulle komme ud, at han maatte bekomme den. Den gode gamle Fader, som havde alle sine tre Sønner lige kiære, vidste aldrig hvilken af dem han ville give Ringen, lovede saa hemmelig hver særdeles Ringen.

gen. Han lod giøre to andre Ringe ligesom den første, saa at han ikke selv kunde kiende den ene for den anden. Der nu den gode gamle Mand blev syg, og maaskee vidste vel hans Tid var ikke lang, da gav han hver Søn saa hemmelig sin Ring. Der nu Faderen var død, meente den ene at være værdigere end den anden, for Ringens Skyld, men her kommer alle tre Ringene for. Sagen indføres for Retten, at kiende hvo den rette Arving var, da fandt man, at de tre Ringe vare hverandre gandske og aldeles saa lige, at den ene ei kunde kiendes fra den anden. Saa blev Sagen hengendes, og i Sandhed, ingen torde fælde Dom over nogen. — Saa maae jeg og naadige Herre sige, til eders foregiven Spørgsmaal om de tre Love, som af Gud er given tre Slægter, at enhver Slægt holder sin Lov for den rigtigste og den bedste. Men hvilken af de tre der er den beste, bliver hengende, ligesom Ringen, thi det veed Gud allene. Der Soldan fornam denne Jødes Viisdom, at han mesterlig havde løst sig af Garnet, da var han ham vel bevaagen, aabenbarede Jøden sin Nød, og hvad hans Villie var imod Jøden, hvis han saa mesterlig ikke havde løst sig. Da laante Jøden ham den store Sum Penge, og var altid siden afholden hos Soldan."

Den ældste danske Udgave af Skjemt og Alvor, jeg har fundet Spor til, er den af 1625 i Muncks Catalogus pag. 371, hvor ogsaa forekommer en af 1703. Hr. Revisor Andersen ejer en af 1677 prentet af Christ. Wering 37 S. 8vo.

I Bibliothek der Romane 17de Bind er der denne Schimf und Ernst angaaende indløben en Fejltagelse S. 115. Der siges nemlig, at det er Schimf und Ernst, som der i bemeldte Bibliotheks 6te Bind var leveret Extract af. Men det var af Scherz mit der Wahrheit, som vel har nogle Fortællinger tilfælleds med Schimf und Ernst, men dog i det Hele er derfra meget forskjellig. Jeg har deraf en Udgave for mig, Francfort am M. bey Christ. Egenolfs Erben 1563. 84 Blade i folio. Deri haves fol. 10 Historien om de tvende Kjøbmænd (Iris og Hebe for Marts 1796. S. 303); fol. 17 et prosaisk Udtog af Reinike Fos; fol. 25 Griseldis Historie (Iris for April 1795 S. 15); fol. 38 Historien om en Doctors Datter i Bononien; disse og andre partes integrantes af Scherz mit der Warheyt forekomme ikke i Schimpf und Ernst.

Ligesom man i Tydskland har sammenblandet disse to Bøger af lignende baade Titel og Indhold med hinanden, saaledes er det ogsaa i den danske Litterairhistorie let at sammenblande den Skjemt og Alvor, som her nu er recenseret, med en anden dansk Bog af beslægtet Indhold, hvis Titel er Allehaande Skjemt og Alvor, og hvoraf Hr. Revisor Andersen besidder en Udgave trykt hos Bockenhofer 1703. 8vo. Denne sidste som fører Navn af Allehaande Skjemt og Alvor er et Udtog af Claus Pors's Levnets Compas. (efr.

Worms

Worms lærde Lexicon 3die Deel pag. 614 og 974.)

Brev

Om Angivelsers Moralitæt i Almindelighed, med særdeles Hensyn til Biskop Balles Indberetning til Kancelliet med Anmærkninger angaaende Aristokraternes Katekismus.

Motto

Om Hensigters Reenhed taler jeg ikke, og sandt at sige, sporger jeg ikke gierne om, hvilke hemmelige Hensigter Skribenten kan have, men (om) hvad han siger, og (om) hvad der følger af hans Ord.

Pligtankeret 2. B. 3. H. 150 S. af Balle.

Paa din igientagne Begiering har du da her, min Ven, Opfyldelsen af det Løfte, som jeg gav dig i mit Brev om Bastholms Tanker om vor Tids Fremgansmaade med at fremme religiøs Oplysning, og du har her mere, end jeg hist lovede dig. Jeg vilde nemlig, ved at meddele dig disse mine Tanker, ikke blot opfylde mit dig givne Løvte; da jeg veed, hvilken Brug du agter at giøre af dem, vilde jeg tillige, at de skulde i dine Hænder vorde et Bidrag til at vække hos vore Medborgere rigtig Tænksomhed over Angivelser, over deres Sædelighed eller Usædelighed, Tilladelighed eller Utilladelighed, Gavnlighed

lighed eller Skadelighed; ved at bidrage til slig Tænksomheds Vækkelse vilde jeg hielpe til at udvirke, at man maatte for Fremtiden bedømme Angivelser rigtigere, end det er undertiden skeet hidtil, paa det slig rigtig Bedømmelse maatte vorde en Skræk og Straf for den mindre gode Borger, som af umoralske Grunde giør hemmelig Angivelse til Fornærmelse for hans Medborgers lovlige Rettigheder; maatte derimod ogsaa paa den anden Side vorde tilfredsstillende Belønning for den fædrelandskesindede gode Borger, som af Pligt paataler offentlig, hvor han seer, at Fædrelandets og Medborgeres lovlige Rettigheder fornærmes upaaanket, uden at han har ved slig Paatale nødig at frygte for, at de, hvis eller Venners ulovlige Fordele derved tabe, skulle, ved at sammensværge sig imod ham, kunne være mægtige nok til at mislede den offentlige Mening om ham og skille ham ved hans borgerlige Agtelse. Fordi jeg vilde dette, derfor faaer du her mere, end jeg hist lovede dig, du faaer mine Tanker om Angivelsers Moralitæt i Almindelighed med særdeles Hensyn til Balles Angivelse af Aristokraternes Katekismus; men du vilde undskylde, at jeg, for at naae den mig muelig største Grad af Fattelighed, afbryder ved Paragrapher min Tankegang, og begynder med at sige dig mit Begreb om.

§. 1. Hvad Angivelse er. Erfarenhed viser desværre alt for ofte, at ikke alene et enkelt Menneskes, men endog et heelt borgerligt Samfunds

lov-

lovlige Rettigheder kunne enten staae i Fare for at vorde fornærmet eller virkelig fornærmes, uden at den eller de, som ere nærmest til at haandhæve disse Rettigheder, enten see Faren og søge at afværge den, eller føle Fornærmelsen og tragte efter at faae den godtgiort, eller vide fra hvem enten Faren eller Fornærmelsen kommer; og derimod kan et andet Menneske, som ikke er saa nær forpligtet til at haandhæve disse Rettigheder, baade see Faren, og kiende Fornærmelsen og vide fra hvem enten Faren eller Fornærmelsen kommer. Naar nu dette andet Menneske, som ikke er nærmest pligtet til at haandhæve de lovlige Rettigheder, hvilke han seer at staae i Fare for at vorde fornærmede eller virkelig at fornærmes; tilkiendegiver den eller dem, som ere nærmest pligtige til slig Haandhævelse, fra hvem slig Fare eller Fornærmelse kommer; viser dem Faren for at kunne afværge den, giør dem opmerksomme paa Fornærmelsen for at kunne faae den godtgiort og for Fremtiden forebygget; saa er slig Tilkiendegivelse det, som jeg kalder: Angivelse. Allerede af denne Bestemmelse sees det da, at Angivelser kunne i og for sig selv være gavnlige, ja endog Pligt: følgelig maae de ogsaa kunne være moralske, men at de kunne være dette, derom overbevises man endnu tydeligere, naar man tænker sig

§. 2. Hvad en Handlings Moralitæt er. Da der gives en øverste Lov, med hvilken alt, hvad et Menneske nogensinde foretager sig eller efterlader, maae stemme overeens; saa kaldes enhver

Handling, som stemmer overeens med denne Lov, legal eller lovlig; dersom nu slig Handling, som er legal, tillige foretages af den Handlende af den Grund eller Aarsag, fordi Handlingen er overensstemmende med den øverste Lov for alt menneskeligt Forhold, det er, fordi den er legal; saa er slig en Handling moralsk, og kan da siges at have Moralitæt. Til at kunne bedømme om en Handling er moralsk og har Moralitæt, hører følgelig allerførst, at man maae kiende, hvilken den øverste Lov for alt menneskeligt Forhold, eller hvilket Moralitæts Principet er; thi uden at kiende Loven kan man ei kiende, om en Handling er i Overeensstemmelse eller i Strid med den. Men hvilken er nu denne Lov, og hvorledes lyder den?

Efter Kant hedder den: du skal handle efter slig en Regel, at du kunde ønske at den blev en almindelig Regel for alle Mennesker. Det forekommer mig, som om dette Princip ei indeholder alt, hvad min Fornuft fordrer, at sligt et Princip maatte indeholde; thi det indeholder kun Handlingens Form, men ei dens Materie; det byder kun, hvorledes Handlingen skal være; men det byder ikke, hvad der skal handles og giøres; og dog troer jeg, at dette sidste baade kunde og burde, saavelsom det første, indeholdes i et Moralitæts Princip.

Saa kort og saa løseligt Hr. Reinhold i hans Forsøg til en nye Theorie om den menneskelige Forestillings Evne end afviser dem, som giøre Fuldkommenhed til øverste Lov for alt menneskeligt Forhold;

hold; saa synes mig dog at dette Princip fyldestgiør snarere, end hint, min Fornufts Fordringer, naar nemlig Fuldkommenhed, som Object for den Handlende, betragtes ikke blot i Henhold til den Handlende selv alene, men i Henhold til det Hele, som er underkastet hans Fornufts Bedømmelse; og hans umiddelbare eller middelbare, nærmere eller fiernere Paavirkning; det er aabenbart, at Fuldkommenhed bør, som Princip, betragtes saaledes, fordi den Handlende ikke tænker og handler for sin egen Skyld alene, men for det Heles skyld, af hvilket han er selv en Deel. Jeg kunde efter dette være tilbøielig til at antage følgende til Moralitæts Princip: du skal, saa meget, som du kan, fremme det Heles muelig største Fuldkommenhed.

Dersom man nu tænker sig under hvilke forskiellige Hovedmodifikationer, alt, hvad som indbefattes i det Hele, fremstiller sig for vor Sandsen og vor Tænken; tænker sig, hvori det Heles Fuldkommenhed, efter vor Forestillingsmaade, bestaaer, og hvorledes denne Fuldkommenhed kan, og øiensynlig bør, fremmes af hvert enkelt Menneske; saa vil man maaskee ikke holde dette Princip for at være saa aldeles forkasteligt, som Hr. Reinhold vil, at det skal være.

Neppe vil Nogen kunne negte, at Alt, hvad som indbefattes under det Hele, fremstiller sig for vor Sandsen og vor Tænken under følgende Hovedmodifikationer: Kraft (jeg nævner Kraft først, fordi, hvis man endog negter det, som vi kalde Materie,

Liv i og for sig selv, saa kan man dog ei negte, at den har Kraft) Liv, Evne, tilligemed de umiddelbare Følger af Kraft, Liv, og Evne paa den ene Side: Velbefindende, Virksomhed, Lyst og Glæde og — paa den anden Side: Ildebefindende, Lidelse, Ulyst og Sorg. Under disse Hovedmodifikationer, troer jeg, at alt, hvad som indbefattes under det Hele, fremstiller sig for vor Sandsen og vor Tænken, og følgelig at det Hele (Universum) er intet andet, end et Indbegreb af alle tilværende Kræfter, og Liv og Evner, tilligemed deres umiddelbare og modsatte Følger.

Jeg setter da, at det Heles Fuldkommenhed bestaaer deri: at — det er intet andet, end et Indbegreb af Kræfter og Liv og Evner, og at — disse Kræfter, Liv og Evner forholde sig saaledes til hinanden indbyrdes, at Summen af Velbefindende, Virksomhed, Lyst og Glæde ikke alene overstiger Summen af Ildebefindende, Lidelse, Ulyst og Sorg; men at den første kan endog stedse forøges, den sidste stedse formindskes. Jo større derfor Summen af den Kraft, det Liv, den Evne, det Velbefindende, den Virksomhed, Lyst, og Glæde, som indbefattes samlet og paa een Gang under det Hele, er, des større er ogsaa det Heles Fuldkommenhed.

Ved det Udtryk at fremme Fuldkommenhed tænker jeg mig intet andet, end at frembringe, vedligeholde, forøge det, som indbefattes under Fuldkommenhed, følgelig at frembringe, vedligeholde,

for=

forøge det Heles Kræfter, Liv, Evner, Velbefindende, Virksomhed, Lyst og Glæde, til den mulig største Sum, som samlet og paa een Gang kan bestaae med hinanden *).

Dersom nu dette: du skal saa meget, som du kan, fremme det Heles muelig største Fuldkommenhed, er øverste Lov for alt menneskeligt Forhold; saa ligger tillige ogsaa i denne Lov ikke alene dette: du maa i ingen Deel forhindre det Heles muelig største Fuldkommenhed; men tillige ligger deri endnu dette: du skal saa meget, som du kan, afværge at andre ikke forhindre det Heles muelig største Fuldkommenhed. Den Handling derfor, som ikke alene er et virkeligt Middel, enten til at fremme det Heles muelig største Fuldkommenhed, eller til at afværge, at dets Heles muelig største Fuldkommenhed ikke forhindres, og som tillige foretages af den Aarsag fordi den er sligt et Middel; den Handling er moralsk og har Moralitæt.

§. 3. Angivelser kunne være moralske, kunne have Moralitæt. Da det: du skal saa meget, som du kan, fremme det Heles muelig største Fuldkommenhed, er øverste Grundlov for alt menneskeligt Forhold; saa følger, at ethvert Menneske

*) Her er ikke Sted til at udvikle dette bestemtere og nøiere; men jeg forbeholder mig det til en anden Tid og et andet Sted; imidlertid ønskede jeg mig Tænkeres Mening herom, for saa vidt den Korthed, i hvilken det er fremsat, kan give Anledning dertil.

neske har uden Undtagelse Ret — ikke alene til at opfylde saa meget, som han kan, denne Lov; — men endog til at anvende ethvert Middel og bruge enhver Maade til at opfylde hin Lov, naar kun ikke enten Anvendelsen af Middelet, og Middelet selv, eller Brugen af Maaden, og Maaden selv hindrer andet Menneske i at opfylde saa meget, som han kan, samme øverste Grundlov; og slig Ret kalder jeg **lovlig Rettighed**.

Dersom man nu tænker sig, hvad Angivelse efter §. 1. var; nemlig: at den, som seer, at et andet Menneskes eller et Samfunds lovlige Rettigheder enten ere i Fare for at fornærmes eller virkelig at fornærmes, tilkiendegiver den eller dem, som ere nærmest pligtige til at haandhæve disse Rettigheder, slig Fare eller Fornærmelse, samt fra hvem enten Faren eller Fornærmelsen kommer; saa er det øiensynligt klart, at Angivelse kan være legal, kan være overeensstemmende med hin første Grundlov; og — da nu slig Angivelse kan giøres af Angiveren, fordi den stemmer med hin Grundlov, fordi den afværger, at det Heles muelig største Fuldkommenhed ei forhindres, afværger, at de lovlige Rettigheder, ved hvis Udøvelse en Anden skulde fremme slig Fuldkommenhed, ikke fornærmes; saa er det ligesaa øiensynligt klart, at Angivelse kan være moralsk, kan have Moralitæt.

§. 4. Hvilke Handlinger i Almindelighed kunne være Gienstand for Angivelse, naar denne skal kunne være moralsk?

Gien-

Gienstand for moralsk Angivelse kan ingen af de Handlinger være, som et Menneske kan udøve uden at fornærme andet Menneskes lovlige Rettigheder; thi haver Angivelse slig en Handling til Gienstand, da er den illegal og strider imod hin øverste Grundlov for alt menneskeligt Forhold; fordi den da søger at hindre den Virksomhed, som kan bestaae med, og som følgelig hører med til det Heles muelig største Fuldkommenhed.

Gienstand for moralsk Angivelse kan derimod enhver Handling være, som — enten fornærmer, — eller medfører oiensynlig Fare for at fornærme, — eller endnu forraader aabenbar Hensigt til at fornærme et enkelt Menneskes, eller et heelt Samfunds lovlige Rettigheder; den førstes lovlige Rettighed til Persons Sikkerhed, Frihed, Eiendom og borgerlig Agtelse; det Sidstes til Personers Sikkerhed, Frihed, Eiendom og Rolighed.

En enkelt Handling kan kun da medføre oiensynlig Fare for at fornærme, naar den, eller naar de Midler, som anvendes ved at foretage den, staae, som Aarsag, i Forhold til den tilsigtede Fornærmelse, som Virkning, og — naar disse Midler anvendes saaledes, at Fornærmelsen maa vorde, blandt flere Virkninger af Anvendelsen, den mueligste. Ogsaa kan enkelt Handling kun da forraade aabenbar Hensigt til at fornærme, enten — naar den Handlende foretager Handlingen og anvender hine Midler mere eller mindre hemmeligt og skiult, efter som de, Handling og Midler staae, som Aarsag, i mindre eller

større

større Forhold til Fornærmelsen, som Virkning, — eller og: naar han tilstaaer selv frit at ville fornærme.

§. 5. Hvorvidt kan i Særdeleshed en Statsborgers Handling, ved hvilken han bedømmer offentlig de Mangler, som han troer at finde ved hans Lands Regieringsform, ved Landets Regierings Handlinger eller ved den herskende Kirkes Læresystem, være Gienstand for moralsk Angivelse.

a) Indbegreb af alle de forskiellige Bestemmelser, under hvilke Mennesker forbinde sig til at ville leve tilsammen med hinanden i eet borgerligt Samfund, for at fremme og sikkre det hele Samfunds, følgelig hvert enkelt Medlems muelig største Vel; sligt Indbegreb af saadanne Bestemmelser er det, som jeg kalder Regieringsform. Det er da hvert enkelt Medlems enten udtrykkelige eller tause Villie, som, forenet med alle de øvrige Medlemmers til een Villie, fastsætter disse forskiellige Bestemmelser, følgelig fastsætter Regierings-Formen. Naar nu Samfundet bemyndiger eet eller flere af dets Medlemmer til at fuldføre disse Bestemmelser og til at paasee deres Fuldførelse; samt forlener den eller disse Personer den Magt, som er nødvendig til Fuldførelsen, saa kaldes denne Magt, som da udøves i dette Øiemed af slige Personer, Regiering. Denne Magt, som er meddeelt disse Personer, kan nu bruges af dem i det Øiemed, i hvilket den meddeeltes

tes dem, nemlig til at fremme og sikkre det hele Samfunds og hvert enkelt Medlems muelig største Vel; men den kan og bruges i et andet, vel endog modsat Øiemed til Selskabets og enkelt Medlems Skade; følgelig misbruges den. Men heraf maa da nødvendig følge:

Den eiendomlige Ret til at fastsætte en Regieringsform ligger i Samfundet selv og i hvert enkelt Medlem af samme; og ligger aldeles ikke i de Persosoner, til hvilke en Regiering er betroet, uden for saavidt disse Personer ere enkelte Medlemmer af det Samfund, som overdrog dem Regieringen.

Til disse Personer overdrog Samfundet, og hvert enkelt Medlem af Samfundet, Regieringen, kun til at fremme det Heles og hvert enkelt Medlems muelig største Vel, og ikke til at hindre eller skade dette Vel; thi i dette Tilfælde forbeholdt det sig, at tage tilbage til sig igien den Magt, hvilken det havde meddeelt hine Personer til at regiere med. I Tilfælde, at Regieringen enten misbrugtes, eller ikke opfyldte det Øimed, i hvilket den var beskikket af Samfundet, forbeholdt da Samfundet og hvert enkelt Medlem af samme sig samme Ret til at forandre Regieringsformen, som det havde udøvet, da det først indrettede den. I det at Samfundet overdrager en Regiering til visse Personer, taber det da ikke, følgelig ei heller noget af dets Medlemmer, Ret til, i Forening med hverandre, at forandre den fastsatte Regieringsform; thi ellers tabte det, tilligemed denne Ret, ogsaa Ret til at handle overensstem-

stemmende med Moralitætens høieste Grundlov, nemlig: saa meget, som det kan, at fremme det Heles muelig største Fuldkommenhed. Det er da heraf øiensynligt, at den, som bedømmer offentlig de Mangler, som han troer at finde ved hans Lands Regieringsform, giør dermed i og for sig selv intet andet, end han udøver en Deel af hin eiendomlige og uafhændelige Ret til i Forening med Samfundets øvrige Medlemmer at fastsætte eller forandre Regieringsformen; følgelig er det ogsaa øiensynligt, at slig offentlig Bedømmelse kan ingenlunde i og for sig selv være Gienstand for moralsk Angivelse.

Men det er paa den anden Side ligesaa øiensynligt, at intet Medlem af det borgerlige Samfund kan ubetinget udøve sin Ret til slig Bedømmelse, thi dersom han ved at udøve denne hans Ret, enten fornærmer andres lovlige Ret, eller sætter den i øiensynlig Fare for at fornærmes, eller forraader aabenbar Hensigt af ville fornærme; dersom han for Exempel ikke vil tillade hvert andet Medlem at bedømme det, som Fuldkommenhed, hvilket han bedømmer som Mangel; vil paanøde andet Medlem hans Meninger; opmuntrer til Oprør; i slig Hensigt samler Mennesker om sig og væbner sig; da hører hans Ret op at være lovlig og at være Ret, og da kan denne hans Handling være Gienstand for moralsk Angivelse.

Den Regiering, som føler sig i Sandhed viis og retfærdig, bør da, hvis den ei vil nedværdige sig selv, være ubekymret om; at et enkelt Medlem af Sam-

Samfundet bedømmer offentlig de Mangler, som det troer at finde hos Regieringsformen, naar sligt Medlem kun lader ethvert andet lige uforhindret Ret til at giøre det samme; eller det modsatte; thi — Ret til at fastsætte eller forandre Formen ligger, efter det Foregaaende, ikke i Regieringen selv, men i Samfundet og dets Medlemmer; følgelig vedkomme de formeentlige Mangler ved Formen ikke Regieringen selv; men kun Samfundet og dets Medlemmer; og — da kun det hele Samfund, og ikke noget enkelt Medlem af Samfundet, har Ret til at forandre Formen; saa vil Forandring ei skee, fordi den bedømmes ufordeelagtig af enkelt Medlem, naar dette kun lader hvert af de øvrige Udøvelsen af sin uafhændelige Ret til at giøre det samme, eller det modsatte. — Ja! hvis endog alle de øvrige vilde giøre det samme og eenes om at forandre Formen, saa gav denne Enighed dem ei alene Ret, men endog Magt til at fuldføre Forandringen; og Regieringen vilde da, om den endog havde Ret til at modsette sig, dog være for svag dertil.

Dersom et enkelt Medlem af Samfundet dømmer offentlig om nogen enkelt Handling af en Regiering at den er urigtig, da har sligt Medlem uafhændelig Ret til slig Bedømmelse i og for sig selv, fordi en urigtig Handling af en Regiering strider imod det Øiemed, i hvilket Samfundet, følgelig hvert enkelt Medlem af Samfundet, forlenede Regieringen Magt til at handle, og Regieringen bør oprette eller godtgiøre en begangen urigtig Handling. — Fortiener

derimod en Regierings Handling ikke slig Bedømmelse; men er rigtig, uagtet den bedømmes offentlig som urigtig; da har slig Regiering, som hvert andet Medlem af Samfundet, uafhændelig Ret til at bevise offentlig sin Handlings Rigtighed, og — hvis den agter det overenstemmende med sin Værdighed — til at kræve passende Godtgiørelse af den, som bedømte den urigtig.

b) En Kirke kalder jeg det Selskab, som har forbundet sig med hinanden til fælleds udvortes Gudsdyrkelse efter lige eller eens Religionslærdomme. Dersom saadan en Kirke nyder i en Stat Rettigheder forud for alle andre Kirker, eller hænger i sin Indretning umiddelbar og fortrinlig for andre Kirker sammen med Statens Indretning; da kalder jeg slig Kirke Herskende. Den Lærebygning, eller det sammenhængende Indhold af Religionslærdomme, efter hvilke en Kirkes Medlemmer have forbundet sig med hinanden til fælleds udvortes Gudsdyrkelse; slig Lærebygning kalder jeg Kirkesystem.

Dersom man nu, efter disse Bestemmelser, ikke vil kunne negte følgende Setningers Rigtighed; saa vil man ei heller kunne negte, at enhver Statsborger har uafhændelig Ret til offentlig at bedømme de Mangler, som han troer at finde ved en herskende Kirkes Læresystem.

Ingen Kirke har endnu fremviist noget Læresystem, som var uden Mangler og ganske fuldkomment, det er: som indeholdt hverken for mange eller for faa Lærdomme; som gav hver Lærdom sin eiendomlige

lige og rigtige Vigtighed, sin rette Plads i Systemet, og understøttede den med de bedste og lyseste Grunde.

Jo fuldkomnere det Læresystem er, efter hvilket et Selskab har forbundet sig med hinanden til fælleds udvortes Gudsdyrkelse; des fuldkomnere maae ogsaa Virkningerne af denne udvortes Gudsdyrkelse være paa hvert af Selskabets Medlemmer, som tage Deel i den, nemlig: Forstandens Oplysning, Villiens Forbedring, Kraft til at forholde sig overenstemmende med den forbedrede Villie; med eet Ord: hvert enkelt Medlems Moralitæt. Den derfor, som virker med til at giøre et Læresystem fuldkomnere, han forbedrer derved den udvortes Gudsdyrkelse, forøger igien derved Menneskernes Moralitæt, fremmer atter derved det Heles Fuldkommenhed; hvilket just var den øverste Grundlov for alt menneskeligt Forhold.

Men hvorledes kan man nu virke sikkrere med til at giøre et Læresystem fuldkomnere, end ved at bedømme offentlig de Mangler, som man troer at finde ved det? Dersom en Statsborger derfor ikke har Ret til slig offentlig Bedømmelse i og for sig selv; saa har han ei heller Ret til at handle saa moralsk rigtigt, som han kan, eller at efterleve saa meget, som han kan Moralitæts Principet.

Endnu følger af det Foregaaende, at den, som troer at finde Mangler hos et Læresystem, troer ikke derfor, at alle dets Lærdomme ere urigtige. Tvertimod kan han troe, at et System har Mangler,

 uden

uden derfor at troe, at nogen af dets Lærdomme ere urigtige. Han kan nemlig sette Systemets Mangel deri, at det tillegger en Lærdom for stor eller for liden Vigtighed, setter den paa et urigtigt Sted, understøtter den med for svage eller uforstaaelige Grunde.

Uagtet nu en Statsborger har uafhændelig Ret til slig offentlig Bedømmelse, saa kan han dog ei udøve denne hans Ret ubetinget; han kan ikke udøve den til Fornærmelse af lige Ret for hvert andet Medlem af Samfundet; han kan nemlig ikke forhindre andre at antage det for at være rigtigt, som han holder for urigtigt; ikke paanøde andre hans Meninger, ikke forstyrre andre i deres udvortes Gudsdyrkelse; thi ved alt dette hører hans Ret op at være lovlig og at være Ret, og hans Handling kan da være Gienstand for moralsk Angivelse.

§. 6. Angivelse kan være moralsk urigtig og stridende mod Pligt, og dog skee af moralske Grunde. Det er mueligt, at den, som angiver en Handling som fornærmende for andres lovlige Rettigheder, ikke kiender nøie nok, enten den Handlendes lovlige Rettigheder, ei heller den Persons, eller det Samfunds, mod hvis Rettigheder han troer at slig Handling foretages; men har en Angiver ikke denne Kundskab, da kan han troe, at den Førstes Handling fornærmer den Sidstes lovlige Rettigheder, uden at den derfor virkelig fornærmer dem.

Frem-

Fremdeles er det muligt, at den, som angiver en Handling, kan kiende nøie nok baade den Handlendes lovlige Rettigheder, og dens lovlige Rettigheder, mod hvem han troer, at Handlingen er rettet; men har ikke Dømmekraft nok til at veie Handlingen, som Aarsag, i sit Forhold til Fornærmelsen, som Virkning; ikke skarptseende Øie nok til at see, om Fornærmelsen er, blandt flere mulige Virkninger af Handlingen, den muligste: ikke Eftertanke nok til at give Agt paa, om Handlingen skeer mere eller mindre hemmelig, eftersom den staaer, som Aarsag, i mindre eller større Forhold til den formeentlige Fornærmelse, som Virkning; (see sidste Led af §. 4.) han kan da troe, at slig Handling enten medfører øiensynlig Fare for at fornærme, eller forraader aabenbar Hensigt til at fornærme, og i begge Hensigter kan han dog feile i sin Troe.

Dersom nu slig en Handling, som ikke fornærmer andres lovlige Rettigheder, angives dog som fornærmelig; slig en Handling, som ikke medfører Fare for at fornærme, ei heller forraader Hensigt til at fornærme, angives dog for at medføre hin Fare og at forraade denne Hensigt; da er slig Angivelse, ifølge første Led af §. 4., illegal, pligtstridig følgelig moralsk urigtig; og dog kunde den, som giorde Angivelsen troe af foranførte Aarsager, at Angivelsen var pligtmæsig og moralsk rigtigt; hvis han da giorde den fordi han troede dette, saa handlede han af moralske Grunde, uagtet hans Handling selv, nemlig Angivelsen, var moralsk urigtig.

Men heraf følger da, at

§. 7. Det er, i Hensigt til en Angivers Moralitæt, ikke ligegyldigt paa hvilken Maade han giør en Angivelse. Da den Lov: du skal saa meget, som du kan, fremme det Heles mulig største Fuldkommenhed, bør være en ufravigelig Lov for alt menneskeligt Forhold; saa følger, at i de Tilfælde, i hvilke en offentlig Angivelse vilde være et mindre tienligt Middel til at opfylde denne Lov, end om den var hemmelig, det er: naar Summen af det Onde, som afværgedes, og af det Gode, som fremmedes ved en Angivelse, vilde vorde større, naar Angivelsen skete hemmelig, end hvis den skete offentlig; saa bør Angivelse skee hemmelig; men dette er ogsaa uden Tvivl den eneste Betingelse, under hvilken hemmelig Angivelse kan finde Sted, hvis den skal skee af moralske Grunde. Thi dersom den, der giør en Angivelse, vil giøre den, fordi den stemmer med hin øverste Grundlov for alt menneskeligt Forhold; saa vil han ligesaa lidet fornærme dens Rettigheder, hvilken han vil angive, som han vil, at den Angivne maa fornærme en Andens Rettigheder; men maaskee kan ham mangle, efter første Led af den 6te §., Kundskab om begges lovlige Rettigheder; maaskee kan ham mangle, efter det andet Led af samme §, Evne til at bedømme Følgerne af en Handling og Hensigten med den. Vil han derfor ikke fornærme den, som han vil angive, saa vil han vist ei heller efterlade noget Middel til at forebygge Fornærmelsen; han vil da vist benytte

sig

sig af fleres Kundskaber; vist vil han da tage andres Dømmekraft til Hielp; og dette kan han bedst kun da, naar han giør Angivelsen offentlig; thi da er han vissest paa, at hans Handling vorder bedømt af dem, som have de fleste Indsigter og den bedste Dømmekraft.

Til slig Offentlighed bør en Angiver bestemme sig endnu af en dobbelt Aarsag, hvis han vil handle af moralske Grunde; thi — dersom han vil giøre Angivelsen, fordi den stemmer overeens med Moralitæts Principet, saa maa det være ham vigtigt, at ingen anden ureen Beveggrund blander sig hos ham med hin, i det han foretager sig Handlingen: men ved at giøre Angivelsen offentlig, nødes han til at see nøiest til med sig selv, at slig Blanding af urene Beveggrunde ikke finde Sted hos ham; thi disse ville da let kunne opdages, naar Angivelsen skeer offentlig, og Opdagelsen vilde beskiæmme ham selv; og — dersom han vil giøre Angivelsen for at afværge Fornærmelse, eller for at den maa vorde godtgiort og for Fremtiden forebygget; saa naaer han sikkerst denne hans Hensigt, naar han giør Angivelsen offentlig; thi da vorder det mindst mueligt for dem, som ere nærmest pligtige til at afværge Fornærmelsen, eller til at see den godtgiort og for Fremtiden forebygget, at hæle eller see igiennem Fingre med Fornærmeren.

Den Angivelse derfor, som skeer hemmelig, uagtet en ligestor Sum af ondt kunde afværges, og af godt tilveiebringes, om den skete offentlig; den

kan have Formodning imod sig, at den ei skeer af moralske Grunde.

§. 8. Af hvem bør Angivelse skee? Mennesket skal saa meget, som det kan, fremme det Heles muelig største Fuldkommenhed; følgelig og Fuldkommenheden af hver enkelt Deel af det Hele; men da dets indskrænkede Kræfter og Evner giøre; at det ikke kan i lige Grad fremme hver enkelt Deels Fuldkommenhed; men kan kun fremme den i den Grad, i hvilken disse Dele ligge eller ere ham nær; saa følger, at hvert Menneske, og hvert Borgersamfund for sig, er nærmest pligtigt til at fremme dets egen Fuldkommenhed: men da ogsaa nærmest pligtigt til at afværge, at dets muelig største Fuldkommenhed ei forhindres eller formindskes, følgelig at afværge at dets lovlige Rettigheder ikke settes i Fare for at vorde fornærmede, eller virkelig fornærmes af andet Menneskes eller Samfunds Handlinger.

Men da hvert Medlem af et Borgersamfund ikke er istand til at vaage over det hele Samfunds Rettigheder, deels fordi et enkelt Medlems Kræfter og Evner ei ere tilstrækkelige til at omfatte det Hele; deels fordi, om de endog vare tilstrækkelige dertil, vilde, hvis hvert enkelt Medlem skulde vaage over det hele Samfunds Rettigheder, flere vaage over dem, end der behøvedes, og derved vilde disses øvrige Virksomhed, som ogsaa er nødvendig til det hele Samfunds Vel, hindres og formindskes; — saa er det hvert Samfunds Pligt, at beskikke visse Perso-

ner, som i det hele Samfunds Sted kunne vaage over de Handlinger, der kunne medføre Fare eller Fornærmelse for det hele Samfunds eller noget enkelt Medlems Rettigheder.

Som det derfor paaligger hver enkelt Person nærmest, at vaage over sine egne Rettigheders Haandhævelse; saa paaligger det ogsaa hine af Samfundet beskikkede Personer nærmest, at vaage over Samfundets Rettigheder; og i de Tilfælde, i hvilke dette skeer af hine Personer tilstrækkeligt, finder ingen moralsk Angivelse af nogen anden Sted, da den vilde være overflødig og forraade hos Angiveren — enten Mangel paa Fornuft og Eftertanke, eller uværdige Hensigter mod dem, som vare nærmest pligtige til at vaage, — eller uædle Beveggrunde.

Hvor derimod hint ikke skeer, enten af Personen selv, eller af de af Samfundet beskikkede Personer, enten fordi de ikke kunne komme til Kundskab om slige fornærmelige Handlinger, eller fordi de ikke kunde eller ikke ville forebygge Fornærmelsen og skaffe den godtgiort; i slige Tilfælde er Angivelse ei overflødig, men nødvendig for at afværge Fornærmelse, eller for at faae den godtgiort; og da er den Pligt uden Undtagelse for enhver, som kommer først til Kundskab om den fornærmende Handling, naar Angivelsen i det øvrige stemmer overeens med det andet Led af §. 4. og er et virkeligt Middel til at fremme det Heles muelig største Fuldkommenhed.

§. 9. Til hvem bør Angivelse skee? Da en Person er formeentlig, efter første Led af

N 5 §. 8.

§. 8. nærmest istand og pligtig til at fremme sin egen mulig største Fuldkommenhed, følgelig ogsaa til at vaage over sine egne Rettigheders Haandhævelse; saa bør ogsaa Angivelse skee til den, hvis Rettigheder ere enten fornærmede, eller i Fare for at vorde det, hvad enten denne er et enkelt Medlem af Samfundet, eller det hele Samfund.

Men da en enkelt Person kan være for svag til at vaage over sine egne Rettigheder, og derfor have en anden, som i hans Sted vaager over dem; og — da hvert enkelt Medlem af et borgerligt Samfund ei kan, ifølge andet Led af §. 8, giøre det til sin Sag at vaage over det hele Samfunds Rettigheder, og derfor een eller flere Personer maae settes til nærmest at vaage over dem; saa bør Angivelse i disse Tilfælde skee til den eller dem, som ere nærmest satte til at vaage over det Menneskes eller Samfunds Rettigheder, som fornærmes eller staae i Fare for at vorde fornærmede.

Da nu saadanne Personer, som ere beskikkede til at vaage over enkelt Persons eller et heelt Samfunds Rettigheder, kunne enten have Villie til at efterlade deres Pligt, og derfor ikke benytte sig af Angivelsen, — eller de kunne endog selv ville fornærme den enkelte Persons, eller det Samfunds Rettigheder, over hvilke de dog vare satte til at vaage; følgelig Angivelse til dem ogsaa i dette Tilfælde være frugtesløs; saa bør (det eneste Tilfælde undtagen, som i Begyndelsen af §. 7. er omtalt) Angivelse tillige skee offentlig, ifølge §. 7. til det hele Samfund, ikke alene

da,

da, naar det hele Samfunds Rettigheder fornærmes, eller staae i Fare for at fornærmes; men endog da, naar Fornærmelsen vedrører enkelt Medlems Rettigheder; thi enkelt Medlems Fornærmelse er det hele Samfunds Fornærmelse, efterdi hint er en Deel af dette, og efterdi hvert andet Medlem af Samfundet vilde været bleven fornærmet, hvis det havde staaet i samme Stilling, i hvilken det Medlem, som blev fornærmet, eller var i Fare for at vorde det, stod.

§. 10. Hvilke ere Angivelsers umiddelbare Følger? Naar Angivelse er moralsk rigtig, og skeer af moralske Grunde paa den Maade, paa hvilken den bør, og til de Personer, til hvilke den bør skee; da maae Følgerne af slig Angivelse nødvendig vorde gode, fordi ved den, som ved det tienligste Middel, fremmes da en virkelig god Hensigt, som er at afværge lovlige Rettigheders Fornærmelse, følgelig at afværge at ikke den muelig største Fuldkommenhed hos en Deel af det Hele forhindres eller formindskes.

End ikke den Angivelse, som giøres af umoralske Grunde, om den endog er tillige moralsk urigtig, kan have overvægtige onde Følger, — hvis kun den eller de, som ere nærmest satte til at vaage over en Persons eller et Samfunds lovlige Rettigheder, vaage ligesaa hellig over den angivne Persons lovlige Rettigheder, som over de Rettigheder, hvilke han angives for enten at have fornærmet eller at have villet fornærme; og — hvis Angivelsen tillige skeer

offentlig; thi — dersom Angivelsen er da moralsk urigtig, saa vil den eller de, som ere nærmest satte til at vaage over andres Rettigheder, legge den Angivnes Uskyldighed for Dagen, og da Angivelsen skete offentlig, vil den Angivnes Uskyldighed ogsaa vorde offentlig og offentlig kiendt, følgelig han vinde derved i Agtelse og Tiltroe; hvilken Vinding vel kan veie op imod det Ubehagelige, som flød for ham af Angivelsen saalænge, indtil hans Uskyldighed blev erkiendt; og — dersom Angivelsen skeer tillige af umoralske Grunde, da vil igien den eller de, som ere satte til at vaage over andres Rettigheder, vel legge disse Grunde for Dagen, og da Angivelsen skete offentlig, ville disse Grunde ogsaa vorde offentlig, og offentlig kiendte; følgelig Angiveren tabe ved den e Offentlighed i Agtelse og Tiltroe, hvilket Tab nok vil betage ham for Fremtiden Lyst til at giøre moralsk urigtig Angivelse af umoralske Bevæggrunde. Paa slig Maade belønnes da den, som har handlet rigtigt, og opmuntres ved Belønningen til fremdeles at handle saaledes; og den, som handler urigtigt, straffes og ved Straffen nødes til at lade sin urigtige Handlemaade; følgelig vindes (forudsat hin dobbelte Betingelse) i det Hele ved slig Angivelse.

Skadelig kan derimod Angivelse vorde, naar den ei skeer offentlig; thi — dersom Angivelsen er, i dette Tilfælde, moralsk urigtig, følgelig den Angivne uskyldig; saa vorder Angivelsen dog mere bekiendt, end hans Uskyldighed, hans lovlige Rettighed til Agtelse og Tiltroe, lider da uden Godtgiørelse;

relse; og — dersom slig moralsk urigtig Angivelse skeer af umoralske Beveggrunde; da vorder Angivelsen i det anførte Tilfælde, atter dog mere bekiendt, end Angiverens umoralske Beveggrunde; følgelig fornærmes den Angivne af Angiveren, uden at denne derfor straffes, og uden at han, ved at straffes, taber Lyst til atter at fornærme; og endnu: — dersom slig moralsk urigtig Angivelse skeer af umoralske Grunde af Underordnedes Foresatte; da er den, hvis den ei skeer offentlig, Middel til at giøre sig foresat Angiver til en hovmodig, undertrykkende, rædsom Despot, saavidt hans Virkekreds strækker sig, og til at giøre de ham i samme Kreds Underordnede til feige, hykkelske, lumske Slaver af ham; fordi hin haver det da i sin Magt, ustraffet af det offentlige Omdømme, at berøve disse deres borgerlige Agtelse og Tiltroe enten for en Deel eller ganske.

Skadelig maa Angivelse endnu vorde i følgende dobbelte Tilfælde, om den endog giøres offentlig, naar nemlig:

a) Den eller de Magthavere, som skulle vaage over Samfundets og dets Medlemmers lovlige Rettigheder, ikke kunne, eller ikke ville indsee, hvor vidt enhvers lovlige Rettigheder, hans, som er angivet at have fornærmet eller at have villet fornærme, og hans, som er angivet at være bleven fornærmet, strække sig, og derfor tryg, enten formedelst sin Uvidenhed eller Magt, trodser den offentlige Mening, og enten truer med eller paalegger den Angivne en Straf, som denne enten aldeles ikke har fortient, eller ikke

for-

fortient saa for. I dette Tilfælde handle Magthavere uretfærdigt, og tvertimod det Diemed, i hvilket Samfundet forundte dem Magten, og, da Angivelsen blev offentlig, vorder ogsaa deres uretfærdige Handlemaade offentlig; den gode Borger seer slig Handlemaade, taber sin Agt og Kierlighed for Magthaverne, sørger og ønsker kun hemmelig en Forandring, saalænge denne ei endnu er til det Heles Bedste giørlig; den onde Borger, uden at see paa, om slig Forandring er til det Heles Bedste giørlig, søger at fyldestgiøre sine egne Lidenskaber, og derfor omtaler slig Handlemaade aabenbar, beskiæmmer Magthaverne og arbeider, under saadan Omstændigheder ikke ganske uden Held, paa Forandring, hvilken, skiønt den ikke paafølger umiddelbar, forberedes dog indtil Leilighed til Forandrings Iverksettelse gives; og under alt dette faaer hvert Medlem af Samfundet Mod til, imod Sædvane, at drive, saavidt det kan, Udøvelsen af sine Rettigheder til den muelig yderste Grændse. Magthaverne merker da dette, vorder, ikke uden Aarsag, ængstelig, anvender i sin Ængstelighed den ham betroede Magt til Utide, og giør ved denne utidige Anvendelse Samfundets Medlemmer mistroiske imod ham; og naar nu begge, Magthaveren og de ham Underordnede, staae i slig Stilling mod hinanden, hvad kunde et uforudseet Tilfælde ikke da frembringe for en rædsom Virkning? Skal derfor offentliggiort Angivelse ikke frembringe uoprettelig Skade, saa maae den Angivnes lovlige Rettigheder i deres ful-

deste

deste Omfang være en Magthaver ligesaa hellige, som den Fornærmedes Rettigheder maae være ham; og den Straf, med hvilken han truer, eller hvilken han paalegger den Angivne, maa være yderst forholdsmæsig til den begangne Fornærmelse; heller for liden saavidt det Heles og enkeltes retmæsige Vel kan tillade det, end for stor.

6. Naar en Lovgivning, enten fordi den ikke kan, eller ikke vil, tænke sig ind i sand Lovgivnings Aand, indskrænker Samfundets Medlemmers lovlige Rettigheder inden for de Grændser, som Naturen af Samfundet og dets almindelige Vel fordrer; og der følgelig giøres af dets Medlemmer idelig Brud paa disse for snævre Grændser, som slig Lovgivning setter; — eller: Naar en Magthaver setter, ikke efter Retskaffenhed og Duelighed, men efter Forbindelser og Fødsel, Mænd til at haandhæve Lovene og at vaage over Samfundets Rettigheder, der enten ikke kunne eller ikke ville opfylde deres Pligt, og Lovenes Overtrædelse, og Samfundets Rettigheders Krænkelse finder derfor ofte Sted; — eller endnu: naar den eller de, som have Magten, forøde Samfundets Formue paa at forøge, uden Nytte for Samfundet selv, deres væbnede Vælde, og paa at pensionere ufortiente og uduelige Kreature; og det derfor mangler paa Formue til at undervise Ungdommen, og denne opvoxer vankundig, og giør i sin Vankundighed Brud paa Lovene; og det ligeledes derfor mangler paa Formue tll at lønne forholdsmæsig dem, som skulde vaage over Lovenes

Haand-

Haandhævelse; følgelig Lovene overtrædes og Samfundets Rettigheder krænkes ofte. Naar en Lovgivning eller Magthaver nødes af disse Aarsager til, ved Løvte om Belønning, at ægge Stadsborgere til at giøre Angivelser; saa maae slige Angivelser nødvendig, om de endog skee offentlig, giøre ubodelig Skade; thi derved vænnes Samfundets Medlemmer til at agte egen Fordeel høiere, end Pligt; derved giøres de egennyttige, og Borger væbnes imod Borger, hver for at naae sin Fordeel, lige meget, om denne er lovlig eller ulovlig. Og skiønt en Magthaver kan med slige Belønninger have det politiske Kneb, at han derved vil lære Samfundets Medlemmer til at tænke sig, at al Belønning kommer fra ham, og de derfor skulle ville hænge sig des stærkere fast ved hans Magt og derved forøge den; saa bedrages han dog gruelig i denne hans Hensigt; thi har han een Gang vakt den Tanke hos dem, at al Belønning kommer fra ham; saa vil Begierligheden hos dem, som vente Belønning af ham, vorde altid stærkere; Antallet af disse begierlige vil altid vorde større, og Magthaveren selv vorde altid mindre istand til at tilfredsstille dette større Antals stærke Begierlighed; men utilfredsstillede vilde de vorde misnøiede med ham, og disse Misnøiede ville vorde de første, de grummeste til at kuldkaste den Magt, som han haabede, at de skulde forøge. Ved Løvte om Belønning at ægge Statsborgere til at giøre Angivelser er da et, skiønt umerkeligt, dog sikkert virkende Middel til Statens Opløsning.

Eftergt jeg har saaledes fremsat mine Tanker om Angivelsers Moralitæt i Almindelighed, vil jeg nu tage særdeles Hensyn til Biskop Balles Angivelse af Aristokraternes Katekismus, og undersøge: — om denne hans Angivelse har været moralsk rigtig; — om man af Indberetningen til Kancelliet og af Anmærkningerne kan med Vished see, hvilke Beveggrunde han har havt til, og hvilke Hensigter han har havt med at giøre Angivelsen; — om der ikke, blandt alle rimelige Beveggrunde til og Hensigter med Angivelsen, dog er een Beveggrund og Hensigt, som synes at være den allerrimeligste; endelig: — om Angivelsen har Formodning — for eller — imod sig, at den — er skeet, eller — er ikke skeet af moralske Grunde? Endnu tilføier jeg, at jeg vil undersøge dette, ikke som Lovkyndig, thi dertil har jeg for liden Kundskab om mit Fædrelands Lovgivning; men jeg vil undersøge det som Philosoph; dog bekiender jeg tillige, at jeg troer, at enhver positiv Lovgivning, hvis den skal være viis og retfærdig, maa, skiønt modificeret efter Omstændighederne, dog være væsentlig overeenstemmende med al sund Philosophie.

§. 11. Har Biskop Balles Angivelse af Aristokraternes Katekismus været moralsk rigtig? (forudsat at den kan være skeet af moralske Grunde.)

Dersom Angivelsen skulde have været moralsk rigtig, saa maatte den have havt til Gienstand en Handling, som gik uden for Grændserne af den Handlendes lovlige Rettigheder, og enten fornærmede an-

dres lovlige Rettigheder, eller medførte Fare for at fornærme dem, eller forraadede aabenbar Hensigt til at ville fornærme dem; ifølge andet Led af §. 4; følgelig: dersom det kan bevises, at intet af dette fandt Sted hos Aristokraternes Katekismus; saa bevises det med det samme, at Balles Angivelse af Katekismusen var moralsk urigtig.

Enhver Statsborger har eiendomlig og uafhændelig Ret til offentlig at bedømme: de Mangler, han troer at finde i hans Lands Regieringsform; ifølge §. 5. Litr. a. tredie Led; — de Mangler, han troer at finde ved hans Lands Regierings Handlinger; (§. 5. Litr. a, fjette Led) — de Mangler, som han troer at finde ved den i hans Land herskende Kirkes Læresystem; (§. 5. Litr. b.) Katekismusens Forfatter har da, ved at fremsette sin Mening om dette, i og for sig selv kun udøvet hans eiendomlige og uafhændelige Rettighed, som Statsborger; følgelig kan Fremsettelsen i og for sig selv ei være Gienstand for moralsk Angivelse.

Det maatte da, hvis Katekismusen skulde kunne være Gienstand for moralsk Angivelse, bevises: — at den fornærmede andre Statsborgeres lovlige Ret til at bedømme offentlig som fuldkomment det, hvilket den bedømte som Mangler; men det kan ikke bevises, at den har villet hindre andre fra at yttre modsatte politiske og religieuse Meninger; eller at den har villet paanøde andre sine Meninger; — det maatte bevises: at den medførte Fare for at fornærme andre Statsborgeres Rettighed til at bedømme

me som fuldkomment det, som den bedømte som Mangler; men det kan ikke bevises, at dens Forfatter har, ved den, villet opmuntre til Oprør, eller til at forstyrre den udvortes Gudsdyrkelse, eller samlet Mennesker om sig i denne Hensigt; — endelig maatte bevises: at dens Forfatter forraadede aabenbar Hensigt til at ville fornærme den Rettighed hos andre, som han selv udøvede; men det er øiensynligt, at Katekismusen stod, som Aarsag, i intet Forhold til slig Fornærmelse, som Virkning, og det er vitterligt, at den, uagtet den ei stod, som Aarsag, i Forhold til slig Fornærmelse, som Virkning, dog blev udgivet, ikke hemmelig, men offentlig, med Forfatterens og Forleggerens Navn.

Skulde den derfor kunde være Gienstand for moralsk rigtig Angivelse, saa maatte det være i Hensigt til de Mangler, som den kunde troe at finde ved een eller flere af Regieringens Handlinger, naar den eller disse Handlinger ikke havde Mangler, men vare, som de burde være, pligtmæsige. Men saalænge indtil fuldstændige Akter fremlegges til offentlig Bedømmelse over den eller de Handlinger, ved hvilke han formenes at ville finde Mangler, kan Katekismusen ikke heller i denne Hensigt være Gienstand for moralsk Angivelse, ifølge §. 5. Litr. a, Led 6.

Naar man derfor vil bedømme Biskop Balles Angivelse af Aristokraternes Katekismus efter Naturretten i Henhold til Menneske, Stat og Kirke, saa er det vist, at hans Angivelse var i denne Hensigt moralsk urigtig. Dersom man nu skal kunne

see, om denne hans moralsk urigtige Angivelse skete af moralske Grunde; saa maatte man vide med Vished, af hvilke Grunde og i hvilke Hensigter han giorde Angivelsen; derfor det Spørgsmaal:

§. 12. Kan det af Biskop Balles Indberetning til Kancelliet om Aristokraternes Katekismus, og af hans Anmærkninger til Indberetningen, med Vished sees, hvilke Beveggrunde han har havt til, og hvilke Hensigter han har havt med denne Angivelse? For des bestemtere og vissere at kunne besvare dette Spørgsmaal fyldestgiørende, er det nok rigtigst at inddele alle muelige Beveggrunde og Hensigter, som hans Indberetning og Anmærkninger indeholde i: — dem, han tilstaaer; — i dem han negter; — i dem hvilke han hverken tilstaaer, ei heller negter; men som synes at glimte kun som uforvarende frem.

a) Beveggrunde og Hensigter, som han tilstaaer.

Katekismusens Vigtighed og Farlighed tilstaaer han som een Beveggrund. Den er, siger han Side 4, ikke just et Flyveblad; indeholder en Slags Digterværd, er fuld af Vittigheder, som under Skin af at forsvare, angriber Kongens Enevoldsmagt; kan udstrøe Sæd, hvoraf Frugter maatte opvoxe til Ulempe for den bedste Regiering, og — Side 10 siger han: „et vist andet Blad opvakte Tvivl hos mig, om jeg med Taushed skulde gaae det forbi; men da dette Blad ligger under almin-

mindelig Foragt, og Recensenten selv beskiæmmer sig hvert Dieblik, frygtede jeg, det var mere til at reise, end fælde ham, om hans Ord agtedes Opmerksomhed værdige." Dersom man nu følger Balles egne Ord i det her foran satte Motto og drager af dette sidst anførte Sted, de nødvendige Følger, som ligge aabenbar i Modsetningen af Katekismusen og den omskrevne Recension, saa ere da Følgerne uimodsigelig disse: — Recensionen ligger under almindelig Foragt, beskiæmmer sig selv, kan reises, om den agtes Opmærksomhed værd, derfor angav Balle den ikke; — men Katekismusen angav han og hvorfor? fordi den ligger ikke under almindelig Foragt, er følgelig agtet! fordi den ikke beskiæmmer sig selv, fortiener følgelig den Agtelse, i hvilken den staaer! fordi den kan ikke reises ved at agtes Opmerksomhed værd, følgelig staaer ved sin egen Værd! Man vil ikke kunne negte, at disse Følger ligge absolut i hin Modsetning, skiønt det synes noget underligt, at een og samme Gienstand skulde til een og samme Tid kunne fortiene sligt Lov og dog fortiene at angives.

Efter dette skulde man da tænke at Katekismusens Vigtighed og Farlighed havde været Beveggrund til at angive den; men dette synes atter utroligt, naar man læser i Indberetningen selv Mandens egen Bedømmelse af den; thi intet Sted bedømmer han som farligt og vigtigt; tvertimod er Bedømmelsen saa fuld af Vid, og Lune, og Spøg, at han kan umuelig i det Dieblik, da han nedskrev slig Bedøm-

melse, have anseet den for at have været vigtig og farlig. Man høre kun disse Bedømmelser! „Tiraderne ere fremstikkende Side 5; Budene ere tildeels meget stødende Side 6; fremfor alt pirres Mængden ved den anden Part, Side 6; den tredie Part er ikkun Drengevaas, Side 6; desto betænkeligere er Litaniet Side 7; de aristokratiske Salmer ikke liflige Side 7; de aristokratiske Skaaler ere ophidsende Side 7; Alt øvrigt sarkastiskt og bittert Side 8.“ Finder man vel i denne Bedømmelse noget, som forraader, at Manden har holdt Katekismusen for at være farlig og vigtig? finder man ikke i dets Sted Haan og Vid, og Lune og Spøg, som Drengevaas, ikke liflige Salmer, ophidsende Skaaler; hvilket umuelig kunde have været brugt af ham, som har saa mange Kundskaber, og staaer paa slig en Post, i en Indberetning til Landets Øverste Kollegium om en Sag, som skulde angaae Kongens Enevoldsmagt, hvis han havde virkelig holdt Katekismusen for at være farlig og vigtig. Det er da, efter Indberetningen selv, uvist om Katekismusens Vigtighed og Farlighed har været Beveggrund til Angivelsen; især naar man tænker paa den Roes, som han i samme Indberetning har tillagt den.

Hans Forpligtelse til at angive Katekismusen; tilstaaer han ogsaa at have været hans Beveggrund, naar han Side 18 siger: „jeg fandt mig forpligtet til at giøre Kancelliet opmærksomt paa hans Katekismus.“ Men atter synes det uvist, om Pligt og Følelse af Pligt kan have været Beveggrunden, hvis

hvis man betragter de Grunde, som skulle have giort dette til Pligt for ham. Disse Grunde ere, efter Side 14 og 15, Loven befaler at giøre Angivelser, (men dog kun da, naar en Handling eller et Foretagende qvalificerer sig til Angivelse) — fire Gange har han underskrevet hans Embedseed, som forvares i Kancelliet; — blandt alle hans Ordensbrødre i begge Rigerne staaer han paa den første Plads; — han var nærværende paa Stedet, og havde Leilighed til at vise, at han hverken var feig eller ond nok til at forestille en Meeneder. Af disse Grunde er der ikke en eneste, som giør Angivelsen til Pligt for Bispen især, og ikke tillige til Pligt for enhver anden retskaffen Embedsmand, som var nærværende i Kiøbenhavn og havde læst Bogen; thi ærligt Sind mod Fædreland og Lovens Bydende i forekommende passende Tilfælde forpligter hver Embedsmand ligestærkt, hvad enten han har underskrevet Embedseden een eller fire Gange, hvad enten han staaer paa øverste eller laveste Trin i hans Stand. Var derfor Angivelse af Bogen Bispens Pligt, saa var den ogsaa Pligt for hver Embedsmand, som var i Kiøbenhavn og kiendte Bogens Indhold, men især var den Politiemesterens Pligt. Ere nu alle disse Embedsmænd, som vare i Kiøbenhavn, ere de Deputerede i Kollegierne, er Politiemesteren, ere de øvrige Geistlige, som ikke angave Bogen; ere nu alle disse feige, onde Meenedere; og Bispen den eneste modige, gode, troe Embedsmand i hele Kiøbenhavn? er det mueligt at Bispen selv kan troe dette? men dette maatte han jo

dog troe, hvis han troede, at de Grunde, hvilke han anfører som Grunde til hans Forpligtelse, vare de rigtige? og nødvendig maatte han troe, at disse Grunde vare de rigtige, hvis Pligt og Følelse af Pligt havde været hans Beveggrund. Denne af ham tilstagede Beveggrund er da saare uvis.

Frygt for Straf om han ei efterkom sin formeentlige Forpligtelse til at angive Bogen tilstaaer han strax i Begyndelsen af hans Indberetning at have været hans Beveggrund til Angivelsen; „jeg, siger han, skulde paadrage mig Straf efter foranførte Artikel (Lovens 6, 4, 14) dersom jeg forsømte at giøre det Kongl. Danske Cancellie opmærksomt paa benævnte Katekismus." Denne Beveggrund, som han tilstaaer ligefrem strax i Begyndelsen af hans Indberetning, er aabenbar umoralsk; thi aldrig kan Frygt for Straf, som Beveggrund, lade sig forene med Følelse af Pligt; efterdi denne Følelse udelukker, som Beveggrund, aldeles Frygt, som Beveggrund. Hvis denne Beveggrund er sand, da er det beklageligt, at en Mand, som staaer paa den øverste geistlige Plads i begge Rigerne, skal i saa vigtig en Sag lade sig af slig umoralsk Beveggrund henrive til at handle; — hvis den er derimod ikke sand, men kun hensat, fordi Manden ei har Øvelse nok i at udtrykke sig bestemt og philosophisk rigtig; saa er det sørgeligt, at han ei har havt Leilighed til at erhverve sig slig Øvelse, som er saa nødvendig for ham i et saa vigtigt Embede, hvis han ikke skal ofte skade der, hvor han dog troer at gavne, og berede sig selv Sorger

ger der, hvor han troer at berede sig Glæder. Denne Beveggrund er da, ligesom de forrige, atter uvis, baade fordi den siger den forrige imod, og fordi han selv siger Side 15, og har især i de helsingørske Stridigheder viist, at han ei vil forestille en Feig.

Som det gaaer med de tilstaaede Beveggrunde, saaledes gaaer det ogsaa med de tilstaaede Hensigter; disse sidste ere ligesaa uvisse som de første.

At forekomme Bogens farlige og skadelige Virkninger, nemlig: efter Side 9. Kongens Vanhelligelse, det borgerlige Selskabs Opløsning, at Lovene ei skulde tabe deres Kraft og Sædelighed, ei vorde et Rov for Ondskab; og — efter Side 47: unge Menneskers muelige Ophævelse, Kommando af militær Magt imod dem, Blods Udgydelse, mueligt Drab; at forekomme alt dette var hans Hensigt med Angivelsen. Men var dette vigtige og store, og ædle, og ham, som staaer paa den første geistlige Plads i begge Rigerne, værdige Oiemed hans Hensigt med Angivelsen, hvor kunde han da være i den Lune, i hvilken hans Bedømmelse over den i hans Indberetning viser, at han var, da han skrev Angivelsen? hvor kunde han da i hans Indberetning tillegge Bogen den Roes, som man af det Foregaaende har seet, at han tillagde, hvor kunde han lade være at bede om Bogens Konfiskation for at standse dens Salg, og derved standse Udbredelsen af de farlige og skadelige Virkninger af den? Men at han giorde hint, og efterlod dette Sidste; det seer man af hans Indberetning selv; det er derfor

 saare

saare uvist, om han havde hin Hensigt med Angi-
velsen.

Og endnu af en anden Aarsag er det saare uvist, om dette var hans Hensigt, thi den Aarsag, som han Side 8 og 9 anfører, som Grunden hos ham til slig Hensigt, kan han unnelig selv troe at være rigtig. „Jeg forbigaaer, siger han Side 8, hvad der er sagt til Spot over Religionen; thi den forsvarer sig selv ved dens Kraft, og dens Talsmænd, Lærerne o. s. v.; men (Side 9) Kongen, Nationens Overhoved, Folkets Fader, er og maa være hellig.“ Manden veed jo af Kirkehistorien, hvor ofte Religionen er bleven vanskabt, og hvor slet den er bleven forsvaret af dens Lærere, naar en despotisk Regiering var snue nok til at underkiøbe dens Forsvarere endog kun med det blotte Haab om f. Ex. en Bispekaabe? og mon han vel kan for ramme Alvor troe, at en Konge, eller nogen anden Person i en Stat, kan være hellig, uden at Religionen (jeg mener det Sande, det Væsentlige af Religion) agtes? og endelig, hvilket Forhold er der vel imellem Forsvar for Religionen af dens Lærere, og Forsvar for en Konge? De Første kunne bruge nogle Ord, og udgyde noget Blæk, og udøse nogen Galde; heri bestaaer jo deres hele Forsvar; thi Magt maae de ei bruge, det vil et godt Politie nok forbyde; og Fornuften maae de ei heller bruge, det synes han jo selv at ville forbyde i hans Præstevielses-Taler? Derimod Forsvar for en Konge, hvor mægtigt! hvilken Mængde Tilbedere af hans Magt omgive

ham!

ham! med hvilke Vaaben er denne Mængde udrustet! af hvilke Lidenskaber kan han opflamme denne udrustede og Magt tilbedende Mængde! opflamme den til hans Forsvar, da han har saa mange Midler i sin Magt til at sette i Lue! hvo, Religionen eller en Konge, er da vigtigst, nødvendigst, og bør være helligst? hvilken af dem er svagest, og hvilken stærkest? men hvilken trænger da meest til Forsvar? unegtelig Religionen! umueligt kan det derfor være ret alvorligt meent, naar han skriver: „Spot over Religionen forbigaaer jeg; men Kongen maae være hellig." Thi skal den Sidste være hellig, saa maae den Første ogsaa være det.

At der maatte skrives noget til Forsvar for Regieringsformen, skal ogsaa have været hans Hensigt med Angivelsen; thi Side 21 siger han udtrykkelig: „mit Ønske gik ei ud paa andet, end at der maatte skrives noget til Forsvar for vor Regieringsform." Skiøndt det stemmer nu rigtigt nok overeens med det, som han skriver Side 9, „en god Regiering maa understøttes af den offentlige Mening" saa er det dog af flere Aarsager ikke vel mueligt, at dette kan have været hans Hensigt. Manden maa jo vide, at der, hvor en Regiering er, ikke blot fordi den siger det selv, men i Gierning og Sandhed god, spørges ei af Statens Borgere om Regieringsformen? og hvad skal man da tænke, naar han, som staaer paa den øverste Plads blandt hele tvende Rigers Geistlige, opfordrer offentlig begge disse Rigers Jurister til at forsvare Regieringsformen

i Dan-

i Dannemark, og at forsvare den imod en Bog, som Aristokraternes Katekismus er? Kan vel en Regieringsform der, hvor Regieringen føres som i Dannemark, behøve Juristers Forsvar, og behøve dette Forsvar mod Aristokraternes Katekismus? umuelig kan han selv troe dette! Men jeg vil endog sette, at han troede dette; mon han da kan troe at den offentlige Mening om en Regiering kan frembringes, understøttes, vedligeholdes ved at skrive til dens Forsvar? og mon han ikke troer, at det er en Regierings Handlinger, som, hvad der endog skrives for eller imod den, frembringe, understøtte, vedligeholde den offentlig Mening om den? viser ikke Erfarenhed overalt, at Skrivter imod en i Sandhed god Regiering, om de endog pirre i Begyndelsen, saa foragtes og afskyes og forglemmes de dog snarlig? Derimod Skrivter for en slet Regiering vinde kun dem, som vente at drage Fordeel af, at Regieringen er slet; og al den øvrige Virkning, de kunne giøre, er, at de opægge Fædrelandets sande Venner til at oplyse des tydeligere Regieringens Mangler. Hertil kommer endnu: dersom hans Ønske var, at der maatte skrives til Regieringsformens Forsvar, hvorfor giorde han da Angivelsen til Kancelliet? vilde han maaskee, at hans Excellence, Præsidenten, skulde paatage sig sligt Arbeide, eller at Kancelliet skulde befale nogen anden at giøre det? Hvorfor giorde han ikke Forslag til Publikum derom, uden at giøre Indberetning til Kancelliet? Neppe er det

derfor troeligt, at hint kan have være hans Hensigt med Angivelsen.

Mod enhver af de Beveggrunde til, og Hensigter med Angivelsen, hvilke han tilstaaer, ere der da uimodsigelige overvægtige Fornuftgrunde; de ere følgelig alle saare uvisse; men det samme ere ogsaa:

b) De Beveggrunde og Hensigter, hvilke han negter.

Ikke nogen Slags Bitterhed, ikke Gnist af Had til ham eller Hevn imod ham har efter Side 11 og 13 været hans Beveggrund til Angivelsen. Had og Hevn bør ikke finde Sted hos nogen, som vil fortiene Navn af en god Kristen, mindre hos en Religionslærer, og allermindst hos en øverste Lærer eller Biskop; derfor bør jeg forbigaae begge Udtryk. Men da ethvert Menneske, det være i hvilket Embede det vil, har menneskelige Skrøbeligheder, til hvilke da ogsaa Bitterhed, eller om man vil et mildere Udtryk, Uvillie hører; saa kan ikke noget Menneske fornærmes ved at forudsette disse Skrøbeligheder hos det, naar man seer Virkninger af dem at yttre sig; og dette er da ogsaa Tilfældet her med denne benegtede Beveggrund til Angivelsen.

Vel skriver han Side 19 „endelig smerter det mig, at Lodden skulde falde paa Bruun; .... men Brutus skaaner end ikke sin egen Søn.“ Men, naar man siden læser, hvor meget han legger paa saa mange Steder, i Bruuns Ord i Katekismusen, som aldrig kan, efter en sund Logiks Regler, ligge i dem; naar man seer Side 6 Udtrykket Drengevaas,

som

som vist vilde have blevet anderledes, naar der ei var tænkt med Uvillie paa Forfatteren, men kun paa hans Skrivt; naar man legger Merke til at han Side 46 skriver: „efter Forlydende reiser han udenlands for at fortsette sine Studeringer" da det dog kan umuelig være andet, end Rygtet maa have sagt ham hvor Bruun opholdt sig, og som er virkelig ikke paa noget Sted, paa hvilket han kunde, ei engang saa godt som paa hans Kammer i Kiøbenhavn fortsette sine Studeringer; og endelig: naar man giver Agt paa, at han i samme Øieblik, da han Side 11 forsikkrer „at ikke nogen Slags Bitterhed (var) i hans Barm" mod Bruun, bliver saa fortrydelig paa ham, fordi han havde brugt Ciceros Udraab: o tempora! o mores! at hans Fortrydelse adsplitter aldeles hans Tankers Sammenhæng; saa, mener jeg, kan man umuelig andet, end tror, at dog Bitterhed eller Uvillie har været i hans Barm; men i hvilken Grad denne Bitterhed har været, det er den Alvidende og ham selv alene bekiendt. — At hans Fortrydelse virkelig har, som sagt, aldeles adsplittet hans Tankers Sammenhæng, det er klart af de 6 sidste Linier Side 11, naar de læses i Sammenhæng med de 6 første Linier Side 12; thi hvor kan Bruun blive anskrevet paa Listen med Bahrt og Katilina, fordi han, ved at høre, at Hr. Seidelin oversetter Bahrts Katekismus, bruger samme Udraab, som Cicero mod Katilina; skulde nogen Sammenligning i Anledning af dette Udraab finde Sted i Hensigt til Bruun, saa maatte det være med Cicero; men tvert

herimod hentvinges han paa Listen med Katilina. Men efter dette er det da atter uvist, om ei Bitterhed kan havr været Beveggrund til Angivelsen.

Ikke Religionens Forsvar var hans Hensigt med Angivelsen; dette siger han udtrykkelig Side 6, og igientager det atter Side 38. Men naar man derpaa læser paa samme Side 38 og 39 „jeg har aldrig negtet, at den Tid kan komme, da Folkene i Europa ikke mere ville taale den Kristelige Religions offentlige Udovelse. Læreembedet kan blive afskaffet; Bibelen forbudt, Kirkerne tilsluttet eller nedbrudt, eller omskiftet til Toihuus. Forslag derom læse vi jo, til hvis Udførelse baade en og anden Foranstaltning efterhaanden kan forberedes. Publicitæts Skrivere og Recensentere bespotte vor Troe uden Skye. Julians Forfølgelse var af samme Beskaffenhed; dog forfulgtes Orthodoxerne da med Spotterier, som røbede Vid; nu derimod med Grovheder, som bitterlig krænker et føeltsomt Hierte, og snart kunde nedslaae alt Mod." Og naar man til dette legger endnu, hvad han Side 45 skriver, efter at han har anført et Stykke af Holberg, som beskriver iblandt andet den Fare, i hvilken Religionen syntes paa hans Tid at være: „snart er et halvt Sekulum forløbet, siden Holberg nedskrev denne sin Betænkning. Man har ikke taget Præcautioner, og hvad nu Tiden lærer, erfare vi tilfulde," saa nødes man til at tvivle om hin Benegtelses Sandhed; især da de i det førstanførte Stykke omtalte Grovheder, med hvilke Orthodoxerne (ikke

Reli-

Religionen) forfølges, krænke saa bitterligen et følsomt Hierte.

Adelens Forsvar negtes ogsaa udtrykkelig Side 8 at have været Hensigten med Angivelsen; men det gaaer her, som hist; man har atter Aarsag til at tvivle om Visheden i denne Benegtelse; thi paa den uformærkteste Maade, endog med den aabenbareste Tilsidesettelse af historisk Sandhed taler han Adelens Sag i det indrykkede Stykke af Bibellæsningen Side 51 og 52, naar han der siger: „i det høieste kan enkelt Despot, om han er Tyran (naar er Despot ei Tyran) plage dem, som ere nærmest om ham; sine Hoffsinder og de Store ængstede en Kaligula, en Nero; Folket lod man urørt.“ At dette skal opvække Medlidenhed med og Medynk over, følgelig forsvare, Hoffsinder, Store og Adel; det synes at være aabenbart, og ligesaa aabenbart, at en dobbelt Urigtighed er her bundet dem, som blandt Bibellæsnings Tilhørerne havde kun liden Læsning og liden Øvelse i at tænke, paa Ærmet *). Thi for det første er det aabenbart urigtigt, at enkelt Despot kan i det høieste plage dem, der ere nærmest om ham. Han plager dem rigtig nok

*) Det hele indrykkede Stykke af Bibellæsningen fortiente i høieste Grad at medtages af en streng Kritik; men dette vil jeg opsette indtil hans hele Bibellæsning udkommer. Blot vil jeg her ønske, at han, forend dette Stykke af Bibellæsningen atter aftrykkes, vilde umage sig med at giennemlæse hos Doctor Benjamin Hoadly i hans Measures of submission to the civil Magistrate London 1708 en anden Forklaring over Rom. 13. 1-7.

nok undertiden; men derfor dele de ogsaa med ham hans Pragts og Vellysters og Overdaads og Hovmods og Undertrykkelsers stidne Glæder; men for Deeltagelse med ham i disse Glæder fortiene de da ogsaa ærligt at plages og ængstes. Derimod række hans Plager dobbelt til de Smaa, som ere langt fra ham; thi — han selv plager dem med umaadelige Paalæg, overdrevent Pligtarbeide, ufornøden Krigstieneste, Nets Fornegtelse, Beskierelse af lovlige Erhvervgrene; og hvis det endda blev derved; men saa er hver af slig en Despots Haandlangere atter en endnu rædsommere Despot i hans mindre Kreds; og af disse Smaadespoter, og af hin Store, plages da de Smaa dobbelt, uden at have mindste Glæde til Vederlag for denne dobbelte Plage. For det andet: er det sandt, at under Kaligula og Nero blev Folket urørt? hvorfra finge da begge de Rigdomme, som de forødede? vare de ikke Folket afpressede? og stak ikke Nero selv Rom i Brand; men mon ei Folket leed atter herved, uden at tale om dets øvrige Lidelser? Dersom nu Adelen forsvares saaledes her, endog med aabenbar Tilsidesettelse af historisk Sandhed; hvor kan man da være vis paa, at Adels Forsvar ei var Hensigten med Angivelsen? man er da atter her ligesaa uvis, som ved alt det Foregaaende.

c.) De Beveggrunde og Hensigter, som han hverken tilstaaer eller negter; men som synes kun uforvarende at skinne frem, ere ligesaa uvisse.

De Steder, paa hvilke han taler om sig selv; for Exempel paa Side 15. „Biskoppen i Siælland staaer paa den første Plads i den hele Klasse af alle disse (geistlige) Undersaattere og Embedsmænd. Der gives ham (ved Titulen af Skrivtet Katekismus) Leilighed til at vise i Gierning, om han enten er feig, eller er ond nok til at forestille en Meeneder. Side 17 Kancelliet har offentlig forestillet, hvad jeg giorde, som et Beviis paa retskaffent borgerligt Sindelav. Side 18 — — — min Siel, — er intet mindre end Slavisk. Mange hundrede Gange med varm Iver har (Balle) indskierpet og forestillet, at vor Konge, som kristelig Regent, paa ingen Maade kan være Tyran eller Despot. Side 22 den upartiske Læser spørge sig selv, om Bispen bør ansees som Fiende af fornuftig Folkefrihed. Side 41 Planen (til Bibellæsningen) viser, at Balle arbeider for intet ved 12000 Exemplarers Afsetning *). Side 61 jeg har læst mig beskrevet, som Stormand i mere end et Blad, uden at vide, hvorledes borgerlig Mand i kristeligt Lærekald kan faae

*) Det er nok her forglemt at tænke paa — Bogtrykker Holms Bekiendtgiorelse, og paa — Bestemmelsen af Fordelen af de Exemplarer, som overstige hint Antal; hvilket nok vil vorde betydeligt, siden Listerne cirkulere fra Bisper og Stift- og Amtmænd, og derfor Siellands Stift nok ei vil vorde det eneste, i hvilket Præsterne for en Deel tegne sig hver for 12 eller for 6 Exemplarer. Mon man ogsaa vilde saa flittig tegne sig, om en for Bondestanden især almeennyttig Bog, som Bechers Noth- und Hülfsbüchlein, blev lovet oversat?

faae Adgang til slig Benævnelse. Side 62 om jeg før havde, som Embedsmand, været foragtelig, var jeg nu ved min Rang blevet en Nar for hele Verden. Side 63 Ach! skulde jeg derfor være befængt med de hierarkiske Principer, der ere ligesaa afskyede, som de ere daarlige og skadelige. Side 64 (Balle) er glad over at have fundet blandt dem (kristeligsindede Borgere) over 60 gode Mænd, som ere redebonne til at holde Opsyn med Bibellæsningen herefter, og takker Gud, at Bispen er kun borgerlig."

Men af disse og flere Steder kan vel neppe nogen Beveggrund eller Hensigt, som om han vilde selv forøge sin Roes og Anseelse, skimte frem; thi han faaer jo Roes og har Anseelse nok; og desuden siger han jo selv Side 63 „jeg bilder mig fast og stadig ind, at jeg ikke trænger til qvalificeret Agtelse for at virke i min Kreds med Held og Fremgang." Dog legger han ogsaa strax derefter til: „bevare mig Gud, at jeg derfor skulde ringeagte den mig Allernaadigst tillagte Rang!" Hvor meget mere bevare ham fra sligt, om han skulde nogensinde vorde benaadet med Baand eller Excellence-Titel! —

Det Sted, paa hvilket han raader Side 9, at give lærde Mænd Adgang til Kollegierne, at kiende alle Forhandlinger, kunde vel ogsaa lade formode, at hans Patriotiskhed kunde lade ham ønske at kunne virke, ogsaa i dette Fag, Gavn; især da han Side 23 til 25 giver Beviis for, hvor let det vilde være ham at forsvare en Regierings Handlinger. Dog synes atter denne For-

 mødning

modning ei heller at kunne ansees for vis, da ikke alene hans Arbeider selv, men endog den Tid, i hvilken han tilkiendegiver undertiden at have fuldendt dem, vise tydeligen nok, at han har maatte haste, og følgelig har kun liden Tid tilovers. Detsuden vil han, efter Side 21 at sligt Arbeide skulde forrettes af juridiske Embedsmænd.

De Steder i hvilke han uddeler Roes og Velsignelse til andre; for Exempel Side 27, „Kancelliet har nedslaaet al Frygt og Mistvivl (hos ham over Følgerne af Aristokrat Katekismusen) ved sin mandige Skrivelse,“ og Side 33 „velsignet være Prindsen for hver Tanke, hvert Ord! maa kun Sæden falde i god Jord!“ Ikke kan der af det første Sted skimte nogen Beveggrund eller Hensigt frem, som om han vilde giøre Kancelliet, eller Præsidenten især, noget Buk, fordi han bruger det Udtryk: mandig, naar man betænker den Forskrækkelse, som Katekismusens afskyelige Setninger ifølge Side 18, opvakte i hans Siel, og som, efter Side 16, foraarsagede ham tre Dages Kamp; den Handling, som nedslog Aarsagen til slig Forskrækkelse hos ham, er det saa naturligt, at han kalder mandig, uden at man derfor kan troe, at han har brugt noget, efter hans Forestillingsmaade, upassende Udtryk. Og hvad hans Velsignelse og Ønske over Prindsen angaaer; da er der vist aldrig noget veltænkende Menneske, som kiender Prindsen, der jo af Hiertet vil istemme dette Ønske, skiønt ei Enhver vilde giøre det offentlig paa Prent, for ei at vorde

mis-

mistænkt for krybende Smigrerie. Og vist vil enhver af Balles sande Venner ønske af Hiertet, at det, hvad han Side 33 har tilsidst anført af Prindsens Tale, nemlig: „at Sindigheds Aand maatte hvile over enhver akademisk Borger og over Folket,“ at disse Ord maatte falde i god Jord hos enhver Folkelærer, følgelig ogsaa hos Bispen med.

Dersom det nu er uvist, om de Beveggrunde til og Hensigter med Angivelsen, hvilke han tilstaaer, ere de sande; — uvist, om de, som han negter, ikke ere de sande; — uvist endelig: om de, hvilke han hverken tilstaaer eller negter; men som synes kun uforvarende at skimte frem, enten have, eller ikke have fundet Sted; saa maatte man dog ønske at vide:

§. 13. Om der, blandt alle rimelige Beveggrunde til og Hensigter med Angivelsen, ikke dog er een Beveggrund og Hensigt, som synes at være de allerrimeligste? Naar man har forgieves søgt længe efter noget, saa hændes det ofte, at man endelig finder nærmest og lige for Øine det, som man saalænge søgte forgieves, og man forundrer sig over sig selv, at man ikke strax saae det, som dog laae saa aabent for En; dette er just det nærværende Tilfælde med mig; jeg søgte inden i Aristokraternes Katekismus efter Beveggrunden til dens Angivelse, og jeg troer, at have opdaget den uden paa, paa Titelbladet; og denne Beveggrund er efter min Mening: Katekismus Navnets Vanhelligelse ved Ti-

Titelen af Aristokraternes Katekismus; at forekomme denne Vanhelligelse, det mener jeg, har været Biskoppens Hensigt med Angivelsen; og her ere Beviserne, paa hvilke jeg støtter denne min Mening.

Side 15 hedder det: „Han (Balle) staaer paa den første Plads i den hele Klasse af alle disse (geistlige) Undersaattere og Embedsmænd, og han lever just paa Stedet, hvor der gives ham umiddelbar Leilighed, end ved Titelen af Skriftet Katekismus, til at vise i Gierning, om han enten er feig eller ond nok til at forestille en Meeneder; da han jo ikke kan være bekiendt, at lade et Skrivt være ulæst, som forkynder ved sit Navn, at det indeholder noget til hans Fag henhørende." Fremdeles Side 47 „her var jo allerede skrevet Tillæg til bemældte Katekismus, og en aristokratisk Bibel af mere betænkeligt Indhold skal have været færdig til Trykken." Af disse tvende Steder, troer jeg det sees tydeligt nok, at Titulen, som misbrugtes til Vanhelligelse for Katekismus Navnet, har været Biskoppens Beveggrund til Angivelsen; thi alle de Indvendinger, som kunde giøres herimod, tilintetgiøres ved Biskoppens eget foregaaende Forhold.

Man kunde indvende: Han kunde have skrevet for at vedligeholde Agtelse for Katekismus Navnet; og han havde paa denne Maade ikke behøvet at giøre Angivelse. Men man betænker ikke, at han skrev i Aaret 1786 til Bogens Forsvar, og, som han siger i Fortalen til dette Skrivt udrettede hvad han

kunde

kunde og burde efter Kald og Samvittighed til at vedligeholde en Bog i sin Værdi, der i halvtredie Aarhundrede er bleven brugt o. s. v." Han har altsaa i denne Hensigt giort, hvad han kunde; han kunde derfor ikke giøre andet nu, end at angive.

Vilde man maaskee atter indvende: der var intet Forhold imellem en enkelt Misbrug af Katekismus Navnet og Tabet for Fædrelandet af en duelig Borger, og af denne Borgers udvortes Lykke; følgelig hin Misbrug for ubetydelig for ham til at han, ved at angive den, skulde ville være Aarsag til hint Tab for Fædrelandet og for en Medborger; saa svarer jeg; hvad Aarsag var der da for Biskoppen til navnlig at behandle Brevskriveren i Iris saaledes, som han behandlede ham? giorde han ikke alt, hvad han kunde, for at skille ham ved hans borgerlige Agtelse, følgelig ved hans Lykke? og Manden sad jo dog med en uopdraget talrig Børneflok? og han reddede jo en anselig Kapital for det Almindelige? og han blev jo ikke overbeviist om, at han havde forebragt en eneste Usandhed? og man har jo ikke hørt om ham, at han har tilsidesat, mindre overtraadt, nogen Pligt i Hensigt til Bispen? men Sagen er: Manden skrev 1786 om Katekismi Ubrugbarhed, ikke som symbolisk, men som Lærebog for Ungdommen; dette erindrede Balle 1792. Kunde han nu af denne Aarsag behandle saaledes en Mand, som opfyldte sin Pligt, gavnede det Almindelige og sad med en talrig uopdraget Børneflok; er det da urimeligt, at han blot for Katekismus Navnets Vanhelli-

gelses Skyld kunde angive Brunn, som havde nyelig havt den bekiendte ubehagelige Feide?

For at svække dette Beviis maatte man maaskee endnu kunne indvende: det er umueligt, at Biskop Balle kunde saalænge, fra 1786 til 93 bære Anke mod Manden, fordi han havde skrevet om Katekismi Ubrugbarhed; følgelig kan denne Anke ikke have været Aarsag til hin Behandling. Man skulde rigtig nok troe, at dette var umueligt, hvis ikke hans egne Ord i Pligtankerets 2 Binds, 3 Hefte, 128 Side beviiste, at han endnu i Aar 1796 bær denne Anke til Manden; thi paa det anførte Sted skriver han: „midt under Arbeidet (nemlig med at skrive Anmærkninger og Oplysninger til Luthers Katekismus for at forsvare den) faaer jeg min Text at læse i en saa kaldet Skolelærers Skrivt mod Luthers Katekismus.“ Dette Udtryk: at faae sin Text at læse, vidner tydeligt nok om Anke hos Bispen mod Skolelæreren endog efter 10 Aars Forløb.

Dersom det er, efter dette, viist, at af alle rimelige Beveggrunde til og Hensigter med Angivelsen er: Katekismus Navnets Vanhelligelse ved Titelen af Aristokraternes Katekismus den allerrimeligste Beveggrund, og — Standsningen af denne Vanhelligelse den allerrimeligste Hensigt; saa maatte man billig spørge: om da

§. 14. Angivelsen kan have Formodning for eller imod sig, at den er skeet, eller ikke skeet af moralske Grunde? Hvis man vil tilstaae Sandheden, saa kan man ikke negte,

negte, at der gives ligesaa vel stærke Aarsager til Formodning imod Angivelsen, at den ikke er skeet af moralske Grunde, som der kan gives Aarsager til Formodning for den, at den kan være skeet af moralske; og følgelig, at man ei kan dømme herom enten for eller imod, uden at staae i Fare for, enten paa den ene Side at fornærme Manden; eller paa den anden Side at hielpe til at oversminke en umoralsk Handling; hvilket den maatte være, hvis den er skeet af umoralske Grunde; imidlertid gives der følgende Aarsager til Formodning baade for og imod.

Mandens Embede, i hvilket han staaer, forbundet med hans bekiendte individuelle Overbeviisning om Nødvendigheden af Luthers Katekismus til at vedligeholde den eneste rene, sande og saliggiørende Troe, er de Aarsager, som giøre, at man nok bør troe; at hans Angivelse er skeet af moralske Grunde. Derimod gives der ogsaa følgende Aarsager til Formodning om, at den kan være skeet af umoralske Grunde; nemlig: — da Summen af det Onde, som han vilde afværge; ikke kunde tænkes at vorde større, ei heller Summen af det Gode, som han vilde frembringe ved Angivelsen, kunde tænkes at vorde mindre, om den var skeet offentlig; saa burde han ifølge §. 7, af alle de Grunde, som der ere anførte, have giort den offentlig, og først, naar sligt var skeet, indsendt den, som en Forfatter kan indsende hvert af sine Arbeider, til Vedkommende, som vare nærmest pligtige til at vaage over formeentlig utilladelige Skrivters Trykning og Salg; — da Angivelse af slige Skriv-

ter, fornemmelig de, som angaae Politik, ei er paalagt Bispen især som Pligt, men er ved Plakat af 4 Dec. 1790 paalagt Politiemesteren især; hvilket ei kan eller bør være Biskoppen ubekiendt; saa burde han efter §. 8. have ladet Angivelsen være Politiemesterens Sag; eller i det høieste, efter §. 9. giort ham opmærksom paa Bogen og ladet ham giøre Indberetningen; — endelig: da han, uagtet han har skrevet paa hans Anmerkninger til Indberetningen fra 19 til 23 Mai, følgelig i 3 og maaskee i 5 Dage, dog ikke har været istand til at give Læseren nogen overbevisende Vished om, af hvilke Grunde, han har giort Angivelsen; saa kan med Billighed haves Grund til Formodning imod moralske Grunde ved Angivelsen; thi for en Mand, som han er, maatte det jo kunne være let i saa lang Tid at fremsette bestemt sine Grunde, hvis han kun vilde være dem bekiendt.

Disse ere da mine Tanker om Angivelsers Moralitæt i Almindelighed, og om Biskop Balles Indberetning til Kancelliet med Anmerkninger angaaende Aristokraternes Katekismus i Særdeleshed. Jeg vilde ønske, at disse Tanker maatte bidrage til, at Publikum maatte dømme rigtigere, end undertiden er skeet hidtil, om Angivelser i Almindelighed; men især ønsker jeg, at de maatte bidrage til at bedømme rigtig Biskoppens Angivelse i nærværende Tilfælde, og at han maatte ved slig rigtig Bedømmelse vorde noget vaersommere en anden Gang, naar han, som det synes af den Partiskhed, hvilken han Side 18

om-

omtaler, i Hensigt til andre paafølgende Skrivter, skulde, ved given Leilighed, ville atter foretage en Handling, ved hvilken hans Medborgers lovlige Rettigheder kunne komme i Fare, og sammes borgerlige Lykke forspildes til Tab endog for Fædrelandet; thi — saa vist det er, at jeg ønsker, hver af mine Medborgere, følgelig ogsaa Bispoppen, al den Agtelse, som han ved at handle moralsk rigtigt og lovligt kan fortiene; — saa vist er det ogsaa, at jeg paa den anden Side ønsker, at hver min Medborger, som handler moralsk urigtigt, følgelig ulovligt, til Skade for Medborgere og Fædreland; maa uden Skye vorde bedømt efter Fortieneste, om han endog derved taber af sin Agtelse; thi slig Bedømmelse er, under visse Omstændigheder, det eneste Middel til hans Forbedring, og da kan den tabte Agtelse vindes igien tilbage ved at handle for Fremtiden rigtigt; men Tabet for Fædrelandet af en duelig Borger oprettes vanskelig, og en Borgers Lykke, engang forspildt, oprettes nesten aldrig.

Efterlignelse af Horats's første Ode.

(Min Ven S. helliget.)

Min elskte S**, du som stammer ned
Fra danske Æt, og ligner Dine Fædre
I Troeskab og uskrømtet Ærlighed,
Ja Du, hvis Venskab altid bli'r min Hæder!

Der gives den, som higer kun at faae
Sit Legeme behængt med Baand og Stjerne
Og Kors og Nøgle; tragter kun at naae,
At Folk med Ærefrygt sig ham kan nærme.
See hiin, som sveder for at han kan see
Sin Lade proppet fuld af Høstens Gaver,
Dem han paa Fædres Ager med sin Lee
Saa froe og frejdig selv afmejet haver.
Ved mindste Vind, hiin skræksom farer op;
Byd Grunker ham, som Attalus at eje
Naar han vil pløje salte Bølges Top!
De Grunker ej mod Frygten kan opveje.
See denne strækker sig i grønne Lund
Og gotter sig ved Ladhed hele Dage!
Bag Poppeltræets Skygge mangt et Blund
Og mangt et Glas Madera got ham smage.
For denne Krigstrompetten har en Lyd
Meer liflig end Harmonika ham giver;
At slagte Mennesker er ham en Fryd
Det blodbestænkte Sverd hans Sjæl opliver.
Hin smægtende Amant sin Salighed
Ved Elskovs søde Tryllekraft kun finder,
Hans Føde er platonisk Kjerlighed,
Og ved en Piges Smiil hans Soel oprinder.
En samler paa Conchilier; og hiin
Man med Signeter Huset seer at fylde;

En

En gamle Penge gjemmer i sit Skrin;
Med gamle Bøger propper hiin sin Hylde —
Ja hver sin Kjephest har, han rider paa
Og harmes, naar han ej paa den kan ride.
Men den er klog, der kan det mage saa,
At rette Hest, han vælger sig i Tide.
Jeg dyrker sund Forstand; den er min Ven,
Hvis Omgang aldrig kjedelig mig bliver;
Hvor er jeg lykkelig, naar Himlen den
Til Følgesvend paa Livets Vej mig giver!

†

Afskedssang
til en bortrejsende Ven.

See, vort Liv saa flygtigt skrider,
som en stakket Rejse, hen;
Smilet skinner, Taaren glider:
Graven sluger det og den.
Himlen viis har lukt vort Øje
for den Stund, vi jordes i,
at ej Livets hele Nøje
ubrugt skulde gaae forbi.

O! paa Vejen, hvor vi træde,
snart med Kummer, snart med Fryd,
smiler tit Minuters Glæde,
mangen Time vinker: Nyd!
Den paa Rejsen var en Daare,
som af Fryd ej varmet blev,
den, som kun med heden Taare
sine Spor paa Jorden skrev.

Venskab Blomsterkrone fletter;
Elskov binder Myrthekrands;
Lyse Dage, svale Nætter
glæde Dødeliges Sands:
lad os lege, mættes, drikke,
kysse Livet hen i Fred!
Himlen os forbyder ikke
Held, som Dyd ej blues ved.

Lad os adle Medgangs Dage
ved at lokke Fryd af Gavn,
og i Modgang see tilbage
til et uvanæret Navn!
Da skal vi, naar rynket Alder
farver tynde Lokker graa,
og naar Søvnens Broder kalder,
uden Murren heden gaae.

O Du Ven, som os forlader,
føl, at Viisdom fryder sig!
Da skal Glæden, som en Fader,
overalt ledsage Dig.
Og naar Rejsens Aar er' omme,
vær endda, som nu, vor Ven,
og i Venners Favn Du komme
sund og god og glad igjen!

Haste.

Endnu nogle af Plinii den Yngres Breve.

F.

X. 97.

Under Trajans Regiering, skiøndt den for Resten var den retfærdigste og mildeste af alle Cæsarernes, herskede der en Forfølgelse mod de Christne; dog, som det lader, ikke efter noget Trajans eget Edikt, men formodentlig har det blot været en Fortsættelse af de Forfølgelser under Nero og Domitian. Plinius, som paa den Tid, da dette Brev skrives, var Statholder i Bethynien, eller, som andre vil, blot var sendt derhen med proconsularisk Magt, taler de fortrykte Christnes Sag, da han anseer deres Meninger og Hensigt for uskadelige. Han havde den Maade i alle tvivlsomme Sager, at spørge Cæsaren, hans inderlig fortrolige Ven, til Raads; og den tiende

Bog

Bog af hans Breve har bragt til os 122 saadanne Forespørgsler eller Ansøgninger, tilligemed Trajans Svar paa dem. Dette Brev er et meget vigtigt Bidrag til de allerførste Christnes Historie, den man ellers veed saa godt som Intet om der, hvor Apostlernes Efterretninger ophøre. Den underretter os om, hvor ganske simpel den christelige Religion har været i sin Begyndelse. Brevet er uden Tvivl skrevet i Trajans Regierings 9de Aar.

Kejser Trajan!

Jeg har giort mig det til en fast Lov, i alle tvivlsomme Sager, at spørge dig, min Herre! til Raads; thi hvem kan bedre end du opløse mine Tvivl eller afhielpe min Ukyndighed? — Jeg har bivaanet nogle Forhør over de Christne, og der er opsteget Tvivl hos mig, om de bør straffes, ja om de endog kan drages til Ansvar. Jeg har ligeledes taget i Betænkning, om man ikke burde tage Hensyn paa Alderen; om man burde bruge eens Fremgangsmaade mod svage og stærke; om man kunde skaane den, der viste Anger, eller om den, der engang har været Christen, bliver lige strafskyldig, om han end igien afsiger Christendommen; bør man straffe det blotte Navn, naar der ikke hefter nogen Klage ved det for andre Forbrydelser *), eller skal man straffe de Forbrydelser, der ere forbundne med Navnet?

Imid-

*) Et Spørgsmaal, som Statsbestyrerne i Almindelighed praktisk har besvaret med Ja.

Imidlertid har jeg behandlet de Christne, der hidtil bleve angivne for mig, paa følgende Maade: Jeg spurgte dem, om de var Christne? sagde de Ja, spurgte jeg dem anden og tredie Gang derom, og truede dem med Straf, og vedblev de deres første Udsagn, lod jeg den fuldføre paa dem. Thi hvad de end tilstod, saa troede jeg dog fast, at deres Stivsind og ubøielige Haardnakkenhed *) burde straffes. Andre anstukne af samme Galenskab, som vare romerske Borgere, har jeg derfor optegnet, for at sende dem til Rom **).

Under denne Fremgangsmaade udbredte Forbrydelsen sig, som det pleier at gaae, og der indtraf adskillige Tilfælde. En Anklage uden Underskrift blev mig overleveret; der stod mange Navne derpaa, men alle nægtede de, at de hverken var eller nogensinde havde været Christne; thi de anraabte Guderne i min Nærværelse, og ofrede Røgelse og Viin til din Støtte ***), som jeg til den Ende havde ladet sætte mellem Gudernes Billeder, og desforuden spottede de Christus: og de virkelige Christne, siger man, lader sig ikke tvinge til noget saadant. Jeg troede altsaa, jeg burde lade dem gaae. Andre, der vare navngivne

*) Med dette Navn betegner han det saa høit prisede Martyrmod.

**) Thi romerske Borgere kunde ene dømmes af Senatet.

***) Allerede var det romerske Folk forfaldet saavidt under de forrige Cæsarer, at Trajan mod sin Villie maatte lade sig dyrke som Gud, fordi det var blevet Moden.

givne af Anklageren, sagde, at de var Christne; strax derefter nægtede de det; nogle tilstod, at de vel havde været det, men var igien faldet fra, nogle for Tre, andre for flere, ja nogle endog for Tyve Aar siden *). Alle disse tilbade ogsaa din Støtte og Gudernes Billeder; samt talede haant om Christus.

I øvrigt forsikkrede de, at deres hele Forbrydelse eller Forseelse bestoed deri, at de paa en bestemt Dag **) samledes før Morgengry, og indbyrdes sang en Lovsang til Ære for Kristus som Gud, at de med Eed ***) forbandt sig, ikke til nogen Misgierning ****), men til ikke at begaae noget Tyveri, Røveri eller Ægteskabsbrud, til at holde Tro og Love og

*) Her sigtes til Tre forskiellige Tider, da det omtrent var Tre Aar, siden Forfølgelsen under Trajan begyndte; nogle Aar, siden den under Domitian, og, som nogle maaskee rettere læse, 25 Aar omtrent, siden den under Nero.

**) At dette just har været om Søndagen, er ganske uvist, og man skulde næsten troe, at det var umuligt for de Kristne, under Forfølgelserne at have nogen bestemt Dag.

***) Sacramentô. En gammel religiøs Commentator over Plinius tager af dette Ord den Formodning, at det ikke har været nogen Eed, jusjurandum, hvormed de har forbundet sig, men ved Brugen af Daabens og Alterens saa kaldte Sakramenter. Hvorvidt Formodningen er grundet, behøver Oversætteren ikke her at vise.

****) Non in scelus aliquod, sigter, saavelsom det følgende cibus promiscuus (ɔ: vulgaris) et innopius, til den Beskyldning, nogle giorde mod de Christne, at deres hemmelige Sammenkomster vare farlige for Statens Rolighed og Cæsarernes Magt, samt at de svere sig indbyrdes Taushed og Samhold, i det de drak Blodet af dræbte Mennesker. Hadet lagde endnu flere afskyelige Usandheder til.

og ikke forvandske betroet Gods. Naar dette var forbi, kunde enhver gaae, hvorhen han vilde, og derpaa samles igien med de andre til et uskyldigt og tarveligt Maaltid *). Ogsaa disse Forsamlinger var hørt op efter min Forordning, hvori jeg paa din Befalning, forbød alle offentlige Sammenkomster.

Jeg holdt det for desto nødvendigere, at giøre et Forsøg paa, om man ved Tortur kunde bringe Sandheden ud af To Piger, som førte Navn af Forstandersker **). Men jeg opdagede ikke andet, end en skadelig og dum Overtro ***). Jeg har derfor opsat det, at fælde nogen Dom, men hastet med, at spørge dig til Raads; thi Tingen synes dit Overlæg værd, især formedelst det store Antal, der er indviklet i Faren. Folk af enhver Alder og Stand, og

*) Disse Maaltider taler Paulus om i Brevet til de Corinthier, Cap. II. Forsamlede her i Vennelag (ἀγάπῃ) opmuntrede de første Christne hinanden, til at følge Lærerens Exempel i Dyd, Virksomhed og Standhaftighed; Maaltidet var paa fælleds Bekostning, og enhver Formuende bragde gierne noget med sig til det. Anderledes brugde de første Christne ikke Nadverens Sakramente, men Skikkene forandrede sig meget med Tiden.

**) Quæ ministræ dicebantur, de, som siden hen i Tiden kaldtes Diakonisser.

***) Superstitio prava et immodica; det første Tillægsord sigter til, at det ved Loven var forbudet, at indføre nogen nye Religion. C. Tacitus havde heller ingen gode Tanker om de Christnes Lære; han kalder den exitiabilis superstitio, og Svetonius omtaler den som Superstitio nova et malefica. Lucian, paa samme Tid, kalder den ironisk θαυμαςην σοφια.

af begge Kiøn ere alt i Faren, og flere vil i Fremtiden geraade i den; thi ikke allene Stæderne, men ogsaa Flekker og Landsbyer ere angrebne af denne Smitte. Dog synes det, at den kunde standses og afhielpes. I det mindste er det vist, at de næsten øde Templer nu besøges igien, at de høitidelige Ofringer, der længe var ophørt, nu gientages, og at man nu igien sælger Offerdyr, hvortil der hidtil kun sielden fandtes en Kiøber. Heraf indsees lettelig, at en stor Mængde af disse Mennesker kunde bringes til Rette igien, naar man giver dem Leilighed, til at angre Forseelsen.

Trajans Svar til Plinius.

Du er gaaet frem paa den rette Maade, min kiere Plinius! i at undersøge deres Sag, der ere anklagede for dig som Christne. Det er umuligt, at fastsætte nogen vis Regel, som kunde være anvendelig paa alle Tilfælde. Man bør ikke gaae paa Spoer efter dem; men anklages de og overbevises, saa bør de straffes; dog med den Undtagelse, at de, som nægte, at de ere Christne, og godtgiøre det ved at anraabe Guderne, bør for deres Angers Skyld tilgives, om der end hviler nogen Mistanke paa dem fra senere Tid.

Anklage uden Navns Underskrift bør aldeles ikke have Sted, hvad der endog beskyldes for; thi sligt bidrager til Sædernes Fordærv, og stemmer ikke med Tidernes Aand.

G.

G.

VII, 29.

Plinius spotter et smigrende Mindesmærke over Pallas *), der var en stor Yndling hos Keiser Klaudius.

Montanus!

Du vil lee, men strax derpaa ærgre dig, naar du læser, hvad du ikke kan troe, uden du har læst det. Paa den tiburtinske Vei, inden man kommer til den første Milepæl fra Rom, staaer — nylig blev jeg det først vaer — et Mindesmærke over Pallas, med denne Paaskrift **): Ham tilkiendte Senatet, for hans Hengivenhed og Troskab mod sine Patroner, prætorianske Ærestegn og 15000 Sestertiumer ***); han var fornøiet allene med Æren. Vel har jeg aldrig undret mig over, at Lykken undertiden giør

*) Historien om Pallas, hans Indflydelse hos Klaudius, og hans Intriguer med Agrippina, er her ikke Plads til.

**) HUIC SENATUS, OB FIDEM PIETATEMQVE ERGA PATRONOS, ORNAMENTA PRAETORIA DECREVIT, ET SESTERTIUM CENTIES QVINQVAGIES; CUJUS HONORE CONTENTIUS FUIT.

***) 15000 Sestertiumer udgiør i vore Penge over 400,000 Rdlr. Dette Sted kan sammenlignes med C. Tacitus's Aarbøger XII B. 53 Capitel, som vi her vil anføre efter Badens Oversættelse. Da Senatet havde været nedrig nok, til paa denne Maade at smigre for Cæsarens Yndling, „erklærede Claudius, at Pallas, nøiet med sin Hæder, vilde blive i sin forrige „Armod. Og en Raadsslutning blev offentlig i Ertz „anslaget, hvori denne en Frigivens Søn, Eier af „300,000 Sestertiumer, (9 Mill. Rdlr.) overvældedes med Roes for gammeldags Tarvelighed."

giør mere, end Forstanden kunde udrette; men denne Paaskrift erindrede mig tydelig om, hvor utilforladelige, ja foragtelige de Hæderstegn-er, der bortkastes til saadan Pøbel og Afskum: og den Skurk havde den Dumdristighed, at modtage og at afslaae dem, for at bilde Efterverden ind, at han var beskeden. Dog, hvorover ærgrer jeg mig? Det er bedre at lee, at de Folk ikke skal troe, de har bragt det vidt, naar de har opnaaet den Lykke, at man leer ad dem. Lev vel.

H.

VIII, 6.

Dette Brev hænger sammen med det forrige. Plinius udvikler det nedrige i Senatets Opførsel, og finder man her det sande Billede paa, hvad Roms Senat, denne Forsamling af Konger, var nedsynket til under Cæsarerne. Et Bidrag til en pragmatisk Historie om Monarkiets Indflydelse.

Montanus!

Af mit sidste Brev veed du alt, at jeg nylig lagde Mærke til Mindesmærket over Pallas med den Paaskrift: Ham tilkiendte Senatet, o. s. v. — Siden fandt jeg det Umagen værd, nøiere at efterse denne Raadets Beslutning. Jeg fandt den da saa udsvævende og overdreven, at hiin brammende Paaskrift, i Sammenligning med den, endog er beskeden, ja ydmyg. Jeg vil ikke tale om hine gamle Romere, Afrikas, Achajas og Spaniens Betvingere, men lad

de

de nyere, en Marius, en Sylla, en Pompeius (jeg vil ikke gaae længer frem i Tiden) sammenligne sig med ham, og de vil staae langt under den forroste Pallas. Skal man ansee de Mennesker, der kunde fatte den Beslutning, for Spottere eller nedrige Slaver? jeg vilde sige Spottere, dersom Spøg anstod Senatet. Slaver altsaa? men ingen kan dog saa ganske være Slave, at han kan tvinges til slig Nedrighed. De giorde det vel altsaa af Ærgierrighed og Lyst, til at stige i Magt og Anseelse? men hvem er saa rasende, at han, ved sin og den offentlige Skiændsel, søger at forfremmes i en Stad, hvor det var Fortrinet hos den høieste Værdighed, først i Senatet at kunde rose en Pallas? Jeg vil ikke tale om, at Pallas, en Træl, tilbydes prætorianske Hæderstegn; thi det var Trælle, der tilbød dem. Jeg forbigaaer det, at de var af den Mening, „Pallas ikke allene „burde bedes, men endog nødes, til at bære Guld„ring;" thi det havde været mod Senatets Værdighed, naar en Mand med prætoriansk Rang havde baaret Jernringe *).

 Disse

*) Jernringe bar nu kun Slaverne. I Republikens første Aar var Jernringen et Hæderstegn for krigersk Tapperhed, og den arvedes fra Fader til Søn. De fornemste Romere bar dem som en passende Prydelse for en krigersk Nation, og prydet med en Jernring holdt Marius sin Triumph, da han kom tilbage fra Seieren over Jugurtha. Guldringe (annuli honorarii) blev først kun brugt som et Værdigheds Tegn af Gesandtere, og dem offentlig overgivet af Senatet. Siden bar Raadsherrer og Riddere dem, og de blev et Kiendetegn paa de høieste Statsbetieninger. Den ældre

Disse Smaating kan man forbigaae, men det bør bemærkes, at „Senatet i Palas's Navn," — denne Plet er siden ikke vasket af Raadhuset — „I Pallas's Navn takker Senatet Cæsaren, fordi han saa hæderlig har omtalt denne Mand, og derved givet Senatet Leilighed, til at vise sin Velvillie imod ham." — Og hvad kunde ogsaa være hæderligere for Senatet, end tilfulde at synes taknemmelig mod en Pallas? — End videre hedder det: „For at Pallas, ham de alle agtede sig høilig forbundne, kunde efter Fortieneste nyde Frugten af sin særdeles Troskab og sin særdeles Virksomhed." — Skulde man ikke troe, at det Menneske havde udvidet Rigets Grændser, eller reddet Statens Krigshære. — Men det bliver ikke derved: „Senatet og det romerske Folk kunde ingen behageligere Anledning faae, til at vise sin Gavmildhed, end naar det kunde forøge den uegennyttigste og troeste keiserlige Skatmesters Formue." — Det var da altsaa Senatets Ønske, Folkets fortrinlige Glæde og den behageligste Anledning til Gavmildhed, naar Pallas's Formue kunde forøges, ved at udtømme de offentlige Midler. — Hør nu hvad der følger: „at Senatet var af den Mening, at der burde gives ham 15000 Sestertiumer af „den

ældre Plinius har meget om Ringe, see L. XXXIII c. 1, hvor han siger: „den Mand, der først satte en Guldring paa sin Finger, begik dengang det største Skarnstykke i sit Liv." I hans Tid var Romernes Overdaad i denne Post steget saa høit, at de, som han siger, ikke prydede, men belæssede deres Fingre med Ringe.

„ den offentlige Skat, og jo mere ophøiet hans Siel „ var over Begierlighed efter Rigdom, desto indstæn„ digere maatte man bede Fædrelandets Fader om, „ at han tvang ham til, at give efter for Senatet." — Det manglede der endnu, at der skulde handles med Pallas i det Offentliges Navn; at Pallas skulde bedes om, at give efter for Senatets Bøn; at Cæsaren selv skulde mægle med dette overmodige, noisomme Menneske, for at faae ham til, at modtage de 15,000 Sestertiumer. Han afslog dem, og det var det eneste han kunde giøre, da man offentlig tilbød ham saa stor en Sum. Han viste derved mere Stolthed, end hvis han havde modtaget dem. Dog ogsaa det har Senatet, med en Slags Beklagelse, omtalt med Roes i disse Ord: „da den bedste Fyrste „ og Fædrelandets Fader, ombedet af Pallas, har „ villet, at den Deel af Raadets Beslutning, hvori „ der af Skatkammeret tilstodes Pallas 15,000 Se„ stertiumer, skulde tilbagekaldes; saa bevidner Se„ natet, at det med Glæde og efter hans Fortieneste „ har fastsat denne Sum blandt de øvrige Hædersbe„ viisninger mod Pallas for hans Troskab og Iver; „ men at det ogsaa i den Post giver efter for sin Fyr„ stes Villie, den det i intet Tilfælde agter det til„ børligt, at sætte sig imod."

Forestil dig ret livagtig denne Pallas, hvorlunde han vægrer sig for Raadets Beslutning, slaaer af paa de Æresbeviisninger, man vil vise ham, og frabeder sig de 15000 Sestertiumer som for meget, efterat han har modtaget de prætorianske Hæderstegn,

 som

som om disse var noget mindre. Forestil dig Cæsaren, der for Senatet giver efter for sin Frigivnes Bønner, eller rettere sagt Befalning. Thi en Frigiven, der i Senatet kan bede sin Patron, han befaler. Forestil dig Senatet, der ydermere bevidner, at det med Fornøielse og efter Billighed har bestemt denne Sum blandt de øvrige Hædersbeviisninger for Pallas, og at det fast vilde blive ved sin Beslutning, naar det ikke maatte adlyde Fyrstens Befalning; — ham det i intet Tilfælde var Ret, at sætte sig imod! Altsaa, for at der ikke skulde tages 15,000 Sestertiimer ud af Skatkammeret, var det nødvendigt, at Pallas maatte være beskeden og Raadet lydig; dog vilde det i denne Post helst været ulydig, dersom noget Tilfælde kunde undskylde saa stor en Forbrydelse som Ulydighed!

Nu troer du vel, du har hørt det Alt? Men tøv lidt; det bedste er endnu tilbage. „Da det er af „stor Nytte, allevegne at sætte Fyrstens beredvillige „Godhed, i at hædre og belønne Fortienester, i sit „rette Lys, og det allerhelst paa saadanne Steder, „hvor de, der ere i offentlige Embeder, kunde opmuntres til Efterligning, og da Pallas, ved sit „Exempel paa den meest aabenbare Troskab og Redelighed, bedst kan opvække saa ædel en Kappelyst, „saa beslutter Senatet: at den Tale, som den bedste „Fyrste, sidst den 23 Januar, holdt i Raadets Forsamling, samt Senatets Beslutninger i den Anledning, skal indgraves paa en Kobbertavle, og op-

„hænges

„hænges paa Keiser Julji med Pandser zirede
„Støtte *).“

Saa var det da for lidt, at Raadhuset skulde være Vidne til saa store Skiændigheder; man udvalgte det offentligste Sted, hvor Samtiden og Efterslægten skulde læse det; man fandt for godt, at indgrave i Erts alle denne hovmodige Slaves Hæderstegn: baade dem, han havde afslaaet, og dem, han, saavidt det kom an paa Raadet, havde baaret. Hans prætorianske Hæderstegn blev indgravet i offentlige og evige Mindesmærker, som om det havde været gamle Forbund og hellige Love. Saa stor var Fyrstens, Senatets og selv Pallas's —, jeg veed ikke, hvad jeg kan kalde det, at Pallas lod sit Overmod, Fyrsten lod sin Svaghed, og Raadet lod sit nedrige Krybberi fremstille for hele Verdens Øine. Man skammede sig ikke, ved at foregive en Grund til denne Skiændighed, (vist nok en ypperlig og meget god Grund) for at alle andre, ved Exemplet af de Pallas tildeelte Hæderstegn, kunde opmuntres til Efterligning. Saa lidet var Hæderstegn dengang at agte, at selv Pallas forsmaaede dem **). Dog fandtes der Folk af god og hæderlig Familie, der attraaede og søgte det, som de saae blev givet til en Frigiven, og lovet til Slaver.

Hvor inderlig fornøier det mig, at jeg ikke levede paa de Tider, og jeg skammer mig ligesaa meget ved dem,

*) Ad statuam loricatam divi Julii.

**) Dette er en fri Oversættelse af et dunkelt Sted med forskiellige Læsemaader, af hvilke Oversætteren ingen forstod.

dem, som om jeg havde levet dengang. Jeg tvivler ikke paa, at du tænker ligeledes; thi jeg kiender din ædle *) og fri Aand; og om jeg paa nogle Steder maaskee har udtrykt min Uvillie noget stærkere, end man burde i et Brev, saa vil du dog, ifølge din Tænkemaade, snarere troe, at jeg har klaget for lidet end for meget.

*) Nogle læse verus, andre justus, og andre igien vivus animus.

Svar til C. H.

(See Iris og Hebe for Junii S. 398-99.)

Musis amicus, tristitiam et metus
tradam protervis in mare Creticum
portare ventis.

HORATIUS.

Saa blideligt, o Ven, Din Hilsen lød:
mit Hjerte den fornam med Veemods Glæde;
men siig mig, var det og Apol, som bød
min svage Røst til Harpens Lyd at qvæde?
Mon selve Pierider tvang mig frem
til møjsomt Fjed paa Skaldens haarde Stier?
Og var det vel Athenes Vink, som dem
til villigt, — blodigt Offer mig indvier?
O! gid det var! — Thi, Broder, Du har Ret:

den sande Digter hele Jorden eier:
som Voxet, i hans Haand er Mennesket,
og Demagogens Lod ej hans opvejer.
Han i Naturens Londom skuer ind:
snart Torden i hans Harpetone brager;
nu suser den, som bliden Aftenvind;
nu klukker den, som Philomeles Klager.
Han aander Trøst i saaret mandig Barm,
og letter klemte Sorg ved milde Taarer;
han blander lifligt Haab i Pigens Harm,
som skuffet Ømhed evig, evig saarer.
Hans Vink opflammer Venskabs Himmel=Ild;
det adler Elskovs Hær af Saligheder:
hos Qvinden Luen brænder dobbelt mild;
hos Manden dobbelt Styrke den indfreder.
Han tænder Modets Ild i Heltesjel;
hans Toner styrke tit en Folkefader;
han vækker Liv i halv indslumret Træl,
og varmer Slaver til Alcibiader.
Han gjennemstirrer Graves tykke Nat,
og glemte Daad af Søvnen han fremleder:
o! see, paa Dyden han har Kronen sat,
og nu den straaler klart — for Evigheder.
Med Højhed han paa lave Daarer seer,
og under dem et fattigt Skin af Glæde;

blot,

blot, mens de hylde det, hans Tone leer,
og ved dens Latter vækkes de, — og græde.
Han gaaer i Kamp med Fordom, Had og Skam;
han løkker Armods Brød af haarde Hjerter:
som Broder smiler hver, der hørte ham,
og venligt Broderhaanden lindrer Smerter.
Han kjek anfalder selv formummet Last,
og den med Bæven for sin Dommer triner:
sit brudte Spir den ej kan holde fast,
og Angers grumme Bid dens Indvold piner.
Han tolker Viisdoms Ord og Dydens Bud,
og ved sin Røst i Hjertet dem indtryller;
med Ørneflugt han svæver op til Gud,
og Ætherglands hans drukne Blik omhyller.
Da seer han grandt, hvor huld den Fader er,
og smelter Alt ved Davids Melodier,
og rejser ham et Demant-Alter her,
hvorved end Tvivlen knæler ned, og tier.

Ja, Ven, jeg veed, saa stor er Skaldens Magt,
og skjøn hans Lod, og sød hans Læbers Tale:
o! derfor Held mig, om min Aand har smagt
en Draabe, kun en Draabe af Castale!
Men om end ikke Phoebus mig har kaldt,
om egen Hu mig fristed' til at quæde,

jeg bytted' ej min ringe Luth for Alt,
for Titels Vellyd eller Guldets Glæde.
Thi jeg har uden Dalers Eje tit
i Lund og Dal med henrykt Sjel omvanket,
og nydt hver Luftning, som om Alt var mit,
og Lindring af Naturens Nøje sanket.
Mig bøjer ingen Haan, mens Hjertets Fred
min skyldfrie Tone, Gud skee Tak! ledsager;
for mig har Sygdom mindre Bitterhed,
og naar jeg aander knap, jeg sielden klager.
Jeg ej med Trællesind til Stjerneglands,
som kun paa Kjolen straaler, ydmygt skuer;
og, nøjet med min lille Digterkrands,
ej bister Modgangs Trusel mig nedkuer.
O! mangen Ædel lytted' til mit Qvad,
skjønt Sukke blandt dets Melodier løde;
og mangt et Haandtryk gjorde mig saa glad,
og mangt et Hjerte kom mig blidt imøde.
Og hellig Taare ved min Tone flød:
den ofte væded' Armods muldne Krummer,
og Hjertet løftedes til Daad, og bød
i Løndom Trøst for mangehaande Kummer.
Jeg Medynks Guddoms-Følelse har vakt,
og ej fordømtes den forførte Svage:
den Haand, som til at støde bort var strakt,
med varmet Blod en Søster drog tilbage.

O!

O! tit en Dannemand mig favned' tet,
og Viv og Møe mig rakte skyldfrie Munde:
de Skalden søgte, — funde Mennesket,
og efterhaanden elsked' hvad de funde.
Thi Held den Strængeleeg, som skjenk'de mig
den Lod, til Godes Vennebarm at hæves!
O Du, som skrev, jeg ogsaa tækkes Dig!
jeg veed jo nu, jeg ikke sang forgjeves.

Og hør! Naar jeg iblandt Fuldendte boer,
og Maanen til min friske Gravhøj smiler,
gak ud af Nørreport, og see, der groer
en Rosenbusk, hvor Skaldens Aske hviler.
Jeg da hensmuldrer i velsignet Fred,
og Avind ingen Krænkelse mig byder:
dens Edder trænger ej i Graven ned,
dens Skumler=Ord i Rosens Duft ej lyder.
Den Rose planted' hulde Piger der:
(de lovte det i fordums tunge Dage)
O Ven! naar jeg er Godes Minde værd,
hvi skulde jeg vel over Skjebnen klage?

Haste.

(Litteratur=Artiklen kan formedelst Mangel af Rum og Tid ikke faae Plads i dette Hefte; — derimod skal September=Heftet indeholde en udførlig Litteratur=Artikel.)

Iris og Hebe.

En Fortsættelse af Maanedskriftet Iris.

September 1796.

Om mit Ophold paa Fredensborg.

Det er ikke muligt for mig at skrive om Fredensborg, uden at hellige Justitsraad Brann en høitidelig Erindring; det er den meest upartiske, og om jeg turde bruge dette Udtryk, den retfærdigste Dom: saadan som jeg selv engang haaber den efter min Død. Jeg fordrister mig ikke at beskue ham fra alle Sider; hvilket jeg heller ikke kunde om jeg end turde indlade mig deri, da Manden var allerede nær min nærværende Alder, førend jeg lærte at kiende ham, og da hans fornemmeste Pligter og Sysler vare af den Beskaffenhed, at jeg kunde ikke give Agt paa dem, end sige bedømme dem. Fri for Skrøbeligheder var han ikke; han havde nogle Feil som ligge til det Klima han levede i: han havde en Bestilning til Hove, og der er moralsk usundt. Han havde dog en Lidenskab, som det lange Ophold til Hove ikke kunde dæmpe. Han var lidt hidsig og opbrusende, men kun paa et Øieblik; han var een af disse Folk, som let kunde blive vrede, men ogsaa snart ere gode

igien, og aldrig længe huske det, men ikke vide, hvad de skulle giøre den til gode, som de havde sagt nogle Haardheder.

Jeg vil her først sætte hans gode Hierte et Minde; jeg vil tale om den Godgiørenhed, som, saa længe han levede, besiælede ham. Denne Dyd besad han i den høieste Grad, og viiste den paa alle muelige Maader. Jeg var saa at sige, een af hans Yndlinger, og jeg skal ret nu fortælle, hvorledes jeg blev det. Som den, havde jeg længe nok Leilighed at skue denne Godgiørenheds daglige Virkninger, og at indsee dens sande Grund. Jeg kan bevidne, at den var ligesaa reen, som hans Velgierninger vare store, og han blev ved at vise sin Menneskekiærlighed lige til det sidste.

Det kan gierne være, at Frederik V., som man med Føie kan kalde den kronede Velgiørenhed, satte ham i Stand til at udøve den uafladelige Godhed. Men om saa endog var, saa var dog denne Anvendelse høiligen at berømme, da vi have vel seet andre, der øsede af en saadan Kilde, uden at lade deres Medmennesker tilflyde en Draabe deraf.

Da jeg kom til Fredensborg, som Reisechirurgus, saae jeg strax, at jeg i min Tieneste ikke kunde være ham foruden. Naar der var en farlig Patient, endog af den allerringeste Stand, en Soldat som arbeidede i Haven, en Bonde, den usleste Sollicitant, ja ligefrem en Tigger, saa var det Skik og Brug, at Kongens egen Livchirurgus, kom til dem,

saae deres Tilstand, ordinerede hvad der endnu var at giøre, og til at lindre deres Kaar, medbragte Gaver. Man kunde vel gaaet Braun forbi, og beholdt denne Patient allene, endogsaa indtil han døde eller og kom sig af en Yderlighed. Men, naar Kongens Livchirurgus, eller og en Livmedicus, kunde besøge Patienten, at han ikke var alt for langt fra Fredensborg; saa havde det været uforsvarligt, om man vilde været saa selv klog. Ikke af Hyklerie og Qvientienerie, men allene af min jovialske Natur, af min philosophiske Grundsætning, ikke at tildrage mig mindste Fortred, men at tilbringe mine Dage med al muelig Behag, frie for Nag og Ansvar, raadførte jeg mig med Oldingen i alle betydelige Tilfælde. Denne Beredvillighed jeg viiste, at høre og nytte bedre Raad; denne Selvfornægtelse af egen Indsigt og Øvelse, (thi jeg kom derud, lige fra en Wohlert af,) lagde Grundvolden til hans bestandige og uforanderlige Godhed imod mig.

Saadan en Føielighed vil ogsaa altid medføre en viis Belønning. Naar Braun kom til Patienten, roeste han min Methode, og sagde, at der alt var giort hvad der giøres kunde; allene at man kunde endnu probere, hvad det eller det vilde giøre. Saaledes skaanede han paa det ømmeste min Kredit hos de Syge; og at denne Maade at behandle en ung Læge, har noget uendeligt Forpligtende, noget kraftigt Opmuntrende, det vil enhver tilstaae.

Ogsaa den Ulykke, som undertiden indtraf, at jeg ikke kom til den Syge til den rette Tid, at jeg

 før,

forsinkede mig, regnede han ikke saa nøie; han forbandt den Syge selv, naar jeg ikke var der. Vel gav han mig nogle velfortiente Bebreidelser, men ikke hos den Syge.

Jeg fandt min Regning saa aldeles ved denne min egen Kundskabs Opoffrelse, at jeg var ikke seen, førend jeg bragte ogsaa mine gaaende Patienter til ham. Om Morgenen Klokken 10 drog den hele Forsamling, som mødte ved mit Kammer i den øvre Etage af Cavalleerhuuset, in bona pice et pace under min Anførsel til Justitsraad Braun, for der at blive forbunden eller faae Medicamenter. Han blev undertiden vred og tiltalte mig, hvorfor jeg ikke eengang var i Stand til at kurere en bolden Finger, et gammelt Saar og deslige. Jeg svarede: at jeg kunde nok kurere dem, men at han dog ikke kunde nægte, at han havde seet disse Skader oftere end jeg. Derpaa loe han, og erklærede mig for en magelig Practikus. Nok, han hialp mig at besørge dem. Jeg lavede Medicamenter til, og han gav de Fattige og Usle iblant dem Penge og Spiise.

Kronborg, Friderichsborg og Hirschholms Amter ville bevidne, hvor god Justitsraad Braun var imod dem; hvor mange Bønder han forbandt med sin egen Haand, betalte for at de kunde blive under hans Opsyn, og husvalede i deres Jammer. Aldrig gik nogen utrøstet eller uhiulpen bort af hans Huus; naar endog Personen selv ikke var berettiget til hans Understøttelse, forbarmede han sig dog over den arme

Kone

Kone og over de elendige Børn, og giorde Anstalter til deres Lettelse. Dem han havde forskaffet deres Helbred igien, gav han siden til af Fornøielse, og dem han ikke havde kunnet hielpe, ja dem han ikke engang kunde prøve Kunstens Evner paa, understøttede han, som om det havde været hans egen Skyld. Hans Minde staaer vist endnu i manges Hierter, og der vil endnu ofte siges: „Han var en god Mand! Han skiændte vel lidt paa den Lade og den Skiødesløse, men han gav med en rund Haand!"

En anden Ting, som mangfoldigen hialp til at befæste mig i hans Kredit, var i Grunden en Baggatelle, men hvoraf han drog de gunstigste Slutninger for mig. Da han var Studeert og særdeles øvet i Latinen, saa havde han og sin Fornøielse af, at see mig kultivere den. Jeg remsede mange Vers og Apophthegmer for ham, og jeg skrev dem, naar jeg blev allene tilbage i Medicamentstuen, saa ziirlig som jeg kunde paa Quartblade, og lod dem ligge indtil han kom igien fra Kongen. Der vare mange gode Sententser af Horatius og de andre classiske Autorer. Han saae dem med Forundring over min gode Hukommelse, og hvad han kaldte mit moralske Valg, og roeste mig mere end jeg fortiente. Vi giorde begge to Commentarier over disse Tankesprog. Min Yndlingsmaxime af Horatius:

Lætus in præsens animus, quod ultra est,
Oderit curare et acerba læto
Temperat risu. Nihil est ex omni
Parte beatum.

er vel en Smule jovialsk, og mit hele Liv har svaret til dets Indhold; han bifaldt ogsaa den, men som en Mand imod 60, og Kammertiener hos en Konge, kunde ikke mere practisk efterleve den.

At jeg saaledes, uden Bøgers Hielp, var i Stand til at anføre Hedningernes Viisdom i smaae Doses; at jeg havde forsynet mig med saadant et ethisk gylden A. B. C., det satte mig mangfoldigen i Gunst hos ham. Jeg kan hellig bevidne, at jeg med Flid og Raad ingen saadanne Kunster brugte, for at vinde hans Bevaagenhed eller giøre min Lykke. Den Lykke jeg haabede at giøre, var: at blive med Tiden en god ærlig Landchirurgus i Esbønderup eller Hillerød. Men, Justitsraad Braun var een af dem, som med Fornøielse banede Veien til min bedre Bestemmelse. Han tog hemmeligen mine Apophthegmata op til Kongen; han bad mig quansviis at skrive ogsaa nogle franske af Voltaire, og nogle tydske af Haller, Gellert o. s. v., og dem fik ligeledes Monarken at see. Saaledes blev det afgiort af Kongen selv, at denne Tode, paucis contentus, eller rettere, denne lætus in præsens animus, skulde ikke faae den tilsigtede Plads, men dyrke det, man troede at jeg havde Anlæg til. En Berger og en Wohlert havde denne Idee; men Braun udførte den.

Man undres nok, at jeg indstrøer disse Anecdoter om mig selv, i en Artikel, som jeg har helliget til Justitsraad Brauns Minde. Jeg vilde kun vise, at jeg har kiendt denne ædle Mand, nok til

ikke

ikke at blive staaende ved den udvortes Side af hans Karacteer. Vi maae være store eller smaa, saa vaage vi ikke mere over os; saa lade vi os see saadanne som vi ere; saa giøre vi, saa at sige recnt i vort Inderste, naar vi ere hos den, som vi vide, eller ogsaa, (det kan ofte være en Judas,) troe om, at han er os af Hiertet hengiven. Naar vi har ofte og mangen Gang giort vel imod ham, saa tænke vi, han kan ikke andet end være os troe. Om vi end ivrede imod det hele menneskelige Kiøns Utaknemmelighed og Falskhed; saa smigre vi os dog med den Forestilling, at han, at han giør en Undtagelse af Reglen. En gandske besynderlig Virkning af Egoismus!

Har jeg da nogen Menneskekundskab; saa har jeg ogsaa kunnet seet, at han var en god Mand, og at hans Godhed ingen Maske var; at den havde sin Grund i hans hele Sind og Siæl. Det største Beviis paa denne Sandhed var den Snule Hidsighed og Opbrusen, som, saa let, saa let, ville indfinde sig, førend han gav, naar den Person, der søgte Hielp, ikke var saa gandske og aldeles værdig dertil.

Men des rundeligere og rigeligere lod han sin naturlige Drift raade; ingen Dag gik bort, som ikke var tegnet med hans Velgierninger. Han anvendte dem paa mangfoldige, hvor han ingen anden Frugt kunde vente at høste, end de stille Suk til Himmelen om at velsigne ham. Og der endogsaa, hvor han forudsaae, der vilde ingen Taknemmelighed være, giorde han vel, om ikke imod moralsk Værd, saa

saa dog imod physisk Elendighed. Jeg har ofte hørt ham sige: man skal giøre vel, uden at raadføre sig saa meget med Fornuften. Da allerede tænkte jeg: ach, denne Fornuft hitter saa let paa Grunde, ikke at give, naar vi ikke ville give. Fornuften er den sande Manille i Kort; den kan giøres til hvad man vil; den er bøieligere end Vox, foranderligere end et Kamæleon.

Dog, lad os komme til hans chirurgiske Værd. En Mand, som udøvede den chirurgiske Praxis for 30 Aar siden, er imod vore nærværende Læger kun maadelig. Det er Tidens Skyld. De Ældre synes at være ufuldkomne nu da vi alting bedre veed; Boerhave har sandeligen begaaet en stor Feil, at han ikke lever endnu. Justitsraad Braun havde den ypperligste Øvelse, som man kan have; der søgde daglig en Snees Patienter til ham; han havde altsaa Erfaring. Tillige har jeg sagt, at han havde hørt Collegia; jeg kan lægge til, at han har hørt en Frederik Hoffmann og en Stahl. Han havde en udvalgt Bogsamling; han omgikkes dagligen, endog paa Kunstens Vegne, de bedste Læger i Kiøbenhavn, og dyrkede sit Studium endnu dagligen, som von Berger og Wohlert selv. Han kurerede ogsaa sine Patienter saa godt som man kunde ønske; hans Methode var simpel, hvilket er meget sagt.

Han har giort Fædrenelandet en stor Tieneste, ved at tale for de mange, tildeels berømte Mænd, som Kong Frederik den Femte lod reise udenlands

paa

paa Medicinen, Chirurgien og Giordemodervidenskaben. Han giorde sig en Fornøielse af at medvirke til samme Oiemeed med von Berger og Wohlert.

Men han har forpligtet sig og den seeneste Efterslægt, ved at bestemme, saa meget som de Sagkyndiges Raad og Bøn kunde giøre, den høisalige Konge til at bygge og stifte det Menneskekiærligheds Mesterstykke, Friderichs Hospital.

Saaledes brugte han den Tillid, som Kongen havde for ham. Eengang raadte han mig af sit Hiertes Fylde; om jeg kom til Hove, om jeg skulde værdiges en høi Persons Yndest, da aldrig at lade min Mund op, til nogen Dødeligs Skade. Kunde jeg ikke sige got om en Mand, saa skulde jeg heller reent tie stille. Naar jeg allene tre Gange nedsatte en Mands Værd, saa var det nok til at ødelægge min Kredit. Derimod skulde jeg trøstig tale for de Flittige, for de Haabefulde, saa ogsaa de Ulykkelige. Man vilde vel kalde mig en Importun, men dog i Hierter holde af min Fremgangsmaade.

Med eet Ord: Justitsraad Braun var den Foresatte, som jeg havde paa Fredensborg, omendskiønt jeg regnede begge Livmedici, Piper og von Berger, ogsaa dertil. Alle tre beviiste mig uendelig Godhed, og fornøiede sig over min Munterhed og stedsevarende gode Lune. Ved disse Patroner var det, at jeg blev Kongen selv bekiendt, og at han fattede særdeles Naade for mig. Han sendte mig de Arbeidere, som vare komne til Skade ved Træeplantning,

ning, hans kiæreste Fornøielse, i Haven, og jeg fik ved denne Leilighed mangen en Hilsen, mangt et gientagen Løfte fra ham, at han vilde tænke paa mig, naar jeg vilde være omhyggelig i at behandle denne og denne Patient. De flittige og hurtige Karle blant disse Arbeidere, som vare afgivne af Regimenterne, vare ham meest kiære, og saadanne fik egentligen denne Anbefaling til mig. Dette gientagne Løfte har han ogsaa holdt. Han har opfyldt det med kongelig Høimodighed. Det, som uden Tvivl, har meget bidragen til at sætte mig i Monarkens Naade, det var: at han hørte næsten daglig om min Fornøielighed, ja min Lystighed, og mine indskrænkede Ønsker til Befordring. Saadanne Personer, som gandske overlode sig til uskyldig Glæde, og som han vidste ikke kryglede de Store, udmærkede han med Velbehag. Han sagde selv: at hans kiæreste Syn vare fornøiede Ansigter. Naturligviis maatte han da see mig med Smiil, naar han mødte mig underveis, og jeg kom der ridende, og sprang af min Hest, for at vise min Ærbødighed med Glæde og Munterhed, malet i hvert et Træk af mit Ansigt.

Det var og en besynderlig Rytter, denne Tode. Naar jeg sad paa min gode Hest, som var en af de kongl. Staffetheste, lod jeg den Tømmen og tog en Bog frem og læste. Den stolte Vallak vidste ret at skabe min Ridning til et Otium literarium; den søgde fra Kongeveien strax hen til Fodstien ved Siden under de grønne Træer i Skoven, og snoede sig imellem Grenene, saa sindig som det kunde være et

Men-

Menneske. Men naar den hørte en anden Hest komme samme Vei, som f. E. naar en Kiøbstædmand galopperede paa sin Kabal, reiste min Hest sit Hovede og prustede for at advare mig. Jeg vidste da, hvad der var paa Færde, lukkede min Bog og satte mig i Positur. Strax søgde min Hest til Landeveien, og begyndte sin raske Trav, med hvilken den anden med sin Galop ikke kunde holde det. Naar den saaledes havde viist, at den ikke maatte tænke at kappes med sin Overmand; naar den saaledes havde hævdet sin Point d' honeur, og giort sit Spiisquarteer Ære, og ladt den anden, ganske forpustet og kraftesløs tilbage, langt, langt tilbage, saa gik den igien ganske roelig, og til Læsning magelig, til Fodstien igien.

Den fremmede Rytter indbildte sig vel muelig, at det var mig selv som førte mig min Vallaks superieure Talenter til Nytte, saasom nok han vilde giort, om han havde reden saa kraftfuld og energetisk et Beest. Men deri mistænkte han mig uden Aarsag. Jeg for min Deel, „vilde gierne undværet denne timelige Ære," dersom min Hest allene havde tilladt det. Men den travede bogstaveligen sin egen Gang; jeg havde overladt den Magt og Raadighed; og jeg sad som paa Gløder under denne dens Æres Redning; der gik nu saa megen Læsning til Spilde, og jeg havde nu Anseelse af, hvad jeg aldrig har ambitioneret at være, en flink og rask Rytter, der er utrættelig i at bruge — et Dyrs Kræfter, og der kan sidde saa stiv som en Milepæl; og giore stumpe Vinkler med Hænder og Fødder. Men hvad skulde

skulde jeg giøre? Jeg maatte tiene min Hest i denne Stadskavalkade. Jeg turde ikke yttre nogen egen Villie; det kunde bekommet mig ilde, allerhelst naar jeg skulde igiennem et Led.

Disse Lede at aabne, og ride igiennem, er ingen let Sag, naar Hesten per prosopopeiam siger: „Kommst du mir so, so komm ich dir so." Man kan, naar man ikke ret forstaaer Ridekunsten, faae sig der en Bagatelle af et brækket Been eller en forvreden Haand, eller, til en Forandring, ryge fra Hesten. Men min skiønnede for meget paa sin Rytters Godhed, (hvorom jeg ret nu skal tale.) Den lod mig ikke allene Frihed til at læse og til at synge, eller til at giøre Vers; den søgde ikke blot de kiølige Skygger; men den forholdte sig ogsaa ved hvert et Led saa føielig, saa eftergivende, at jeg ret, ad libitum slap igiennem. Den Godhed, som jeg har talt om, bestod deri: at jeg paa mine Excursioner til en syg Gaardmand, eller til Stutteriet, kort: til enhver, som havde Evne giorte en Requisition af en Hat fuld Havre, som maatte leveres, inden jeg stod af Hesten, at jeg selv kunde staae og gotte den, som en troe Staldbroder.

Med Bønderne gaves mange Løier. De vare undertiden saa utroeligen eenfoldige, at ikke allene Justitsraad Brauns, men ogsaa min Taalmodighed, ikke kunde staae sig, endskiønt jeg den Tid saa gierne loe, og ret bestræbede mig at moeres hvor jeg kunde. Nogle af disse maae jeg dog fortælle. De

ere

ere fuldkommen sande, i hvor overdrevne de endog synes at være.

Een Dag kom en Mand med en Vogn til Kavaleerhuuset, for at hente mig til en — Død. Han berettede, at Manden havde brækket sin Hals, da han var styrtet ned af Loftet, og at han baade var allerede stiv og kold. En Minister, som laae i Vinduet og hørte dette, spurgde Bonden: hvad han vilde med en Chirurgus, naar Patienten var død? Han svarede: at man ikke kunde vide, hvad Virkning Komødier (Medikamenter) vilde have.

En anden fik nogle Pulvere at tage ind. Han spurgte: om han skulde tage et heelt Pulver, og da han hørte: Ja, saa sagde han: saa maatte han bløde det op i Vand; ellers kom han aldrig afsted med det. Nu fik man at vide, at han meente, han skulde tage Papiret med. Dette Tilfælde har jeg seet nogenledes Mage til hos en Brændeviinsmand her i Staden, som Conferenzraad von Berger havde ordineret 16 Chinapulvere, dem han tog med stor Umage allesammen paa eengang, for ikke at behøve dem 16 Gange, og for at have desvissere Virkning deraf.

Nogle andre Hændelser maae jeg bede om Tilladelse at tilføie.

I Asminderød var jeg engang i Justiceraad Brauns Fraværelse, nødsaget til at sætte en Arm i Leed, da jeg var den eeneste Chirurgus paa Stedet. Jeg fik en Flaschenzug laant i Hillerød, og anlagde den, for at udstrække den udvegne Arm. Men alle de, som jeg satte til dette Instrument, bleve af

Med-

Medlidenhed, hindrede at trække; thi den Syge gav sig ynkeligen. Da jeg saaledes var forladt, fik jeg den lykkelige Idee, at benytte mig af en døv Bondekarl. Denne lod jeg hente, viiste ham, hvad han havde at giøre, stillede ham saaledes, at han ikke saae Patientens Ansigt, og lovede at give ham Tegn, naar han skulde holde op med at trække. Han giorte saa; Patienten havde got ved at skrige; min Assistent hørte ham ikke, og trak saalænge, indtil Armen slap i Led, da jeg gav mig til af yderste Kræfter at skrige, at han skulde nu lade være. Jeg veed ikke, at andre have brugt en Døv til denne Hielpekilde i Mangel af andre.

Jeg hialp en anden Gang Justitsraad Brann, da han satte en luxeret Arm i Leed igien. Jeg havde kort tilforn havt en Koldfeber, og han havde sat den ved China. Jeg fik Recidiver, og han befriede mig ogsaa fra dem; men, ligesom Feberen indfandt sig, knurrede han mere og mere, og vilde vide, hvad for en diætetisk Feil jeg begik. Tilsidst blev jeg undseelig ved, at tilstaae at jeg havde Feberen, giorte mine Forretninger som forhen, og stial mig, saa at sige, til en Leilighed, til at have min Paroxysmus. Det var midt i Feber-Heden, at jeg blev kaldt, at følge med ham til den, som havde faaet sin Arm af Leed. Jeg stod op, og med en rasende Hovedpine, brændende Torst, glødende Hede, og en Tunge saa tør som et Bret, giorte min Tieneste som hans Assistent. Han mærkede, det var ikke rigtigt med mig. Til en god Lykke var det en varm Dag endnu, og jeg

undskyldte mig med Veiret, med at jeg havde gaaet saa hastig o. s. v. Han saae mig ryste og bæve af Svaghed; men jeg foregav, at det var min Bestræbelse at holde ret fast paa Armen.

Han reponerede denne meget snart, og med megen Færdighed, og jeg saae, at han nu var i godt Lune. Da han gik hiem, sagde han med den meest opmuntrende Godhed: at jeg dog skulde aabenbare, hvad der var Aarsagen i de mange Recidiver jeg havde. Han lovede, at ikke ville blive vred, da jeg jo var ung, og følgeligen meget fortiente at undskyldes, om jeg giorde mig i en og anden Ubetænksomhed skyldig. Jeg tilstod da, at jeg havde denne sidste Recidiv af Kramsfugle, som jeg havde spiist; men af saa lækkere, saa fede, saa delikate Kramsfugle, at endogsaa en Antonius af Padua ikke skulde imodstaaet denne Fristelse, i hvor mange han var sluppen vel fra. Esaus Lændsesuppe, ja Æblet i Paradiis, havde ikke været mere tillokkende. Dette Skriftemaal, som blev ledsaget af stor Sindsbevægelse, i det jeg smagde den endnu i Tanker, forsonede ham strax. Han gik hiem med mig, saae mig komme til Sengs, befalede mig at ikke synde mere, sendte mig Mad af sit eget Huus, besøgte mig to Gange om Dagen, og lagde i Kongens Kiøkken, hvor jeg var en daglig Giæst, en streng Embango paa alle Kramsfugle.

Gyldne Tider vare de Aar for mig, da jeg levede i denne Station! Sundhed, (thi denne Feber kan ikke regnes, saasom det var en Ædefeber) og

for-

fornøiede Aar besiælede mig; jeg var yndet hos de Store og hos de Smaa; jeg var velkommen i Kiøkkenet, i Proviantskriveriet, i Viinkielderen, i Bageriet, i Stalden, paa Jægergaarden: alle søgte at bidrage til min Fornøielse, desmere, da jeg giorte saa indskrænket Brug deraf. Jeg kunde ved et Glas Øl og ved et Smørrebrød være saa tilfreds, saa lyksälig, saa kongelig glad; og min Lystighed var saa smittende, at allevegne, hvor jeg sad og spøgde, ond Lune forsvandt, og Alvor blev til Latter.

Denne Sindsforfatning, denne Naadegave, at kunne finde en fornøielig, en moerende, en lyksaliggiørende Side i hver en Ting, i hver en Hændelse, ja i hver en Pligts Udøvelse; denne bestandige Vane, at forvandle det Ubehagelige saa meget som jeg kunde i Behageligt; denne guddommelige Kunst, at beruse mig med reent Vand, at giøre tørt Brød til Posteier og Marcipaner, udmærkede mig i denne Tid, da jeg endnu ingen andre Sysler havde, end saadanne, der stode under andres Bestyrelse, da ingen Sorg for Udkomme trykkede mig, da ingen Udsigt i Fremtiden var andet end behagelig for mig.

Jeg havde nok at bestille. Foruden de Syge, som jeg havde ved Hoffet, og ved Stalden, havde jeg ogsaa Bønderne i Nærheden af Fredensborg; ja iblandt de mange Soldater, som arbeidede i Haven, vare der jævnligen Patienter. Jeg reed undertiden til Esrum og Esbønderop; derfra igiennem de syv Vange til Nødeboe, Steenholts Mølle, Sterup, og hiem igien til Fredensborg, altsaa runden omkring

den

den hele Esrummer Søe. Jeg havde min Lomme forsynet med Medicamenter og med Penge, som Justitsraad Braun havde medgiven mig fra Kongen, til nogle af de meest nødlidende Syge. Naar jeg saaledes var borte, besørgede min Velynder mine Forretninger paa Fredensborg, og vidste ikke hvad han skulde giøre mig tilgode. Andre Gange reed jeg til særdeles Steder, som laae hele Mile fra Fredensborg, til Patienter, som min Patron interesserede sig for.

Men ved Siden af disse Forretninger havde jeg ogsaa mange uforglemmelige Timer, som jeg kunde hellige til min Forlystelse, til Læsning, til Poesien og til anden Autorskab. Muserne bleve da allerede dyrkede af mig; men alle de Børn jeg avlede med dem, vare dødfødte; de bleve ikke døbte i Bogtrykkerpressen. Det var høiligen at ønske, at somme vilde giøre ligesaa, og lade deres første Arbeider, deres Ungdoms Hiernefostere, ligge saa længe i Pultet, til de qualtes. Men, desværre! de gives strax i Trykken, og leve saa paa Prent, deres Fædre til Skam og Græmmelse, om ikke Urteboderne i Tide æde dem levende. Det er ikke omsonst, at jeg i Oldtidens Skikke har siunget:

> Ingen da Navn af Autor fik,
> Førend han havde lært at læse.

Dog, det er Tid at holde op, da jeg allerede begynder at citere mine egne Vers. At jeg fortæller saa mange smaa Anecdoter om mig selv, som man saa let

let kan finde uinteressante og ubetydelige, er en Virkning af den Gunst, som Publikum saa ofte har ladt vederfare de Artikler, som jeg selv har skreven om mig selv. Iris og Hebe, disse to Sødskende, ville gierne fra Tid til Tid, byde Læserne lidt, om ham, som var den ældre Søsters første og frugtbareste Arbeider. Der er virkeligen ingen Selvroes i alt hvad jeg har fortalt om mig; thi hvad jeg har sagt om min Munterhed og Fornøielighed, det gaaer ikke paa min Regning. Utallige Mennesker have det samme Sindelag, allermeest naar de ere unge. Men ingen giver sig selv dette Lune, denne bestandige Lystighed; det er ovenfra, som denne Gave uddeles iblandt de Dødelige. Og de lykkelige Omstændigheder, som jeg levede i, saa mange Høies og Laves Godhed, maatte vel underholde og forøge dette naturlige Anlæg til Glæde. Jeg taler med særdeles Velbehag om mine forrige lykkelige Tider, som jeg desværre! ikke mere kan have i samme Grad og af samme Natur. Men i at tænke paa dem, i at erindre og udtrykke dem, føler jeg mere af een Drivt, som jeg ogsaa overlod mig til, da jeg nød dette mangfoldige Gode. Jeg mener Taknemmelighed, som altid er større i den satte og moedne Alder, da man bedst skiønner paa den Grad af Lyksalighed, som er forsvunden.

Denne stedsevarende Lyst at spøge, Lyst at moere mig, Lyst at smage og udbrede Glæde, har formindsket sig en liden Smule, da jeg følte min Bestemmelse. Den fik jævnligen et lidet Knæk af

huus-

huuslige Sorger, Embedsfortredeligheder, tiltagende Alder, og for alting af min sidste Sygdom, hvis characteristiske Virkning det er, at give en ganske anden Tilbøielighed end til Moerskab og Glæde.

Dog har den ikke formaaet saa ganske at forandre min Natur og Væsen, at jeg ikke engang skulde finde Fornøielse i at tænke tilbage paa mine unge Aar, og den glædelige Forfatning jeg var i paa Fredensborg. Endnu seer jeg dets fortryllende Beliggenhed; endnu synger og trallarer jeg til Hest i de skyggefulde Skove; endnu pladsker jeg paa Vandet i den brede og speilglatte Esserums Søe; endnu ledsager jeg de snilde Jægere paa en stille Grevlingejagt; endnu besøger jeg de Lunde og Enge, hvor et timundet Echo gientog de søde Toner af fordringløse Dilettanteres Natte-Musik.

Men frem for alting besiæler Taknemmelighed mig endnu da jeg skriver dette; jeg føler endnu alt, hvad jeg skylder mine forskiellige Velyndere, og er stolt af at være een af de mange, som en Frederik den Femte har giort vel imod.

Tode.

Sang for de Fattige.

Paa Livets Veie Tidsler groe
Ved unge Rosers Side:
Her smile Brødre, sunde, froe,
Og hisset Brødre lides

Men vi, hvis Lod dog bedre faldt,
Erindre dem, som fattes alt.

Ak! seer, hvor hungrig Oldings Fied
Mod Graven mødigt træde!
Ham Livets Kalk var Bitterhed,
Og vi har mangen Glæde!
End krymper sig hans Legem her;
Hans Kamp er mat, hans Ende nær.

Om Hjelp han strækker Haanden ud:
O! lad os ham husvale,
At ej han bander Liv og Gud
I Dødens brudte Tale!
Og vi skal lindre Mandens Nød,
Hans sidste Dag ej mangle Brød.

Ja Brødre, naar til mandig Lyst
Vi her os overgive,
Vi lytte paa den Armes Røst,
Ved os han qvæget blive!
Vi da om svundne Samlingsstund
Skal drømme sødt i Dødens Blund!

Haste.

Almuelæsning.

No. 53.

Mester Lucidarius.

„Denne Bog (heder det i Fortalen) kaldes Elucidarius, det er paa danske: en Forklarelse; thi man finder herudi den Lærdom aldeles smukt forklaret, som er skjult i andre Bøger.

„Paa det at hver Mand skal desbedre forstaae og beholde, hvad læres i samme Bog, da ville vi dele den i fem Parter.

„Den første indeholder Guds Faders, Søns og Hellig Aands Værelse.

„Den anden indeholder Himmelens, Jordens og vore første Forældres deres Begyndelse.

„Den tredie, hvorledes Gud lod Verden forgaae ved Syndfloden.

„Den fjerde, hvorledes Babylons Taarn blev opbygget.

„Den femte og sidste, om alle Menneskers Opstandelse og det evige Liv."

Til Prøve paa hvad Forklarelse, Almuen kan hente af denne Bogs Læsning, og til Bevis paa, hvor fortjente de Mænd gjøre sig af Fædernelandet, der, ved at skaffe Bonden andre Skrifter at forslaae Tiden med de lange Vinteraftener, liste ham dette elendige Tøj udaf Hænderne, afskrives her det Capitel: Om Lucifers Fald og Helvedes Skabelse.

„Discipelen til Mesteren.

Gode Mester, hvad hed den første Engel, som Gud skabte?

Mesteren. Han hed Nathanael; den samme havde Gud skabt saa skjøn og dejlig, at hans Skjønhed bedrog hannem, og lod sig tykke at han var Gud lig, i det at han var saa skjøn skabt. Derfor blev han nedstødt af Himmelen i Helvedes Afgrund med alt sit Selskab.

Discipelen. Hvor længe var han i Himmelen efter han blev skabt? Mesteren. Ikke længere end en halv Time. Discipelen. Hvorfore skabte da Gud hannem, efterdi han vidste vel, at han skulde blive saa hofmodig, og siden udstødes af Himmelen og ned i Helvedes Afgrund til evig Tid?

Mesteren. Det giorde Gud derfore, at han vilde styrke de udvalde Engle deres Tro; thi den Tid, at Dievelen blev udstødt, da bleve de andre Engle meget stærkere i Troe og Kierlighed til Gud, saa at de ikke kunde vige fra Guds Kjerlighed.

Discipelen. Hvorledes gik det til?

Mesteren. Førend Lucifer og hans Selskab blev udstødt, da vidste de gode Engle intet af Helvede at sige, men der de saae den store Jammer og Nød, som Dievelen og al hans Selskab var kommen udi af Guds Vrede og Kraft, og erkiendte, hvor vel han giorde imod dem, at han saa naadelig havde bevaret dem, at de vare ikke faldne med Dievelen, og begyndte da strax at love og prise Guds Naade og Barmhjertighed, som han havde beteed dem.

Disci-

Discipelen. Hvor er Helvede?

Mesteren. Helvede, der Skriften taler om, er ved en Ende paa Jorden, som Gud havde der saa beskikket og ordineret; og der er saa stort Mørke, Taage og adskillig Grumhed, at aldrig noget levendes Menneske kan komme hid.

Discipelen. Hvorledes er Helvede skabt?

Mesteren. Helvede er oven til snever og eng, men inden udi er det saa stor og vid, at ingen Menneske det beskrive eller begribe kan, uden Gud allene, og som Skriften siger, at mange hundrede tusinde Sjele falde der udi, og kunde dog aldrig komme eller naae til Grunde der udi."

Af denne Mester Lucidarius, der ved Siden af Sibyllæ Spaadom og Jesu Barndoms-Historie findes i det mindste een Gang i hver Bye paa Landet, har jeg 6 Udgaver for mig, nemlig af 1560 prentet i Kjøbenh. af Christopher Barth, 1591 prentet i Lybeck af Assverus Krøger og findes tilkjøbs hos Laurents Albrechts, 1661 prentet i Kjøbenhavn, 1749 ibid., 1768 ibid., og endelig en „trykt i dette Aar." Den sidstnævnte Udgave bestaaer af to Ark; de ældre, hvor Trykken eller Stilen er større og grovere, bestaae af halvtredie a tre Ark.

I alle disse Udgaver er Mester Lucidarius en og den samme, paa nogle smaa Forandringer nær i Henseende til Sproget; men man har ogsaa paa dansk en anden ældre rarere Lucidarius, hvoraf den almindelige Lucidarius kun er et Udtog. Hin er trykt „i Kjøbenhafn hos Godfred aff Ghemen 1510."

$5\frac{1}{2}$ Ark i liden Octav. Foran staaer nogle Riim, hvoraf Slutningen lyder:

„Wele J Bogens Naffn wedæ
Lucidarius scal hon hedæ
Fortii hon liuser oc gjør got Skeel
Af mange Ting ther weret hawer
Oc ere oc worde scall.“

Her læses mangfoldige Ting, som der ikke staaer et Ord om i den forkortede Edition; for Ex. her er den hele anden Bog at ansee som et Rationale divinorum officiorum, om Messen, Messepræsternes Dragt og denne Dragts Betydning, om Prim, Non, og al anden catholsk Messelæsning og horæ canonicæ, med sammes Udtydning.

Et Sted spørger Discipelen. „Meden J have sagt mig af Ottesang, siger mig hvo Te Deum gjorde?“

Mest. Det skrives at den Time St. Ambrosius havde vendt St. Augustinum til Troen med sin Prædiken, da gjorde de baade Te Deum, og sjunge den Gud til Lov.

Discip. Kjære Mester! tyder Te Deum paa vort Maal for alle Mænds Nytte, fordi mange læste hannem des heller, at de understode hvad det var de læste.

Mest. Det er ondt at gjøre, fordi det falder ej saa paa vort Maal (som) paa latine, fordi bør mig at tyde hannem saasom beqvemmer best paa vort Maal, og fejrest er at høre.

Discip.

Discip. Sig da kjære Mester!

Mest. Wi loffue teg then alswolende gudh oc wii kennes teg wor Herre at wære all jordrigh hæder teg thw ther gud fader er i hemmerig. Alle engle alle helgen oc alt hemmeriges Herskap lower teg oc lade aldrii aff at øpæ tith loff." rc. Nok et andet Sted fortjener at anføres, dog uden at følge Orthographien saaledes som i dette lille Sted.

Discip. Hvad tegner det, at Qvinderne skulde stande paa Mændenes venstre Haand i Kirken?

Mest. Det tegner, at Eva var skabt af Adams venstre Side.

Discip. Hvad tegner det, at vi skulde vende os øster i Kirken?

Mest. Det tegner, at Adam brød Guds Bud i Paradis, der øster er; og fordi vende vi os øster, at vi skulde tænke det Ve og det Vaande, der vi have fanget før Adams Brøde, og vogte os des heller, og forbryde os ej mod Guds Bud."

Her findes tillige i denne gamle Lucidarius en Extract af Middelalderens geographiske, physiske og naturhistoriske Kundskaber, men hvordan de har været beskafne, viser følgende Steder:

„Der er Folk som have et Øje for i Anled, og andet bag i Nakken, de æde Folkekjød for Vildbrad om det er stegt. Dernæst er Folk som have ej mere end een Fod; han er saa bred og saa skabt, at de maa saa skjule dem for Regn og for Sne med Foden, fordi de have ej andet Huus end den samme brede Fod, og med den samme Fod løbe de saa snart som

en Fugl flyver. Thernæst er Folk hos et Vand, heder Ganges, det kommer af Paradis; det Folk hos det Vand er, de have ej andet at æde end enehaande Æble som flyde med Vandet af Paradis; de smage saa vel, at de tør ej anden Mad ved; hvor de fare, da føre de de samme Æble med dem, fordi at imen de have Æble med dem, da ældes de moxen intet. — — —

„I Bjerget Casprus i India fandt Kong Alexander et haande (ɔ: Slags) Folk, der ikke æde andet end Menneskekjød eller og raa Dyr og raa Fiske. Dernæst ligger Bjerg i Havet, derpaa voxer saa høje Skove, at de gange over Skyerne, og i de Skove boer Folk, der ej ere højere end vor to nøjeste Alne; de væbnes til at stride med Traner daglig. Det er deres meste Qvide. Deres Hustruer fange Børn, der de ere 3 Vintre gamle, og de Folk lever ej længer end 8 Vintre."

Discip. „Siger mig af de underlige Dyr, paa Jorden er.

Mest. Det er særdeles et Dyr, heder Enhjørning, det haver et Horn i Hovedet, er 3 Alen langt, det Horn skinner saasom en Karbunkelsten; det Dyr kan ingen fange ej uden en ren Jomfru; fordi vil hun sidde for Dyret, da ganger det til og falder paa sine Knæ og lægger sit Hoved i hendes Skjød, og vorder saa fast af Søbnen, at hun maa (ɔ: kan) dræbe det. Det samme gjør og Panterdyr. Der er og Dyr, heder Fjæl, det haver ikke Ledemod; det er det stærkeste Dyr i Verden er og det største;

man

man kan det aldrig fange uden man kommer det til at falde, fordi det kan sig ej oprejse igien, naar det falder."

„Discip. Siger mig nu af den anden Del af Verden!

Mest. Den Del heder Europia; deri er al Romerrige, som er Wallant, Frankerige, Tydskland, Engelland, Skotland. Det er allervesterste i Verden, og nordest i det Land er en Stad, som i 40 Dage om Vinteren aldrig kommer Dag. I den Del af Verden er og Danmark. I det Rige som Danmark heder, er det beste Ridderskab og det største under Solen er, om de vilde vel holde tilsammen; der er og de de ædleste Fruer og de skjønneste med deres Sæder, som i al Verden findes. Dernæst ligger Norie og Swerie." rc.

Denne Eloge over Danmark, forstaaer det sig selv, er Oversætterens Tillæg; thi Oversættelse er Bogen; den tydske Original findes der adskillige Udgaver anmeldte af i Panzers Annalen der ältern teutschen Literatur. Forresten skriver Bogens Titel og dens theologiske Indhold sig fra et latinsk Middelalderens Product, der under Titel af *Elucidarium* er vedtrykt nogle Udgaver af Anselmi, Archiepiscopi Cantuariensis, Opera.

Foruden de ovennævnte danske Oplag, jeg har for mig af Udtoget af denne Encyclopedie, gives der vist nok mangfoldige andre. I Karen Brahes Bibliothek i Odense skal der, ifolge en Efterretning i 2det Bind af Minerva, være Udgaver af 1562

og

og 1604, og i Munchs Catalog nævnes en af 1722.

P. S. Jeg skynder mig ved denne Lejlighed at rette en Overilelsesfejl jeg i Iris og Hebe for Julius har begaaet S. 90, der hvor der tales om Molboernes Bedrifter. Jeg har der sagt, at Bogen ikke var original; og deri havde jeg Ret; disse Vittigheds-blomstre ere ikke først opgroede paa dansk Grund; de ere forplantede herhid fra tydsk Bund. Men Maaden hvorpaa de ere forplantede, deri tog jeg fejl, hvorom jeg er bleven underrettet af selve om ikke Opplanteren, saa dog Ophavsmanden til at Planterne her fæstede Rødder; eller, for at tale uden Lignelser, Hr. Doct. Mangor har sagt mig, at han gav Anledning til, at en hans Bekjendter i Viborg satte sig hen og kastede paa Papiret de ham bekjendte og almindelig roulerende Fortællinger om Molboerne, uden at have nogen Bog for sig, at oversætte og extrahere af.

Umiddelbar er altsaa Molbo-bogen ikke compileret af das Lalenbuch od. die Schildbürger, som jeg den gang bildte mig ind; men middelbar, troer jeg dog endnu, det kan siges at være skeet, og at Læsningen i Lalenbuch om Schildas Indbyggeres Naragtigheder er Kilden til de fleste af Fortællingerne om Molboerne. Jeg siger Kilden, uagtet jeg vel veed, at denne Kilde endnu har et højere Udspring. I en liden Bog, kaldet Vertheidigung der Stadt Schilda wider die gemeinen doch ungebührlichen Auflagen, entworffen von Johan Christoph Langnern (i. e. Christian Schöttgen) Frankfurth und Leipzig. 1747, 8vo, er beviist, at Meget af det som Schildtborgerne udlees for er taget deels af Henrici Bebelii Facetiæ, og deels af Jacob Freyens Gartengesellschaft. Den sidstnævnte af disse to Bøger er trykt i Strasborg 1557, 13 Ark i Octav, og er

siden

siden mod Enden af 16de Seculum paa ny aftrykt, som anden Tome af den Bog, som kaldes Rollwagen.

Epistel til Herr Pr. H—n.

Jeg paa din smigrende Forklaring
Dig, ædle Ven, dog skylder Svar.
Jeg en bedrøvelig Erfaring
Af Digtergudens Luner har.
Han sagde, at jeg ikke mere
For Iris skulde recensere,
Da hun en Søster med sig tog.
Hans Grunde lod han skiulte blive;
Nok, da han mig endda saae skrive,
Han bister mig paa Haanden slog;
Electrisk Aal slaaer ei saa vældigt.
Kort: han mig rykked' saa uheldigt,
At den advarte Haand blev lam.
Bedrøvet sagde jeg til ham:
„Jeg din Manøever ei begriber;
Du ellers Folk i Øret kniber,
Naar de at feile er' i Færd.
Hvi skal jeg fra Kritiken blive?
Jeg skal da intet mere skrive!
Den Hævn var jeg dog aldrig værd."

Min Haand han kom nu at betragte;
„Det rigtig nok din Høire er!"
Jeg kunde høre, han tillagde
De Ord, dog Notabene sagte:
„Ak! vi er' alle Mennesker."

Nu angred' den Hr. Gud sin Vrede
Og sit uoverlagte Stød;
Nu kiølte sig hans bistre Hede;
Og en Undskyldning, mild og sød,
Som Honning, fra hans Læber flød.

„Jeg vilde," sagde han, „dig lære,
At du nu ældes; det er Tid,
Med din frugtbare Autoriid,
Saa ødsel ikke meer' at være.
Skriv heller Prosa eller Digt,
Og al den Deel du selv behager;
At recensere lærde Sager,
Er alt for utaknemmeligt.
Jeg vil mig derved ei opholde;
Kritiken kan din Død forvolde.
En Mand paa tredsindstyve Aar,
Sit eget Bedste nok forstaaer.
En Autor til en plat Fadaise,
Og som paa dig har brændt sin Næse,
Kan, muueligt for at hævne sig,

En

En rædsomt Psalme bag fra læse,
Og pian pianino dræbe dig.
Du først kun levede' for at nyde;
Dig selv din Ungdom hørte til,
Og jeg det aldrig regne vil
Naar raske Knøse varmt sig fryde,
Uskyldigt, som det sig forstaaer;
Men naar man fem og tyve Aar,
Maaskee de tredive, nu fylder,
Man alle Kræfter Staten skylder.
Om da du tænker, eller drømmer,
At Recenseren er en Pligt,
Et Arbejd' gandske hæderligt,
Og at du daglig driver sligt,
Jeg og til Nød dig det indrømmer.
Men naar nu snart den halve Skok
Af dine brugte Aar bortrinder,
Saa har du kritiseret nok;
Da klog Mand sine Seil indbinder.
Nu bør du skue vel omkring,
Og veie hvad du foretager,
Og ei befatte dig med Ting,
Som varigt Fiendskab dig paadrager.
At krænket Autor over dig,
Skal hverken tordne eller sukke,

Og

Og du kan bliid og fredelig,
De eengang trætte Dine lukke.
Din Sang har tidt fornøiet mig.

Her maatte jeg beskeden bukke,
Skiøndt jeg hans haarde Slag fornam.
Hvad, mener Du, jeg svar'te ham?
Jeg sagde: „Aldrig nogen Galde
Har blandet sig i min Kritik;
Jeg vidst har ikke havt for Skik,
For Sludder Autors Ord at kalde.
Jeg tal'de ei om Vers og Fias,
Om Pladder, eller Pærevælling;
Og kræved' ei en Ananas,
Af den, der gav en Æbleskrælling.
Min Færle svøbte jeg tit ind
I Vittigheders bløde Fløiel;
Ei med Karbadske, ei med Pleiel,
Jeg kløe'de nogens hvasse Skind.
Men, hvor jeg nogenledes kunde,
End sige, hvor jeg havde Grunde,
Berømmede jeg glad og fro.
„Ja," sagde jeg, „jeg frit bekiender:
En Autor, stor som en Kalender,
Jeg roeste til en Folio."

„Des-

„Desværre!" skreg vor fælles Fader,
„Du af den Roes meest Fiender har.
Naar du for god mod andre var,
Det aldrig dig en Bav forlader.
Lad være, om du mig har kiær,
Om dig min Bistand vigtig er;
Jeg, at din Sygdom kan faae Ende,
Vil andre Præster, Læger sende."

Han gik. Jeg taug, og lod ham vandre;
Og om jeg vil bedømme andre
Paa min Viis, uden Spot og Spæ,
Det, ædle Ven, vi faaer at see.
Jeg har imidlertid i Sinde,
Mig ikke til den Gud at binde.
Ei mere troer jeg ham; han slaaer,
Saa at al Følelse forgaaer.

Lyksalig Du, som ei har været
Befængt med Recensenterie!
Vel dig! du har ei kritiseret;
Du er for hans Memento frie!
Du seer ham alt ad Bifald nikke,
Naar muntre skiønne Vers du giør,
Dig truer hans Manøver ikke,
Han smiler nu saa glad som før.

Tode.

Om et Forstinstitut.

Ideen er taget af en Afhandling Ueber Forsterziehungs-Anstalten, indrykket i Journal für das Forst und Jagdwesen. Ersten Bandes zwote Häfte S. 11-36; jeg har blot sammentrukket, omarbeidet og localiseret denne.

Da Forstvæsenet i en Stat staaer i den nøieste Sammenhæng med dens Velfærd; saa bør Statsbestyrelsen sørge for, at samme, i alle sine Dele vorder retteligen forvaltet; men dette vil det ikke vorde, saa længe de Personer; i hvis Hænder den overgav dets Forvaltning ikke have de til deres Embede og Forretninger udfordrende Kundskaber.

Spørgsmaalet bliver da: nyde de unge Mennesker som nu omstunder lærer Jagten, som man kalder det, en saadan Underviisning som udkræves til at danne en duelig, en fuldkommen Forstbetient? Erfarenhed benegter dette: hvo skulde vel ogsaa give dem denne Underviisning, deres Lærere have hidtil ikke kundet give dem samme, disse kunde jo dog ikke give andre, uden det de selv havde.

Nærværende Afhandling har til Hensigt at foreslaae en Indretning til vore Forstbetientes muelige bedre Dannelse; men førend jeg nærmere fremsætter mine Tanker herom, være det mig tilladt, at møde nogle Indvendinger jeg her kan vente mig.

Saaledes indvender man. „Der gives tvende Klasser af Forstbetiente, befalende og adlydende, disse behøve ikke nær saa udvidede Indsigter, som hine, naar disse, siger man kunde læse, skrive, og afgive en Rapport til deres Foresatte, bør man

ikke fordre mere af dem, deres Hovedforretning er at have Opsyn over Skovene."

Er dette rigtigt, saa tilstaaer jeg selv, at et Institut til de lavere Forstbetientes Dannelse er overflødigt; men dette bliver her et Spørgsmaal om disse, for, til Statens Fordeel, at forvalte et Revier ikke nødvendig behøve flere Kundskaber? om Statens Skove uden Medhielp og Medvirkning af de ringere Forstbetiente kan behandles saaledes, som Forsthuusholdningens Regler overhovedet, og de for Landets enkelte Egne særegne Omstændigheder, udkræve?

Antage vi endog, at alle de øverste Forstembeder vare besatte med de dueligste Mænd, saa vil disse dog ikke være istand til at handle saaledes i deres Virkekreds, at de kunde bruge de lavere Betiente som blotte Skovfogder og Bieløbere. Duelige og erfarne Oberforstere indsee meget mere, at Forstvæsenet ville i en anseelig Deel af Landet ikke kunne forvaltes saaledes, som det Heles Vel udfordrer, uden de ringere Betientes Understøttelse og Raad, som alletider grunde sig paa det som er væsentlig for deres Egn. — Derfor er man og i alle de Lande, hvor man søger at indføre en reel Forbedring i Forsthuusholdningen, fuldkommen overtydet om Nødvendigheden af de ringere Forstbetientes videnskabelige Dannelse.

Man indvender videre: „En saadan Indretning vilde foraarsage Staten store Omkostninger; men den, som søger en Forstbestilling, burde forud have, paa sin egen Bekostning, erhvervet sig de udforderlige Kunskaber."

Jeg skal ikke nægte, at en Forstskole jo vilde koste noget; men jeg er ogsaa overtydet om, at disse Bekostninger ingenlunde kunde sammenlignes med den Nytte, Landet ville høste af de i samme efter eens lige rigtige Grundsætninger dannede Forstbetiente. Er da Forstvæsenet i en Stat mindre nyttigt og vigtigt end Malerie, Billedhuggerie og andre Kunster og Videnskaber, hvilke i vel indrettede Stater læres i særdeles Instituter?

Overbeviist om, at tilkommende Forstbetiente behøvede Underviisning, saavel i selve Forstvidenskaben, som i de Videnskaber, hvorpaa den støtter sig, oprettede man ved Universitæterne egne Lærestole for Forstvidenskaben. At ville aftrætte disse Foranstaltninger al Nytte, var ubilligt: det var meget mere at ønske, at man hos os havde for længe siden tænkt paa noget sligt; men det var igien for meget, om man ville paastaae, at Forstskoler og Forstakademier herved vare blevne unødvendige. Allevegne er det overdraget Professorerne i Kameralvidenskaben at give den hidhørende Underviisning. Disse kunde nu være ganske vel bekiendte med Forstvidenskabens Theorie; men der mangler dem baade Tid og Leilighed til at forskaffe deres Disciplер den nødvendige Øvelse. — For en Kammeralist, som anseer Forstvidenskaben som en Deel af sin Bestemmelsesvidenskab, kan derimod denne akademiske Underviisning i Forstvæsenet være tilstrækkelig.

I nogle Lande saae man længere ud i Tiden, og oprettede særdeles Instituter til Forstbetienteres Dannelse.

Den første Indretning af dette Slags opstod under Friderich den Eeneste. I Aaret 1783 oprettede Hertugen af Würtenberg et Forstinstitut. Siden blev i München oprettet et Forstakademie. Den regierende preussiske Konge sørger ogsaa for at giøre Kundskaben om Forstvæsenet mere almindelig, og at danne duelige Forstmænd.

At et Forstinstitut er nødvendigt, derom er vel ingen Tvivl. Men hvorledes bør dette være indrettet? hvad bør iagttages i Henseende til dets Udvortes? hvad bør deri læres?

Jeg vil her først bestemme, hvad jeg forstaaer ved et Forstinstitut.

Ved et Forstinstitut forstaaer jeg, uden Hensyn til noget Navn, en saadan Indretning, hvorved unge Mennesker, som ville opofre sig til Forstvæsenet, ikke alene kan erholde de en Forstbetient nødvendige Legemsegenskaber; men tillige, og det fornemmeligen, anbringes til saadanne Videnskaber og deres Anvendelse, uden hvilke Forstvæsenet stedse er afhængende af et blot Slumpetref og Gotbefindende.

Det er enhver Forstkyndig bekiendt, at der udfordres en vis Legemsstyrke til at kunne udholde de Strabaser, som en samvittighedsfuld Bestridelse af de fleste Forstembeders Pligter udfordrer. I et Forstinstitut bør derfor ogsaa dette komme i Betragtning. Der bør foretages med Lærlingerne saadanne Øvelser, som kan danne deres Legemer, hærde dem til at udholde Strabaser, og giøre dem ufølsomme for Magelighed. De grundigste Kundskaber nytte

 her

her kun lidet, naar Legemet ikke kan taale Veirliget; men det meest hærdede Legeme er her ligeledes kun til liden Nytte, naar det ei besieles af en med Grundsætninger ledet Erfaring; begge Dele bør være uadskillelige, begge Dele kan i en vel indrettet Forstskole letteligen opnaaes. Man bør her ikke glemme tvende Ting, nemlig: at i biergrige Skovstrækninger, hvilke for største Delen ere de vigtigste, og hvor man yderst sielden kan komme frem til Hest, kunne de største Excesser og Uordener i Forsthuusholdningen foregaae, og virkeligen ogsaa foregaae, naar den som har Opsigt over samme, enten er svagelig, eller elsker sin Mageligheד for meget. Dernæst: at kun faa Mennesker, naar de ei fra Ungdommen af ere vante til Strabaser, kunde i en sildigere Alder forskaffe sig den en Forstbetient nødvendige Legemsstyrke.

Til en hensigtsmæssig Forstskole udfordredes en Bygning, enten i en betydelig Skov, eller dog i Nærheden af samme, saaledes indrettet, at, om muligt enhver Lærling, eller i det mindste to saadanne, bekom et Kammer. — Hvo af mine Læsere tænke ikke her paa E r i m i t a g e n. Dog dette hører desværre ikke længere Kongen til!

I Nærheden af Bygningen skulde anlægges en Have, hvori ved Lærlingerne, under Lærernes Veiledning maatte indplantes og efter deres naturlige Orden rangeres alle i Landet vildtvoxende Træarter. Et særdeles Sted i samme maatte anvises for de fremmede, størstedelen nordamerikanske Træarter, som

godt

godt udholde vores Veierlig: for de kielne Træarter maatte her ikke være nogen Plads.

I en saadan Have kunde Læreren paa en spøgende Maade bibringe sine Lærlinger Kundskab om Træarterne, deres Natur og Beskaffenhed, og ved den daglige Omgang med disse Vexter stedse mere befæste hos dem den allerede erholdte Kundskab. — Her var den skiønneste Leilighed til at giøre dem bekiendt med disse Træarters Dyrkning, Saaning, Plantning, og den forskiellige Maade at formere dem paa, at vise dem, hvorledes man maae forholde sig ved Plantninger, saavel i det Store som i det Smaa. Med et Ord i en saaledes indrettet Have ville en Lærer letteligen kunde paa den solideste Maade lægge Grunden til Forstvidenskaben hos sine Lærlinger.

De hertil udfordrende Omkostninger ville blive ubetydelige, da Lærlingerne selv skulde anskaffe de indenlandske Vexter, og naar der kun af hver fremmed Træart var een eller to Planter, saa blev det Lærerens Sag at formere dem, og at giøre sine Lærlinger bekiendt hermed. Her kunne Lærlingerne paa en fattelig Maade underrettes om, hvilke Træarter der lovede Landet vigtige Fordele i Fremtiden, og hvilke blot skikkede sig for Haverne.

Lærlingerne maatte ikke være ældre end 13, i det høieste 16 Aar, allerede forud have lagt en god Grund i Skolen, have et sundt og stærkt Legeme, gode Anlæg og en overveiende Lyst til Forstvæsenet.

Lærlingernes Antal maatte bestemmes efter Antallet af de sædvanlig aarligen ledig blivende Forst-

embeder: For at udfinde dette maatte man anstille hidhørende Mortalitætsberegninger, og her maatte for alle Ting nøie mærkes den bekiendte Erfaring: at blandt Jægere og Forstmænd er Mortalitæten langt ringere, end blandt de andre Stænder, hvilket sandsynligviis kommer af den haardføre Levemaade, hvortil de fra deres tidlige Ungdom vænnes. Man har i Tydskland anstillet slige Beregninger, og fundet: at af 300 Forstmænd døe aarligen tre, sielden fire Personer.

I tre Aar burde et ungt Menneske her kunne dannes til en fuldkommen Forstbetient, hvad enten hans Bestemmelse var for den befalende eller adlydende Klasse af disse. Naar de efter disse tre Aars Forløb udgik fra Institutet som udlærte, burde de strax hensættes til en erkiendt duelig og retskaffen Forstbetient, for under hans Anførsel at bringe deres Theorie i Udøvelse, hos denne burde de forblive, indtil Forstbestyrelsen fandt Leilighed til at befordre dem hver efter sin Bestemmelse.

Som Lærere ved Institutet maatte unndgaaelig ansættes virkelige Forstmænd.

Overdrog man Underviisningen i et saadant Institut til, f. Ex. Professoren i Naturhistorien eller Kammeralvidenskaben, saa vilde Følgen blive, at der ikke blev giort den fornødne Forskiel imellem det blot nyttige og det aldeles nødvendige. En Professor i Naturhistorien, ansat ved et saadant Institut, vilde nok neppe bestandig bibringe sine Lærlinger kun netop de Dele af Naturhistorien, som fornemmelig henhøre

under Forstvidenskaben; da man ikke kan forudsætte, at en Professor i Naturhistorien tillige altid er Forstkyndig. Hvad her er sagt om Hovedvidenskaben, gielder og om de hidhørende Hielpevidenskaber.

Saaledes skulde da kun virkelige Forstmænd ansættes til Lærere. Men „hvorfra tage vi Brød i Ørken," vil man vel her udbryde. Det skulde høiligen undre mig, om der iblandt vore høiere Forstbetiente ikke kunde findes een eller flere, som besad de hertil udfordrende Egenskaber, som med Glæde vilde modtage og med Hæder forestaae dette Embede. Men endogsaa antaget, at vi iblandt vore Landsmænd ingen saadanne Forstmænd have; saa kunde vi jo indtil videre, enten indkalde duelige Lærere fra Tydskland eller andre Steder, hvor Forstvidenskaberne fortrinligen dyrkes og blomstre, eller, hvilket synes at være rettere, udsøge blandt de af vore unge Studerende, som dyrke Naturvidenskaberne et eller flere duelige Subjecter, som fortrinligen elskede Forstvidenskaben, disse maatte da efter forud aflagt offentlig Prøve her hiemme, reise nogle Aar udenlands, for der at see de vigtigste Forstindretninger, og ved en eller anden Forst-Underviisningsanstalt at danne sig til deres Bestemmelse. Saaledes reiste nu vor Professor Olufsen for at danne sig til en duelig Lærer i Landoeconomien.

Antallet af Lærere vilde beroe paa Antallet af Lærlinger.

Da Lærestanden er for de fleste Mennesker en byrdefuld Lod, saa burde disse, som alle andre Lærere, ikke

ikke alene lønnes anstændigt, men de burde og have fuldkommen Vished om efter visse Aars Forløb at forfremmes, hvis de vilde, til et eller andet anseeligt Forstembede.

Efter disse Forudsætninger og Forklaringer gaaer jeg over til Læremethoden — og til at bestemme de Videnskaber, som ere nødvendige for en Forstbetient, og altsaa i dette Institut burde læres.

Nogle fordre af de ringere Forstbetiente for meget, andre for lidet. Det ene er ligesaa urigtigt som det andet. Fordrer man, at de skal forstaae Naturvidenskaben, Mathematiken og Kammeralvidenskaben i deres fulde Udstrækning, saa fordrer man for meget. Nyttigt var det stedse, om de besad udvidede Indsigter i disse Videnskaber, men nødvendigt er det ikke; nødvendigere er dette for de høiere Forstbetiente. Thi da den største Deel af de ringere Forstbetiente, blot have visse Dele af Forstvæsenet under deres Forvaltning, og som oftest kun tør foretage sig, hvad der bliver dem befalet; saa behøve disse ikke heller alle de Videnskaber, som give Forstvidenskaben Liv og Fuldkommenhed, og som de, til hvilke de hele Forstvæsens Bestyrelse engang skal overdrages, nødvendig bør studere i hele deres Omfang; men for disse ringere Forstbetiente, bør Lærerne uddrage det nødvendigste af hine Kundskaber, og skille samme fra det mindre nødvendige, paa det de ikke skal fare vild i den vidtløftige Mark af Hielpevidenskaber.

Fremfor alt, bør en Forstbetient som daglig omgaaes med Naturen have rigtige Begreber om samme. Forstnaturvidenskaben som Forstvidenskabens første og væsentligste Udspring, bør derfor være Hovedgienstanden i et Forstinstitut. Med denne erholde de unge Forstmænd Hovedbegrebet af Forstvidenskaben, ved den faae de den fornødne Kundskab om sammes legemlige Gienstande, Jord, Vexter og Dyr. Den lærer disses grundige Kundskab og Benyttelse, og renser Forstvidenskaben fra Vildfarelser og Fordomme. Ved denne Videnskab vorder den unge Forstmand bekiendt med Elementerne og Phænomenerne i Naturen. Den deler sig i tvende Grene Forstnaturlæren og Forstnaturhistorien.

Mathematiken lærer ethvert Menneske at tænke og dømme rigtigt. I Forstvidenskaben er i Særdeleshed dens Tieneste af Vigtighed, og maae ansees, som sammes Hovedstøtte Dens store Nytte og Uundværlighed ved Forstvæsnet have Oettelt og Hennert i Synderlighed udviklet; men alle dens Dele ere en Forstkyndig ikke lige nødvendige. Nødvendige ere Regnekunst, Geometrie, Stereometrie og noget af den borgerlige og Vandbygningskunsten.

Da en Forstbetient maae føre Regnskaber, afgive Rapporter, Erklæringer, Forslage o. s. v., saa er det jo nødvendigt for ham at vide noget af Regnekunsten, at skrive en læselig Haand, og at kunne frem-

fremsætte sine Tanker i et om ikke skiønt, saa dog forstaaeligt Sprog.

Uden Kundskab i Geometrie og Tegnekunst, vil han ikke vide at udfinde den sande Størrelse, af det under hans Bestyrelse henhørende Skovstykke, eller at optage et Kort over samme.

Uden nogen Indsigt i Stereometrien, kan han ei udfinde hver enkelt Træstammes eller den hele Skovs virkelige Indhold.

I Vandbygningskunsten bør en Forstbetient ikke være aldeles ukyndig, de i hans Destrikt værende Søer, Moser, Diger o. s. v. staae jo under hans Bestyrelse: — Uden Indsigt i den borgerlige Bygningskunst vil han ikke kunde optage en paalidelig Syns og Vurderingsforretning over en Bygning, eller bedømme, om en vis til samme forlangt Qvantitet Tømmer virkelig udfordres til dens Istandsættelse eller Opbygning.

En Forstbetient bør ogsaa forstaae, at bedømme, indrette og forbedre alle i Skovene forefaldende Arbeider, Haandteringer, Handel o. a. m., han bør derfor være bekiendt med Forsttheknologien, som den Videnskab der lærer ham den nyttigste Anvendelse af ethvert Stykke Træ.

Forstvæsenet er en Deel af Kammeralvidenskaben. En Forstbetient bør derfor kiende de vigtigste Sætninger i samme. Det samme gielder og om Politievidenskaben: anvendt paa Forstvæsenet lærer den, hvorledes god Orden kan indføres og haandhæves i Skovene.

Ligesaa nødvendig for Forstbekiente er nogen Indsigt i Lovkyndigheden. Uden samme, vil den ringere Forstbetient ikke kunde tilfulde kiende sit Herskabs Rettigheder, formedelst denne Uvidenhed lettelig blive Aarsag til, at en eller anden Rettighed enten ganske tabes, eller dog at kostbare Processer i sin Tid maae føres om samme.

Mere udvidede Kundskaber i Kammeral- og Politievidenskaben, saavelsom i Lovkyndigheden bør de Subjekter besidde, som ere bestemte for de høiere Forstbetieninger.

Der bør udarbeides en Lærebog, hvori disse paa Forstvæsnet anvendte Videnskaber foredrages i deres naturlige Orden. Denne bør af Sagkyndige først strængt prøves, og derefter af Forstdirecktionen foreskrives Lærerne, saavel til en Ledetraad ved deres daglige Underviisninger, som til en Rettesnor ved de offentlige anstillende Prøver. At der ved dens Udarbeidelse uafladelig maatte haves Hensyn paa Landets Locale, er let at begribe.

Læremethoden betreffende, saa synes den, som blev brugt i det zanthierske Institut, at være den naturligste og rigtigste. Zanthier nemlig foredrog sine Lærlinger om Formiddagen de Grundsætninger, efter hvilke de om Eftermiddagen skulde handle.

Da Maaden, hvorpaa Lærlingerne ansættes og befordres, har en mægtig Indflydelse paa et saadant Institut; saa er det af yderste Vigtighed at udfinde de rigtigste Grundsætninger for Fremgangsmaaden herved.

Em-

Embedsalder burde aldrig lægges til Grund for Befordringer. — Lærlingerne ved et Forstinstitut bør derfor ikke forfremmes efter denne, men efter Fortienester. Duelighed og ikke Alder bør her være Maalestokken. Men ingen kan bedre dømme om Forstlærlingernes Duelighed og Fortienester, end de Lærere, under hvilke de have lagt den første Grund til samme, og de Forstmænd, som have besørget deres fuldkomne praktiske Uddannelse. Disse burde derfor ved Forstembedernes Besættelse raadføres? — Denne Maade at besætte Forsttienester paa kunde kun da vorde farlig, naar Lærerne og de øvrige, man herved maatte tage i Raad med, ikke vare redelige Mænd, eller ikke vare godt lønnede, men aldeles afhængige af høiere Personer, hvis Anbefalinger gielde det samme som Befalinger.

Dette er et løst udkastet Grundrits til en Forstindretning, som, hvis den blev realiseret, sikkerlig vilde blive til ikke liden Nytte for Staten.

Jeg har ganske forbigaaet Jagtvæsnet, deels fordi jeg ikke anseer det for uadskillelig forbunden med Forstvæsnet, deels fordi samme nu er i synligt Aftagende. Ønskede man alligevel at have Jægere, som ved videnskabelige Kundskaber udmærkede sig fra andre i deres Fag, saa var det foreslaaede Institut just Stedet, hvor disse beqvemmelig kunde dannes, naar man ved samme vilde for dem blot ansætte endnu een Lærer.

Albertsen.

Bord-

Bordsang
ved et Par Nygiftes Gjestebud paa Skydebanen.

Elskov, din Glæde
tryller i Livets Vaar:
Venskab, din Kjæde
evig bestaaer.

Naar Yngling Pigens Øje seer,
og skjønt, blufærdigt, ømt det leer,
da lyner Elskovs hvasse Piil
af taarevædet Smil. Elskov, din o. s. v.

Snart bølger højt den Skjønnes Barm,
snart synker hun i Knøsens Arm,
og, Haand i Haand, og Bryst ved Bryst,
de drukne sig i Lyst. Elskov, din o. s. v.

Dem rører Tid med Kæmpehaand,
og svagt er Elskovs Rosenbaand:
o! Vee da, Vee, om Venskab ej
bestraaler deres Vei! Elskov, din o. s. v.

Men, visner Elskovs Myrthe hen,
og Venskab vander den igjen,
da gaae de stadigt, Bryst ved Bryst,
mod Graven selv i Lyst. Elskov, din o. s. v.

Veninde, Elskov ledte Dig
til Ham, Dit Hjerte valgte sig;

men

men ogsaa Venskab Kjæden bandt;
thi Ham Du prøvet fandt.

Elskov, din Glæde
tryller i Livets Vaar:
Venskab, din Kjæde
evig bestaaer.

Og, Ven, som ofred' nys Dit Liv
til Din den ædle, fromme Viv!
Du længe Hendes Venskab nød,
før Elskovsord Du bød. Elskov, din o. s. v.

Thi vandrer modigt Banen hen!
Fornuft og Venskab hegne den.
O! glemmer i Hinandens Favn
hver Kummer selv af Navn! Elskov, din o. s. v.

Vor lille Jord er skjøn og god:
o! nyder Alt, hvad Gud tillod!
Og, naar I silde heden gaae,
end Baandet nyt bestaae!
Elskov, din Glæde
tryller i Livets Vaar:
Venskab, din Kjæde
evig bestaaer.
De Nygiftes Skaal!

Haste.

Xenophons Giestebud.

Af det Græske
ved
Odin Wolff,
Doctor Philosophiæ.

Til Læseren.

Disse den dybsindige og erfarne Xenophons Samtaler, som med deres Nyersomhed forene endeel fyndige og for Menneskeheden undertiden merkelige Tanker; har jeg troet det skionnende Publikum vilde læse med Fornøielse; og dette har opmuntret mig til denne Oversættelse.

Vi vil her nærmere lære at kiende nogle huuslige Træk af den viise og dydige Socrates. Vi vil i denne Forsamling beskue, hvorledes den forskende Mand, Philosophen, overladt til sig selv, bestyrer sine Handlinger; paa hvilke Grundstene og Piller han søger at støtte og opføre sin Beroligelse her i Livet: ja alt dette tilside sat; skulde det ikke være kierkomment at bivaane et Giestebud, som er holdt over 2000 Aar, før vi saae Lyset?

Hvad mit Arbeide hermed angaaer, da har jeg stræbt at fatte Xenophons Meening rigtig, og udtrykke den saavidt hans og mit Modersmaal tillod det ordret*).

Første

*) Denne lille Forerindring samt Oversættelsen er skrevet for tolv Aar siden, og har lagt mellem mine Papirer indtil nu, da jeg har taget den frem, og givet Stilen hist og her en lille Glattelse paa nye; jeg smigrer mig nu med, at dette Arbeide ikke vil være uværdigt til, at forelægges dette Maanedsskrifts ærede Læsere.

Første Kapitel.

Efter mine Tanker er vise og ædle Mænds Sysler, ikke alleneste hvad de have udført med Overlæg, men endog hvad de kan have moeret sig med i et lystigt Selskab værd at optegnes. Af hvad Anledning jeg slutter dette, vil jeg fortælle.

I den store panathenæiske Fæst holdtes Væddeløb; Callias, Hipponici Søn, ledsagede altsaa Autolycus, et ungt Menneske, som han elskede, og som havde erholdt Prisen i alle Fægterøvelser, til disse Skuespil. Da Væddeløbet var forbi, gik han ifølge med Autolycus og hans Fader, til sit Huus i Piræum. Niceratus fulgte ogsaa med ham.

Da han her saae Socrates, Critobulus, Hermogenes, Antisthenes og Charmides forsamlede, bad han En at ledsage dem, som vare med Autolycus; selv gik han hen til Socrates's Selskab, og sagde:

Jeg træffer eder ret til Pas; thi Autolycus og hans Fader skal spise til Aftens hos mig, jeg troer derfor min Anretning vil blive mere glimrende, naar vores Gilde er prydet med Mænd af en redelig Tænkemaade, som I, end om jeg havde indbudet de øverste Feltherrer baade over Fodfolk og Rytterie.

Socrates. Du skiemter alletider haanligen med os, siden du har givet Protagoras, Gorgias, Prodicus og mange andre store Pengesummer for din Viisdom; men os anseer du som nogle Fuskere i Philosophien.

Callias. Ja forhen har jeg skiult al min Viisdom for eder; men dersom i nu vil besøge mig, skal jeg overtyde eder om, at jeg er en Mand, man bør sætte Priis paa.

De, som vare med Socrates takkede først sømmeligen for Indbydelsen; men lovede ikke, at spise til Aftens. Dog, da man tydelig kunde see, at han tog sig det nær, om de ikke gik med, fulgte de ham. Da derpaa nogle havde øvet sig i Bryden og salvet sig, og andre badet sig, traadde de ind.

Autolycus sad allene hos sin Fader; men de andre lagde til Bords, som Skik var. Callias havde ikke saa snart mærket, hvad der gik for sig, før han bragte paa Bane, at Deilighed var af Naturen noget kongeligt, særdeles naar en Yngling som Autolycus, forenede den med Dyd og Blyfærdighed.

Thi ligesom et Blus, der lader sig til Syne om Natten, trækker alles Øine til sig; saaledes tilvendte sig først Autolycus Skiønhed alles Øiekast; og siden var der ingen, som betragtede ham med urørt Sind. Nogle udviste sin Henrykkelse ved Taushed, andre ved Gebærder.

Det er virkelig saa, at alle, som beaandes af en eller anden Gud, have noget mærkeligt i deres Lader. Saaledes synes de, som ere henrykte af visse Guder, foruden det barske Øiesyn, den gyselige Stemme, ogsaa at være fyrigere og rappere i deres Adfærd; men de, som ere beaandede af den dydige Elskovs Gudinde, have et elskværdigt Øiekast, en

yndig Stemme, og ukonstlede Lader. Da nu Callias af Elskov yttrede alt dette, bleve alle, som kiendte noget til denne Guddom, opmærksomme paa ham.

Nu spiste de i dyb Taushed, som det kunde været dem paabuden af en Overherre, da Giøgleren Philippus i det samme bankede paa Døren, og sagde til den, som lukkede op: han skulde sige Selskabet, hvem han var, og hvorfor han vilde indlades; han sagde til, at han var udrustet med alle de Fornødenheder, som udfordres til at spise fremmed Kost; og min Tiener, sagde han, er i stor Betryk, deels fordi han intet har at bære paa, deels siden han ikke har spiist til Middag.

Mine Venner, sagde Callias, da han hørte dette: det var uartigt, at nægte ham Huus, lad ham altsaa komme ind; tillige fæstede han Øine paa Autolycus, for at opdage, hvorledes denne Skiemt behagede ham.

Da Philippus var kommen i Mandfolke-Salen, hvor Giestebudet stod, sagde han: at jeg er en Gøgler vide I alle. Jeg kommer med Forsæt; siden jeg troer, det er latterligere, at komme uindbuden til et Aftensmaaltid, end indbuden. Sæt dig da ned, sagde Callias; thi alle disse Tilstædeværende have, som du seer, Overflod paa Alvorlighed; men trænge maaskee til Latter.

Medens de spiiste, søgte Philippus strax at sige noget latterligt; paa det han nemlig kunde iværksætte det, hvorfor han den meste Tid blev indbuden

til

til Nadver; men da han ikke fik dem til at lee, saae man tydeligt, at det giorde ham ondt: dog lidt efter vilde han sige noget løierligt igien. Da han nu ikke heller fik dem til at lee herover; skiulede han sit Ansigt, og holdt op at spise.

Hvad er det Philippus? sagde Callias, er der vederfaret dig noget smerteligt; ja sandelig, Callias, svarede han sukkende, og det ikke lidet. Thi naar Latteren gaaer under hos Menneskene, er det ude med alle mine Handteringer; forhen blev jeg buden til Aftensmaaltider, i det Øiemed, at jeg skulde opmuntre de Tilstædeværende med mine Løier; men til hvad Ende indbyder man mig nu? thi jeg kan ligesaa lidet fremføre alvorlige Ting, som blive udødelig: og for at blive buden igien, indbyder der mig vist ingen, da de alle vide, at det aldels ikke er Skik at anrette Aftensmaaltid inden mine Døre: medens han sagde dette, tørrede han sin Øine, og hulkede meget naturlig.

Nu trøstede alle ham, lovede at de vilde lee for Fremtiden, og bade ham at spise; men Critobulus brast endog i Latter over hans jammerlige Graad; saasnart Philippus hørte Latteren, tog han Kappen fra Ansigtet, fattede friskt Mod, og i Haab om, at der ikke skulde blive Mangel paa Giestebud, spiste han paa ny.

Andet Kapitel.

Da Bordene vare tagne bort, og de havde offret, og siungen Apolle en Lovsang, traadte en Sy-

Syracusaner ind for at faae sig en Smaus; han havde en ypperlig Fløitespillerske med sig, og en af de Dandserinder, som kan giøre forunderlige Konster, desuden en overmaade deilig Dreng, som spillede meget vel paa Cithar og dandsede. Disse viiste han frem, som et Underværk, for Penge.

Efterat Fløitespillersken havde spillet paa Fløite og Drengen paa Cithar, og de begge syntes ret at have opmuntret de Tilstædeværende, sagde Socrates; sandelig Callias, du beværter os rundelig: du har ikke alleneste anrettet et udsøgt Aftensmaaltid, men du giver os endogsaa de behageligste Skuespil og Concerter.

Hvad synes eder, sagde Callias, om vi lod os frembære Salve, at vi ogsaa kunde gotte os med vellugtende Sager. Det passer sig ikke, svarede Socrates; thi ligesom een Klædedragt er Fruentimmeret, en anden Mandfolket tækkelig, saaledes egner ei heller den Lugt Mandfolket, som der egner Fruentimmeret; thi det er afgiort, at ingen Mand salver sig for et Mandfolks Skyld: ikke engang Fruentimmerne, fornemmelig om de ere forlovede, saasom Niceratus's og Critobulus's Kierester; thi af sig selv dufte de af Vellugt.

Men Lugten af den Olie, som vi bruge paa Fægterpladsene, er baade i sin Nærværelse Fruentimmeret mere behagelig, og fraværende, mere attraaet; thi enten et Træl eller en Adelsmand begynder sig med Salve, lugte de strax begge eens: Lugten derimod af de sømmelige trættende Bevægelser udfor-

fordre først Anstrængelse og lang Tid, om den skal blive behagelig og fiin.

Lycon. Dette angaaer nu de unge Mænd; men vi, som ikke længere brydes, hvad bør vi lugte af.

Socrates. Af Dyd og Ædelmodighed.

Lycon. Og hvor faaer man denne Salve fra.

Socrates. Sandelig, ikke hos Pomadekræmmerne.

Lycon. Hvor da?

Socrates. Saaledes siger Theognis:

„Søg dydig Mand, han dig retskaffen Vandel viser,
Blant Skurke derimod du egen Dyd forliser."

Lycon. Hører du det min Søn?

Socrates. Ja, og han benytter sig deraf; siden han vil vinde Prisen i alle Fegterøvelser, saa lad ham omgaaes med den, som du efter Overlæg, synes at være ham den beqvemmeste til disse Bestræbelser.

Nu talede man i Fleng: een af dem sagde, hvor skal man finde en Læremester hertil? en anden at det kunde ikke læres fra sig; atter en anden, at det kunde læres saavel som alt andet; men Socrates sagde; siden dette er meget omtvistet, vil vi opsætte det ind til videre; jeg seer desuden denne Dandserinde træde frem, og En bringe hende Hiulene.

Nu spillede den ene paa Fløite for hende og den anden rakte hende indtil tolv Hiul: hun tog dem, dandsede tillige, og hvirvlede dem i Veiret; giættende sig til, hvor høit hun burde kaste, for at gribe dem efter Takten.

Socrates. Mine Venner, saavel af mange andre Ting, som af det denne Pige udviser, er det klart at Qvindekiønnets Naturevner ikke ere ringere end Mandkiønnets: de trænge kun til Kræfter og Anførsel: saa at hvem af eder, der har en Kone, bør trolig lære hende det, hvori han ønsker at have hende oplyst.

Antisthenes. Siden du er saa kyndig Socrates, hvorfor optugter du da ikke Xantippe, men behielper dig med den arrigste Hustru af alle nu levende, ja jeg troer af alle, som baade have været og skulde til?

Sokrates. Fordi jeg seer, at de som vil blive gode Ryttere, tage ikke de taaligste, men de balstyrigste Heste; thi de tænke, at kan de tæmme disse, kan de og ride enhver anden Hest: saaledes har ogsaa jeg, som vil omgaaes med Menneskene, lagt mig denne Hustru til, overtydet om, at kan jeg udstaae hende, vil jeg og uden Besvær kunde forliges med hele Menneskeligheden.

Saaledes syntes denne Samtale ikke at være upassende. Derefter blev et Hiul frembaaret, som var rundt om besat med opreiste Kaarder. Imellem disse væltede Dandserinden sig ind paa Hovedet og ligeledes ud igien over dem. Saa at de, som saae paa hende, frygtede for, at hun skulde tage nogen Skade; men hun udførte det med Dristighed og Sikkerhed.

Da kaldte Socrates paa Antisthenes, og sagde: nu troer jeg ikke, Tilskuerne længere vil tvivle

om

om Mandom lader sig lære eller ikke, siden denne Pige, skiønt hun er et Fruentimmer gaaer saa modig løs paa Kaarderne.

Antisthenes. Ja, det vilde vist bekomme denne Syracusaner vel, om han viiste Staden sin Dandserinde, og lovede, at han for rede Penge, vilde bringe det saavidt, at alle Athenienserne uden Forskiel, skulde vove at rykke frem mod de opplantede Spyde.

Philippus. Jeg vilde min Tro ogsaa see med Fornøielse, at Taleren Pisander, som undslaaer sig for at gaae til Felts, siden han ikke tør løfte Øinene op mod de fiendtlige Spyde, lærte at støde Kulbøtter mellem Kaarderne.

Herpaa dandsede Drengen.

Socrates. Merker I, at denne Dreng, som er skiøn af sig selv, synes endnu deiligere, naar han agerer, end naar han er stille.

Charmides. Du lader til at rose Dandsemesteren.

Socrates. Ja det er ganske vist. Thi jeg bliver ogsaa noget andet vaer, at nemlig hele Legemet er i Bevægelse ved Dandsen: baade Hals, Been og Hænder ere i Arbeide; saa at den, som vil have et smidigt Legeme, bør dandse: ja end ogsaa jeg, min kiere Syracusaner, ønskede at lære disse Bevægelser af dig.

Syracusaneren. Hvortil vil du bruge dem?

Socrates. Jeg vil sandelig dandse.

Herover loe alle. — Leer I ad mig, sagde Socrates, med et meget alvorligt Aasyn: mon fordi, jeg ved Bevægelsen søger at blive sundere, spise med mere Lyst, og sove bedre; eller fordi, jeg ved at attraae disse Øvelser, ikke som Væddërenderen vil have tykke Been og smækkre Skuldre, eller, som Nævefegterne, drøie Skuldre og tynde Been, men ved at hærde hele Kroppen, give den en jevnet Styrke? — Eller leer I maaskee ad, at jeg som en gammel Mand, ikke behøver at trække mig ud i Kredsen, og søge min Contrapart; men at et lidet Værelse er mig tilstrækkeligt; ligesom denne Dreng nu presser Sveden af sig her i Stuen; og at jeg om Vinteren kan giennemarbeide mig i mit Huus, og om Sommeren i Skyggen. — Eller forekommer det eder latterligt, at jeg vil give min Mave, som er tykkere end den bør, et sømmeligere Maal: eller veed I ikke, at Charmides selv fandt mig for kort siden en Morgen aarle dandsende?

Charmides. Ja det er vist; i Begyndelsen blev jeg heed om Hovedet, af Frygt for at du havde faaet en Skrue løs; men siden da jeg hørte dig tale som nu, gik jeg selv hiem, og dandsede vel ikke; thi det har jeg aldrig lært; men klappede og spillede med Hænderne; thi det forstod jeg.

Philippus. Ved Jupiter! det er ikke omsonst, at dine Been staae i saa lige Gehalt med dine Skuldre, at jeg troer, om Politie-Betienterne vilde lægge din Underdeel og Overdeel paa Vægtskaalen, som

som de giøre med Brødene, vilde du ikke komme i en Skillings Mulct.

Callias. Lad mig vide Socrates, naar du vil lære at dandse, at jeg kan være din Contradandser og lære med dig.

Philippus. Velan! spil og engang op for mig, at jeg ogsaa kan dandse. Derpaa reiste han sig, løb omkring, og efterabede Drengens og Pigens Dands.

Da de, for det første, havde roset, at Drengens syntes smukkere, naar han agerede, saa viiste Philippus tvertimod, hvad Deel han bevægede, hele Legemet latterligere end det var af Naturen: og da Pigen havde bøiet sig bag over, og saaledes dreiet sig som et Hiul, bøiede han sig for over, og søgte at giøre det samme. Og da de havde fundet Behag i, at Drengen bevægede hele Legemet i Dandsen, rystede han, da han havde bedet Fløitespillersken at spille gesvint op, baade Been, Hænder og Hoved, alt paa en Gang. — Da han var bleven udmattet, satte han sig ned, og sagde: mine Venner til Beviis paa hvor ypperlig en Bevægelse Dandsen er, saa har jeg en stærk Torst, lad derfor Drengen fylde mig den store Pocal.

Callias. Ogsaa til os, thi vi ere blevne torstige over at lee ad dig.

Socrates. Mine Venner, jeg synes endog det er en Pligt at drikke; thi i det Vinen befugter Sielen, dysser den virkelig Bekymringerne, ligesom Opium Menneskene, i Søvn, og opvækker Fryd og Mun=

Munterhed, ligesom Olien opvækker Ilden. Efter mit Tykke forholder det sig med Menneskenes Legemer, som med Planterne; thi naar Gud overskyller dem med et alt for stærkt Vande, kan de hverken reise sig, eller giennemblæses af Vindene: men naar de suge saa meget til sig, som de have godt af, skyde de baade stærkt i Veiret, blomstre, og naae sin Modenhed. — Saaledes ogsaa vi: om vi tylte en umaadelig Hoben Drik i os, rave vi en Hast baade vore Kroppe og Sandser; ja vi formaae hverken at drage Aande, eller oplade Munden; men dersom Opvarterne idelig bedugge os med smaa Bægere, saa vil vi, at jeg skal giøre Gorgici Ord til mine, ikke voldtagne af Vinen blive drukne, men med vel beraadet. Hu ledes til Spøg og Munterhed.

Dette fandt alles Bifald: men Philippus lagde til, at Viinskienkerne burde tage dygtige Kudske til Mønster, og jage Bægerne omkring i en Hast: dette giorde Viinskienkerne ogsaa.

Tredie Kapitel.

Herpaa stemmedes Harpen efter Fløiten, og Drengen sang og spillede paa Cithar, dette roste man eenstemmigen.

Charmides. Men mine Venner, mig tykkes, at ligesom Socrates sagde om Vinen, saaledes døser ogsaa denne Sammensmæltning af Tonerne og Ungdommens Deilighed Bekymringerne, og opvækker Elskov.

Nu tog Socrates Ordet: vi see, mine Venner, at disse Mennesker ere istand til at forlyste os, men jeg veed dog, at vi troe os dem langt overlegne: var det altsaa ikke haanligt, om vi ei, siden vi ere samlede, søgte at gavne og fornøie os indbyrdes.

Forelæg du os da, svarede de fleste, hvilke Samtaler vi skal afhandle, for paa bedste Maade at opnaae dette.

Socrates. Jeg vilde gierne giøre mig til gode med Callias Løfte; thi han lovede at lægge sin Viisdom for Dagen, naar vj spiste hos ham.

Callias. Det vil jeg ogsaa, dersom I alle sammen vil meddele os hvad godt, enhver veed om sig selv.

Socrates. Der er ingen, som er dig imod; enhver vil vist fortælle det dyrebareste, han troer at vide.

Callias. Jeg vil altsaa fortælle eder hvad jeg meest giør mig til af: jeg formaaer, troer jeg, at giøre Mennesker bedre.

Antisthenes. Ved at lære dem et ringe Handværk eller Dyden?

Callias. Redelighed er en Dyd.

Antisthenes. Det er den upaatvivlelig, thi Tapperhed og Viisdom synes undertiden at være baade Venner og Staten skadelige; men Redelighed kan paa ingen Side forblandes med Svig.

Callias. Siden enhver skal sige, hvad gavnligt han har i Besiddelse, vil jeg ikke heller undslaae mig for at fortælle den Könst, hvormed jeg udretter

dette.

dette. Men siig du os nu Niceratus, hvad for en Videnskab du hovmoder dig af.

Niceratus. Min Fader, som bar Omhu for, at jeg kunde blive en brav Mand, tvang mig til at lære alle Homeri Vers uden ad: og nu kan jeg opsige hele Iliaden og Odyssen paa mine Fingre.

Antisthenes. Skulde det være dig ubekiendt, at alle Bænkesangere kan disse Vers udenad?

Niceratus. Skulde jeg ikke vide det, som næsten hører dem hver Dag?

Antisthenes. Kiender du da et taabeligere Folk end Bænkesangerne?

Niceratus. Det kan jeg aldeles ikke sige.

Socrates. Det er jo bekiendt, at de forstaae ikke Meningen: men du har givet Aesimbrotus, Anaximander, og mange andre, store Penge for, at du ikke skulde være ukyndig i de ædle Handlinger, som der anprises.

Socrates. Og du Critobulus hvad er du meest stolt af?

Critobulus. Af Skionhed.

Socrates. Kan du da ogsaa sige, at du er istand til at forbedre os med din Skiønhed?

Critobulus. Ellers var jeg jo til ingen Nytte.

Socrates. Hvad giør du dig meest til af Antisthenes?

Antisthenes. Af Rigdom.

Nu spurgte Hermogenes, om han havde mange Penge. — Ikke en Hvid, svarede han. — Maaskee han

har du meget Jordsmon. — Maaskee det kunde bringe saa meget Støv tilveie, som man bedrysser Autolycus med, naar han vil brydes.

Socrates. Hvad bryster du dig af Charmides?

Charmides. Jeg bryster mig af Armod, svarede han.

Socrates. Sandelig, den Ting ere Ære værd; thi den er allermindst Misundelse og Kiv underkastet, giemmes uden Lukke, og formerer sig, jo mindre man bekymrer sig derom.

Callias. Men du min kiere Socrates, hvad er du stolt af? — Af Rufferie, svarede han, med en høi Mine: da alle loe ad ham, sagde han: I lee vel, men dette veed jeg, at jeg vilde erhverve store Midler, om jeg betiente mig af den Konst.

Og du, sagde Lycon, pegende paa Philippus, er upaatvivlelig stolt af dine Løier?

Philippus. Og det troer jeg med mere Ret, end Skuespilleren Callipides, som uden Ende hovmoder sig af, at han kan faae mange til at sidde, og flæbe.

Antisthenes. Min kiere Lycon, vil du ikke og fortælle, hvad du er stolt af?

Lycon. Af denne min Søn vide I vel alle. Og han upaatvivlelig, sagde En, af at han har vundet Prisen. — Nei aldeles ikke svarede Autolycus rødmende.

Da alle, som vare blevne indtagede af, at høre ham tale, kastede Øine paa ham; spurgte Een:

af

af hvad da Autolycus? — af min Fader, svarede han, og hældede sig i det samme til ham.

Veed du kiere Lycon, sagde Callias, da han blev dette vaer, at du er den rigeste af alle Mennesker?

Lycon. Det forstaaer jeg sandelig ikke.

Er det dig da ubekiendt, at du ikke vilde sælge din Søn endog for kongelige Rigdomme.

Lycon. Ja saa maae jeg give dig Ret; thi paa den Maade er jeg rigtig nok den rigeste af alle Mennesker.

Niceratus. Og du Hermogenes, hvorover synes du bedst om dig selv; over mine Venners Edelmodighed og Magt, og at de i sin Høihed bære Omhu for mig. Her betragtede alle ham, og en Deel spurgte, om han ikke vilde nævne dem; med Fornøielse svarede han.

Fierde Kapitel.

Socrates. Nu er tilovers, at enhver beviser, at disse Ting ere efter hans Tilsagn agtværdige.

Callias. Først skal I da høre mig; thi medens jeg hører Eder være i Tvivl om, hvad der er ret og billigt, da giør jeg Menneskene redeligere.

Socrates. Hvorved kiere Ven!

Callias. Ved at forære dem Penge.

Nu reiste Antisthenes sig, og spurgte, for ret at giendrive ham; hvor troer du da Callias at Menneskene have Retskaffenheden i Sielen eller i Pengepungen? —

gen? — I Sielen. — Giør du da Sielen redeligere ved at kaste Penge i Pungen? — Tilvisse. — Hvorledes da? — Naar de vide, at de have det, hvormed de kan kiøbe sine Nødvendigheder, vil de ikke vove sig i Fare for, at begaae Lumpenheder. — Give de dig det igien, som de faae? — Nei det giør de vist ikke. — Hvad har du da for dine Penge? Tak? — Ved Jupiter ikke engang det: nogle blive endog fiendskere, efter at de have faaet dem. — Det er forunderligt, sagde Antisthenes, med et bebreidende Øiesyn, at du kan giøre Menneskene velsindede mod andre, men ikke mod dig selv.

Callias. Hvad underligt er deri? seer du ikke mange Muurmænd og Tømmermænd, som vel bygge Huse til alle andre; men til sig selv kan de ingen bygge; tvertimod de boe til Leie. Lad dig altsaa sige du vise Mand.

Socrates. Sandelig det giør han vist; thi som Ordet gaaer, kan Spaamændene rigtig forudsige andre, hvad der skal hændes dem; men hvad der overhænger dem selv vide de ikke.

Niceratus. Hør nu engang, hvorledes I kan forbedres ved min Omgang: I vide, at Homer, den viseste Mand, har i sine Digte næsten indført alle Menneskets Idrætter: Saa at hvem af eder, der vil være kyndig i Huusholdningen, den offentlige Talekonst, eller Commandovæsnet maae søge mig; thi alt dette forstaaer jeg.

Antisthenes. Ogsaa at regiere, forstaaer du? thi du veed jo at Homer roser Agamemnon som en retskaffen Konge, og en dierv Stridere.

Niceratus. Ja ved Jupiter! jeg veed endog, at en Kudsk bør vende tæt ved Stotten.

Med Tøilen slap han sig til venstre Side hælder,
Og paa den Frahaands Hest med Hujen smælder.

Desuden veed jeg noget, som I strax kan forsøge. Homer siger nemlig Løg er det bedste Kryderi til Drik: bringer man os altsaa Løg, kan I strax giøre Eder til gode; thi I vil drikke med Lyst.

Charmides. Mine Venner, Niceratus vil gierne lugte af Løg, naar han kommer hiem, at hans Kone kan være tryg om, at det ikke engang er faldet nogen ind at kysse ham.

Socrates. Det ikke; men vi staae sandelig i Fare for at falde i en anden latterlig Mistanke. Løg synes at være af den Beskaffenhed, at det ikke allene giør Maden, men og Drikken behagelig; dersom vi altsaa spise dette endog efter Maaltidet, kan En let sige, at vi ere komne til Callias for at fraadse.

Charmides. Aldeles ikke; den der vil i Slagsmaal, kan have godt af at spise Løg: ligesom nogle føde Hanerne med Rødløg, naar de vil hedse dem sammen; men vi lægge nok hellere Raad op om, at kysses end strides.

Critobulus. Nu vil jeg og fortælle, hvorfor jeg er stolt af min Skiønhed. Skulde jeg ikke

være

være deilig, som jeg troer, burde I med Rette straffes for Bedragerie; thi I har alle Tider svoret paa, at jeg var smuk, uden nogen har forlangt det af jer. Altsaa troer jeg det; da I i mine Tanker ere redelige Mænd. — Er jeg nu virkelig smuk, og I føler det samme for mig, som jeg føler for En, der efter mit Tykke er deilig, saa sværger jeg ved alle Guder, at jeg ikke vilde ombytte min Skiønhed med et Kongedømme. — Hvad mig angaaer, da seer jeg intet behageligere i Verden end Clinias; heller vilde jeg berøves Synet af alt andet, end af ham; jeg er ilde til Mode baade om Natten og i Søvne, fordi jeg ikke seer ham: men Dagen og Solen yder jeg største Taknemmelighed, fordi de vise mig min Clinias. — Ogsaa af dette bør vi Deilige ikke lidet ophøie os, at nemlig den Stærke maae erhverve sit Gode ved Arbeide, den Tappre ved Farer, og den Vise ved Tænkning; den deilige derimod kan endog, uden at røre sig af Stedet, udrette alt. — Ja endskiønt jeg veed, at Besiddelsen af Midler er noget behageligt, vilde jeg dog med mere Fornøielse give Clinias min hele Formue end tage noget af en anden: hellere være Slave end frie, naar min Clinias vilde byde over mig: det var mig lettere at arbeide for Clinias end at hvile, og med mere Lyst vilde jeg vove mig i Fare for ham end leve i Sikkerhed. — Saa dersom du Callias er stolt af at giøre Menneskene retskafnere, er jeg dig dog overlegen i at bevæge dem til al Dyd. Thi i det vi Skiønne indaande noget i de forelskte, giøre vi dem mere gavmilde i

Pengesager, mere haardføre, og ærekiere i Farer; ja blyfærdigere og kydskere, saa at de endog undsee sig for at sige det, de meest trænge til. — De ere afsindige, som ikke udvælge deilige Hærførere; med Clinias gik jeg igiennem Ilden, og jeg troer, I giorde det samme med mig: tvivl derfor ikke længere min kiere Socrates, om min Skiønhed er Menneskene til nogen Nytte. — Ikke heller bør man fra den Side foragte Skiønheden, som noget der hastig forblomstrer; den der har været deilig som Dreng, bliver ligeledes som Ungkarl, Mand og Olding. Et Beviis derpaa er, at de skiønneste Oldinger, udvælges til at bære Oliegrene paa Minervæ Fest, saa at Deilighed ikke forlader nogen Alder. — Men er det behageligt at udrette hvad man lyster, giennem velvillige Mennesker; saa veed jeg vist kiere Socrates, at jeg hastigere end du, endog uden at oplade min Mund, vil overtale denne Dreng og Pige til at kysse mig, lad være du taler mere og visere.

Socrates. Hvad betyder det? du fremfører dette med et Pralerie, som om du var skiønnere end jeg.

Ved Jupiter, sagde Critobulus, ellers var jeg jo grimmere end alle Silener blandt Satyrerne. (Socrates var og disse meget lig.)

Socrates. Vel an! lad os erindre, at denne Tvist om Skiønheden kan afgiøres, naar vore forehavende Samtaler ere gangne rundt. Dog skal Paris ikke dømme os imellem, men de selv samme, som efter din Tanke, ere i Lysten for at kysse dig.

Critobulus. Saa vil du ikke overlade det til Clinias, bedste Socrates?

Socrates. Du hører nu aldrig op at tale om Clinias.

Critobulus. Troer du da, han er mig mindre i Tankerne, naar jeg ikke nævner ham? veed du ei, jeg har hans Billede saa klart i Sielen, at om jeg var Skildrer, eller Billedhugger, vilde jeg ligesaa let af Idealet, som ved at betragte ham, udarbeide hans Billede.

Socrates. Siden du besidder hans Billede saa fuldkommen, hvorfor bebyrder du da mig, og leder ham hen, hvor du kan see ham.

Critobulus. Fordi Synet af ham selv kan glæde mig, men Synet af hans Billede, er ei allene til ingen Fornøielse men opvækker Attraae.

Hermogenes. Min kiere Socrates, jeg bifalder dig ikke i, at du lader haant om Critobulus, som er henrykt af Elskov.

Socrates. Troer du, at han har været saaledes bemestret, siden han har søgt min Omgang.

Hermogenes. Naar da?

Socrates. Seer du ikke, at der endnu kryber noget Duun frem foran Ørerne paa Critobulus; men paa Clinias reiser det sig allerede meer tilbage; i den Alder gik da Critobulus i Skole med ham, og blev saa heftig opflammet. — Saasnart hans Fader fornam dette, overdrog han ham til mig, for om muligt at hielpe ham til rette paa nogen Maade: og nu er han virkelig meget bedre; thi ligesom de, der faae Øie paa Gorgonerne, stirrede han forhen

paa ham som forstenet, og som forstenet veeg han aldrig fra ham. — Jeg har og seet ham giøre forlibte Øine, ja ved Guderne, mine Venner, jeg synes end ogsaa (dog det være sagt mellem os) at han har kysset ham: og det er den stærkeste Tynder til Elskov; det mætter ikke, men foranlediger en Deel søde Forhaabninger. — Maaskee ogsaa fordi denne Berørelse af Legemerne har noget hæderligt i sig, da det skeer under Navn af Venskab; af den Aarsag troer jeg, at den der attraaer at leve kydsk, bør afholde sig fra de Deiliges Kysse.

Charmides. Men min kiere Socrates, hvorfor vil du saaledes skremme dine Venner fra de Deilige; og jeg har, ved Apollo! selv seet dig, da I begge hos en lærd Mand opsøgte noget i en Bog sammen, hælde Hovedet til Critobulus's Hoved, og din blotte Skulder til hans blotte Skulder.

Socrates. Ach! det gnavede mig ogsaa, som om jeg var bidt af et vildt Dyr, mere end fem Dage paa Skulderen; og jeg syntes af føle ligesom en Krillen i Hiertet. Men nu forkynder jeg dig Critobulus for alle disse Vidner, at du ikke rører mig førend du bærer Haar paa Hagen som paa Hovedet.

Saaledes blandede de Skiemt og Alvor om hinanden.

Callias. Nu falder det dig til min kiere Charmides, at sige hvorfor du hovmoder dig af Armod.

Charmides. Alle er enige i, det er bedre, at være ved et godt Mod, end at frygte; bedre at

være

være fri end i Trældom; bedre at opvartes end at opvarte, bedre at være troet af sit Fødeland end mistroet. — Medens jeg var riig her i Staden, frygtede jeg for det første, at nogen skulde bryde ind i Huset, rane mine Eiendomme, og brække Arme og Been paa mig selv. Dernæst stod jeg paa Pinde for enhver, da jeg vidste, at jeg var mere beqvem til, at skades end at skade andre; desuden bleve mig idelig nogle Bekostninger paalagte af Staten, og at reise ud af Landet var mig aldeles formeent. — Efterat jeg derimod er berøvet, hvad jeg havde uden for Landemærkerne, nyder ingen Frugter af det jeg har inden Landet, og mit Huusgeraad er solgt; saa sover jeg ubekymret, er troet af Staten, faaer ingen Trussler, men truer selv andre; og som Fri kan jeg baade reise bort og blive hiemme; ja de Rige staae op for mig af deres Stole og give mig Plads. — Nu er jeg lig en Enevolds-Herre, da var jeg uimodsigelig en Slave. Den Gang ydede jeg selv Skat til Folket, nu tolder Staten til min Underholdning. Da jeg var riig, skielte man mig endog ud, fordi jeg omgikkes Socrates, siden jeg er bleven fattig, bryder ingen sig derom. Da jeg havde meget, forliste jeg altid noget, enten ved Staten, eller ved Lykken; nu derimod forliser jeg intet, fordi jeg intet har, men haaber at faae noget.

Callias. Saa beder du vel om, aldrig at blive riig; og skulde du see noget godt i Drømme, slagter du vel Guderne et Offer for at afværge det?

Charmides. Det giør jeg sandelig ikke; men jeg oppebier trøstig, hvad jeg kan have i Vente et Steds fra.

Socrates. Velan! fortæl du os nu Antisthenes, hvorledes du er Stolt af Rigdom, da du har saadan smal Formue.

Antisthenes. Fordi jeg troer, mine Venner, at Menneskene ikke have Rigdom og Armod i Husene, men i Sielene. — Saaledes har jeg seet mange Borgere, som havde overmaade store Midler, troe sig, at være i saadan Armod, at de paatoge sig al muelig Arbeide, alle Farer for at erhverve mere. Jeg har ogsaa seet Brødre, som havde faaet lige Arvepart; den ene af dem havde tilstrækkeligt, ja endog tilovers fra sine Udgifter, men den anden trængte til alt. — Jeg mærker ogsaa en Deel Konger, som ere saa graadige efter Midler, at de udøve langt voldsommere Ting end Mennesker i den yderste Armod. Af Mangel stiæle vel nogle, andre bryde ind, andre rane Mennesker; men der ere de Konger, som for Penges Skyld udrydde hele Familier, myrde Mennesker i Hobetal, og ødelægge undertiden hele Byer. — Over disse ynkes jeg høiligen, da de ere faldne i en saa grusom Sygdom; thi efter mit Tykke lide de det samme, som om En, der havde meget, og spiste meget, dog aldrig blev mæt. Jeg derimod har saa meget, at jeg knap kan finde det: saaledes har jeg altid noget tilovers, naar jeg spiser, indtil jeg har stillet min Hunger, og drikker, indtil jeg har slukket min Tørst; og

hvad

hvad mine Klæder angaaer, fryser jeg ikke mere uden Huset, end denne rige Callias. — Naar jeg er hiemme, forekommer Væggene mig som ret varme Klæder, og Lofterne, som meget tykke Kapper; og Sengedækner har jeg saa tilstrækkelig, at der hører Arbeide til, at faae mig op af mit bløde Leie; skulde undertiden mit Legeme trænge til Elskov, er jeg saa nøisom med hvad, der er for Haanden, at de Fruentimmer jeg gaaer til, omfavne mig med Glæde, siden ingen anden vil komme til dem. — Alt dette forekommer mig saa behageligt, at jeg ved at udøve hvert især, ikke ønsker at nyde større Fornøielser men mindre; da en Deel af dem synes mig mere vellystige end de burde. — Men det agtværdigste, som jeg ved min Rigdom har i Besiddelse, er dette: at om nogen fratog mig, hvad jeg nu haver, kiender jeg intet Arbeide saa ringe, som jo var istand til, at forskaffe mig Livets Ophold. — Thi naar jeg vil giøre mig tilgode, sammenkiøber jeg ikke det dyrebareste paa Torvet; det koster for meget; men jeg retter Indkiøbet efter min Lyst: og det giør meget mere til Fornøielsen, at jeg ved Leilighed kan spise nødtørftigen, end om jeg kunde nyde det kostbareste: ligesom nu jeg er falden for denne Tassier Viin, drikker jeg den ikke med Tørst. — Det er ogsaa troligt, at de, som mere see paa Sparsomhed end paa Overdaad, ere meget redeligere; thi de, som i alle Maader finde sig tilfreds med hvad de have, hige ingenlunde efter Fremmedes; det er og værd, at lægge Merke til, at det Slags Rigdom giør Menneskene gavmildere. — Selv Socrates, som jeg har erholdt

dette af, har hverken overdraget mig det i Tal eller Maal, men givet mig saa meget, som jeg aarkede, at bære. — Hvad mig angaaer, misunder jeg heller ingen; men viser alle mine Venner min Overflødighed, og meddeler min Siels Rigdom, til enhver, som vil; den nydeligste Eiendom, Friheden, see I altid i Følge med mig, saa at jeg kan beskue det seeværdigste, og høre det merkværdigste, ja det, som jeg agter høiest, i Magelighed tilbringe hele Dage med Socrates: og han beundrer ikke den, som tæller meest Guld, men med den, som han finder Behag i, omgaaes han idelig.

Callias. Ved Juno, jeg misunder dig din Rigdom, saavel i andre Henseender, som fordi at hverken Staten befaler dig som en Slave, eller Menneskene blive opbragte mod dig, om du intet give dem paa borg.

Niceratus. Vær ikke skinsyg, thi jeg vil laane saa meget af ham, at jeg aldrig skal trænge mere; da jeg har lært af Homer at regne saaledes:

Ti Talenter i Guld, tyve funklende Kiædler af Kobber,
Skinnende Trefødder syv, tolv fyrige Heste.

Jeg lader ikke af at lystes efter de største Rigdomme i Vægt og Antal; hvorover jeg maaskee vil synes nogle at være vel pengegierrig. Alle brast i Latter over dette træffende Indfald.

Nu falder det dig til Hermogenes, sagde En, at fortælle hvem dine Venner ere, og vise at de formaae meget, og bære Omsorg for dig; saa at du med Rette kan synes at være stolt af dem.

Her-

Hermogenes. Det er bekiendt, at Grækere saavel som Barbarer troe, at Guderne vide baade det nærværende og tilkommende: derfor raadsporge alle Stater og Folkeslag Guderne ved Spaadomskonster hvad de bør giøre eller lade; og at vi troe, de kan vise sig naadige og unaadige er ogsaa uimodsigeligt; derfor bønfalde alle Mennesker Guderne, at de vil afvende det Onde og skienke det Gode. — Disse Guder, som vide alt, og formaae alt, ere mine Venner i saadan Grad, at jeg ved den Omhu, de bære for mig, aldrig forglemmes af dem, hverken Nat eller Dag, enten jeg iler nogensteds hen, eller er i Arbeide med noget; ja da de forudsee og kiende Udfaldet af enhver Ting, betegne de mig ved Budskaber, Varsler, Drømme, eller Fugleflugt, hvad jeg bør giøre eller lade; naar jeg adlyder dem, angrer jeg det aldrig; men engang blev jeg revset for min Gienstridighed.

Socrates. Heraf er intet utroligt; jeg vilde dog gierne spørge om, hvorledes du dyrker dem, siden du har dem saaledes til Venner.

Hermogenes. Sandelig, meget sparsommeligt: thi jeg priser dem, uden at giøre Bekostninger: jeg offrer dem stedse af hvad de give mig, taler dydigt, saavidt det staaer i min Magt, og i de Ting jeg kalder dem til Vidne, siger jeg aldrig med mit Vidende noget usandt.

Socrates. Har du dem til Venner ved saadan Opførsel, saa finde og Guderne, som det synes, Behag i Retskaffenhed.

Saa-

Saaledes faldt denne Samtale i det alvorlige. — Da det kom til Philippus, spurgte de ham hvad godt han vel saae i Pudsemageriet, som kunde giøre ham stolt deraf?

Philippus. Er det da ikke al Ære værd, at siden Folk vide, jeg er en Gøgler, indbyde de mig med Glæde, naar der hændes dem noget godt; er der derimod vederfaret dem noget ondt, flye de for mig over Hals og Hoved; af Frygt for, at de skulle komme til at lee, endog imod sin Villie.

Niceratus. Du hovmoder dig altsaa med rette. Mine Venner holde sig langt fra mig, naar det gaaer dem vel; men vederfares dem noget ondt, opregne de sin Sammetavle, for at komme i Svogerskab med mig, og slippe mig aldrig.

Charmides. Du min kiere Syracusaner, hvad hovmoder du dig af? ventelig af denne Dreng.

Syracusaneren. Aldeles ikke; jeg er tvertimod i stor Frygt for hans Skyld; thi jeg fornemmer, at nogle lure paa, at giøre det af med ham.

Socrates. Hvori troe de sig da saa høilig fornærmet af denne Dreng, at de vil myrde ham.

Syracusaneren. De vil vel ikke myrde ham, men lokke ham til at sove hos sig; og troer du ikke han vil være om en Hals, hvis det skeer.

Socrates. Jo sikkerlig. Men sover du ikke selv hos ham?

Syracusaneren. Jo visselig alle udslagne Nætter.

Socrates. Det er sandelig din store Lykke, at du har saadan et Legeme af Naturen, at du ikke fordærver dem, som du sover ene hos. Saa at du med Billighed kan hovmode dig, om ikke af andet, saa dog af dit Legeme.

Syracusaneren. Det hovmoder jeg mig vist ikke af.

Socrates. Af hvad da?

Syracusaneren. Af de taabelige Mennesker; thi de føde mig ved at beskue mine Konster.

Philippus. Jeg har og nyelig hørt dig bede Guderne om, at de, hvor du kom hen, vilde give Overflod af Jordens Grøde, men Misvæxt paa Forstand.

Callias. Lad saa være. Men du bedste Socrates, hvad kan du vel fremføre til Beviis paa, at du med rette er stolt af denne saa skiendige Konst, som du udlod dig med?

Socrates. Først maae vi være eenige om, hvori en Ruffers Pligter bestaae. I maae altsaa ikke undslaae eder, at svare paa, hvad jeg spørger om, at vi kan vide, hvori vi stemme overeens. Behager det eder saaledes? — Jo sagde de. — Synes det eder ikke, at være en duelig Ruffers Pligt, at giøre det Fruentimmer eller Mandfolk, som han har lokket til sig, tækkelig for den, de skal have Omgang med — Jo. — Er det ikke ogsaa en Ting, som udfordres til at behage, at Klæder og Haar have et anstændigt Snit? — Jo — I vide ogsaa, at et Menneske kan med de samme Øine betragte En

baade fiendsk og venskabelig? — Jo — End mere tale blyfærdig og fræk med een Tunge? — Jo — Er der ikke nogle Udladelser, som lede til Venskab, andre, som forkynde Fiendskab. — Vist nok. — Altsaa bør en duelig Ruffer lære det fra sig, som er beqvemmest til at opvække Yndest? — Ja — Hvem er bedst, den, som kan giøre nogle yndede hos een eller hos mange? Det er klart, den, som giør dem yndede hos de fleste. — Saa ere vi og eenige heri; men om En kunde giøre nogle yndede af hele Staten, var han da ikke uimodsigelig en god Ruffer? — Det er aabenbart, svarede de alle. — Kan da den, som er istand til at udrette dette, ikke med Billighed være stolt af denne Konst, og burde han ikke billigen lønnes anseeligt? — Da de alle vare eenige heri, sagde han; saadan en Mand er efter mine Tanker denne Antisthenes.

Antisthenes. Mig tillægger du denne Konst, kiere Socrates?

Socrates. Ja; thi jeg seer dig staae i godt Bekiendtskab med dens Følgesvend.

Antisthenes. Hvilken?

Socrates. Lokkeriet.

Hvad? svarede Antisthenes meget fortørnet, hvor veed du, jeg har begaaet sligt.

Socrates. Jeg veed, du har lokket denne Callias til den vise Prodicus, da du saae, den eene var begierlig efter Viisdom, og den anden trængte til Penge: jeg veed ogsaa, du har lokket ham til Hippias, af hvilken han har lært Hukommelses

Kon-

Konsten; men efter den Tid blev han mere hengiven til Elskov, siden han aldrig glemte, hvad skiønt han fik at see. Nu nylig har du ved at rose den fremmede Heraclienser for mig, opvakt Lyst hos mig til ham, og derefter forskaffet mig hans Omgang: og derfor takker jeg dig; thi han forekommer mig at være en retskaffen Mand. Har du ikke ved at rose den Phliasiske Aeschylus for mig, og mig for ham, saaledes stemmet os, at vi, ved din Anstiftelse, af Kierlighed støve efter hinanden som Hunde? — Da jeg altsaa seer, du kan udføre dette, holder jeg dig for en god Lokkefugl; thi den, som er istand til at kiende dem, som han kan have Nytte af, og formaaer at indprænte disse Kierlighed til hinanden, han troer jeg ogsaa kan holde Byer i Venskab, sammenføie gavnlige Ægteskaber, tilveiebringe sig Hæder, saavel i Stater, som blant Venner og Bundsforvante: og dog blev du vreed paa mig, som om du følte dig fornærmet, da jeg kaldte dig en god Lokkefugl.

Antisthenes. Men nu vist ikke; thi formaaer jeg dette, skal min Siel tilfulde blive proppet med Rigdom. Saaledes tog denne Omgangs-Samtale sin Ende.

Femte Kapitel.

Callias. Nu Critobulus, ruster du dig ikke til Skiønhedens Kamp mod Socrates?

Socrates. Nei, maaskee han merker, at Rufferen er i temmelig Anseelse hos Dommerne.

Cri-

Critobulus. Ikke destomindre vil jeg dog ikke undslaae mig. Overtyd mig da først, ifald du besidder nogen Viisdom, at du er deiligere end jeg.

Socrates. Lad først nogen flytte Lyset nærmere hertil. Nu fordrer jeg dig først i Forhør, du maae altsaa svare.

Critobulus. Spørg kun.

Socrates. Troer du, at Mennesket ene besidder Skiønhed, eller kan andre Ting være deilige?

Critobulus. Visselig troer jeg det, baade en Hest, en Oxe, og mange andre livløse Ting kan være deilige, ja jeg har endog seet smukke Spyde, Sværde og Skiolde.

Socrates. Hvorledes er det muligt, at disse Sager, som ingen Lighed have indbyrdes, kan være smukke?

Critobulus. Naar de ere vel udarbeidede til det Brug, som vi bestemme dem til, eller vel dannede af Naturen til det, vi behøve dem; saa ere de smukke.

Socrates. Veed du, hvorfor vi have Øine.

Critobulus. Uimodsigeligen for at see.

Socrates. Paa den Maade vil mine Øine blive deiligere end dine.

Critobulus. Hvorledes da?

Socrates. Dine Øine kan kun see, hvad der er lige for, men mine ogsaa, hvad der er fra Siden, fordi de ere mere udvælte.

Critobulus. Paa den Maade har Krebsen de deiligste Øine af alle Dyr.

So-

Socrates. Ja, thi hans Øine have af Naturen en fortreffelig Styrke.

Critobulus. Lad saa være.

Socrates. Hvis Næse mener du er deiligst, min eller din? jeg troer min, saafremt Guderne have givet os Næse til at lugte med; thi dine Næseborer vende mod Jorden, men mine ere udspilede i Veiret, saa de kan opfange Lugten fra alle Kanter.

Critobulus. Hvorledes kan en brak Næse være deiligere end en høi Næse?

Socrates. Fordi den indgiærder ikke Øinene, men tillader dem strax, at see, hvorhen de vil; men den høie Næse opreiser ligesom af Hovmod et Bolværk mellem Øinene.

Critobulus. Hvad Munden angaaer, giver jeg dig efter; thi er den skabt for at bide, kan du rigtig nok afbide et langt større Stykke end jeg. — Men siden du har tykke Læber, troer du da ikke, at mit Kys er nydeligere end dit?

Socrates. Efter dine Udtryk synes jeg at have en hæssligere Mund end Esslerne; dog du tænker vel ikke paa, at dette er et Beviis, at jeg er deiligere end du, da endog Najaderne, som ere Gudinder, føde Silenerne, hvilke mere ligne mig end dig.

Critobulus. Jeg maae give tabt; lad derfor Tærningerne uddeles, at jeg i en Hast kan see, hvad jeg skal lide eller betale; men lad det skee hemmeligt; thi jeg er bange for, at din og Antisthenes Rigdom skal underkue mig.

Nu frembar Pigen og Drengen Tærningerne hemmeligt. Imidlertid foranstaltede Socrates, at Lyset blev sat Critobulus nærmere, paa det Dommerne ikke skulde fare vild; og at den som havde vundet, ikke af Dommerne skulde tilkiendes Hovedbindsler, men Kys isteden for Smykker.

Efterat Tærningerne vare udkastede, og alle faldne for Critobulus; see engang; sagde Socrates, dine Penge synes ikke at ligne Callias's; thi hans giør Menneskene redelige; men dine ere som sædvanligt, istand til, at bestikke baade Advokater og Dommere.

Siette Kapitel.

Nu bade nogle Critobulus at tage Kysse i Gevinst; andre paastode, han skulde overtale den Vindende dertil; enhver skiemtede paa sin Maade. Imidlertid taug Hermogenes.

Socrates. Kan du sige os min kiere Hermogenes, hvad paroinia (Viinkiv) er?

Hermogenes. Spørger du hvad det er, da veed jeg det ikke; men hvad det efter mine Tanker synes at være, kan jeg maaskee sige.

Socrates. Lad os høre.

Hermogenes. At falde dem, man er i Selskab med, besværlig under Vinen, det kalder jeg paroinia.

Socrates. Viid da, du falder os besværlig ved din Taushed.

Hermogenes. Ogsaa naar I tale?

Socrates. Nei, men naar vi holde op.

Hermogenes. Skulde det da være dig ubekiendt, at det ikke er muligt, naar I føre Ordet, at nogen kan slippe ind med et Haar, end sig med en Tale?

Socrates. Min kiere Callias, kan du ikke paa nogen Maade staae en Mand bi, som er bragt i Knibe?

Callias. Det kan jeg; thi naar Fløiten lyder, ere vi alle i dyb Taushed.

Hermogenes. Vil I da, at jeg, ligesom Skuespilleren Nicostratus, der opsiger sine Vers efter Fløiten, skal give mig i Samtale med eder, naar Fløiten gaaer?

Socrates. Jeg beder dig Hermogenes, giør det; thi jeg troer, at ligesom Sangen er behagelig i Foreening med Fløiten, saaledes vilde og din Tale blive yndig under Fløitens Lyd, fornemmelig om du, som denne Fløitespillerske, ledsagede dine Ord med Geberder.

Callias. Naar nu denne Antisthenes irettesætter nogen i Giestebudet, hvorledes bliver da Vellyden?

Antisthenes. Til den, som irettesættes, troer jeg ogsaa Hyssen passer sig best.

Under disse Samtaler blev Syracusaneren vaer, at de, ubekymrede om hans Skuespil, fornøiede sig selv indbyrdes: af Harme sagde han da til Socrates, er det dig min kiere Socrates, som man kalder den tankefulde?

Socrates. Er det ikke smukkere, end om jeg kaldtes den tankeløse?

Syracusaneren. Synes du kuns ikke, at gruble paa alt for ophøiede Ting.

Socrates. Veed du noget mere ophøiet end Guderne.

Syracusaneren. Men man siger, du grunder aldeles ikke paa saadant, men paa Ting, som ere langt oven for os.

Socrates. Paa denne Maade bekymrer jeg mig ogsaa om Guderne; thi ovenfra vise de sin gavnlige Indflydelse paa os, og ovenfra meddele de os Lyset *); men fremfører jeg smagløse Ting, er du Aarsag deri, som vælter dig ind paa mig.

Syracusaneren. Lad saa være; men sig mig, hvor mange Fødder denne Flue er fra mig? thi det sige de, du kan udmaale.

Antisthenes. Min kiere Philippus, du skal dog være snild i at giøre Sammenligninger, synes dig ikke, at denne Mand ligner En, der vil forhaane Folk?

Philippus. Ved Jupiter! man kunde ligne ham med meget andet.

Socrates. Du maae ikke ligne ham med nogen, at du ikke selv skal vise dig som en Spotter.

Philippus. Men om jeg ligner ham med alle de bedste og ypperste, vil man med rette heller sætte

*) Dette Ordspil klinger bedre i Græsken, her er det kuns et Vink.

sætte mig i Ligning med en som roser end med en Spottefugl.

Socrates. Du er og en Spotter lig, om du siger, at han er den ypperste i alt.

Philippus. Vil du da, jeg skal ligne ham med den sletteste.

Socrates. Ikke heller med den Sletteste.

Philippus. Med ingen?

Socrates. Med ingen af alle disse maae du ligne ham.

Philippus. Men jeg veed ikke, hvorledes jeg, uden at tale, skal tilveiebringe noget, som er dette Giestebud værdigt.

Socrates. Du giør og bedre i at tie hvad, der burde være usagt. — Saaledes faldt denne Viinkiv bort.

Syvende Kapitel.

Herpaa bade nogle at fortsætte Sammenligningen, andre satte sig derimod. Da der nu opkom en stor Tummel, sagde Socrates igien, siden vi alle have Lyst, at tale, skulde vi da ikke før synge i Chor? og strax begyndte han en Sang.

Da han havde siunget, frembar man til Dandserinden et Pottemager-Hiul, hvorpaa hun skulde vise sine Konststykker. — Min kiere Syracusaner, sagde Socrates, jeg staaer nu i Fare for virkelig, efter dit Udtryk, at blive tankefuld; thi nu overveier jeg, hvorledes denne din Dreng og Pige uden for stor Besvær kan udføre sine Konster, og vi som Til-

skuere bedst fornøies; hvilket jeg tilfulde veed, ogsaa er din Villie.

Efter mine Tanker er det rigtig nok et farligt Foretagende, at vælte sig paa Hovedet, mellem Kaarderne; men dog ikke noget, som passer sig til et Giestebud. Ligeledes er det en underlig Konst, paa eengang at skrive og læse paa et omløbende Hiul; men jeg kan ikke indsee, hvad Fornøielse det opvækker. Ikke heller er det behageligere at see velskabte og deilige Mennesker snoe sine Legemer og dreie dem til Hiul, end at see dem uden mindste Bevægelse. — Ikke heller er det saa stor en Sieldenhed at træffe forunderlige Ting, om nogen har Lyst dertil. Saaledes kan vi endog strax falde i Forundring over det, vi have for Haanden: for Ex. hvorfor Lyset, fordi det har en skinnende Flamme, kaster Lys fra sig: og derimod Kobberet, skiønt det er selv skinnende, udsender vel ikke Lysstraaler, men giver Gienskin. Hvorledes Olien skiønt den i sig selv er fugtig formerer Flammen, Vandet derimod udslukker Ilden fordi det er fugtigt; men intet oppuster Luen saa hurtigt som Vinen. Men dersom de efter Fløitespil opførte Baletter, hvori de forestillede os Gratierne, Aarstiderne og Nymferne, saaledes som de afmales; troer jeg det vilde være dem lettere, og dette Selskab blive mere opmuntret derved.

Syracusaneren. Bedste Socrates, du taler sandelig fortreffeligt, og jeg skal strax opføre et Skuespil, som i skal fornøie eder over.

Ottende Kapitel.

Nu gik Syracusaneren ud for at giøre sine Tilberedelser, og Socrates begyndte at tale paa ny. Mine Venner, sagde han; det er billigt at vi ikke forglemmer den store tilstædeværende Guddom, som i Henseende til Tiden er ligealdrende med de øvrige, men langt yngere i Henseende til sin Skabning; som omfatter alt med sin Storhed, og i sin Aand ligner Mennesket; jeg mener Elskovs Guden. Fornemmelig da vi alle ere indlemmede i denne Guds Helligdomme. — Hvad mig angaaer, kan jeg ikke nævne nogen Tid, hvori jeg ei idelig elskede nogen. Denne Charmides, veed jeg ogsaa har mange Elskere, og selv har han en inderlig Kierlighed til nogle. Critobulus, som selv er elsket, maae ufeilbarligen elske andre. Niceratus, hører jeg, elsker sin Kone, og er igien elsket af hende. Hvem af os veed ikke, at Hermogenes vansmægter af Kierlighed til en vis ædelmodig Handling; den maae være hvad den vil; seer I ikke, hvor alvorlige hans Øienbryne ere, hans Øiesyn ubevægeligt, Talen afpasset, Stemmen yndig, og hans Adfærd frimodig? ja uagtet han har de Guder, som vi bære den dybeste Ærefrygt for, til Venner, foragter han dog ikke os Mennesker. — Du allene Antisthenes elsker ingen.

Antisthenes. Sandelig jeg elsker dig heftig. Bryd mig ikke, sagde Socrates med en skiemtsom Alvorlighed; thi som du seer, har jeg andet at giøre.

Antisthenes. Det er bekiendt nok, at du Selvforlibte idelig har slige Ting i Værk: aldrig vil du tale med mig; da du snart skyder Skylden paa din Skytsaand, snart er sysselsat med andre Ting.

Socrates. Jeg beder dig Antisthenes, at du dog ikke mishandler mig; al anden Ubehagelighed hos dig, baade bærer, og skal jeg bære over med i Venskabelighed; men din Kierlighed skiuler jeg; thi du elsker ikke mig, men min smukke Skabning. — At du Callias elsker Autolycus, veed hele Byen; ja jeg troer endog en stor Deel Fremmede. Aarsagen hertil er, at i begge have navnkundige Fædre, og selv ere berømte. — Altid har jeg beundret dit naturlige Anlæg; men nu saa meget mere, da jeg seer, at du ikke elsker En, som svømmer i Vellyst, eller vansmægter af Kielenskab; men En, som i alle Ting udviser baade Styrke, Stadighed, Mandom og Kydskhed; og at finde Behag deri, er ogsaa Beviis paa den Elsktes medfødte Tilbøielighed.

Om der er een Gudinde for Elskov, eller tvende en himmelsk nemlig og en menneskelig, veed jeg ikke (thi ogsaa Jupiter, som synes at være een, har mange Binavne); men dette veed jeg, at enhver af dem har rigtig særskilt sine Altere, Templer, og Offringer; den menneskelige har dem mere sluskede, men den himmelske nettere. — Man kan ogsaa giætte sig til, at den menneskelige indgyder Kierlighed til Legemerne, men den himmelske til Sielen, til Venskab, og ædle Gierninger: og af den Elskov troer jeg du er indtaget Callias. — Jeg slutter mig ogsaa til den

Elsk-

Elskites Retskaffenhed, siden jeg seer dig indlade hans Fader i dine Sammenkomster med ham; thi en dydig og retskaffen Elsker skiuler intet af dette for sin Fader.

Hermogenes. Bedste Socrates, jeg beundrer dig sandelig saavel i mange andre Henseender, som fordi du nu baade siger Callias en Behagelighed, og tillige underviser ham, hvorledes han bør være.

Socrates. Det er rigtigt, og paa det at han kan fornøie sig endnu mere, vil jeg bevise ham, hvor store Fortrin Sielens Elskov har for Legemets.

Vi vide alle, at ingen agtværdig Omgang har Sted, uden Venskab: men at elske den, hvis Sindelag, vi beundre, kalder man en særegen og frivillig Nødvendighed: mange derimod, som lyste efter Legemet, dadle Opførselen, og hade den de elske. — Ja lad dem end elske hinanden paa det høieste; Skiønhedens Blomst visner dog snart; og naar den falder af, maa Venskabet tillige forsvinde. Saalænge derimod Sielen tager til i Viisdom, bliver den og elskværdigere. — Ogsaa ligger der en vis Mættelse i Nydelsen af Skabningen, saa at der følger de samme Ubehageligheder med Kierligheds Sager, som naar man propper sig med Mad: men Sielens Venskab er umætteligere, siden det er ubesmittet: ingen troe, at det derfor er mindre henrivende: nei! fuldkommen opfyldes den Bøn, hvori vi bede Gudinden, skienke os indtagende Ord og Handlinger. — At en Aand prydet med en anseelig Skabning, med dydige og ædle Tilbøieligheder, og som

med de Fortrin, ham strax tilstaaes af sine Jevnlige, forener en tækkelig Venlighed, at han, siger jeg, fatter Høiagtelse og Venskab for den, han har Kierhed til, behøver ingen Omtale; men at det er sandsynligt, en saadan Elsker lønnes med samme Skiel; det er det jeg vil afhandle.

For det første: er det umueligt, at nogen kan hade den, i hvis Tanker han veed sig agtet som en dydig og brav Mand; da han desuden seer ham bekymre sig mere om sin Elsktes Fuldkommenheder end om sine egne Fornøielser; og han tillige kan være vis paa, at enten han begaaer en Feil, eller ved Sygdom taber noget af sin Skiønhed, Venskabet dog ikke formindskes. — Men de, som besidde en fælleds Kierlighed, hvorledes kan de undgaae at see hinanden med Fornøielse, tale sammen med Oprigtighed, fatte en giensidig Tillid, bære Omhu for sit indbyrdes Vel; fornøie sig sammen over ædle Gierninger, beklage hinanden, om nogen Gienvordighed indfalder, idelig være glade, saalænge de kan samles med Helbred? bliver derimod een af dem syg, da komme de hyppigere sammen, ja sørge mere for sine fraværende end nærværende Venner? — Er dette ikke henrykkende? og ved at udøve dette elske de tillige Venskabet, og nyde det stedse indtil den graahærdede Alderdom. — Af hvad Aarsag derimod skal nogen give den, som blot er forgabet i Legemet, sin Gienkierlighed? mon fordi han tillægger sig selv det, han meest attraaer, og sin Elskte det skiendigste? eller fordi han helst stræber at udelukke andre Venner

fra det, han, foruden Kierligheden, higer efter at fuldføre. — Ogsaa fortiener han mere at hades, fordi han ikke tvinger, men overtaler; thi den som bruger Vold, viser sig selv, som et ondt Menneske, men den, som overtaler, fordærver ogsaa dens Siel, som lystrer. — Ligesaa den, som sælger sin Skiønhed for Penge; hvorledes skulde han mere elske Kiøberen, end den, som falbyder og sælger sig selv paa Torvet? thi fordi, at han som deilig omgaaes med en grim, eller som skiøn med en, der har tabt sin Skiønhed, eller som koldsindig med en forlibt, derfor kan han ingenlunde fatte Kierlighed til ham. Ikke heller kan Mandfolket som Fruentimmeret dele Kierligheds behagelige Følelser med Manden, men selv ædru seer han den anden beruset af Elskov. — Det er altsaa ikke forunderligt, om han endog fatter Foragt til sin Elsker. Den som betragter dette, vil finde dem, som elske hinanden for Dydens skyld, fri for alle Ubehageligheder; men af hiin ublu Forening have mange, og det nedrige Handlinger, sin Oprindelse.

At ogsaa dens Omgang, som elsker Legemet mere end Sielen, er slavisk, vil jeg nu forklare. Den som underviser nogen i at tale og handle ordentlig, bør med rette æres, saasom Cheiron, og Phænix af Achilles; men den, som lyster efter Legemet, følger med, ret som en Staadder; idelig løber han i Hælene, og tigger og trygler enten om et Kys eller et Favnetag. — Men om jeg sladrer for meget, maae I ikke falde i Forundring derover; thi baade tilskynder

der Vinen, og denne min medfødte Kierlighed ansporer mig at tale af Hiertet mod den Elskov, som hiin har til Modstander. — Ogsaa forekommer mig den, der retter sit Sind efter Legemets Dannelse, at ligne En, som leier et Stykke Land; thi han bekymrer sig ikke om, hvorledes det kan forbedres; men paa hvad Maade han selv kan høste de fleste Frugter. Den derimod, som finder sin Lyst i Venskab, synes mere at ligne En, der eier sit eget Land; thi saavidt han kan, samler han noget allevegne, og forbedrer sin Elskte. — Ja det er troligt, at den Elskte, der mærker, at han er istand til, at behærske sin Tilbeder blot ved sin smukke Skabning, bliver skiødesløs i andre Ting: den derimod, som mærker, at han ikke uden Dyd og Retskaffenhed kan vedligeholde Venskabet, maae ene bestræbe sig efter en dydig Vandel. — Det største Gode, som bliver den til Deel, der af sin Elskte vil forskaffe sig en retskaffen Ven, er, at han nødvendigen selv maae dyrke Dyden; thi det er ei muligt, at han, ved at betee sig selv slet, kan forbedre den han omgaaes; eller ved at vise Frækhed og Ryggesløshed, giøre den, han elsker, dydig og sædelig.

Jeg gad og gierne, min kiere Callias, forklare dig af Fabellæren, at ikke allene Menneskene, men endog Guder og Halvguder, betiene sig langt mere af Sielens end Legemets Venskab. — Alle de Fruentimmer, hvis Skabning Jupiter elskede, og havde Omgang med, dem lod han blive dødelige; de derimod, hvis Siele han elskede, dem giorde han

ude-

udødelige; deriblandt ere Hercules, Castor, Pollux og andre, som omtales. — Jeg paastaaer og at Ganymedes ikke for sin Krops, men for sin Siels Skyld er af Jupiter bragt til Olympen. Ogsaa hans Navn beviser det, der staaer nemlig et Steds hos Homer:

— (*Ganytai*) de t'akouon.

det betyder: han frydede sig ved at høre det; et andet Sted staaer:

— pykinà phresi (*medea*) eidos.

det er: i sin Siel er han vise Raad kyndig: af begge disse Ord følger, at han ikke æres af Guderne formedelst sit deilige Legeme, men formedelst sin behagelige Siel.

Ligeledes, kiere Niceratus, digtes Achilles hos Homerus, paa den ædelmodigste Maade at have hævnet den døde Patroclus, ikke som sit Boelskab, men som sin Ven. Ligesaa lovsynges Orestes, Pylades, Theseus og mange andre blandt de ypperste af Halvguderne, ikke fordi de have soved sammen, men fordi de ved at fatte Høiagtelse for hinanden, have i Forening iværksat de største og ædelste Handlinger.

End videre; vil man ikke ogsaa befinde, at disse Tiders ædle Handlinger udføres heller for Ærens Skyld af dem, som vil vove sig i Farer og Besværligheder, end af dem, som ere vante til at udvælge Vellysten for et hædret Navn? Endskiøndt Pausanias, Poeten Agatons Elsker, naar han undskylder dem, som sammenvælte sig i Uregierligheder, har

sagt

sagt, at en Hær fik mere Styrke, naar den bestod af Forelskte. — Thi han troede, disse skammede sig mere ved, at lade hinanden i Stikken. En forunderlig Snak; om de, som vare vante, at lade haant om Dadel, og havde tabt al Agtelse for hinanden, skulde blues ved nogen Nedrighed. — Han fremførte og nogle Beviiser paa, at Thebanerne og Eleerne vidste dette. Skiøndt de sove sammen, sagde han, opstille de dog Elskerne i samme Slagtordning; dog dette er intet passende Beviis; thi hos dem er saadant lovligt, men hos os skiendigt. Mig forekomme ogsaa de hvilke saaledes opstilles sammen, som vantrøstige over, at de ikke, om deres Elskte bleve skilte fra dem, skulde udøve tappre og mandige Gierninger. — Lacedæmonerne derimod, som troe, at den der lyster efter Legemet, er ikke mere duelig til noget godt og ædelt, danne saa fuldkommen tappre Mænd af de Elskte, at de endog blandt Fremmede, thi i den Stat opstilles de ikke med sine Elskere, ligeledes skamme sig ved at forlade sine Sidemænd; thi de holde ikke Frækhed, men Blufærdighed for en Gudinde. — Jeg troer vi blive alle enige i hvad jeg siger, naar vi kun overveie Sagen saaledes: til hvem af disse Elskte vil vel nogen helst slage sin Lid, eller betroe sin Formue, sine Børn, og hvad han har kiert; jeg troer at endog den, som nyder den Elsktes Skabning, heller betroer alt dette til En, som har en elskværdig Siel. — Du Callias bør sandelig vide Guderne Takfigelse, fordi de have indgivet dig Kierlighed til Autolycus; thi ustridig er han ærekier,

siden

siden han, for at udraabes af Herolden som Seier-
vinder i alle Fægteøvelserne, med Taalmodighed ud-
staaer mange Smerter og Møisommeligheder. — Har
han nu ikke allene i Sinde, at giøre sig selv og sin Fa-
der æret, men vil endog ved Dyd og Mandom blive
mægtig til, at bevise sine Venner Velgierninger, og ved
at opreise Trophæer over Fienderne, udvide sit Fæ-
dreland, ja herved blive navnkundig og anseet baade
blandt Græker og fremmede Folkeslag; troer du da
ikke, at han og vil opløfte den, som han anseer for
den ypperste Medhielper herved, til den høieste Ære?
— Vil du altsaa tækkes ham, maae du overveie
hos dig selv, ved hvilke Videnskaber Themistocles
blev beqvem til at befrie Grækenland; du maae be-
tragte, ved hvilke Kundskaber Pericles ansaaes for
sit Fædrenelands ypperste Raadgiver; du maae un-
dersøge, hvorledes Solon anvendte sin Viisdom, da
han gav Staten de bedste Love; du maae efterfor-
ske, ved hvilke Bestræbelser Lacedæmonerne agtes for
de ypperligste Hærførere: og de fortrinligste af de-
res Landsmænd søge jo altid dit Huus. — Ogsaa
bør du vide, at Staten snart skal overdrage sig til
dig; naar du kun vil: thi du har store Drivere:
du er af ædel Byrd, du er Præst for de af Erectei
Guder, som fulgte paa Toget med Jacchus mod den
barbarske Konge: tillige synes du nu i denne Fest at
være den ærværdigste af alle dem, som ere ældre
end du; du har i hele Byen det deiligste Legeme af
Udseende, og som tillige er beqvemt til at taale Krigens
Strabadser. — Tykkes eder jeg taler mere alvor-
ligt

ligere end det passer sig til Vinen, da undres ikke; thi jeg har uafladeligen tillige med Staten elsket den, som havde et ædelt Hierte, og udviiste en ivrig Drift til Dyden.

Nu talede nogle om det, som var afhandlet; men Autolycus betragtede Callias: Callias kastede igien Øine paa ham og sagde: vil du da ikke bedste Socrates, ved dit Rufferie berede mig til Republiqven, at jeg kan bestyre Statens Sager, og stedse været yndet af den.

Socrates. Det vil sandelig skee, naar de blive vaer, at du ikke paa skrømt, men for Alvor bestræber dig at være dydig; thi den falske Roes bliver snart giendreven af Erfaringen; men den sande Dyd og Manddom, frembyder altid (naar Gud ikke forhindrer det) Handlingerne en langt mere glimrende Hæder.

Niende Kapitel.

Saaledes ophørte denne Samtale. Autolycus reiste sig (thi det var nu paa den Tid), for at spadsere. Hans Fader Lycon, som gik ud med ham, vendte sig, og sagde: du forekommer mig sandelig, Socrates, at være en dydig og retskaffen Mand.

Nu blev først en Sofa indbaaren; derpaa indtraadte Syracusaneren: mine Venner, sagde han: Ariadne træder nu ind i sit og Bachi Sovekammer: derpaa skal Bachus komme temmelig beskienket fra Guderne, og forføie sig ind til hende, siden skal de spøge sammen.

Der-

Derpaa fremkom først Ariadne, udprydet som en Brud. Saasnart Bachus lod sig tilsyne, blev Bachi Sang spillet paa Fløite. Da beundrede man Balletmesteren; thi saasnart Ariadne havde hørt dette, geberdede hun sig saaledes, at enhver kunde merke, hun hørte det med Fornøielse; dog gik hun hverken ham imøde eller reiste sig; skiøndt man saae tydeligen, det kostede hende Umage at være stille.

Da Bachus saae hende, dandsede han paa den meest indtagende Maade, satte sig paa hendes Skiød, omfavnede og kyssede hende. Hun syntes vel, at blive undseelig, men omfavnede ham dog igien meget venligt. Saasnart Giesterne saae dette, gave de sit Bifald baade ved Raab og Haandklappen.

Da Bachus og Ariadne stode op, skulde de ifølge deres Rolle kysse og omfavne hinanden. De Tilstedeværende, som saae at Bachus virkelig var smuk og Ariadne deilig; og at de ikke af Spøg, men for ramme Alvor kyssedes med Mundene, bleve alle opmerksomme.

De hørte og Bachus spørge hende, om hun elskede ham; dette beedigede hun saaledes, at ikke allene Bachus, men alle Tilstædeværende kunde sværge paa, at det unge Mandfolk og Fruentimmer virkelig elskede hverandre; thi det var ikke, som de havde lært deres Rolle; men som om de med Lyst udøvede det, de længe havde attraaet.

Da endelig Giesterne saae, at de slyngede Armene om hverandre, og ligesom begave sig til Sengs: svore de ugifte paa at de vilde gifte sig; men de som alt

alt vare gifte, steg til Hest, og ilede til sine Koner. — Socrates og nogle andre, som vare blevne tilbage, vendte sig til Lycon og hans Søn, som spadserte med Callias. Og saaledes skiltes Giesterne ad.

Tanker paa Døden.

Efter Starke.

Til Himmelen
vi glade Blik opsende;
vort Liv far hen,
dog signe vi dets Ende.
Frygt kan os ej den nære Død
med alle Trusler indgive;
Legemet ikkun den nedbrød,
Gud skee Lov Sjælene blive.

Med skyldfri Fart
lad os til Maalet ile;
vor Dag svand snart,
vi snarlig gaae til Hvile.
Vejen til Graven er saa kort;
stedse vi Gravhøje møde;
Knoppen al ofte visned bort
endnu i Morgenens Røde.

Hvor mange her
var' før, hvo det bestemte?
Du er' ej meer,
de Fleste ere glemte.
Hvorhen saa Mennesket end gaaer,
hvorhen dets Øjne end vendtes,
alsteds i Skyer for ham staaer
Støvet af dem som fuldendtes.

Saa mangen alt
vi kjændte her i Livet,
der glad tog alt,
hvad ham af Gud blev givet;
Blomsten saa liig i varme Haand,
midt i sin Kraft han henvisned';
indenfor Kistens kolde Baand
Mangen saa tidligen isned'.

Den spæde Søn
ved Faderliget græder;
hin Pige skjøn
ej meer vort Samfund glæder.
Ofte til bedste Ungdomsven,
— længe han slumred' i Graven, —
Ynglingen iler sorgfuld hen,
Oldingen kryber ved Staven.

Som

Som Markens Sæd
af Sommerluft omvajes,
og aldrig veed,
naar den af Leen mejes;
saa uvis er vor sidste Stund,
da vi til Høsten henbringes;
hvo forudseer usikre Blund,
da han af Støvet opsvinges?

Vor Vandels Stie
til Himlen sig mon bøie;
thi prise vi
vor Fader i det Høje.
Faderen aander idel Fred,
engang end Graven os dække;
Faderen gav os Evighed;
Graven nu ej os kan skrække.

Saa lad os her
da sværge Dydens Fane;
om vi ej meer
her mødes paa vor Bane,
samler os Himlen dog igjen;
engang end Graven os dække;
evig ej skilles Ven fra Ven,
Grav! du ej meer mig kan skrække.

J. R. H.

Sonnet.

Efter Petrarch.

Hører jeg i Lunden Fuglens Triller,
Blades Raslen i den milde Luft,
hører jeg, hvor Bækken sagte spiller
surrende imellem Blomsterduft.

Sidder jeg og synger da og græder,
o fra Lauras stille Gravsted her
nu for mig en himmelsk Skabning træder,
Laura, det, begrædte Laura er:

„Sig, hvi Længsel hver din Fryd afbryder?
hvi, min lidende, min bedste Ven,
fra dit Øie Sorgens Taare flyder?"
For den Herliggjorte græd ej, Ven;
om mit Øie Jordens Pragt ej nyder,
straaler for det Glands af Himmelen.

J. R. H.

Litteratur.

120. Anmærkninger over Hans Høiærværdighed Hr. Biskop Balles Indberetning til det danske Cancellie, af Forfatteren til Brevet i Anledning af Biskoppens Denunciation af den aristokratiske Catechismus. Med Motto:

Wenn

Wenn an das Gute;
Das ich zu thun vermeine, gar zu nah
Was gar zu schlimmes gränzt, so thue ich lieber
Das Gute nicht; weil wir das Schlimme zwar
So ziemlich zuverläßig kennen, aber
Bey weitem nicht das Gute.
Nathan der Weise.

hos C. F. Holm. 8. 48 S.

Disse velskrevne Anmærkninger fortjene at læses med Agtsomhed. Hr. F., som i det paa Titelen omtalte Brev, maatte antage, at Hans Højærværdighed havde denunceret Bruun, enten paa den augsborgske Confessions eller paa Konstitutionen af 1660 dens Vegne, seer nu af Hans Højærværdigheds Indberetning, at Denunciationen er skeet allene paa Konstitutionens Vegne.

Spørgsmaalet bliver da, om de Angreb mod Konstitutionen, som den aristokratiske Katekismus indeholder, kunde berettige Biskoppen til at denuncere Skriftet selv og dets Forfatter? Hr. F. paastaaer, at Biskoppen her, hverken har handlet moralsk rigtig eller pligtmæssig, men ej paastaaes det, at Biskoppen ikke skulle have handlet efter moralsk Overbeviisning, ikke af Agtelse for noget, som han holdte for Pligt. F. spørger videre. Er det moralsk rigtig at angive Bruuns Skrift, fordi det indeholder Angreb paa den hos os indførte Konstitution? Var det Biskoppens Pligt som Borger og Embedsmand at foretage sig dette Skridt? Paalagde den positive danske Lov og Embedseden Biskoppen, at denuncere den aristokratiske Katekismus? Hans Højærværdighed antager dette, ved at anføre Lovens 6. 4. der handler om Forgribelse mod Kongens Højhed. — Nu viser Hr. F., hvilken Mening, han troer, bør forbindes med dette Udtryk. Derefter gjennemgaaes de Steder af den aristokratiske Katekismus, som Hans Højærværdighed har lagt til Grund for sin Angivelse, for at

komme efter, om de og virkeligen indeholde Forgribelse mod Kongens Højhed, eller om de kan tage imod en mildere Fortolkning. — F. troer Politiemesteren i dette Tilfælde er den meest competente Denunciant. — At Biskoppen denuncerte Br. Skrivt kunde have været Pligt, i det mindste troer F., at Hans Højærværdighed har anseet det derfor; men der spørges, hvorledes Hans Højærværdigheds gode Hjerte, Moral og Christendom tillade ham, at spotte den Mand, som han selv havde voldet Fortrædelighed. — Til Slutning driftes endeel af de Stumper af Bibellæsningen, som Hans Højærværdighed har behaget at indrykke i sit Skrift.

121. **Fornuftens og Menneskehedens Rettigheders Archiv. No. 7. 8. fra Pag. 133 til Pag. 212.**

No. 7, (hvilket og særskilt er aftrykt) angaaer Tiendevæsenet, og viser 1) Tiendernes allerførste Oprindelse; her omtales Guds Befaling ved Mosen, at det jødiske Folk skulle tiende til Leviterne, for deres Tjeneste i Tabernaklet og flere Beviissteder, som Gejstligheden anføre af det gamle Testamente. I Anledning af Korstogene siges, „sært nok, at mange Christne ikke kunde „blive salige hjemme, de skulle gjøre et Korstog til Je„rusalem; døde de undervejs, vare de paa den lige Lan„devej til Himmelen, intet opholdt dem, de havde be„talt Bompengene her nede paa Jorden til de gejstlige „Bomforpagtere." — 2) Tiendevæsenet i Dannemark fra 1086 til Aar 1536. — Tiendevæsenet var endnu ikke antaget i Dannemark; Kong Knud vilde tvinge Undersaatterne at yde Tiende til Kirken eller dens Tjenere. Gejstlighedens Indkomster bestode i frivillige Gaver og testamenterede Ejendomme. Den første Tiende-Forordning er af 1443, og given af Kong Christopher. Her befales, at Tienden skal

 deles

deles i trende lige Dele, af hvilke Kirkerne skal have den ene, Bispen den anden, og Præsten den tredie. 3) Tiendevæsenets Skjebne fra 1536 til 1660. — Adelen blev til deres Hovedgaarde frie for Bispstiende og Kirketiende, og til Præsterne kunde de give efter Behag. Gejstligheden blev Adelens Tjenere, og Adelen trak Landets Tiende for det meste til sig. — 4) Tiendevæsenets Skjebne fra 1660-1708. pag. 179. „Den Gang Kongerne endnu vare Ejere af „Kongetienderne, og blot bortfæstede eller bortgav „Afgivten af dem, kunde have været gjort herlige „Indretninger med Tienderne; nu de ere bortskjødede, bør Ejendomsretten være hellig, og intet kan „gjøres ved Tienderne." Nu anføres D. L. 2. 23. og adskillige senere Forordninger, Tienden angaaende. 5) Tiendevæsenets Tilstand fra 1708 til 1795. Hæftet sluttes med Opregnelse af nogle af Misbrugene ved Tiendevæsenet, og Umuligheden vises, at befrie Bonden fra Tiende paa den nu brugelige Maade. — No. 8 indeholder: Bidrag til nærmere Forklaring af Forordn. af 25 Junii 1790 om skadelig Vands Afledning. 1) Mag. Panglosses Skrivelse til Hr. Riegels, hvoraf Anmælderen vil anføre følgende til nærmere Eftertanke: Jeg troer, og i den Troe vil jeg døe, at det gaaer ingensteds saa vel til som her, og at om endog smaae Embedsmænd imellem kunne bomre, saa ere dog vore Kollegier frie fra slige Skrøbeligheder. Og jeg vil spørge, om ikke enhver vil finde sig bedre ved denne Troe, end ved den foruroligende Tanke, at der endnu i Danmark er Slaverie, besoldet Spionerie, adeligt Aristokratie, eller hvad øvrigt Snak Skriveheltene løbe med, og at et Forslags Godhed ikke lidet skal udledes af de Bogstaver, Forslagerens Navn er sammensat af. Seer de, kjere Ven, min Rolighed er klippefast, men jeg gjør ogsaa mit Bedste til at vedligeholde den.

Skulde

Skulde endog nu og da en Hader af gamle Ærværdigheder kaste mig et eller andet Faktum i Næsen, saa rokkes jeg ikke derfor; siger een, i Stokhuset prygles Fanger til Bekjendelse, saa læser jeg min Trøst til i den ædle Lov, som afskaffer Tortur; taler man om vore Fængslers afskyelige Tilstand, som man endog vil paastaae er saadan, at en Maaneds Ophold i dem maatte kunne affone selve Mordbrænderier, saa forelægger jeg ham den Forordning, der byder Fængslerne at vorde taalelige. Evig og evig hører jeg væve om Stiftelsers Misbrug, om Direxioners Enevælde, om Embedsmænds Ansvarsløshed, om Ønskeligheden af offentligt Statsregnskab, om, jeg veed ikke selv hvad; men tryg i min Troe svarer jeg blot med disse tre Spørgsmaal: Kan I bevise hvad I siger? Gaaer det andensteds bedre? Bliver det bedre her, fordi I sluddre derom? 2) Hr. Riegels Promemoria til Rentekammeret om Indsøen Noorets Afledning i Nykjøbing-Fjord. 3) Rentekammerets Promemoria til Hr. Riegels, som Hr. Forfatteren har ledsaget med Anmærkninger.

122. Auswahl dänischer Lustspiele für Deutschen. Herausgegeben von Christian Lävinus Sander, Sekretair der königl. dänischen General Wegecommission. Nebst einer Schilderung des dänischen Theaters von K. L. Rahbek, auserordentlichen Professor bey der Universität zu Kopenhagen. Erstes Bändchen. Zürich, bey Arell, Füßli und Comp 1794. 8. 356.

Det er heel frydeligt, naar en Mand, der har saa cultiveret en Smag, som vor fortjente Hr. Sekret. Sander, vil paatage sig at forplante nogle af vort Lands skjønne Produkter paa tydsk Grund: Man kan være sikker paa, at Valget han gjør af Producterne er got, at Udførelsen skeer med Held, og at det

vil have den tilsigtede Virkning, at Tydskland vil blive gjort opmerksom paa, at vor Litteratur i Dannemark dog ikke saa gandske kan siges at være terra incognita.

Dette sidste har motiveret Hr. Sec. S. til at udgive nærværende første Samling af fire af vore gode Skuespil, som ere: I) Heckingborn. Et Lystspil i fem Optog, af P. A. Heiberg. II) Den Fortroelige. Et Skuespil i et Optog, af Rahbek. III) Gulddaasen. Et Lystspil i fem Optog, af Olufsen; og IV) Hofsorgen eller Testamentet. Et Lystspil i et Optog, af P. A. Heiberg.

Hvad Sproget angaaer, da er Sec. Srs philosophiske og kritiske Indsigter i samme alt for bekjendte, til at man skulle behøve at berøre noget derom. Man kan sige til Hr. Udgiveren rem acu tetigisti.

I Fortalen gjør Hr. S. Rede for, af hvilken Aarsag han har begyndt sin Samling med ovenmeldte Stykker, og lover, dersom nærværende Samling finder Bifald, da at fortsætte samme; men da vi nu siden Aaret 1794 ikke have merket noget til Fremturingen, saa frygte vi, at maaskee Forlæggerens merkantilske Speculationer ikke gandske ere blevne opfyldte, og at dette har foraarsaget en Standsning; men da Mennesket i Almindelighed haaber hvad det ønsker, saa see vi med Glæde det andet Bind i Møde, som formodentlig vil tælle vor uforglemmelige Samsøes mesterlige Dyveke, blant en af dets Prydelser. — Dette første Binds Værdie er forøget ved et nøjagtigt Skilderie af det danske Theater ved den indsigtsfulde Prof. Rahbek. De danske dramatiske Forfattere, Holberg, Pauli, Snedorff, Vandal, Evald, O. N. Bruun, Vessel, Beck, E. Falsen, Th. L. Bruun, I. Vibe, Vivet, Heiberg, Pram, Jomfr. Biehl, og fl., charaktiseres her paa en træffende Maade.

123. Beiträge zur Veredlung der Menschheit, herausgegeben aus dem Erziehungsinstitut bei Kopenhagen, von C. J. R. Christiani, deutschem königlichen Hofprediger. Erster Band, bestaaende af 4re Hefter, 32 Ark i alt. Kopenhagen und Lübeck. 1795 og 1796. 8.

Enhver Fader og Formynder, som har Følelse af Pligt, indseer, hvor saare vigtigt det er, at der gives et Institut, hvorhen man kan sende sine Børn og Myndlinger, tryg, for at deres Hierter ikke fordærves, og sikker paa, at de omsider skal vende tilbage derfra, berigede med gode og nyttige Kundskaber.

Tak være derfor Hr. Christiani, som med saa megen Utrættelighed arbejder paa denne Hensigts Opnaaelse hos os.

Det 1ste Hefte indeholder: Einige Betrachtungen über den Hauptzweck der Erziehung, von dem Herausgeber. Indeholder mange skjønne Bemærkninger, og dernæst Underretning om, at Hr. Christiani Lære-Institut er inddeelt i tre Klasser, Læsetimerne, og under hvilke Lærere. — Ueber Eintheilung der Schulen in Klassen, vorzüglich in Beziehung auf Landschulen, fortsættes i 2det, 3die og 4de Hefte, von Herrn J. F. Oest, erstem Lehrer des Schulmeisterseminariums zu Trolleburg. Hr. Oest er forhen bekjendt for danske Læsere af hans høistnødvendige Underviisning og Advarsel for den mandlige Ungdom, som allerede er vant til nogen Eftertanke, et kronet Priisskrift, udgivet af Campe, og oversat ved Staal. — Briefe über die jetzt so sichtbar werdende Geringschätzung des Christenthums, von dem Herausgeber, fortsættes i 2det og 4de Hefte. Et Ord i rette Tid. — Briefe über die menschliche Seele, fortsættes i 2det og 4de Hefte, von Herrn Doctor Olshausen, Prediger in Oldeslo. — Unterhaltungen, veranlaßt durch die schreckliche Feuersbrunst, welche vom 5ten

bis

bis 7ten Julius dieses Jahrs einen großen Theil von Kopenhagen verheerte. Von dem Herausgeber. Slutningen følger i 2det Hefte, der desuden leverer: Einige Bemerkungen, meine Erziehungsanstalt betreffend, von dem Herausgeber. — Ein deutsches Volksfest im Jahr 1795, von Herrn Pastor v. Gehren in Kopenhagen; findes oversat af Hr. Doctor Odin Wolff i Journal for Politik, Natur- og Menneskekundskab for August, dette Aar. — Muß es in der Religion immer beym alten bleiben, von Herrn Doctor Marezoll in Kopenhagen, fortsættes i 4de Hefte.

Det tredie Hæfte angaaer fornemmelig Institutets nærværende Forfatning. Hr. C. fremtræder med megen Beskedenhed, og erklærer, at han beskriver denne Opdragelses Anstalt, mere for at opfylde Publikums Ønske, end af egen Tilbøielighed, da han er overbeviist om, at Institutet, uagtet dets gode Fremgang, endnu trænger til mangen Forbedring. Han indbyder enhver, som kan udfinde noget til Institutets Fremme, at fremkomme med sine Tanker, og at understøtte ham med gode Raad. — Om Institutets Hensigt og almindelige Forfatning. Efter at have udviklet det Begreb, han forener med Ordet Philantropin, og viist, at Mennesket maae dannes, førend man danner Statsborgeren, siges, at Institutet skal forene en philanthropinsk Opdragelse med en grundig Underviisning i alle de Kundskaber og Videnskaber, som Lærlingen behøver i sit tilkommende Kald. — Om Institutets Beliggenhed, Beskaffenhed 2c. Det ligger midt imellem Vesterport og Frederichsberg; altsaa paa et smukt Sted; og de huuslige Indretninger ere beqvemme. pag. 15. „Hverken fra inden eller uden ligner det, hiin mørke Skolebygning, hvis Syn „kontrasterer paa saa ubehagelig en Maade med det „glædelige Begreb man gjør sig om en Planteskole

„for

„ for Sandhed, Dyd og Menneskeheld: — Store ere de Fordele, Institutet kan have af dets Nærbeliggenhed ved Kjøbenhavn. Nogle af de betydeligste omtales.

Institutets indvortes Indretning. Det ligner en talrig Familie, hvor Børnene udgjøre Gjenstanden for hele Husets vigtigste Omsorg; hele denne Afdeling indeholder priselige Foranstaltninger. Om den intellectuelle Opdragelse. Man seer her en Optegnelse paa de Kundskaber og Færdigheder, som Eleverne har Lejlighed til at erhverve sig. 1) Sprog, a, det danske, b, det tydske, c, det franske, d, det engelske Sprog lærer i Almindelighed af alle. De, der agte at studere, lære det latinske Sprog; men begynde ikke hermed førend de ere i det 11 Aar. En af de Læsebøger, som nærværende Anmelder ønske at Hr. C. ville betjene sig af er Select. Histor. e script. profan. cura J. F. Fischerii. Denne lille Bog indeholder udvalgte gode Stykker af de romerske Prosaister; hvorved man ufermerkt orienteres i deres Sprogvendinger; den er en behagelig tillokkende Sjæle-Føde for unge Sjæle, da den har Overflødighed paa Anekdoter, som bedre end tørre Leveregler rodfæste sig i Hukommelsen. — Det grædske og hebraiske læres ligeledes af dem der skal studere.

2. Videnskaber. a, Religion. b, philosophiske Videnskaber; c, Statsvidenskab; d, Naturvidenskaber; e, Mathematik; f, Theologie; g, Astronomie; h, Geographie; i, Historie; k, Antiqviteter; l, de skjønne Videnskabers Theorie. Anmelderen er vis paa, naar en Digter gjennemgaaes for Eleverne, der da bliver sørget for, at de gjøres opmærksomme paa det sande psycologiske, som findes ved Digteren; thi hvor meget Menneskekundskab kan man ikke erholde, ved med stig en Kritik at læse Schakespeare og Wieland?

d, En

l, Encyclopidie. m, Underviisning til en moralsk klog Opførsel i Livets tilkommende Omstændigheder. n, Den for enhver Borger nødvendige Kundskab om Fædrenelandets Love.

3) Mekaniske, praktiske Færdigheder og Kunster. a, Kalligraphie. b, Regning. c, Tegning. d, Musik. e, Dands. f, Mekaniske Haandarbeider.

4) Den moralske Opdragelse. pag. 81. „Jo større „fortroelig Omgang, der finder Sted imellem Lærlin„gerne og deres Leder, desto virksommere bliver og„saa det Exempel, som disse bestræbe sig for at give „hine. Et Barn tager sig blot en Mands efterlig„nelsesværdige Forhold, til Mynster i Forhold til „den Grad, som denne forstaaer sig paa at gjøre den „store Afstand, der er imellem ham og Lærlingen, „umærkelig.“

Speciel Efterretning for Forældre og Formyndere, som ønske at faae deres Børn opdragne ved Institutet. Nærværende Anmelder troer gjerne, at Hr. E. ikke for nærværende Tid kan staae ved, at imodtage nogen Eleve ringere end 300 Rdlr. aarlig; men ønsker, at Institutet maatte udvides saaledes, at flere end 30 Personer kunne tage Deel i denne veldædige Indretning. Det aarlige Contingent ville maaskee da kunde formindskes, og dette var got; thi saa vist som det er, at man ikke kan anvende for meget paa sine Børns Opdragelse, saa vist er det ogsaa, at det forudsætter Rigdom, naar man kan give 400 Rd. aarligt for hvert Drengebarn; det ene hundrede Rixdaler kan man jo gjerne ansætte til Klæder 2c.

Fjerde Hefte indeholder: Ueber die richtigste Benutzung der Geschichte für den moralischen Zweck der Erziehung, von dem Herrn Doctor Venturini. — Ist das Zeitungslesen auch dem Landmanne zu verstatten? Von dem Herrn Land-Inspektor Otte zu Arrild in Angeln.

124. Joh. Christ. Fabricius, der Naturgeschichte, der Oeconomie und der Cammeralwissenschaften Lehrer, der Keiserl. Naturf. der Königl., Dänisch., Norweg., Berlinsch., Naturf., Leipz., Oeconom., Lundensch., Physiogr., Petersb., Oeconomisch., Turnisch., Jenaisch., Londonsch., Naturf. und Paris. der Agricult. und der Naturg. Gesells. Mitglied, über Academien insonderheit in Dännemark. Kopenhagen bey Proft und Storch 1796. 8. 208 S.

Naar den fornuftige og kloge Mand, der nøje har tænkt sig ind i en Materie, betragtet den fra alle Sider, atter betragtet den, og som ved sine Betragtninger og vel nyttet Erfarenhed, er kommen til rigtige Resultater, tager fat paa at skrive over denne Materie, da bør den læsende Verden glæde sig, og den kan med Lyst og Nytte sætte sig ned til Gjennemlæsningen. — Saaledes her. —

I Forerindringen vises, at i Skolen lægges Grunden til Menneskets Charakter, til Dyd og Retskaffenhed; paa Academiet dannes det til den brugbare Mand i Staten. Academiernes Indretning er derfor af yderste Vigtighed. De have, især i det forrige Aarhundrede været alt for eensidige; man har affsondret de Lærde fra de øvrige Statens Mennesker. Man har derfor maattet oprette Land-, Søe-, Artillerie-Cadet, og Gud veed, hvor mange Academier.

Den særskilte Opdragelse har mange skadelige Følger, og frembringer sjelden Kjerlighed til Videnskaber og Kunster. — Nu fortæller Hr. Prof. sin Skjebne fra 1768 af, da han blev ansat som Lærer ved det Charlottenborger Naturaltheater, indtil nærværende Tid. Naar man kjender Mandens Fortreffelighed, læser man ikke uden Deeltagelse Slutningen paa samme. pag. 17. „Vor gode og værdige Hirsch„feldt døde 1792; jeg ansøgte om Inspectionen over

„den

„ den af ham anlagte herlige Planteskole paa Düstern-
„ broock.

„ Da den ligger saa nær ved Kiel kunde jeg have
„ betjent mig af den, i Mangel af en botanisk Have,
„ og med sand Glæde skulle jeg have anstillet de for-
„ skjellige Forsøg, som jeg allerede i mange Tider
„ havde foresat mig at anstille. Men en ung Mand
„ blev mig foretrukken, en Mand, som var en ung
„ Academiker, og en som egentlig havde lagt sig efter
„ Philologien, og som maaskee i et halvt eller heelt
„ Aar havde besøgt den botaniske Have i Kjøbenhavn,
„ for at lære at gjøre Forskjel imellem et Kaalhoved
„ og et Æbletræe.

„ Fra denne Tid af, anseer jeg ogsaa mit Op-
„ hold i Kiel, saa behageligt det endog ellers er mig,
„ for en Rejse, og ønsker at tilbringe mine faa øvrige
„ Dage i et varmere og mere tørt Klima."

Efter denne Forerindring begiver den Lærde Hr. Forf. sig til Afhandlingen selv.

Man søgde i gamle Dage, paa Academierne blot at danne Lærde, der kunde udmærke sig ved Syllogismer og Distinctioner; men nu fordrer man, den academiske Løbebane skal være en virkelig og hensigtsmæssig Forberedelse til vort tilkommende Livs Forretninger. Videnskaberne og Kundskaberne ere nu meget forandrede; nye Gjenstænde ere opkomne; Academierne bør rette sig efter disse Forandringer. Uden Bebrejdelse kan de nu ophænge deres Hatte, Kaaber og øvrige Insignier i det academiske Rustkammer. — Nu fremsættes en Sammenligning imellem det kielske og kjøbenhavnske Academie. pag. 41. „Hvor Re-
„ gjeringen selv, Ministerne eller de forskjellige Col-
„ legier har Opsynet over Academiet, der faaer kry-
„ bende Smigrerie og allehaande Anbefalinger, bety-
„ delig Indflydelse." „Der aabner sig mange Kang-
„ ler, hvorigjennem de Dumdristige og Vindmagerne

„ let

„ let vide at skaffe sig Indflydelse, medens den mere
„ Værdige paa sit Studeerkammer lidet bekymrer sig
„ om Verden og Regjeringen, og blot lever for sin
„ Videnskab, og forglemmes; man hører eensidige
„ Klager, og dømmer efter dem." „Da seer man
„ ved de academiske Læreembeders Besættelse mere paa,
„ om disse passe sig til Personerne, end paa den Ind-
„ flydelse disse kan have paa Videnskaberne. — Grun-
den fremsættes.

Ved Opdragelsen forberedes Barnet og Ynglin-
gen til den mandlige Alder. Hvor lidet skikkede til
dette Øjemeed ere ikke vore Skoler og Academier?
Vor academiske Opdragelse er for den egentlig Lærde.
En Newton, Leibnitz, Euler, Linnæi, Haller
ere ikke allene vigtige for den Nation, blant hvilken de
leve; de ere det for hele Menneskeslægten; men disse
ere faa i Tallet, og mange af dem have opsvinget sig
ved deres egen Aands Kraft, og ved faa Hjelpemid-
ler. — Hvor mange af vore Studerende maae ikke
spilde deres Tid paa, at høre en Mængde Forelæs-
ninger, af hvilke de aldrig komme til at gjøre noget
nyttigt Brug. — I Skolerne plages vi i mange Aar
med at lære Latin, Græsk, Ebraisk; men hvortil
nytter det? I forrige Tider var dette vigtigt, thi
Skribenterne i disse Sprog vare de eneste Mynstre paa
den gode Smag. Dette er ikke længer Tilfældet. —
Det er ikke meget bedre med de øvrige Skolevidenska-
ber. Vel kan f. Ex. mange opramse hele Rækker af
de persiske og assyriske Konger, romerske Keisere,
og jødiske Dommere, men hvad gavner det at have
Bekjendtskab med alle disse Herrer, om hvilke vi dog
vide saa lidet med Vished?

Med den academiske Underviisning staaer det sig
ikke bedre. Ogsaa her fyldes og proppes den stakkels
Hjerne med endeel uforstaaelige og unyttige Kundska-
ber; pag. 57. „Saaledes seer jeg f. Ex. hos Theo-

„ logen en uoverseelig Række af exegetiske Forelæsnin-
„ ger over alle det gamle og nyere Testamentes Bø-
„ ger inclusive over Johannes Aabenbaring. De kan
„ maaskee i deres Art være fortræffelige, men hvad
„ Nytte kan den tilkommende Landsbypræst have af
„ dem? til hvad Hielp kan de være ham ved Land-
„ mandens Underviisning? Denne bør vel have en
„ sand og fast Overbeviisning om sin Religion; men
„ denne er, saaledes, som den hentes af Skriften
„ selv, saa herlig og simpel, at Forklaringer mindst
„ bidrage til Overbeviisningen." — Nu berører den
lærde Hr. F. det juridiske og medicinske Studium. —
Det philosophiske Fakultet har i de sildigere Tider me-
get udbredt sig; det deler sig i de speculative og prac-
tiske Videnskaber. De speculative maae grunde sig
paa de practiske, naar de skal stifte den sande Nytte.
Hvad den kantiske Philosophie angaaer, da frygter
Hr. F., den let kan foraarsage en Gjæring i Hove-
derne paa de fra Skolen nyelig ankommende unge
Personer, og gjøre dem til Sværmere.

Academiernes Inddeling i Faculteter er egentlig
ikke til nogen Nytte. Der kan ingen Forskjel og intet
Fortrin have Sted blant Lærerne, undtagen med Hen-
syn til deres Nidkjerhed for Videnskaberne, og den
Nytte de stifte. pag. 76. „Det var billigt, at Løn-
„ ningerne efter visse Aars Forløb bleve forhøiede.
„ I Alderdommen, naar Kraft og Lyst til litteraire
„ Arbejder aftage, og Fortjenesten, man kan have
„ ved Forelæsninger og Skrifter, bliver ringere, be-
„ høve Lærerne i Almindelighed flere Indkomster, til
„ at opdrage en allerede opvoxen Familie." —

Et Academies Renomee beroer paa Lærernes Ind-
sigter. Ere disse store, har Academiet Anseelse; men
slige Mænd, som arbejde med afgjort Nytte for Aca-
demiet, maae man heller ikke trække bort fra deres
academiske Forretninger og paalægge dem andre Ar-
beider.

bejder. Kjøbenhavn har lidt meget paa denne Maade. — De academiske Læreres Antal retter sig efter Mængden af de Studerende, men de Øvriges Antal, som ved deres udbredte Kundskaber skal give Academiet Glands, lader sig ikke ret vel bestemme. Man antager dem med Glæde, naar de kan faaes, og ere end Lærestolene besatte, skabe vi gjerne en nye for deres Skyld. — For at befordre de academiske Læreres Virksomhed, understøtter Regjeringen dem paa alle mulige Maader; og det efter deres egne Forslag. Hertil henhører især Bibliothekerne. — Det anatomiske Theater, academiske Haver, chymiske Aperater, astronomiske Observatorier, mathem. physicalske Instrumenter og Modeller, &c. omtales. — Lærde Selskaber kunde ogsaa anvendes til at danne og opdrage de Studerende. — Alle disse Understøttelser ere nødvendige, men de fordre store Bekostninger. — Det kjøbenhavnske Academie har her meget forud for det kielske. —

De visse Skoler tillagte Stipendier stifte megen Nytte, men have ofte den Ulempe i Følge med sig; at de lokke mange Forældre til at lade et Barn, der kunde blive en duelig Skoemager eller Skræder, studere, for at blive en ussel Student. — De fleste Studerende, komme for tidlig til Academiet. Deres Kundskaber ere endnu umodne; og hverken deres Sjæls eller Legemskræfter ere ret udviklede. —

Hr. F. synes ikke om den Indretning, at de Studerende boe sammen, f. Ex. i Kjøbenhavn, Oxford; han anseer det for bedre, at lade dem boe hos Borgerne, thi herved bliver de mere fordeelte, og deres Omgangs Cirkel større; flere Fordele opregnes. —

De academiske Straffe ere vel nødvendige; men efter deres nærværende Indretning svare de ikke til Hensigten. Det var at ønske, at Academiet blot havde

med Disciplinsager at bestille; og at Studenterne i Criminel- og Gjældssager vare underkast de ordentlige Retter. — Disciplinstraffe maae være visse, faste, og aldrig eftergives; og Lovene følgeligen faa, tydelige og ikke alt for strænge. — Ferier ere altid skadelige; ofte vænnes de Studerende ved dem til Lediggang. — Omgang er meget nødvendig for de Studerende; de skal ikke blot dannes til Lærde, men ogsaa til Mænd, som kan anbefale sig ved tækkelige Sæder; at de omgaaes Lærerne er got, men ikke tilstrækkeligt. — De Studerende behøve Sindsopmuntring og Adspredelse, og hertil anbefaler Hr. F. Skuespillene, som det bedste Middel. De øvrige Forlystelser med Baller, Concerter, Spadseretourer, Skøjteløben ꝛc., ere mere og mindre tjenlige. —

Hr. F. Anmærkninger over den første og anden Prøveexamen fortjener at læses fuldstændeligen. pag. 189. „Besynderligt er det, at vi i de første septen „Aar af vort Liv lære saa lidet nyttigt, og siden i de „paafølgende tre Aar skal lære alle muelige Ting!" — Afhandlingen sluttes med en Tiltale, der er fuld af Hjertelighed, til de unge Studerende.

125. Om Forbrydelser og Straffe, af Herr Marqvis Beccaria. Nyeste Udgave, paa nye forbedret og formeret, tilligemed Voltaires Commentar. Gjendrivelser og andre smaae (smaa) interessante Værker af forskjellige Forfattere. Oversat af det Italienske ved Andreas Christian Alstrup, og forøget med Anmærkninger af Jacob Just Gudenrath. Første Deel. Med Motto: In rebus qvibuscunque difficilioribus non expectandum, ut qvis simul & serat & metat, sed præparatione opus est, ut per gradus maturescant. Baco. — Kjøbenhavn. Paa A. Soldins Forlag, hos Seest. 1796. 8. 304 S.

Philosophen og Menneskevennen Marqvis Beccaria er saa bekjendt, at det ville være overflødigt, her at igjentage ofte igjentagne Lovtaler. Nærværende Værk indeholder saa mange vigtige Sandheder, at Anmelderen, hvor gjerne han end her afskrev nogle af dem, dog lader det beroe, thi det Hele fortjener med Føje at læses og vejes. Han er især bleven opmærksom ved §. 5. om Lovenes Dunkelhed. §. 7. Om Kjendetegnene og Rettergangsmaaden. §. 12. Om Torturen. §. 16. Om Dødsstraf. §. 19. Straffens hurtige Udøvelse. §. 20. Straffenes Vished og Uundgaaelighed. pag. 93. „Dersom „ man lader Mennesker mærke, at Forbrydelserne „ kunde faae Tilgivelse, og at Straffene ikke stedse „ ere deres nødvendige Følge, saa nærer man Straf„ løsheds smigrende Haab. Man kommer en For„ bryder til at troe, at han kan faae Tilgivelse, og „ at de ikke eftergivne Domme ere mere Voldsomhe„ der, end Retfærdighedens Handlinger. Hvad skal „ man sige, naar Fyrsten beviser Naade? &c." — §. 30. Om Tyverier. — Resultatet af hele Værket er, at Straffene maae være offentlige, hastige, nødvendige, store i Forhold til Forbrydelserne, og være foreskrevne ved Lovene. — Voltaires Commentar over Bogen finder Anmelderen vel; at kunne læses med Nytte, men dog mere til Moerskab. For ogsaa at sige et Par Ord om Oversættelsen, da er det got, at Hr. Alstrup, har anvendt sin Tid paa en god Bog, (thi som ofte er de Herrer Oversætteres Valg ikke det bedste) men Skade er det, at han ikke har Sprogets sande Konstruktion, og ej heller Gramatiken bedre i sin Magt. Til Beviis tjener Indledningens første §. „ Menneskene overlade sædvanligen de vigtigste Ting „ til saadanne Personers hverdags Klogskab eller „ Godtbefindende, hvis Egennytte byder dem, at „ imodsætte sig de viseste Love, som ved deres Natur

„ udbrede Almeenvel, og hindre den Bestræbelse, med
„ hvilken de søge at tilvende al muelig Magt og Lyk-
„ salighed i Staten til et lidet Antal, og henkaste til
„ den større Mængde al optænkelig Nød og Elendig-
„ hed." — Ogsaa findes her nogle underlige Geni-
tiver, f. Ex. i det her ovenfor anførte Stykke staaer
Strafløsheds smigrende Haab.

126. Moderens Portrait, eller Privattheatret. Et Lystspil i fire Acter. Odense, hos Iversen 1796. 8. 132 S.

En forunderlig kjedsommelig Patiar, og det, tænk engang! paa 132 Sider.

127. Om Religion. Oversat. — Tidens Tegn forkynder os den menneskelige Aands Evolutioner. Alle Systemer rystes, og vi skulle være sorgløse i vort brøstfældige Hytte, indtil den falder sammen over vore Hoveder. Reperteuren — Paa A. Soldins Forlag, hos M. Seest. 8. 76 S.

Disse faa Blade ere af megen Vigtighed, og fortjente nøje at gjennemgaaes. Vi fremsætte blot nogle af Bogens vigtigste Momenter; som vil være nok til at opvække Begjerlighed efter dens fuldstændige Gjennemlæsning.

Religion har altid været vigtig for Mennesket. Man anseer den for Borgernes Sikkerhed, Staternes Støtte, huuslige Dyders Grundvold, og for Vejen til Lyksalighed nu og hisset. Og dog har faa Ting frembragt saa skadelige Virkninger, som Religion.

Nu fremsættes det Spørgsmaal, hvad er da Religion: og det besvares: Religion er Sædelighed. — Saa lidet Mennesket kan tænke sig uden sædelige Forhold, saa lidet kan det være uden Religion. — Ethvert Mennesket Religion er, i Henseende til

Neen-

Reenhed, Omfang rc. forskjellig fra det andet. — Herskesyge og Politik, Gjerrighed og Stolthed, Uvidenhed, formeent Lærdhed, Eenfoldighed og Sværmerie har uddannet de fleste Folke-Religioners Lærebygninger. Man har betjent sig af Overtalelser, Tvang, List, Magt, Orakler, Aabenbaringer rc. — Grunden til, at Mennesket er saa langt tilbage i dets Religionskundskaber, findes i den Haardnakkenhed, hvormed den geistlige Stand, til alle Tider og overalt, har holdt over visse eengang antagne Meninger. Disse Meninger bleve antagne i den raa Menneskeheds Tidspunkt, da ikke Sæder, men en qvasi Gudstjeneste, er Hovedsagen; de maae altsaa, understøttede af Geistligheden beholde deres Raahed i Henseende til Menneskets Uddannelse. — Mennesket bedømmer Guddommen, efter det den mishager eller smigrer, fornærmer eller behager ham. — Geistligheden er næsten forholdsviis den meest uoplyste Deel af Nationen. Dens Religionskundskaber, strække sig i Almindelighed ikke over Theorien om Gudstjenestens Ceremonier. — Der er stor Forskjel mellem en Geistlig og en Folkelærer. — Jo meer Mennesket dannes, og dets Begreber luttres, desto unndværligere bliver den geistlige Stand. Man kan ei faae stort Begreb om et Folks Uddannelse, hvor Geistligheden, som Geistlighed, er i stor Anseelse. — Jo mere Agtelse, man unddrager Geistligheden, desto mere viser man Folkelæreren. — Nu spørges, hvilken Religion er den bedste? Det meest sædelige (moralske) Menneske har den bedste Religion. — Alle Religioner indeholde Sandhed, og alle kunne indeholde Vildfarelser. Den meest fornuftmæssige Religion, det er den, som er meest overeensstemmende med Naturen og Tingenes Indretning, er den sandeste. Det som i en Religion ikke bær Præg af Fornuftmæssighed, er ikke Religion. — Blant alle bekjendtgjorte Lærebygninger

af en Folkereligion, fortjener den, Christus foredrog, en fortrinlig Opmærksomhed. Den er fornuftmæssig, simpel, fuldstændig, bortfjerner det Tilfældige og Uhensigtsmæssige. — Dog har Christi Religion og Christi Exempel stiftet en kun forholdsviis Nytte. Den menneskelige Forstand vil udsmykke Sandheden, og vanskaber den. — Det er af yderste Vigtighed, at skille den Lærebygning, Christus foredrog, fra den christelige Religions Lærebygning. — Sædelæren, det er Borgernes Religions Anliggender, bør være en Gjenstand for Regjeringens Opmærksomhed og Behandling. Nu vises, hvad Regjeringen har at gjøre i denne Henseende. pag. 34. „Man har seet fortreffelige Sæder blant Folk, hvor man har liden eller aldeles ingen Omhue for den sædelige Underviisning, og modsat. — Synes ikke den naturlige, ikke misledte Forstand, Exemplet og Lovgivningen, at have den meste Indflydelse paa Sædernes Dannelse? — Et oplyst og sædeligt Folk, behøver ikke mange Love; — Oplysningen beroer paa sund Forstand i alle Folkeklasser. — Mennesket behøver ofte kun liden Underviisning, men megen Øvelse i sammes Anvendelse. — Den saa kaldte Lærdhed, har gjort Religionen utroelig Skade; den har, ved at ville opklare den, dannet et System for Overtroen. Fornuften vil, liig Strømmen, dog engang bryde frem og trænge igjennem. — Af Frygt, for at gjøre for lidet ved Opdragelsen, gjør man ofte for meget. Man kommer ikke Naturen til Hjelp, men gjør Vold paa den. pag. 41. Det unge Træe, sættes i et Drivhuus; man fremdriver dets Vært, giver det ved Tilskjærelsen den Dannelse det skal have, fryder sig ved, at see det tidlig blomstre, ja vel ogsaa bære Frugt, men de fleste Blomster falde af, Frugten er smagløs, og den ulykkelige, fordærvede Drivplante vorder ubrugbar, og svinder hen.“ — Nu anføres endeel af det Skadelige,

som

som nu omstunder findes ved Menneskeslægtens Planteskole; og Midlerne vises, hvorved det kunde udryddes. — Underviisningen blev kortere, fattelig, indtrængende, naar man bragte den tilbage til de faa simple Lærdomme i Christi Lærebygning; naar man forviiste alt unyttigt og skadelig Usands fra samme. — Om den Samling af gamle bevisende Dokumenter og Skrifter, man kalder Bibel, siges, at den vel for den Lærde kan være et meget kostbart Monument af Alderdommens Historie, Sæder, Tænkemaade ꝛc., men i Henseende til Religionen intet mindre end en Lærebog for Folket; det maatte da være, at et Skrift, som man ej forstaaer, kunde være nyttigt og brugbart. — Man kan ikke hidlede Menneskenes sædelige Forhold fra Begrebet om Guddommen eller Sædelighedens Lære, fra Gud, som Lovgiver. Sædelighedens Begreb gaae forud for Begrebet om Guddommen. — Det, der i Henseende til Religion, uden Gjerningssager eller tilkommende Begivenheder (som maae have Hensyn paa Sædelighed) kan aabenbares, maae allerede være bekjendt for den, der kunde aabenbare det. — Indførelsen af en bedre Religions Underviisning, beroer, ikke paa, at lære Folket noget Nyt, som Religion, men paa, ikke mere, at foredrage gammel Usands og Overtroe, som Religionslærer. — Jo mindre man lægger Baand paa Forstanden, desto mere vil den danne sig o. s. v.

128. Lærebog i Historien for de første Begyndere af Prof. Galletti i Gotha. Oversat og indrettet til Brug for Danske. Paa C. L. Buchs Forlag. 8. 68 S.

Denne Lærebog er egentligen bestemt for Selskabet for Efterslægten, og efter Hr. Prof. Kierulfs Anbefaling, bleven oversat af Hr. J. H. Spleth.

Dette

Dette tilkjendegives i Forerindringen, og, ved at afskrive nogle Linier af samme, siger Recensenten tillige sine Tanker om nærværende Bog. „Under en „duelig Lærers Anførsel, vil et Barn ved Hjelp af „denne liden Lærebog kunde saaledes orientere sig i „Verdens Historie, at det ved det andet Cursus kan „lettere fatte de enkelte gamle og nye Staters Histo„rie.“ — Bogen har 2de Hovedafdelinger. I) Menneskeslægtens Historie i Almindelighed, som igjen afdeles i otte Tidsrum. a) Fra Adam til Cyrus, 3100 Aar. b) Fra Cyrus til Alexander, 220 Aar. c) Fra Alexander til Augustus, 300 Aar. d) Fra Augustus til Klodevig, 500 Aar. e) Fra Klodevig indtil Karl den Store, 300 Aar. f) Fra Karl den Store indtil Korstogene, 300 Aar. g) Fra Korstogene indtil Kolumbus, 400 Aar; og h) Fra Kolumbus indtil den franske Revolution, 300 Aar.

II) Danmark og Norges Historie; i sex Afdelinger. a) Til Gorm den Gamle i Danmark og Harald Haarfager i Norge; Aar 883. n. K. f. b) Fra de mange smaa Staters Forening i Danmark og Norge under Gorm den Gamle og Harald Haarfager, til Kristendommens fulde Indførelse under Knud den Store i Danmark og Oluf den Hellige i Norge, fra Aar 883 til 1036. c) Fra Kristendommens fulde Indførelse i Danmark og Norge til de tre nordiske Rigers Forening fra Aar 1036—1397. d) Fra den calmarske Forening af de tre nordiske Riger indtil sammes Ophævelse fra Aar 1397—1523. e) Fra den calmarske Unions Ophævelse til Enevolds Regjeringens Indførelse, fra Aar 1523—1660. f) Fra Enevolds Regjeringens Indførelse til vore Tider. — Denne Udsigt over vort Fædrenelands Historie, har Hr. Prof. udarbejdet, i Stedet for det Udtog af Tydsklands Historie, som findes ved Originalen.

129. Euphrosine. Et Tidsskrift for Fruentimmer. Udgivet af J. K. Høst. Sjette Hæfte. Paa A. Soldins Forlag. 8. fra pag. 97-192.

Fortællingen. Hvem havde tænkt det, (oversat af Tydsk) er een af det Slags, af hvilke man for Opfindelsens Skyld; gierne kunde skrive et Par Dosin i een Time. Herremanden Valentin vil ikke tillade sin Datter Vilhelmine, at ægte den unge Læge Hugo, fordi han er ubemidlet. Hugo beslutter at reise udenlands, for at forøge sine medicinske Kundskaber, og derved giøre sig sin Pige mere værdig. De Elskende vexle imidlertid en deilig Hoben Breve sammen; men da et af Vilhelmines bringer den Hiobs Post, at hendes Fader vil tvinge hende til at ægte en Baron v. Turak, saa galoperer Hugo hjem, for her at spille en Prevenire. Det Brev, som skal underrette Vilhelmine om hans Ankomst, bliver opsnappet af Valentins Spioner; og man bilder den stakkels Pige ind, Hugo er død i Italien.

Vilhelmine bliver, det forstaaer sig selv, dødelig syg, og hendes Fader, som har været bortreist paa et Par Dage, finder hende ved sin Hjemkomst uden al Følelse og Bevægelse. — Faderens Samvittighed opvaagner, og han forbander Baron v. Turak. Vilhelmines quasi Liig skal jordes, og, (hvor dog alting er nøie afpasset!!!) netop da Kisten skal nedsænkes i Graven, arriverer Hugo. — Han maae jo absolut endnu eengang see sin Pige. Kisten aabnes, og da det var Synd, at Pigen skulle være død, saa gaaer Hugo hen til sit Reise Apotheke, og ved dets Hjelp, levendegjør her sin Vilhelmine paa nye. — Nu begriber vel enhver Enden paa denne Historie; og at de blive Mand og Kone &c. —

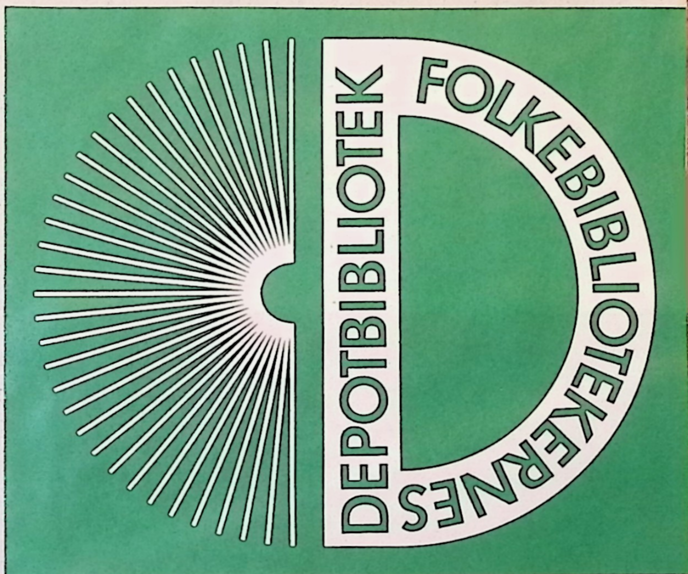
Sang paa en Venindes Fødselsdag; Tanker om Skjønhed, oversat af Svensk; et fortræffeligt Stykke; pag. 122. „De fineste Træk, i nøjeste

„Over-

„ Overeensstemmelse (Symmetrie) og den meest ly„ sende Ansigtsfarve kunde ikke røre uden en vis Le„ venhed. Ved Hjelp af denne Levenhed vække de i „ Almindelighed saadanne Bevægelser, som de selv „ afbilde. Findes de forenede med kold og følesløs „ Rolighed; bliver de betragtede uden Bevægelse; og „ tilkjendegive de ej tillige Godhed, beskues de altid „ uden Kjerlighed." pag. 123. „En Elsker kan siel„ den beskrive den Skjønhed, som i Hast, og ujimod„ staaelig styrede hans Kjerlighed til en eneste Gjen„ stand, men saadant kunde ikke hændes, om det „ beroede paa nogen vis bekjendt Regel for Ansigts„ farve og Træk."

Ved Sophies Gravhøj, af L†r. og Elegie ved en Vugge, (efter Gotter) ved samme; begge gandske nydelige. O sov din første Alder bort i Smile dette selvgjorte Plural, har ingensteds hjemme. **Om Amazonerne**, af Ebert, oversat af Tydsk — bekjendte Sager; men igjentages ikke uden Nytte. **Til Maanen**, (efter det Tydske) af Albertsen. **Kjerlighed**, til Henriette, (efter det Tydske) af Sommer, naivt. **Udkast til en Historie om Ægteskabet i det borgerlige Selskab**, af Volkmar, oversat af Tydsk. Indledningen er lidt for poetisk. **Ase-Neitha** en østerlandsk Fortælling, (af det Tydske) ved L†r, saare interessant. **Huldgudinderne** af J. K. H. en nydelig Idee. **Den upartiske Pige** efter Gotter, af L†r. meget god.

Re-

DEPOTBIBLIOTEK
FOLKEBIBLIOTEKERNES